

Vasile Brăiloiu

MONOGRAFIA
satului Prunișor
judeteul Arad

Editura "Viața arădeană"
Arad - 2008

Această carte a apărut cu sprijinul financiar al
Centrului Cultural Județean Arad.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VASILE, BRĂILOIU

Monografia satului Prunișor / Vasile Brăiloiu -
Arad: Editura "Viața arădeană", Colecția "Viața de
pretutindeni", Arad, 2008

250 pag.; 23 cm .

ISBN: 978-973-161-017-7

Tipărit la S.C. "TIPO STAMPA" S.R.L.
Tel.: 0257-349004; 0743.258.782; 0357.435.749
e-mail: stampasrl@yahoo.com

Vasile Brăiloiu

MONOGRAFIA satului Prunișor

judeteul Arad

Arad, 2008

Vasile Brăiloiu

învățător

CUVÂNT ÎNAINTE

Am cunoscut satul Prunișor din anul 1930, iar din 1932 până în 1956, am locuit în această localitate. De atunci fața satului s-a schimbat cu totul. Casele de bârne, acoperite cu paie, cu băbură în loc da horn și cu ferestre foarte mici, au dispărut, fiind înlocuite cu altele mult mai arătoase și mai luminoase. Șterțul și lampa cu petrol au cedat locul curentului electric.

Șoseaua, plină de gropi și noroi, a fost asfaltată. Unele trotuare au fost acoperite eu plăci de beton, iar altele cu pietriș. S-a construit cămin cultural în mijlocul satului.

S-a schimbat modul de proprietate asupra pământului, felul de muncă, mijloacele de transport și a crescut nivelul de trai al populației.

În septembrie 1944, teritoriul satului Prunișor a fost teatru de război, timp de trei zile, între armata română și cea maghiară. De aici a început victoria asupra inamicului invadator, pe direcția Prunișor-Beliu-Tinca.

Multe familii din Prunișor s-au mutat în alte localități, iar în loc au venit altele dinspre munte.

Am cercetat arhiva școlii, a oficiului parohial și a consiliului orășenesc Sebiș, din care am aflat prim câte greutăți au trecut locuitorii din satul Prunișor și cătunul Toplița. Am cercetat trecutul acestor localități, de când figurează în diferite documente. Am notat evenimentele mai semnificative petrecute în vremurile mai apropiate, pe care le-am aflat din informațiile bătrânilor, iar pe altele, le-am cunoscut personal, în timp de peste cincizeci de ani.

Peste câteva zeci de ani și acestea vor fi de domeniul trecutului, având în vedere transformările ce se produc în societate în mersul el vertiginos înainte.

Consider că este bine să cunoaștem trecutul, ca pe el să se clădească viitorul mai bun, mai luminos.

Pa baza materialelor ce mi-au stat la dispoziție, a informațiilor ce le-am primit și a faptelor cunoscute personal, m-am socotit să alcătuiesc a monografie a satului Prunișor și a cătunului Toplița.

Și pe această cale mulțumesc tuturor acelorora care m-au ajutat, punându-mi la dispoziție diferite documente și informații.

Vasile Brăiloiu, Februarie 1984

AȘEZARE

Prunișorul este sat component al orașului Sebiș, situat la jumătatea de est a județului Arad, la intrarea în Depresiunea Zărandului. Șoseaua, care leagă orașul Sebiș prin partea de nord, cu localitățile: Beliu, Tinca și municipiul Oradea, șerpuiind pe la poalele dealurilor, ce se prelungesc din Munții Codru-Moma, trece pe teritoriul satului Prunișor, după trei kilometri. Până la Teuz șoseaua este mărginită de pășuni. Le circa 60 m înainte de Teuz, pe partea dreaptă, se află cantonul silvic Ciutăria. Pe partea stângă era aeroportul sanitar. De aci decolau avioane sanitare ce transportau bolnavi la spitalele din Oradea sau Cluj, când localitatea aparținea de regiunea Crișana.

După ce trece peste podul de beton, construit în anul 1978, șoseaua șerpuieste pe la poala pădurii de ceri și carpeni, ce se prelungeste pe partea dreaptă, până la Munții Codru, iar pe partea stângă, pășunile o însoțesc încă doi km până la marginea satului Prunișor.

Cu circa 50 m înainte de prima casă din Satul Nou, pădurea părăsea șoseaua, făcea un ocol spre est și apoi spre nord, revenind apoi la colțul de nord-est al satului. În felul acesta, pădurea ceda loc ogoarelor cu semănături și plantații de pomi fructiferi și viță de vie, care se întind pe pantele domoale ale Dealului Băii, ce se pierd în câmpie, lângă șosea, la marginea de sud a satului.

Șoseaua străbate satul de la sud la nord, în linie dreaptă, împărțindu-l în două părți egale.

Satul este așezat la șes. Numai colțul de sud-est se întinde și pe panta dealului Băii.

Vatra satului este înconjurată de ulițe drepte. Ulițele sunt largi, iar pe margini au loc și pentru trotuare. Nu au denumiri. Totuși pentru orientare, locuitorii le-au denumit după locul de așezare sau după numele câte unei familii mai de văză. Le-au numit: ulița pe deal, lângă Vale din sus, lângă vale din Jos, pe marginea din jos, ulița școlii, ulița lui Baia, ulița lui lenti, ulița lui Indreica, ulița Butuci. Și Satul Nou se mai numește Butuci.

În vechime, aproape întreg teritoriul satului a fost acoperit cu păduri. Numai Dealul Băii și depresiunea văii Prunișor era pământ arabil. Spuneau bătrânii că vatra actuală a satului ar fi fost grădina grofului. Din timpurile vechi, satul s-a numit Kertes (Chertiș). În anul 1926 s-a schimbat numele în Prunișor. În actele încheiate în acel an, a fost folosită numirea de Chertiș-Prunișor. În anii următori s-a numit numai Prunișor.

VECINII

Teritoriul satului Prunișor este foarte întins. Spre nord-est culmea Dealului Hotar, acoperită de păduri, desparte terenul Prunișorului de al Cărandului. Această culme a format hotarul de demarcație între județele Arad și Bihor, până la 11 ianuarie 1956, când hotarul a fost mutat mai spre nord, fiind anexate la județul Arad câteva comune din județul Bihor. Un pârâu, care curge pe partea de nord a acestui deal, își continuă cursul peste șes până întâlnește apele Teuzului în Cotul Popii. Acesta forma hotarul de la nord-vest între cele două sate și județe. În partea de sud-est pârâul Săuzaș ce curge prin pădure și se varsă în Teuz în apropiere de Ciutărie, desparte Prunișorul de Susani și Ignești. La sud și sud-vest Teuzul desparte terenul Prunișorului de al Sebișului. Teuzul

curge apoi de la sud la nord și desparte teritoriul Prunișorului de al comunei Bârsa spre vest și de al comunei Răpsig spre nord-vest până la Cotul Popii.

Căi de comunicație. Legătura cu Sebișul și Cărandul se face pe șoseaua asfaltată (în 1977 și 1978) cu autobuzul ori cu căruța. Spre Bârsa se poate merge pe la Sebiș, ori peste câmp, pe drumuri de căruțe, pe la Ulm ori pe la Brazi, sau pe Drumul Nou ce trece pe la Conac. În anul 1949 s-a construit pod peste Teuz și s-a deschis drum prin fosta sesie școlară, în continuarea drumului de la Brazi. Spre Susani se poate merge pe drumul forestier, ce s-a construit în anul 1978, de-a lungul pârâului Săuzaș. La Ignești se poate merge cu căruța ori cu autobuzul pe drumul construit la sud de cantonul Ciutăria, sau pe potecă, peste Dealul Cerăștea.

ÎNTINDEREA TERITORIORIULUI

Tot terenul satului are o suprafață de 7731 iugăre (holde cadastrale) și 1025 stânjeni pătrați, din care: 46 iugăre și 804 stânjeni pe vatra satului; 2298 iugăre și 1581 stânjeni pe pământ arător; 3940 iugăre și 427 stânjeni pe pădure; 689 iugăre și 1348 stânjeni pe pășune; 96 iugări, 238 stânjeni pe fânaș și 259 iugăre și 19 stânjeni pe neproductiv (drumuri, râpe, văile pârâielor etc.).

Notă. Datele de mai sus sunt luate de la cartea funciară.

O holdă cadastrală este egală cu un iugăr austriac, este egală cu 1600 stânjeni, este egală cu 0, 5755 ha. Stânjenul pătrat este egal cu 3,60 m.p. (aproximativ 4 m.p.)

La Prunișor se numea holdă o parcelă de o holdă cadastrală și 1216 stj. p. adică 2816 stj.p. Jumătate de parcelă (1408 stj.p.) se numea jumătate de holdă, iar 704 stj.p se numea holdiță. În 1948 s-a făcut un recensământ al populației și al terenurilor aparținătoare. Cu această ocazie s-a făcut transformarea iugărelor în hectare și a stânjenilor pătrați în metri pătrați. De atunci, toate terenurile se socotesc în hectare, ari și metri pătrați.

Din pământul arător arătat mai sus, în anul 1746, cele 13 familii de iobagi hospites și 2 familii de iobagi subhospites foloseau 22 2/8 iugăre pe care le semănau cu grâu, ovăz și porumb, pentru care plăteau impozite. Restul terenurilor forma proprietatea, grofilor.

După desființarea urbariului (1853) până la 1909 locuitorii din Prunișor au folosit 104 grădini în vatra satului (52 iug.), 740 iug. 84 stj.p. teren arabil și fânaș, în proprietate personală și 253 iug., 598 stj.p. ca pășune și pădure urbarială (folosită în comun proporțional cu drepturile urbariale ce posedau). Între anii 1908-1919 încă 16 familii au mai primit câte o grădină în vatra satului, din proprietatea grofului. După reforma agrară din 1921, definitivată în 1928, locuitorii din Prunișor au mai primit: 215 iug. pământ arător în Cornești, 500 iug. pășune, 219 iug. pădure comunală. În anul 1937 au mai primit 30 ha de pădure în Cioaca Ulmului ca și completare pentru pășune.

Potrivit recensământului efectuat la 21 ianuarie 1948, teritoriul satului Prunișor, aflat în proprietate personală a locuitorilor, era de 1004 ha din care 37 ha vatra satului, 420 ha, pământ arabil, 28 ha fânețe, 320 ha pășuni, 171 ha pădure, 8 ha livezi de pomi, 3 ha de vii, 17 ha teren neproductiv.

Pădure proprietatea satului 126 ha.

Composesoriatul urbarial mai dispunea de 40 ha păduri, 32 ha. islaz și 2 ha .alte terenuri.

Sectoarele hotarului comunei Prunișor. (Numiri după cartea funduară). Gemeinde Kertes

Fiind foarte întins, teritoriul comunei s-a împărțit în 9 sectoare (dulee sau țarini) și anume:

1. Ortsried	vatra satului
2. Ried Ruska	țarina Rușca
3. „ Rerest	țarina Ferești
4. „ Kofanesti	țarina Cofănești
5. „ Mokzaska	țarina Moțasca
6. „ Halmazsan	țarina Hălmăgeni
7. „ Budamere	parcela Budamere
8. „ Lunka	țarina Lunca
9. „ Szozas	țarina Săuzaș

Țarina sau Dealul Rușca cuprinde terenul din locul numit la morminți, mărginit de Vale, de la Cotul Morii, cimitir și șosea. Peste șosea se întinde spre vest până la pășune, spre sud până la Vale și spre nord până la pășunea comunală. Din această parcelă partea de către nord se mai numește Luncă. Pe semne că această porțiune a fost acoperită cu păduri până în timpuri mai noi ca și terenurile până la Cărand și Teuz.

Terenul cuprins între marginea de nord a satului, Dealul Ciotoaia, Dealul Iepure și Valea Prunișorului se numește Moțasca.

Țarina cea mai depărtată, de la Vadul Onii până în Fundul Văii se cheamă Hălmăgeni.

În partea de vest a satului, de la colțul de nord-vest până la Ulm, de o parte și de alta a Văii Prunișorului se întinde țarina Ferești.

De la șosea, în partea de est și de sud a satului, pe Dealul Băii este țarina Cofănești.

De la Colțul de sud-vest al satului până la Satul Nou, este un drum de care numit Calea Butii. Partea de țarină cuprinsă între această cale, șosea, sat și Satul Nou se mai cheamă Butuci. Parcela de teren ce se întinde la est de șosea, pe Dealul Fața Hotar, Groapa Imaș, Dealul Mărinichii, până la Hălmăgeni se cheamă Budamere.

Parcela Săuzași este terenul acoperit cu pădure de la Dealul Cerăște, de-a lungul pâraului Săuzaș până la Teuz, în suprafață de 770 iug. și 825 st.p.

De la șoseaua Sebiș-Prunișor, pe partea stângă, până la Teuz în Cotul Popii și apoi până la Toplița, pe lângă țarinile Prunișorului, se află parcela Lunca în suprafață de 2311 iug. și 1130 st.p. Până pe la anul 1900 această parcelă era acoperită cu păduri. Acum este teren arabil și pășuni.

Partea de teren cuprinsă între valea Nouă și Teuz se numește Cornești.

Pădurile din Cotul popii până la șosea au fost tăiate de slovacii care au alcătuit apoi cătunul Toplița.

După ce terenul a fost curățat s-a construit conacul Cornești, acolo se întâlnește drumul de căruțe ce trece de la Cărand spre gara Bârsa, cu drumul paralel cu Teuzul, ce trece spre Răpsig. Ultimele rămășițe ale construcțiilor acestui conac au fost vândute la licitație în luna iunie 1932.

În partea de sud a satului, pădurea acoperea terenul până la Ciutărie. Aceste păduri au fost tăiate de croați, aduși de grofi de peste Dunăre, între 1890-1900. Terenul eliberat de copaci a fost transformat în pășuni, teren arabil și grădini. De la reforma agrară din anul 1921 au primit pășuni comunale din acest teren comuna Sebiș și satele Ignești și Prăjești. Locuitorii din Prunișor au primit 44 grădini care au alcătuit Satul Nou.

RELIEFUL

Relieful satului Prunișor este alcătuit din dealuri și câmpie. Partea de la vest de șosea este o câmpie întinsă făcând parte din Câmpia Crișurilor. În partea de nord a satului curge Valea Prunișorului. De-a lungul Văii se întinde o depresiune de la șosea spre est pe o lungime de circa 4 km și cu o lățime de aproape o mie de metri, până la Vadul Onii. De aci se mai îngustează până se pierde în „Fundul Văii. Depresiunea este mărginită de pantele domoale ale dealurilor.

În partea de nord a teritoriului se întinde, de la șosea spre est Culmea Fața Hotarului, care se prelungeste cu Culmea Hotar până la Munții Codru. Partea de lângă șosea a acestei culmi se cheamă Făizat. Din Culmea Fața Hotar se prelungesc spre sud alt culmi despărțite prin pâraiele ce se formează în văile dintre ele. Până la cimitir se prelungeste Groapa Imaș. Mai spre est sunt: Dealul Morii, Dealul Mărinchii, Bisericuța, Dealul Bâcului, Dealul Chiii, Dealul Hălmăgeni, Dealul Cheșii, Dealul Ciotului, Liliacul, Dealul Scurt. Pe aici trece o cale de picioare de la Susani spre Beliu, iar mai spre est e Calea de Groși. În continuare se întinde Culmea Hotar până sub Codru, la Valea Prunișorului. Pe lângă pâraul Hotar se întinde Dâmbul Lacul, un deal format din nisip galben.

Pe partea stângă a Văii Prunișor, urmând drumul de la est spre vest, întâlnim: Culmea Gruiu, cu Pari, Dealul Mera, Făgurariu Lung, Făgurariu Mic, Dealul Bobdii, Gruetu, Dealul Cocoș, Dealul Iepure. Între cele două pâraie ce se unesc formând Văliceaua (Vâlceaua) se află Râpa Roșie cu pământ de culoare ruginie.

Aceste culmi sunt prelungiri de la sud spre nord ale Dealului Mare, care se întinde din apropierea satului Prunișor până la Susani. Tot din acest deal se despart spre sud: Cioaca Ulmului, Dealul Hânsul, Dealul Moștini, iar spre vest: Dealul Oilor, Dealul Scurt, Dealul Chișiții.

În partea de sud-est a satului se întinde Culmea Dealul Băii, care este acoperit cu semănături. Spre nord, Dealul Cerăstea, care se întinde până la pâraul Săuzaș. Spre est, Dealul Băii se continuă cu Dealul Băzi, până la Dealul Mare.

Dintre dealurile amintite mai sus, doar Groapa Imaș și Dealul Mărluchii sunt acoperite cu pășuni. Dealurile Chiii și Hălmăgeni au servit ca pământ arabil, până prin 1963, când au fost amenajate pentru pășuni. O parte din pantele Dealului Iepure au fost cultivate cu cereale, plantate cu pruni și viță de vie. În afară de Dealul Băii, toate celelalte sunt acoperite cu păduri de stejari, fagi, carpeni, plopi etc. Pe Dealul Băzi au crescut brazii și molizi foarte falnici. Ultimii copaci au fost tăiați prin anul 1955.

De pe coama Dealul Băii se văd satele: Bârsa, Aldești, Voivodeni, peste Crișul Alb, iar pe dreapta se vede comuna Răpsig. Dincolo de aceste sate se văd pantele dealurilor- prelungiri ale Munților Zărand, acoperite cu ogoare de semănături multicolore. Spre extremitatea vestică a acestor dealuri se vede Cetatea de la Șiria.

APE

Pe la marginea de nord a satului, curge Valea Prunișorul. Izvorăște de la poala codrului, dintre satele Groși și Susani. Curge prin pădure, peste bolovani de piatră, până la țarina Prunișorului. Până aici își sporește debitul de apă primind, pe dreapta, apele pârâului Hotar, iar pe stânga, Gruiu cu Pari unit cu pârâul Băilor, apoi pâraiele Mera și Făgurar. Își continuă cursul pe la poalele Dealurilor Bobdii și Cocoș pe stânga, iar pe dreapta țarina Hălmăgeni.

De aici până la Vadul Onii, unde este traversată de drumul forestier, curge peste pietre din ce în ce mai mici formând prundișuri, Primește pe dreapta apele pâraielor: Cufundos (Cuțunda), Ciotu, Cheșii, pârâul Radului, pârâul Băcului, iar pe stânga pârâul Mureșam unit cu Gruietu Morii și pârâul Țapului. Mai în jos de Vadul Onii primește apele pârâului Văliceaua (Vălceaua) unit cu pârâul Ghențului, iar pe dreapta mai primește pârâul Mărinchii și pârăuța Morii.

După ce trece de Vadul Onii, albia Văii se apropie de Dealul Mărinchii. S-a săpat un canal (iaz) până sub poala dealului unde locul avea o ușoară cădere. Pe acest loc s-a construit o moară de apă cu o piatră. De aceasta se amintește încă de la 1746. Locul se cunoaște sub denumirea „La Moară.”

De aici, Valea se îndreaptă spre sat, cu care se întâlnește la șosea. Acolo s-a construit un pod de lemn în anul 1950, care a fost înlocuit cu altul de beton în anul 1975. Curge pe lângă sat până la colțul de nord-vest. Aici își schimbă cursul spre sud, până prin apropiere de Satul Nou. Se îndreaptă apoi spre vest până la locul numit „La Ulm.” De aici se îndreaptă spre nord, iar în Cotul Popii se varsă în Teuz. În anul 1975 albia a fost curățită și îndiguită de la Moară până la Ulm, iar de aici i s-a săpat o albie nouă și a fost condusă în Teuz pe un drum mult mai scurt.

De la Vadul Onii până trece de sat, apa curge peste nisip fin și curat, căutat pentru tencuitul caselor. Mai departe în țarina Ferești, nisipul se amestecă cu măr și apoi se transformă în noroi.

În timpul verii, abia curge câte un firicel de apă pe fundul albiei. În verile secetoase apa dispare cu totul, în apropierea satului. Așa s-a întâmplat în anul 1947. În toamnele și mai ales în primăverile ploioase, apa ieșea din albie și inunda mare parte din țarină, stricând semănăturile de toamnă și întârziind pe cele din primăvară. Era inundabilă de la Moară până la cotul din colțul de nord-vest al satului. De aici, apele își croiau drum peste semănături și peste pășune până la Ulm.

De la Ulm, Valea curgea prin proprietatea grofului până la vărsarea în Teuz. Pentru că îi pricinuia pagube, acesta i-a săpat o albie nouă mai la est, la un rând de holde. Albia veche se cheamă Valea Bătrână, iar cealaltă Valea Nouă. Locuitorii satului nu s-au învoit să curețe albia Văii și în hotarul lor.

În anul 1937 primarul comunei Cofan, Vasile Baia împreună cu consiliul comunal s-au hotărât să îndrepte cursul apei de la colțul satului până la Ulm. S-a întocmit un plan în acest sens de către Serviciul apelor din Arad, dar nu s-a putut pune în aplicare fiindcă unii locuitori, în frunte cu Filip Simion al lui Nistor s-au opus.

În anul 1956, s-au făcut unele rectificări ale albiei pe porțiunea din Ferești tăindu-se unele coturi în linie dreaptă. Deși Valea Prunișorului avea apă puțină, totuși era de mare folos pentru locuitori. Aici, femeile spală rufele și înălbeau jirebiile și pânzele înainte vreme. În albia Văii se topea cânepa. Alimenta cu apă motorul morii cu valțuri, ce era construită lângă pod, în partea de jos. Vara se ducea apă pentru alimentarea

cazanului de la batoză, în timpul treieratului. Locuitorii din partea de nord-est a satului duceau apă pentru băut de la Vale. În unele locuri era și câte o „dălbina” cu apă mai mare, unde se scăldau copiii, în timpul verii.

Din albia Văii de sus, se aducea piatră pentru fundament la case, apoi pietriș pentru așternut pe uliți și prin curți, cât și nisip cu care se tencuiesc casele.

Săuzașul. Pârâul Săuzaș izvorăște de la Codru, în hotarul satului Susani. Curge prin pădure și face hotar între Prunișor și Ignești. Se varsă în Teuz, în apropiere de cantonul Ciutăria. În el se varsă, pe partea dreaptă, pârâul Moșesc, pârâul Cădari și pârâul Scurt, iar pe partea stângă pârâul Calului.

Teuzul. Izvorăște de la Codru. Curge pe la marginea Susaniului. Trece apoi pe marginea de nord a comunei Ignești. Iese din pădure lângă cantonul Ciutăria și își continuă cursul spre sud-est, prin pășunea Sebișului, până la Chișcut. De aici face un cot și se îndreaptă spre nord, până la Cotul Popii, unde trece în hotarul comunei Răpsig, apoi spre Șepreuş și Mișca, unde întâlnește Crișul Negru.

Teuzul face hotar între Prunișor și Bârsa, spre vest.

CLIMA

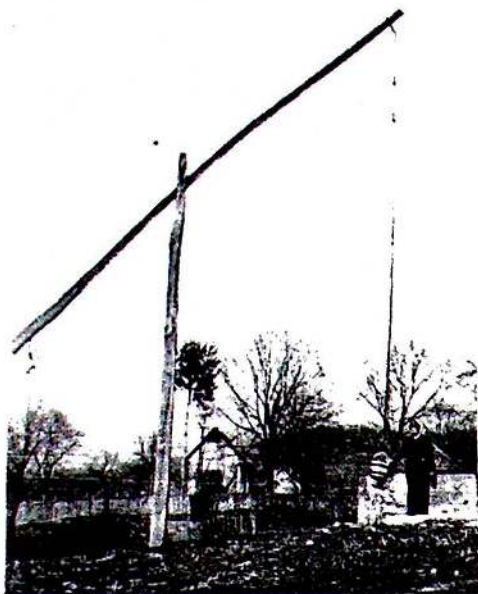
Prin așezarea sa la poalele dealurilor acoperite de păduri, Prunișorul este scutit de vânturi puternice. În timpul iernii, zăpada cade liniștit și acoperă ogoarele cu un strat nu prea gros. În unele ierni ninge foarte puțin, dar zăpada acoperă pământul numai câteva zile. Țăranii profită de acest timp și transportă gunoiul de grajd cu săniile pe terenurile mai greu accesibile. Viile se îngroapă toamna, pentru a le feri de îngheț.

Primăvara își arată semnele devreme. Încă din luna februarie se pot face lucrări agricole în câmp. Se seamănă ovăzul. Semănatul porumbului se începe în jurul datei de 15 aprilie, când frunza pădurilor de pe Codru a ajuns până în vârful muntelui. Atunci e semn că pământul este suficient de cald pentru încolțirea semințelor. Uneori plouă mult în lunile martie și aprilie, întârziind efectuarea semănăturilor.

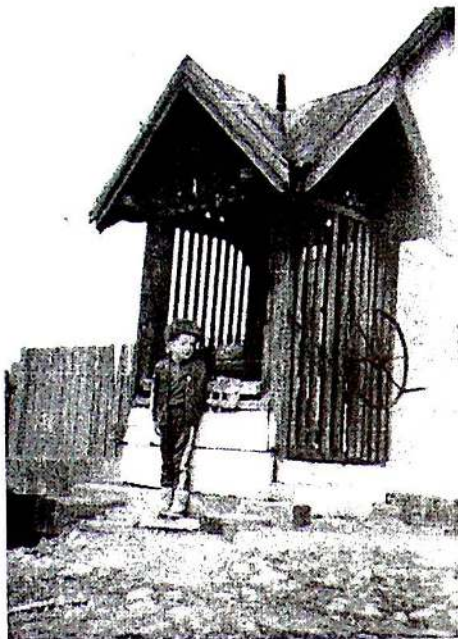
Vara începe înainte de a-i sosi timpul după calendar. Stupii primitivi încep să roiască pe la 5 mai. Salcâmiile înfloresc în jurul datei de 10 mai. Tot în luna mai se coc cireșele timpurii. Spre sfârșitul lunii iunie, se coace grâul. Pe la 10 iunie înfloresc teii, iar la începutul lunii iulie se seceră grâul și apoi ovăzul. De obicei, verile nu sunt secetoase. Ploile cad chiar la timpul potrivit pentru semănături.

Toamna este anotimpul când se coc strugurii și se culeg alte roade ale pământului. Săptămâni întregi cerul este senin și căldură plăcută. Pe câmp, funigeii își întind firele argintii între tulpinile buruienilor, ca semn că va fi toamnă lungă. Plugarii ară, seamănă și pregătesc recolta pentru anul viitor. Ca și în restul țării clima este temperată, dar la Prunișor este mai blândă.

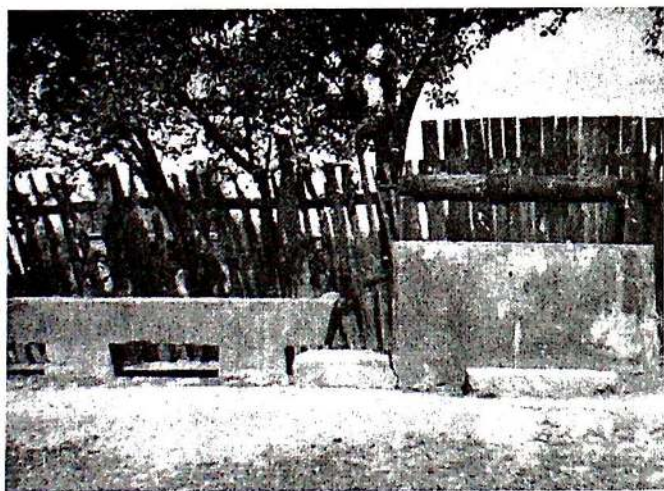

Fântâna la Bircu, 1981

Fântâna la Hudului, 1982

Fântâna din ulița școlii, 1981

FÂNTÂNI

După ce populația s-a așezat pe vatra nouă a satului, a săpat câte o fântână comunală în fiecare uliță. Apa se găsește la adâncime mare și era costisitor să-și sape fântână fiecare gospodar. Fântânile sunt largi. Au fost zidite cu pietre da râu iar deasupra au ghizdele de lemn. Lângă fiecare fântână s-a instalat și câte un vâlău cioplit din trunchi de stejar, pentru adăpatul vitelor, mai ales în timpul iernii. Majoritatea fântânilor au cumpănă. Apa se scoate cu găleată de lemn (vădră).

Pe ulița de lângă vale din sus s-a săpat fântâna lângă grădina lui Floruț Gheorghe, nr. 21 (fântână la Bircu). Pe ulița din jos s-a săpat fântâna lângă vale, în dreapta grădinii nr. 17 (la Cârcel). Pe ulița școlii fântâna a fost săpată lângă grădina parohială. Are o adâncime de 18 m, apa se scoate cu găleată legată de lanț, pe sul cu roată. Prin anul 1950 avea două găleți, câte una la fiecare capăt al lanțului. Fântâna cu cumpănă s-a săpat pe ulița lui Baia lângă grădina cu nr. 10. Tot Fântână cu cumpănă s-a săpat și pe ulița lui Renti lângă grădina nr. 36. Pe această uliță s-a mai săpat o fântână cu roată lângă grădina nr. 41, a lui Cofan Pantelie (Hududui). Pe ulița din sus s-a săpat fântâna cu roată lângă grădina nr. 79 a lui Indreica. Pe ulița Butuci a fost săpată o fântână cu roată lângă grădina lui Cofan Toma (a Beciului).

Toți locuitorii de pe uliță se aprovizionează cu apă de la fântâna din ulița respectivă. Fântânile sunt comunale și se întrețin din bugetul comunii.

Fântâni comunale au fost săpate și în pășune. Una în Ferești pentru adăpat boii, una la Luncă pentru adăpatul vacilor și una la Moară pentru porci, capre și oi.

Fântânile din sat erau prea departe pentru mulți locuitori. În anul 1931, au apărut niște sfredele pentru săpat fântâni. Cu sfredelul se săpau fântâni strâmte. Se dogeau cu tuburi de beton. Găleata se confecționa din tablă. Nu se putea răsturna în fântână, ci se umplea printr-un orificiu acoperit cu o supapă, confecționat în partea de jos.

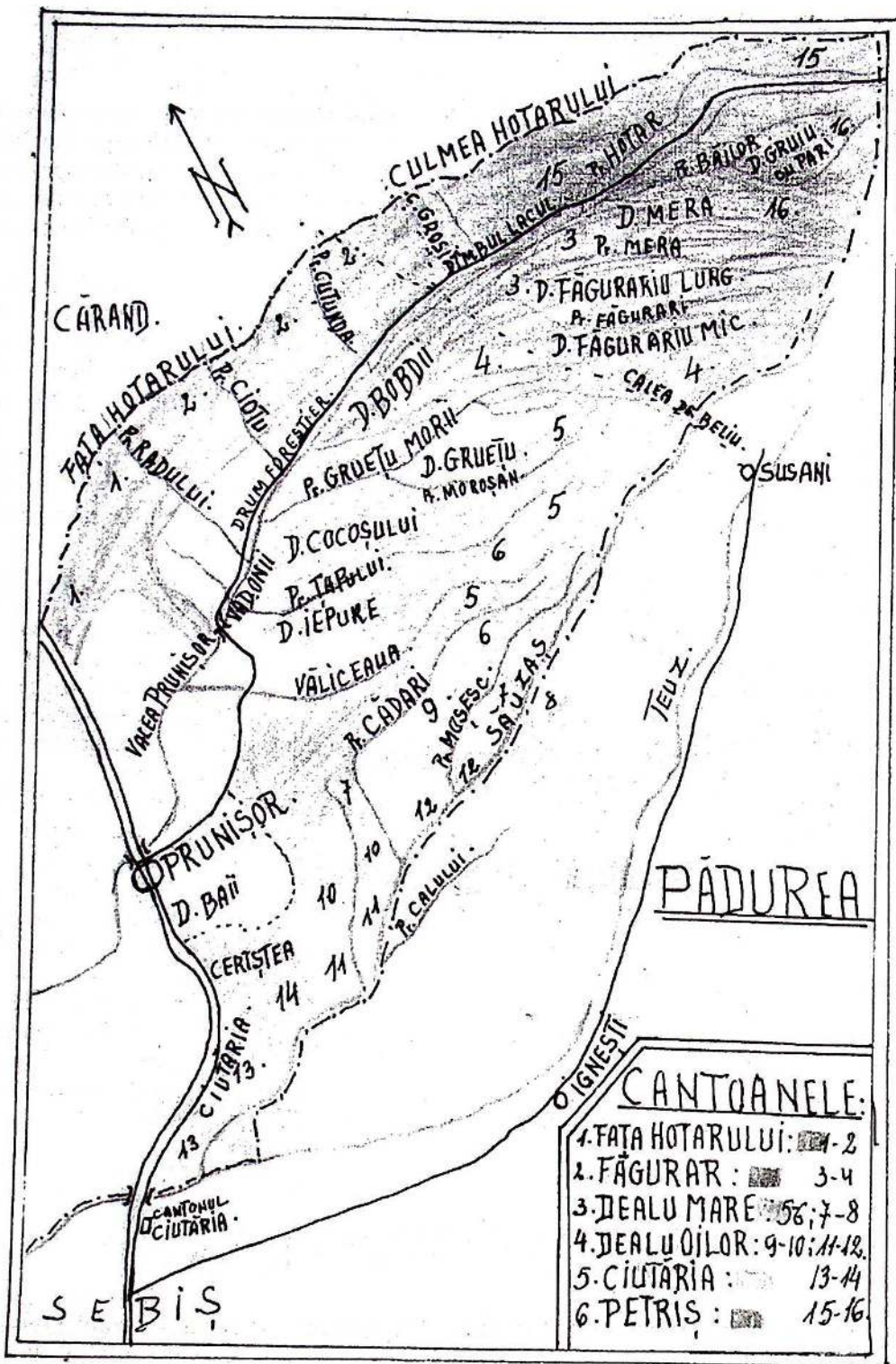
Asemenea fântână a săpat în curtea casei locuitorul Matcău Ioan în anul 1931. În anii următori s-au confecționat sfredele mai largi, încât s-au putut săpa fântâni cu diametrul până la 40-45 cm. Mai mulți locuitori și-au săpat fântână în curtea casei. În anul 1934, s-a săpat o fântână și în curtea școlii. Avea o adâncime de 18 m. Avea scripet pentru scos apă. După anul 1956 a fost lăsat în paragină și nu s-a mai folosit. În toamna anului 1979, s-a săpat o nouă fântână în curtea școlii. În anul 1936, a fost săpată fântână și în curtea casei parohiale.

În anul 1953 erau 8 fântâni zidite cu pietre în curțile locuitorilor (Balaș Ioan nr.4, Hada Mărioara, nr.44, Hada Nicolae nr.4, Hălmăgean Pavel, nr. 100 etc.) și 52 fântâni cu tuburi din beton săpate cu sfredelul).

Fântânile au fost săpate de un locuitor din satul Aldești, care își confecționase sfredele și alte unelte necesare pentru efectuarea unor asemenea lucrări.

PĂDUREA PRUNIȘOR

Până la exproprierea efectuată în anul 1921 pădurile din hotarul satului Prunișor ca și cele din satele învecinate (spre Codru) au fost păduri particulare. Cca. 28 mii

iugăre aparținând contelui Wenckheim. Acesta le folosea mai mult pentru creșterea vânatului (cerbi, lopătari, căprioare mistreți). După expropriere, o parte au fost atribuite ca păduri comunale satelor din jur (câte 3-5 iugăre de familie), iar restul au trecut în proprietatea statului. Pentru administrarea acestor păduri a luat ființă ocolul silvic Sebiș-Moneasa cu sediul în Sebiș.

În anul 1948 după intrarea în vigoare a noii Constituții a R.P.R., și pădurile comunale au trecut în proprietatea statului. Pădurile urbariale au urmat aceeași cale.

Cantonul Ciutăria, 1950

Pădurile din Prunișor aparțin pentru administrație de brigada Ciutăria, iar partea de către Susani numită Prunișor obârșie aparține de brigada Susani.

La brigada Ciutăria aparțin cantoanele:

Fața Hotar în suprafața de 285,4 ha.

Făgurar în suprafața de 347,8 ha,

Dealul Mare în suprafața de 546,7 ha,

Dealul Oilor în suprafața 447,3 ha.

O parte din Ciutărie în suprafața de circa 200 ha. (O parte din cantonul Ciutăria este situat în hotarul orașului Sebiș. Tot de brigada Ciutăria aparțin și cantoanele: Bălhad și Hodiș ce se află în hotarul Sebișului și al Igneștiului)

De brigada Susani aparține trupul de pădure Prunișor obârșie (Cantonul Pietriș) în suprafața de 371,7 ha. Suprafața de pădure aparținătoare de brigada Ciutăria este de 1827,2 ha. În total pădurile din hotarul satului Prunișor însumează 2198,9 ha.

În pădurile de la Prunișor cresc tot felul de copaci: stejari, fagi, carpeni, plop, ulmi, jugastri și alții. Prin unele locuri se află meri și peri pădureți. De asemenea cresc și cireși. Pe marginea pădurii cresc: porumbari, corni, aluni, rugi de mure. Prin tăieturi cresc zmeuri și fragi.

Bureții de pădure se găsesc prin toată pădurea.

Notă: Datele de mai sus au fost primite de la ocolul silvic Sebiș.

ÎNTEMEIEREA SATULUI

În timpurile vechi, în județul Arad, ca și în alte părți ale țării, pădurile se întindeau pe suprafețe foarte întinse, nu numai la munte, ci și în regiunea dealurilor și chiar a câmpiei. De-a lungul apelor curgătoare, la adăpostul pădurii, încă din vremurile întunecate ale năvălirilor, românii au format mici așezări satești. La intrarea dinspre vest, în Depresiunea Zărandului, de-a lungul Crișului Alb și a afluenților săi, s-au întemeiat

salbe de sate, mai mari sau mai mici. O asemenea așezare a luat ființă și de-a lungul pârâului Valea Nouă ce se varsă în Teuz, după ce acesta scapă dintre dealuri. Valea Nouă străbate o depresiune de câțiva km, mărginită de dealuri cu pante domoale, acoperite cu ierburi și păduri. Terenul din cuprinsul depresiunii cât și câmpia ce se întinde spre vest de pantele dealurilor, este favorabil pentru lucrări agricole.

Încă din timpurile foarte vechi, pe aceste locuri s-au așezat câteva familii de români, formând mai multe crânguri. În apropiere de șoseaua de azi, pe pantele domoale ale Dealului Imaș, pe locul unde se află cimitirul, s-au așezat câteva familii. Fiindcă terenul pe care s-au stabilit semăna cu o grădină înconjurată de păduri, și-au numit așezarea crângul Grădina. Mai târziu, numirea a fost tradusă în ungurește Kertes. Locuitorii i-au spus Chertiș sau Cercis.

În partea de sud a cimitirului de azi a fost construită o biserică de lemn, de către locuitorii acestui crâng. Locul unde a fost construită s-a cunoscut până prin anul 1960. Spre est de cimitir, lângă Vale, au construit și o moară cu o pereche de pietre, acționată de apa condusă pe un iaz. Această moară a fost amintită din 1746 până la 1937 când s-a demolat, rămânând numai numele locului La moară.

Pe pantele dealului Hălmăgeni, pe la Vadul Onii în sus, s-au așezat câteva familii ce purtau numele Hălmăgean (poate veniți din părțile Hălmagiului), iar altele pe Dealul Iepure. Așezarea aceasta s-a numit crângul Hălmăgeni. Și locuitorii acestui crâng au construit o biserică din lemn, în apropiere de Vadul Onii, pe locul numit Bisericuța.

Pe partea stângă a Văii, lângă șosea, pe Dealul Băii, s-a format crângul Cofăneștilor.

Deși erau dispersați pe crânguri, locuitorii alcătuiau o singură așezare ce purta numele Chertiș (u. Kertes), Crângul Hălmăgeni fiind cel mai îndepărtat, s-a mai numit Chertișul de Sus, iar cel de lângă cimitir Chertișul de Jos. (Inf. Popa Giuri, n.1875).

Legătura între crânguri se făcea pe drumuri de căruțe nepietruite. De la Cofănești la Hălmăgeni, drumul era pe lângă Ciotoaia, Jepul Docii, Vâlceaua, Vadul Onii, iar de la Chertișul de Jos la Hălmăgeni pe sub coasta dealurilor: Imaș, D.Morii, Dealul Mărinchii, Bisericuța.

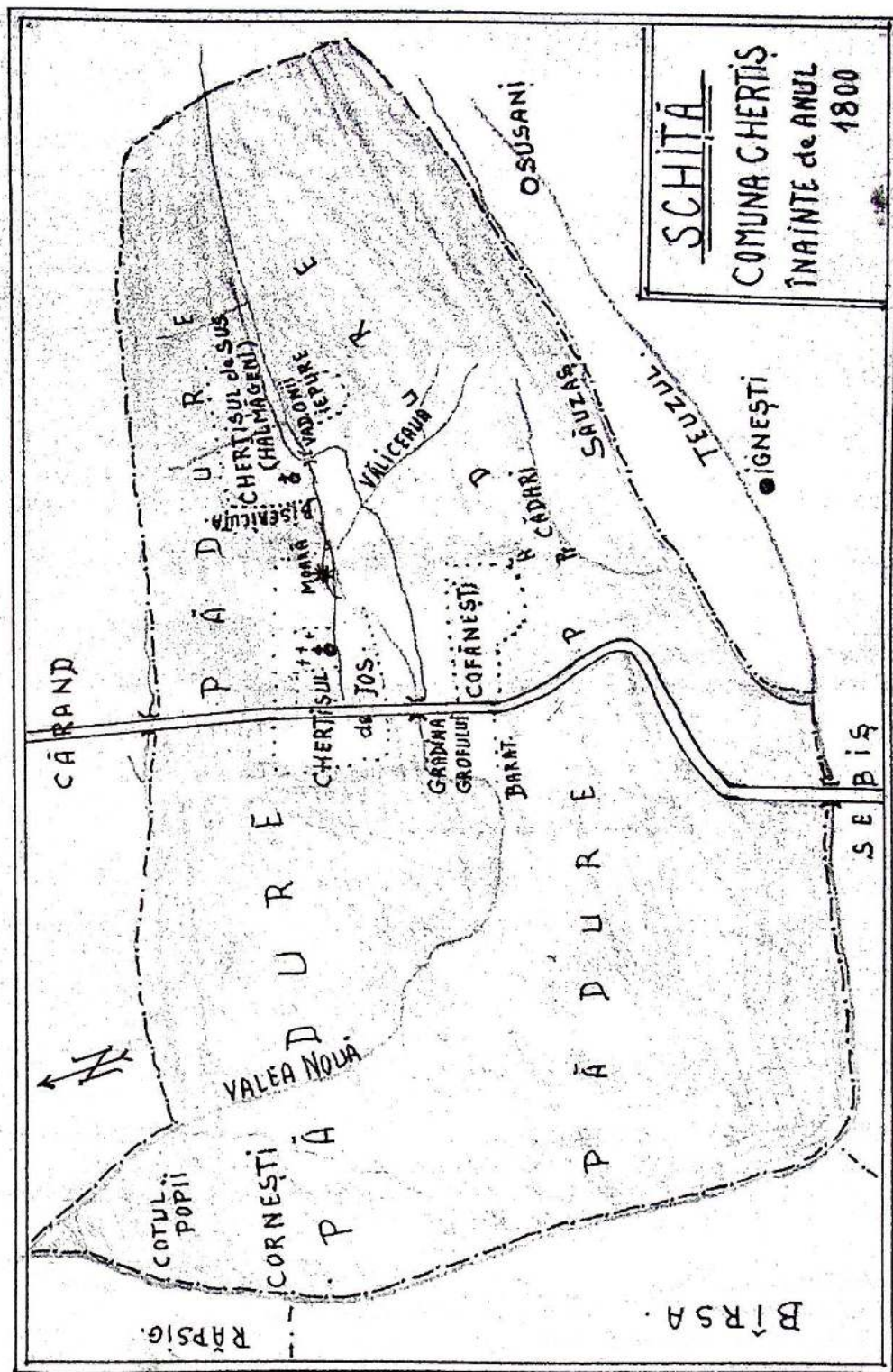
La moară măcinau toți locuitorii.

Când populația s-a mai înmulțit și avea trebuință de pământ de muncă, mai mult, a început să defrișeze câte o parcelă de pădure și s-o transforme în pământ de cultură. Cu timpul, parcelele de pământ arător au devenit tot mai mari, ca proprietate a întregii așezări (a obștii). Le-au denumit: Bușea, Moțasca, Hălmăgeni, Perești și Cofănești, după numele vechilor proprietari au fost denumite majoritatea dealurilor și a pâraielor care le despart: Dealul Chiii, Dealul Ciotului, pârâul Ciotului, Dealul Cheșii, pârâul Cheșii, Dealul Hălmăgeni, pârâul Radului, Dealul Mărinchii, pârâul Mărinchii, Dealul Bobdii, pârâul Moroșan, Dealul Cocoș, pârâul Țapu, Dealul Iepure, Ciotoaia, Jepul Doșii, Dealul Băii, Dealul Benii, Vadul Onii, pârâul Ghențului și altele. Unele denumiri s-au dat după porecla foștilor proprietari. (Cocoș, Iepure, Țapu Ciotu, Bobdii, Ghențu).

Ordonarea comunei.

Crângurile erau alcătuite din câte 4-5-6 familii care își aveau gospodăriile împrăștiate pe pantele dealurilor ori în apropierea pâraielor.

Spre sfârșitul sec. al XVIII-lea, pe timpul împărătesei Maria Tereza (1740-1780) și a fiului său Iosif al II-lea (1780-1790) a început să se facă ordonarea comunelor în țară, adică fiecare localitate a fost adunată și așezată pe o vatră cu o formă geometrică, după un plan de sistematizare, așa cum sunt astăzi.

Operațiunile de sistematizare au continuat și după anul 1800, prin regularea urbarială efectuată în anii : 1810, 1812, 1818 și 1828.

În vederea sistematizării localităților s-au făcut pregătiri cu mult timp înainte. S-au întocmit schițe și hărți topografice atât pentru vatra satului, cât și pentru celelalte terenuri. operațiunile de parcelare, în părțile de est ale județului Arad, s-au făcut pe la anul 1822, după cum notează un protopop de la Hălmagi pe fila unei cazanii: „La anul 1822, iunie, 5 zile, au venit la Hălmagi lănteri de pământ și mai întâi au pus ciuhe în dealurile care sunt mai aproape de orașul nostru. Și au bătut țăpuși după voia lor prin grădinile noastre. Scris-am să se știe. N. prota Hălmagiului”

1) Cancelarul Esterhazy scria la 3-III-1773 că împărăteasa ordonase contragerea în sate ordonate a bihorenilor care locuiesc împrăștiati. Raportează că în districtul Beliu s-au clădit în acest scop 100 case noi complet, 299 aproape gata, 277 începute. Împărăteasa răspunde că împărtășește județului expresia plăcerii sale pentru executarea zeloasă a ordinului său.

2) Prunișorul se poate să fi fost sistematizat în aceeași perioadă 1770-1800. Pentru sistematizarea localității Chertis, s-a stabilit ca vatră nouă, o parte din terenul grofului (la vest de șosea). Vatra a fost împărțită în 6 dreptunghiuri egale prin ulițe drepte orientate de la est la vest. Fiecare dreptunghi a fost parcelat în câte 20 grădini, în suprafață de 800 stj. p. (0,28 ha) fiecare. Grădinile au fost numerotate cu unul sau două numere topografice și câte un număr de casă. Pe ulița Butuci nu s-au parcelat 8 grădini, fiind terenul cu pădure. Unele grădini au rămas fără număr de casă, fiind câte două loturi la un număr. (la nr. 10, 50, 66, 67, 96 și 109). După defrișarea pădurii, au fost parcelate și grădinile de pe ulița Butuci, primind numerele de casă: 120, 121, 111, 112, 113, 114, 58 și 59, în anul 1908. Afară de perimetrul satului, lângă Vale, s-a parcelat o grădină în extindere de 75 stj. p. primind nr. topografic 32-33 și nr de casă 16. S-au parcelat în total 113 grădini, fiind numerotate de la 1 la 109, mai puțin nr. 58 și 59. Grădinile au fost distribuite locuitorilor. Cea de la nr. 4 a fost atribuită grofului. Tot în proprietate nemeșască au rămas cele 8 grădini pe ulița Butuci și 5 grădini pe D. Băii, plus grădina cu nr. top. 103 (vezi schița satului):

De observat că pentru primăria comunală nu s-a repartizat grădină. În anul 1857, la numărul 108 locuia Papp Nikolaus, notar zu Robogany. Pe semne că și la nr. 4 locuia vreun reprezentant al grofului (administrator al moșiei) și împreună conduceau comuna, considerând că nu este necesară o clădire anumită pentru administrație.

Am considerat că vatra nouă a localității Chertis a cuprins și o parte din terenul crângului Cofănești, bazat pe faptul că grădinile cu numerele de casă vechi: 67, 68, 70, 72, 73, 74, 76, 86, 87, 93 și 95 au avut ca proprietari, între anii 1855-1920, familii cu numele Cofan, urmași ai locuitorilor din acest crâng. Nu se cunosc nume de construcții unde au fost celelalte crânguri, afară de cele arătate mai sus, deoarece clădirile erau de bârne, așezate pe butuci, lipite cu pământ și acoperite cu paie. Butucii au putrezit, iar pământul s-a nivelat cu plugul.

Bibliografie

1. Traian Mager, *Ținutul Hălmagiului*, vol. II, pg. 161;
2. A. Tripon, *Monografia Crișanei*, 1936, pg.35;
3. Cartea funciară.

ATESTĂRI DOCUMENTARE

Localitatea Chertiș s-a format în timpuri foarte vechi, poate pe la începutul secolului al XIV-lea. Coriolan Suciuc în lucrarea „Dicționar istoric al localităților din Transilvania” vol. 2, la pag. 62, notează că localitatea Chertiș există încă de la anul 1406.

În timpul feudalismului, dreptul de proprietate asupra pământului aparținea regelui, care dăruia moșii și sate întregi aceluia ce se distingeau în războaie ori în alte servicii, ridicându-i la rangul de nobili. Aceștia stăpâneau domeniul condiționat de serviciul datorat, de credința față de rege care, în caz de necredință, putea să i-l revoce.

De aceea în decursul secolelor și satul Chertiș cu teritoriul său a cunoscut mai mulți stăpânitori. În anul 1565, turcii au cucerit întregul comitat Zărand, formând nahia Ineului în care intra și cetatea Dezna cu satele aparținătoare, între care și Chertișul. Pe la 1574, pașa Cseri, begul din Cetatea Dezna, stăpânea aceste sate.

La anul 1597, pusta Chertișului de Sus a trecut în stăpânirea lui Kornis Gabor, consilierul lui Sigismund Bathori, principele Ardealului. În anul 1613 Chertișul era proprietatea nobilului Keresztesy Pal, ca și satele de pe Valea Deznei.

În anul 1732 s-a creat un latifundiu care cuprindea satele de la Mădrijești până la Cuvin și Miniș, între care și Chertișul. Acest domeniu a fost dăruit principelui Raynold de Modena, de către împăratul Austriei, Carol al III-lea. În timpul împărătesei Maria Tereza, principele a fost acuzat de infidelitate și decapitat, iar domeniul a trecut în posesiunea statului. Pe la anul 1808, comuna Chertiș făcea parte din proprietatea contelui Iosif Konigsegg de Rothenfels, înzestrat la 1804 cu marele domeniu de la Sebiș.

După desființarea iobăgiei, moșiile de la Chertiș au fost atribuite grofului Waldstein Christian, iar ultimul proprietar a fost Wencheim Cristina, până în 1923.

În anul 1913, scriitorul maghiar Somody Gyula în monografia județului Arad, scrie despre Chertiș: „Kertis plasa Sebiș. Suprafața 7331 holde cadastrale. Populația 390 locuitori. Comună cu populație în exclusivitate română. Învecinată cu Ignești, Sebiș, Răpsig și înspre Bihor cu Cărand. Se întinde pe șes. Pământul este deluros, iar pe unele locuri bălțește apa periodic.

Populația trăiește din munci de câmp, în special recoltat grâu în împrejurimi, vânzări din produse de lemn (spițe, obezi, roți, cozi de unelte). Produc prune din soi bun, bistrițe. După sursele locale, din amintirile bătrânilor, întemeietorii așezării au fost Cofan și Fereștean. Numiri topografice: Cofânești, Ferești, Tomești, Hălmăgeni, dulaie denumite după proprietarii lor inițiali.

Lunca - loc cu pădure de stejari,

Râpa Roșie - vale al cărei pământ este roșu ruginiu;

Moștină - deal

Toplița - izvor cald folosit la topirea cînepei.

Pârâul Cădari a primit numele de la ciubărari care confecționau căzi, ciubere, doage.

Are străzi drepte, bine aranjate în ordine. Nume nu are decât una: „La butuc”. Numărul caselor: 172. Proprietar a fost grof Rottenfels Konigsegg, în 1913 Wechwim Cristina.” (tradus de Patko Andrei, Sebiș).

Notă: Între numirile de mai sus s-au strecurat unele erori: Toplița este cătunul locuit de slovaci. Izvorul cald este știubeiul din hotarul comunei Cărand, situat la cca. 300 m nord-vest de Toplița, de la care se aprovizionau cu apă potabilă și locuitorii din Toplița, până în anul 1935, când și-au săpat fântâni cu sfredelul. Strada „La butuc” este ulița Butuci.

Bibliografie

1. Bodea Cornelia, *Cetatea Dezna*, pagina 15;
2. Ciuhandu Gheorghe, *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț*, pag. 61;
3. Covaci Patriciu, *Cronica localității Sebiș*, pag. 20;
4. Marki Sandor, *Monografia județului Arad*, pag. 167;
5. Somody Gyula, *Monografia județului Arad*, pag. 145;
6. Coriolan Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, pag. 62.

IOBĂGIA

Când s-au așezat pe aceste locuri, locuitorii erau țărani liberi stăpâni pe casa, grădina și terenul defrișat ori ocupat pentru muncă și forma moșia lor. Aveau îndatoriri numai față de căpetenia statului.

În aceste vremuri oamenii cu proprietate de pământ, erau obligați să facă serviciul militar și să lupte în războaie cu armele, cu hainele și merindele lor timp de trei luni. Războaiele erau tot mai dese. Ca să scape de povara aceasta și de primejdiile războiului, mulți țărani liberi renunțau la libertate și la moșie, punându-se sub ocrotirea cât unui mai mare proprietar, obligându-se a munci noului stăpân un număr de zile pe an, a-i da dijmă și a nu se depărta de pe moșie. Astfel, țărani liberi decădeau la treapta de țărani supuși sau iobagi. Alții însă, prin vrednicia lor, izbuteau să se ridice la rangul de nobili.

Erau puțini cu moșii libere de orice sarcini și restricțiuni, cu așa numite alodii.

Nici nobilul nu avea dreptul de proprietate absolută asupra moșiei sau domeniului primit ca dar de la rege pentru serviciile aduse de el sau de părinții lui. Era însă proprietar al unei părți din domeniu, pe care a obținut-o prin defrișări, moșteniri de la iobagii fără urmași etc. În urma răscoalei din 1514, Dieta din același an condamnă întreaga iobăgie la servitute veșnică. Iobagul nu mai are dreptul să se strămute de pe o moșie pe alta. Este obligat să facă un număr de zile de clacă pe moșia nobilului, să dea dijme și altele. Omul legat de domeniul stăpânului său, e legat de sat, de comunitatea lui, de dreptul lui de proprietate în această comunitate, de sesia lui, de pământul său (indiviz sau individual).

Domeniul feudal se transformă în unitate economică însăși producătoare. Stăpânul simte și el nevoia unui pământ de cultură propriu, asemănător cu al iobagului. De aceea el separă o proprietate individuală în cadrul moșiei feudale, a unui pământ de cultură distinct de cel iobăgesc numit pământ alodial. Pământul alodial se separă din pământul comun sătesc în dauna acestuia. Pământul alodial este complet scutit de sarcini, iar cel iobăgesc purtător al tuturor sarcinilor senioriale și publice deopotrivă. Jelerul însă este liber căci el nu are proprietate.

La Chertiș s-a constituit un pământ de cultură alodial, la sud de crângul Cofânești, între șosea și vale, adică jumătatea de vest a vetrii satului plus țarina până la Vale.

În secolul al XIX-lea, după sistematizarea satului, terenul de cultură alodial s-a constituit în Luncă lângă Teuz (Cornești) unde s-a construit un conoc cu locuințe pentru muncitori, magazii și grajduri pentru animale. Terenul era acoperit cu pădure, care a fost defrișată de slovaci și transformat în pământ arabil. În cartea funciară a fost înscris cu nr. top. 608. Locuințe pentru muncitori, grajduri și cocini au fost construite și în partea de sud a satului, pe locul numit „Barat”, de la cotul Văii până la șosea – 500 m. nord de podul peste Teuz la Ciutărie.

Iobagii

Dintre iobagi erau unii mai înstăriți: aveau casă, grădină, pământ propriu, mai multe animale. Aceștia se numeau hăspedes. Alții aveau numai casă și munceau pe pământul distribuit altor iobagi și se numeau subhăspedes. Altă categorie erau zilierii sau pălmașii care nu aveau casă și pământ, trăind din munca cu brațele.

Ocupațiile principale ale iobagilor: agricultura și creșterea vitelor

Și în veacul al XVIII-lea mare parte din terenuri erau acoperite cu păduri. Trenuri agricole erau puține. Locuitorii semănau grâu, ovăz și porumb. În unele localități se cultivă orz și mei. Producția se socotea în „cubule” (căbel, șinic). Semănătura de un șinic, ori cât teren se putea ara cu un plug într-o zi socotită un iugăr.

Cubulul avea 125 litri. Ca subdiviziuni avea: vica, polovica și pătratul (un sfert de vică).

La Prunișor se folosesc aceste unități de măsură pentru cereale și în timpul de față (1985). Brădia are 15 l. Două brădii fac o măsură (vică); două măsuri fac un sac și doi saci fac un șinic (cabel) 120 litri. Se mai folosește văitaul de 3 litri.

Cultivau viță de vie, pomi fructiferi și mai ales pruni. Din prune pregăteau magiun și făceau vinars. Cultivau cânepă și în din care își confecționau îmbrăcăminte. Unii se ocupau cu creșterea albinelor sau cu morăritul.

Ca animale, iobagii creșteau: boi, vaci, juninci, cai, mânji și porci. Pentru creșterea animalelor arendau terenuri de la domnie.

Obligațiile fiscale ale iobagilor

Așa cum iobagul este baza producției feudale, el e și baza sarcinilor statului. Problema dărilor mergea mână în mână cu cea a obligațiilor militare. Dieta din 1551 impunea pentru nevoile oastei dare de 1 florin pentru fiecare colon care avea lucruri în valoare de 6 florini. Această dare împăratească se hotăra pentru o poartă. Poarta era socotită după averea supusului, mai precis după numărul vitelor lui. De la cuvântul poartă a derivat mai târziu noțiunea de „porție” pe care o plăteau iobagii. În secolul al XVIII-lea, în regatul ungar se făceau registre de impozitare pe baza cărora se stabileau impozitele, pe care trebuia să le plătească iobagii. În registrul arădean de impozitare pe anul porțional 1743, impozitele iobăgești au fost fixate în felul următor: fiecare hospes plătea dare de cap câte 1 florin, fiecare subhospes plătea câte 55 cruceni. Zilierii plăteau la fel. Fiii de iobagi, trecuți de 16 ani, plăteau 25 cruceri. Se plătea câte un florin pentru o pereche de boi sau 2 vaci, la fel pentru 2 cai, 4 juninci, 10 oi sau 6 porci. După semănătură se plătea câte un florin pentru semănătură de grâu de 6 cabele, tot așa după 15 căbele de orz sau ovăz, după 2 căbele de porumb. Coșurile de albine tot câte 15 erau impozitate cu un florin. Meșteșugarii de cl. I plăteau 1 florin, cei de cl. II câte 50 cruceni, iar cei de cl. a III-a plăteau câte 25 cruceri. După mori se plătea un florin anual.

Câteva exemple de prețuri din anul 1741: o vacă prețuia 8 florini și 20 cruceni. Carnea de vită se vindea cu 4 cruceri kilogramul. O osie cu miel se vindea cu 1

Brădie, 1975

florin și 30 cruceri, un porc îngrășat cu jir prețuia 4 florini și 10 cruceri – 3 florini 20 cruceri, o găină prețuia 4 cruceri – 3 cruceri.

Pe la anul 1740, comitatul Arad era împărțit în trei circumscripții (districte): Totvărădia, Zărând și Ineu. Prunișorul (Ketes) aparținea de circumscripția Ineu. Conscriptia făcută în anul 1746 pentru întocmirea registrelor de impozitare pentru districtul Ineu se numea: „Domestica Conscriptio Processus Ienoviensis anii 1746”. Cuprinde 78 localități. Alăturat transcriem tabelul locuitorilor din Chertiș înscriși în registrul de impozitare pe anul 1746.

Domestica Conscriptio Processus Ienoviensis. An 1746 (Districtul Ineu)

Nomina Possessionum et Incolarum Numele proprietarului și locuința	Hospetes (oaspete)	Subhospites	Pecora in proprie Possessionum teritoris existentia (Turme în proprietate)					Seminatura Fundo possessionis proprie (Semnătură în proprietate proprie)			Seminatura in Fondo alienae ergo arendam		Molae (mori)
			Boves (boi)	Vaccae (vacii)	Equi (cai)	Juvenici (juninci)	Porci dom.	Tritici (grâu)	Avenae (ovăz)	Turcici tritici (porumb)	Tritici (grâu)	Apum alvearia (stupi)	
1	2	3	7	8	9	11	14	17	19	20	22	2	32
Pos-sio													
Kertes													
Pop Gyorgye	1	1	2	2	1	2	1	2	1	4/8	-	-	-
Iv Togyer	1	-	2	1	-	-	2	1	-	2/8	-	-	-
Farkas Kracsun	1	-	2	2	1	2	3	1	-	4/8	-	2	-
Mihul Tripon	1	-	2	2	-	-	2	1	1	2/8	-	-	1
Gola Dud	1	-	2	2	-	1	2	4/8	4/8	2/8	-	-	-
Stancs Flora	1	-	2	2	1	-	3	1	4/8	2/8	1	-	-
Hada Ieremia	1	-	2	2	-	-	-	4/8	4/8	2/8	-	-	-
Morusan Mihaly	1	-	2	2	-	-	2	4/8	4/8	2/8	-	-	-
Pop Balas	1	1	2	2	2	1	6	1 4/8	4/8	4/8	-	-	-
Kufan Iuon	1	-	2	2	1	-	6	1 4/8	4/8	4/8	-	3	-
Damian Gabor	1	-	-	1	-	1	3	2/8	2/8	2/8	-	-	-
Voica On	1	-	2	1	-	-	-	4/8	4/8	2/8	-	-	-
Mihul Utsz	1	-	2	1	-	2	3	4/8	4/8	2/8	-	-	-
Summa	13	2	22	22	6	9	33	11 6/8	6 2/8	4 2/8	1	5	1

Extras din lucrarea: *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri* de Dr. Gh. Ciuhandu, Ed. 1940, pag. 177 și 219. Traducerea din latinește – V.B.

În tabel sunt înscrise 13 gospodării de iobagi hospes și 2 gospodării de subhospes. După nume, toți locuitorii sunt români. Numel Pop (Popa), Mihul (Mihulin), Hada, Morușan (Mureșan), Balaș, Kufan (Cofan), Ursz (Ūrs) se află în Prunișor și în anul 1985. Familie cu numle Iv a locuit la nr. V. 18. Ultimul, IV Nicolae (Cîrcel) a decedat în 1937. Farcaș Nicolae a locuit la nr. v. 59 și a decedat în 1940. Numele: Goia, Stanci, Damjan și Voica nu se mai află în Prunișor.

În luna ianuarie 1956 era: Popa = 11 familii, Mihulin = 1 familie, Hada = 8 familii, Mureșan = 2 familii, Balaș = 5 familii, Cofan = 18 familii, Urs = 1 familie.

Semănătura în pământ propriu aveau împreună 11 3/4 iugăre cu grâu, 6 1/4 iugăre cu ovăz și 4 1/4 iugăre cu porumb; în total 22 1/4 iugăre. O gospodărie semăna un iugăr cu grâu în teren arendat. Mihulin Tripon a avut moara despre care am mai scris. Numai 2 gospodării nu aveau vite de jug.

Din obligațiile iobagilor față de domnie

Pe lângă impozitele ce plăteau, iobagii erau obligați să muncească gratuit un număr de zile pe an(urbariu) pentru nobil, făceau cărașii cu carele lor, dădeau dijme din recolte și animale, iar la anumite sărbători duceau plocoane. „Dijma din porumb se lua primăvara. Cine n-o putea preda, trebuia să plătească la cruceri de fiecare vică. Zeciuiala din porcei încă se lua primăvara, după ce omul sărac i-a iernat.

Când în anul 1834, locuitorii din Chertis au trecut la uniație, li s-a promis că: „de aci înainte, după uniație, vor presta numai 12 zile de urbariu; de la semănăturile de toamnă vor da numai a zecea parte a rodului, iar după semănăturile de primăvară nimic, din stupi vor da tot pe al zecelea, numai tot așa din capre și miei. Pentru căldarea de fiert rachiu vor plăti anual 2 florinți, având voie să fiarbă ce va vrea omul. Hotarul va rămâne tot așa cum a fost pe vremea când a aparținut „cămării sau statului”.

De la 1874, învățătorul Iosif Țucra din Bârsa scria despre: „unele din obligațiile urbariașilor” față de stat și față de domnul de pământ”. Dările aerau către împărat: 6 porții de fân, 6 vâitaie de ovăz, 2 stânjeni de lemne”. Dijma mică: 10 litri de mazăre (fasole), 10 l sămânță de ludaie (dovleac), 6 l sămânță de cânepă, 6 fuioare de cânepă de vară, 6 fuioare de cânepă de toamnă. Din stupi al cincilea, apoi ouă câte vrea domnul și pui o pereche. Se mai adăuga impozitul în bani pentru vitei, anumite cantități de unt, brânză, un fertai de poame și altele”.

„Urbariu: 28 de zile de muncă la domnie cu mâinile la diferite lucrări de sezon impuse, cu merindea iobagului. La acestea se mai adăuga și dreptul domnilor de a te bate când voiau și cât voiau. La urbariu nu era capăt numai până are domnia de lucru musai să mergi; apoi de făceai mai multe zile, îți țapa când făcea socoteala la anul nou cât voia ei, de-ți da 17 cruceri cum umblau acum banii; apoi de nu-i plăcea cum lucra careva, apoi numai din fală, când venea Tistu la urbariași sau lucrători, de care nu-i plăcea, îl trăgea jos, îi număra huiducul câteva de fundoi, iar îl pune în brazdă și-l băteau cu bățul și cu corbaciul. Fumătorilor de duhan nu le era ertat numai de trei ori pe zi a fuma. Apoi care nu era dimineata, când răsare soarele, la curtea domnească, ci venea mai târziu, lua pe fundoi câte 12 lovituri ca să se învețe a fi mai scormonitori, apoi drumu la lucru”.

Amintiri despre iobăgie

Nicula Mihai din Hălănăgel, n. la 1863, de 71 ani, își amintește: în iobăgie oamenii or trebuit să lucre cu boii două zile și cu brâncile trei zile pe săptămână la domnie. Dacă nu ascultau, îi bătea la fund și îi băgau în gros. Un gros era la curte și unul la biserică”.

Herbei Nicolae din Aciuța, n. la 1863, de 71 de ani, povestește: „O holdă în vremea iobăgiei era 20 pătrele de pământ și într-o pătreală era loc de 2 măsuri de semănătură de grâu. Tata a trebuit să dea o holdă înapoi că n-o putut ținea iobăgia după ea. Cine a avut o

avere mare a trebuit să țină o slugă care să lucre la domnie". Despre instrumentele de tortură cu care domnii de pământ pedepseau pe iobagi, se știe că: „grosul era un lemn care se sloboade pe picioarele omului, cum slobozi jugul pe grumazul bouului”.

Cornea Gheorghe din Vârfurile, n. la 1876, de 58 ani, își amintește: „În vârful Hreadului or fost curți, grajduri, colne, podroame și acolo se ducea dijma: din cinci znopi, din 5 pui, din 5 ouă și din toate cele câte unul la domnie”.

Strângeau tot satul la lucru și muierile cu prunci mici. O muieră câștiga de 10-15 prunci și celelalte mereu la lucru. Este o sărbătoare pe vremea secerișului Precupu. Românii or zis că-i păcat să lucre., da i-or silit. După amiază o trăznit în stoguri. De-acolo înainte totdeauna ungerii întrebau când e Precupu, ca nu cumva să mai lucreze cu oamenii”.

Bibliografie

1. Ciuhandu Gheorghe – *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, pag. 123, 177, 219.
2. Ciuhandu Gheorghe, *Episcopii S. Vulcan și Gherasim Raț*, pag. 118 și 172
3. Mager Traian, *Ținutul Hălmașului*, vol. II, pag. 155-156
4. Prodan D., *Iobăgia în Transilvania în sec. XVI*, pag. 422, 480, 484
5. Țucra Iosif, *Mărturia Timpului*.

DESFIINȚAREA IOBĂGIEI

După înăbușirea revoluției de la 1848, guvernul imperial habsburgic a proclamat desființarea iobăgiei, în 3/15 mai 1848. Ștergându-se iobăgia, țărani au rămas proprietari liberi pe loturile ce folosiseră în schimbul dijmei și a robotei.

„Prin patentele de la 1853 și 1854, guvernul a legiferat dreptul de proprietate funciară a iobagilor eliberați din Banat, Crișana, Maramureș și Transilvania. Prin aceste patente a legiferat și pentru jeleri desființarea dependenței personale (feudale)”. (C. Giurescu, *Istoria românilor*, pag. 583). Patentele imperiale de la 1854 inaugurează procedura de segregare adică defalcarea pădurilor și pășunilor comunale din trupul de moșie rămas domnului de pământ” (Tr. Mager, *Ținutul Hălmașului*, vol. III, pag. 9).

Când s-au întocmit hărțile topografice, s-a parcelat tot teritoriul comunei pe categorii: vatra satului, pământ arător, păduri, pășuni, fânaț, neproductiv (drumuri, râpe, văile pâraielor). La Prunișor, țarinese: Rușca, Moțașca, ferești și Cofănești erau pământ arător. Au fost împărțite în parcele de câte o holdă și 1216 stj.p. Țarina Hălmașului era cosălău (ret) și a fost împărțită în parcele de câte 2 holde și 100 stj.p.

La 23 iulie 1854, conform art. 55 și 56 din lege, grădinile de la numerele de casă: 58, 59, 66, 67, 68, 110, 111, 112, 113, 114, 120, 121, 103 și 151, au fost atribuite prin „protocol” la nr. 4 (grof Waldstein Christian. (vezi schița satului). la 23 septembrie 1855, unele parcele de pământ au fost atribuite următorilor: Popa Iuon, nr. 10, Toma Pavel nr. 61, Weldstein grof nr. 4, Mihulin Ștefan nr. 3 și Oberșan Simion nr. 7. Actul a fost semnat de Feier Laios.

Pământul cultivat din cadrul domeniului, ca rod al muncii iobagilor, era considerat ca proprietate a obștii satului, care îl distribuia membrilor săi în folosință și pentru care aceștia suportau sarcinile feudale care îl grevau.

Unii dintre jeleri au primit grădini, și-au construit case, au cumpărat vite și au intrat în categoria iobagilor. Alți jeleri, neavând nici un fel de proprietate, nu puteau beneficia de drepturile dobândite de iobagi în urma desființării iobăgiei.

Pământul obștii satului, fiind acum eliberat de sarcinile feudale, a fost împărțit în loturi de câte un sfert de sesie, adică de câte 7 holde și 548 de stânjeni pătrați fiecare, cuprinzând parcele din câte patru țarini. Loturile au fost stabilite în raport cu numărul

gospodăriilor îndreptățite la împrumputare. În țarina Moțasca au mai rămas în proprietatea obștească 6 holde și 256 stj.p.

La 31 octombrie 1855, al Prunișor, a fost formată o comisie de împrumputare alcătuită din 7 membri: patru sfărtaieri (primii 4) și trei jeleri: Oprea Tanasie nr. 14, Obârșan Iov nr. 40, Filip Lăpădat nr. 61, Mihulin Lup nr. 105, Bogdan Iuon nr. 6, Moss Floră nr. 65 și Baul Anna nr 98.

Împrumputarea s-a făcut în funcție de posibilitățile de muncă ale țăranilor, adică ținând cont de numărul de vite ce posedau. Peste locul ce au sătenii în vatra satului pentru casă și grădină au mai primit: săteanul cu două atelaje și una sau două vaci 14 holde și 1096 stj.p., adică jumătate de sesie; cel cu un atelaj și o vacă a primit 7 holde și 548 stj.p., adică un sfert de sesie. Jelerii, care trecuseră în rândul iobagilor, au primit un sfert de sesie, iar ceilalți jeleri au rămas numai cu grădina.

Pentru sfărtaieri lotul era compus astfel:

casă, curte și grădină	800 stj.p.
arător în Rușca	1 holdă, 1216 stj
arător în Ferești sau Cofănești	1 holdă, 1216
arător în Moțasca	1 holdă, 1216 stj
cosălău (ret) în Hălmăgeni	2 holde, 100 stj
În total cu grădina	7 holde și 1348 stj.p.

Cei care au primit o jumătate de sesie aveau tot o grădină iar în țarină cu două loturi.

Situația loturilor distribuite de comisie și a grădinilor se prezintă astfel:

- 6 gospodării au primit câte o jumătate de sesie,
- 79 gospodării au primit un sfert de sesie
- 5 gospodării de jeleri au primit un sfert de sesie
- 11 gospodării de jeleri au primit numai grădină
- 1 posesiune nobilitară a primit un sfert de sesie plus o moșie de 3082 jug. 355 stj.p. și 14 grădini
- 1 posesiune bisericească a primit 2 grădini și o sesie întregă de 29 holde 592 stj.p.
- 1 pentru școală s-a primit o grădină
- 1 pentru biserică s-a primit o grădină.

La acea dată s-a distribuit:

1 lot de o sesie, 6 loturi de câte o jumătate de sesie și 85 loturi de un sfert de sesie. Erau deci în sat 92 gospodării cu pământ propriu și 11 gospodării numai cu grădină.

În anul 1855 s-a generalizat înregistrarea proprietăților în cartea funciară (funduară). Fiecare din proprietățile arătate mai sus au fost înscrise (intabulate) în câte o carte funciară. Cărțile funciare cuprind trei părți: partea I-a – imobilul; partea a II-a B. proprietarul imobilului și partea a III-a C. sarcini.

Au fost numerotate de la nr. 1 până la nr. 106. De la nr. 1 până la nr. 57 numărul cărților funciare este identic cu numărul casei. Între nr. 57 și 60 sunt cele 8 grădini din Butuci pentru care s-a întocmit cartea funciară nr. 216 în anul 1908, când acestea au fost predate în folosință unor locuitori din Prunișor, împreună cu cele 5 grădini de pe D. Baiii. În cartea funciară nr. 106 a fost intabulată averea urbarială rămasă în folosință obștească.

Cărți funciare au existat și înainte de anul 1855. De exemplu: c.f. nr. 43 a fost completată la 1843, c.f. nr. 3 și 82 au data înregistrării în 1847, iar c.f. nr. 58 are data 1849. (vezi tabelul proprietarilor).

După ce proprietățile au fost divizate prin moșteniri sau vânzări, au fost deschise alte cărți funciare.

În anul 1892, groful Waldstein Ernő a dat lui Balaș Toader (Sămădău) casa cu grădina de la nr.4 și sfertul de sesie aparținător. Cele 14 grădini au rămas în proprietate nemeșască până în 1908, iar moșia până în 1923, când a fost expropriată.

1855. Schița satului cu numerele topografice ale grădinilor și numerotarea clădirilor (după C.F.)

57 118-119	56 116-117	34 69-70	33 67-68	11 23-22	12 25-24
120 120	55 114-115	35 71-72	32 65-66	10 21-20	13 27-26
121 121	54 112-113	36 73-74	31 63-64	19 25-28	14
111 122-123	53 110-111	37 75-76	30 61-62	9 18-17	15 31-30
112 124-125	52 108-109	38 77-78	29 59-60	8 16-15	17 35-34
113 126-127	51 106-107	39 79-80	28 57-58	7 14-13	18 37-36
114 128-129	50 104-105	40 81-82	27 55-56	6 12-11	19 39-38
58 130-131	103 108	41 83-84	26 53-54	5 10-9	20 41-40
59 132-133	60 134-135	42 85-86	43 87-88	4 8-7	21 43-42
61 136-137	49 138-139	44 89-90	25 51-52	3 5-6	2 3-4
		45 91-92		2 3-4	1 2-1
		46 93-94			
		47 95-96			
		48 97-98			
		49 99-100			
		50 101-102			
		51 103-104			
		52 105-106			
		53 107-108			
		54 109-110			
		55 111-112			
		56 113-114			
		57 115-116			
		58 117-118			
		59 119-120			
		60 121-122			
		61 123-124			
		62 125-126			
		63 127-128			
		64 129-130			
		65 131-132			
		66 133-134			
		67 135-136			
		68 137-138			
		69 139-140			
		70 141-142			
		71 143-144			
		72 145-146			
		73 147-148			
		74 149-150			
		75 151-152			
		76 153-154			
		77 155-156			
		78 157-158			
		79 159-160			
		80 161-162			
		81 163-164			
		82 165-166			
		83 167-168			
		84 169-170			
		85 171-172			
		86 173-174			
		87 175-176			
		88 177-178			
		89 179-180			
		90 181-182			
		91 183-184			
		92 185-186			
		93 187-188			
		94 189-190			
		95 191-192			
		96 193-194			
		97 195-196			
		98 197-198			
		99 199-200			
		100 201-202			
		101 203-204			
		102 205-206			
		103 207-208			
		104 209-210			
		105 211-212			
		106 213-214			
		107 215-216			
		108 217-218			
		109 219-220			
		110 221-222			
		111 223-224			
		112 225-226			
		113 227-228			
		114 229-230			
		115 231-232			
		116 233-234			
		117 235-236			
		118 237-238			
		119 239-240			
		120 241-242			
		121 243-244			
		122 245-246			
		123 247-248			
		124 249-250			
		125 251-252			
		126 253-254			
		127 255-256			
		128 257-258			
		129 259-260			
		130 261-262			
		131 263-264			
		132 265-266			
		133 267-268			
		134 269-270			
		135 271-272			
		136 273-274			
		137 275-276			
		138 277-278			
		139 279-280			
		140 281-282			
		141 283-284			
		142 285-286			
		143 287-288			
		144 289-290			
		145 291-292			
		146 293-294			
		147 295-296			
		148 297-298			
		149 299-300			
		150 301-302			
		151 303-304			
		152 305-306			
		153 307-308			
		154 309-310			
		155 311-312			
		156 313-314			
		157 315-316			
		158 317-318			
		159 319-320			
		160 321-322			
		161 323-324			
		162 325-326			
		163 327-328			
		164 329-330			
		165 331-332			
		166 333-334			
		167 335-336			
		168 337-338			
		169 339-340			
		170 341-342			
		171 343-344			
		172 345-346			
		173 347-348			
		174 349-350			
		175 351-352			
		176 353-354			
		177 355-356			
		178 357-358			
		179 359-360			
		180 361-362			
		181 363-364			
		182 365-366			
		183 367-368			
		184 369-370			
		185 371-372			
		186 373-374			
		187 375-376			
		188 377-378			
		189 379-380			
		190 381-382			
		191 383-384			
		192 385-386			
		193 387-388			
		194 389-390			
		195 391-392			
		196 393-394			
		197 395-396			
		198 397-398			
		199 399-400			
		200 401-402			
		201 403-404			
		202 405-406			
		203 407-408			
		204 409-410			
		205 411-412			
		206 413-414			
		207 415-416			
		208 417-418			
		209 419-420			
		210 421-422			
		211 423-424			
		212 425-426			
		213 427-428			
		214 429-430			
		215 431-432			
		216 433-434			
		217 435-436			
		218 437-438			
		219 439-440			
		220 441-442			
		221 443-444			
		222 445-446			
		223 447-448			
		224 449-450			
		225 451-452			
		226 453-454			
		227 455-456			
		228 457-458			
		229 459-460			
		230 461-462			
		231 463-464			
		232 465-466			
		233 467-468			
		234 469-470			
		235 471-472			
		236 473-474			
		237 475-476			
		238 477-478			
		239 479-480			
		240 481-482			
		241 483-484			
		242 485-486			
		243 487-488			
		244 489-490			
		245 491-492			
		246 493-494			
		247 495-496			
		248 497-498			
		249 499-500			
		250 501-502			
		251 503-504			
		252 505-506			
		253 507-508			
		254 509-510			
		255 511-512			
		256 513-514			
		257 515-516			
		258 517-518			
		259 519-520			
		260 521-522			
		261 523-524			
		262 525-526			
		263 527-528			
		264 529-530			
		265 531-532			
		266 533-534			
		267 535-536			
		268 537-538			
		269 539-540			
		270			

Proprietarii de pământ ai loturilor stabilite de comisia comunală în anul 1855

Nr. c.f.	Anul înreg. în c.f.	Nr. cască	Numele proprietarilor	Categoria	Suprafața holde	stj.
1	2	3	4	5	6	7
1	1871	1	Balas Todor és Balas Stefan	Urberi birtok	12	630
2	1891	2	Iszpasz Catalin neic Czika Milentc	„	12	630
3	1847	3	Mihulin Todor	1/4 „	7	1348
4	1892	4	Grof Valdstein Ernő	nemesi birtok	30827	455 päd 1348
5	1894	5	Herbeci Pantelie	urberi birtok	7	1348
6	1911	6	Bogdan Anna neic Bun Ioan	zeller telck	-	800
7	1872	7	Obersan Simcon	i.v. Aussossigkeit	15	296
8	1857	8	Kofan Miculai	Urberi birtok	7	1348
9	1872	9	Czka Brândușa (Țăca)	„	15	296
10	1878	10	Popa Vasile	„	15	296
11	1909	11	Halamasan Fila	„	7	1348
12	1892	12	Farkas George	„	7	1348
13	1884	13	Kofan Katicza, Mikulai Pavel	„	7	1348
14	1880	14	Opre Nicolac	„	7	1348
15	1888	15	Kofan Pavel	„	7	1348
16	-	16	Toma Daka	Zeller telck	-	75
17	1890	17	Halmazsan Pavel	urberi birtok	7	1348
18	1911	18	Szimcon lui Ianus Iv. Lcna	„	7	1348
19	1877	19	Filip George	zeller telck	7	1348
20	1911	20	Balas luon Balas c. Florut	urberi birtok	7	1348
21	1876	21	Boeczko Tyrion	„	7	1348
22	1904	22	Balasz Maria	„	7	1348
23	1885	23	Halmazsan Lazar	„	7	1348
24	1899	24	Onaga Nicolac și Maria	„	7	1348
25	1857	25	Ferestyán Nicolac es Gyorgyc	„	7	1348
26	1898	26	Sodinea Simion și Petroman Fl	„	7	1348

1	2	3	4	5	6	7
27	1898	27	Groza Moisă și Ilaric	urberi birtok	7	1348
28	1889	28	Popa Markus și Popa Eftimic	zeller telek	-	800
29	1891	29	Iov Veselie și Iov Mihaly	urberi birtok	7	1348
30	1868	30	Czika Iuonne szull. Bezsan Aniska	zeller telek	-	800
31	1871	31	Iovucz Szav es Kofan Rafila	urberi birtok	7	1348
32	1879	32	Toma Maria	„	15	296
33	1864	33	Csismas - 1868 - Gergar Sandor	„	8	964
34	1868	34	Voian Iuon es Flora	„	7	1348
35	1899	35	Filip Iuon es Balas Mariska	„	7	1348
36	1874	36	Balas Togyer	„	7	1348
37	1899	37	Groza Simeon es Rusz Katicza	„	7	1348
38	1876	38	Hada Brândusa, Gyorgye es Katarina	„	7	1348
39	1885	39	Farkas Dinca es Herbei Simeon	„	7	1348
40	1891	40	Obersan Pavel es Vaszilie	„	7	1348
41	1868	41	Kofan Ilika	„	7	1348
42	1906	42	Kofan Lukrezia sot Negru Simeon	„	7	1348
43	1843	43	Mihulin On-1867 - Mihulin Antonie și Ana	„	7	1348
44	1872	44	Szabo Gyorgy, Hada Milenti	„	7	1348
45	1908	45	Ferestyan Mikulac	„	7	1348
46	1875	46	Hada Milenti es Florucz Elena	„	15	296
47	1865	47	Florucz Nicolac	zeller telek	7	1348
48	1865	48	Bezsan Petru es Bezsan R. szull Ilika	„	7	1348
49	1879	49	Filip Mikulac, Anna, Mariska, Lena, Stefan es Katicza	urberi birtok	7	1348
50	1908	50	Halmazsan Tivadar es Filip Anna	„	7	1348
51	1887	51	Ferestyan Mark es Ferestyan Ilic	„	7	1348
52	1903	52	Hada Mikulac es Hada Arszentic	„	7	1348
53	1871	53	Morosan Togyer	„	7	1348
54	1908	54	Dronka Gyorye es Dronka Gligor	„	7	1348
55	1867	55	Rusz Flora szul. Halmazsan	„	9	964
56	1865	56	Bezsan Petru es Katarina	zeller telek	7	1348
57	1878	57	Balazs Alexandru	„	-	800

1	2	3	4	5	6	7
58	1849	60	Halmaszan Gligor es Szofia	urberi birtok	7	1348
59	1904	61	Filip Gyorgy, Anna, Mariucza es Filip Floare	„	7	1348
60	1865	62	Popa Vaszilic es Florucz Maria	„	7	1348
61	1863	63	Florucz Ilic es Fcrestyan Kristina	„	7	1348
62	1905	64	Toma Pavelika	„	7	1348
63	1866	65	Mos Aron es Mihulin Szavcta	zeller telek	-	800
64	1870	69	Herbei Todorika, Kornyc Petru es Kis Floare	„	-	800
65	1982	70	Kofan Vaszilic	urberi birtok	7	1348
66	1868	71	Halmazsan Endrey	„	7	1348
67	1875	72	Kofan Toma es Kofan Todor	„	7	1348
68	f	73	Kofan Petru es Arinka szul Florucz	„	7	1348
69	1899	74	Kofan Szimcon	„	7	1348
70	1873	75	Halmaszan Stefan es Maria sz Crisan	„	7	1348
71	1910	76	Kofan Todor	„	7	1348
72	1877	77	Morosan Gligor, Morosan Togyer, Baul Katicza	„	7	1348
73	1861	78	Farcas Iuon es Moss Anna	„	7	1348
74	1875	79	Moss Aron 1/4 es Florucz	„	7	1348
75	1897	80	Mos Iuliana cas. Mos Togyer	„	7	1348
76	1903	81	Herbei Milente	„	7	1348
77	1909	82	Csul Flore es Maria, Bogdan Mikulac	„	7	1348
78	1857	83	Popa Gyorgyc es Kofan Szofia	„	7	1348
79	1865	84	Halmasan Iuon	„	7	1348
80	1885	85	Rossu Iuon es Rossu Petru	„	7	1348
81	1879	86	Kofan Maria, Cofan Veszelic, Kofan Kati	„	7	1348
82	1847	87	Halmasan Ilic, Petru, Makrina	„	7	1348
83	1899	88	Halmazsan Endrei, Czika Gligor, Halmazsan A.	„	7	1348
84	1899	89	Szabo Mikulaj, Iuon, Todor	„	7	1348
85	1890	90	Mihulin Petru	„	7	1348
86	1885	91	Mikulics Gafia neyc Rossu Ilic	„	7	1348
87	1867	92	Rossu Toma	zeller telek	7	1348
88	1871	93	Gergar Ioscf	urberi birtok	-	800
89	1899	94	Czika Ioszana cas. Argyelan Krecsun	„	7	1348
90	1872	95	Muntean Iustin es Gergar Elena	„	7	1348

1	2	3	4	5	6	7
91	1856	109	Ritus anemerkt: Gerger I. es Ferestyan George	urberi birtok	30	692
92	1889	96	Iskola - gergar Iosef es Balas Todor	legca XXXVIII	-	800
93	-	-	Templomes tor (Kirche) - Gergar Iosef, Balasz Todor		-	800
94	1890	97	Herbey Matcy, Herbey Todor es Herbey Iuon	urberi birtok	7	1348
95	1913	98	Racz Iuon b. es Filimon, Racz Anticza, cās. Groza Ilarie	zeller telek	-	800
96	1886	99	Baul Katicza, Baul Maria es Baul Anna	„	-	800
97	1860	100	Barna Mikulac es Florucz Floricza	„	7	1348
98	1904	101	Morosan Milentie es Morosan Szavcta	urberi birtok	7	1348
99	1912	102	Herbei Szimcon, Todor Iuon, Lena forje Rosu Gyorgye	„	7	1348
100	1899	103	Balasz Moisza	„	7	1348
101	1861	104	Florucz Iuon es Mosz Szavcta	zeller telek	-	800
102	1906	105	Mihulin Lup es Mihulin Maria	urberi birtok	7	1348
103	1888	106	Halmasan Nistor	„	7	1348
104	1878	107	Filip Todorika	viertel A.	7	1348
105	1857	108	Papp Nikolaus Notar zer Roboganny	„	7	1348
106	1864	-	Kertes Kűzsegi urberesek 3-606 a Legelo es erdoa	Budamerc	253	598
-	-	-	4. (449, 450, 453, 454) Szanto a Muczaska		6	256
262	-	-	Moarā de apā cu o piatrā nr. top 610 in Budamerc. In 1927 - proprietar Orban-Ioan			160
254	1908	58	Herbei Ilic, Mocz Ioszana, Karpinze Milente	Belsoscg	-	800
252	1910	59	Farkas Vaszilie es menze Faur Lena, Farkas M	„	-	800
249	-	66	Lipsā foaia		-	800
250	1908	67	Kofan Mikulay lui Ioszif es Popa Tyriana	Nemesi birtok	-	800
291	1918	68	Scheiner Iosif - in 1920 Cofan Vasile a lui Melentic	„	-	800
291	1919	110	Benea Todor iun. Lena	Posesiune nobiliarā		800
259	1912	111	Herbei Maria soț lui Hada Nic.	Nemesi birtok	-	800
291	1919	112a	Benea Todor (Katicza)	„	-	400
228	1909	113	Karpinye Aron es Mikle Brindusa	„	-	800
216	-	-	Mikle Anucza, ozv Rosu Dimitric, Bogdan Mikulay	„	-	800
229	1908	114	Kirilla Iuon es Gligor Anna	„	-	800
248	1908	103	Posza Iuon es Muresan Katicza	„	-	800
253	1908	120	Filip Stefanne szul Mihulin Anucza. Filip Veszelic	„	-	800
256	1914	121	Benea Todor es kisk Benea Lena	„	-	400
-	1908	121	b. Kosa Veszelicne szul Kis Szava	„	-	200
238	1909	151	Groza Moiszanc. Kofan Floricza	„	-	800

Numele proprietarilor grădinilor între anii 1890-1920

Nr.	Cartea fundară Anul	Grădina		Numele proprietarului
		Nr. casei	Nr. to- pograf	
1	2	3	4	5
109	1877	1	1-2	Gergar Sandorne szull. Szelezsan Anna - apoi Popovits Maria
2	1900	2	3-4	Halmazsan Todor în 1909 Czika Milian f. 244
3	1912	3	5-6	Mihulin Vasile
125	1899	5	9-10	Rossu Filimon es Moss Elena apoi Filip Mikulae es Todor f. 244
126	1894	4	7-8	Balasz Togyer
121	1924	6	11-12	Hada Pavel
196	1907	7	13-14	Oberșan Lena soția lui Halmazsan Miklos
8	1892	8	15-16	Kofan Vasilie - în 1910 - Popa Iuon f. 262
9	1903	9	17-18	Obersan Mihaly es Nistor
10	1890	10	20-21	Popa Mihaly es Popa Iuon
247	1909	11	22-23	Hirina Iuon
165	1903	12	24-25	Codrean T. es Hada M. - în 1924 - Popa Saveta, C. Ferestean Ilie
117	1897	13	26-27	Kofan Katicza es Kofan Mihaly, Pavel
144	1914	14	28-29	Oprea Ianos
15	1888	15	30-31	Kofan Pavel (1924 Popa Maria)
-	-	16	32-33	Liber
314	1919	17	34-35	Tocian Ioan și Hălmăgean Ion (1913 Banca Codrul)
273	1912	18	36-37	Biro Todor es Kofan Anna. 1912 Miklos 266 st. p. f. 274
19	1885	19	38-39	Balas Nikulae es Balas Pavel. 1926 Herbei Ion
20	1901	20	40-41	Kira Sandor es Baul Katicza
-	-	21	43-44	-
174	1904	22	45	Balas E. căs. Kofan G. 190. Srak Gh. f. 174 1919 Balas I. căs. Mos P.
23	1906	23	46-47	Halmazsan Nicolae es Halmazsan Pavel
147	1908	24	48-49	Halmazsan M. a lui Gyorgye. 1920 Fogorosan Petru
25	1868	25	51-52	Ferestyan Nikolae es Gyorgye
142	1897	26	53-54	Cyika Iuon 540 st. p. (Restul averii la Popovici Maria)
139	1898	27	55-56	Groza Maria căs. Togyer Miklos - Krisan Gligor f. 144
33	1912	28	57-58	Kilian Mihaly (57-58)

1	2	3	4	5
213	1899	29	59-60	Zarandan Eftimie și Iov Lucreția
30	1892	30	61-62	Herbei Maria căs. Filip Szolomon
31	1921	31	63-64	Toma Milente 1/4, Toma Nicolae 1/4 și Toma Vasile 2/4
32	1903	32	65-66	Hirina M. și Maria. 1912 Popa G., Hirina N. și Maria căs. Toma M.
33	1911	33	67-68	Popa Pavel
34	1896	34	69-70	Bun Iuon și Bun Pavel
35	1903	35	71-72	Filip Nikolae și Filip Todor
36	1884	36	73-74	Balas Togyer
162	1902	37	75-76	Popa Iuon
122	1899	38	77-78	Balas Alexandru, Bun Ioun 1/4, Hada Gyorgy f. 328
195	1907	39	79-80	Popa Todor
40	1904	40	81-82	Mark Veselie, Szimeon, Katicza, Szimina
41	1906	41	83-84	Kofan Veszelié și Iuon
192	1906	42	85-86	Kofan L. căs. Negru S, Kofan P. 1925 Onaga Gh și Negru Victoria
151	1899	43	87-88	Faur Guszti es Mihulin Maria
44	1892	44	89-90	Hada Milente și Florucz Elena 1900. Skoda Iavan f. 157
45	1908	45	91-93	Ferestyan Veszelié
46	1905	46	94-95	Hada Mikulae
47	1875	47	96-97	Hada Milenti și Florucz Elena
48	1904	48	98-99	Târziu Viktoria și Draga Gyorgye
285	1912	49	101-102	Toma Katicza căs. Ferestyan Nikolae
248	1908	103	103	Posza Iuon es Muresan Katicza. 1902. Halmazsan P. es Balasz Onu
206	1908	50	104-105	Hada Milenti, Bogdan Mariucz
207	1900	51	106-107	Ferestyan Gyorgye, Ferestyan Anti, Ferestyan Katicza, Pavel
52	1903	52	108-109	Hada Mikulae
132	1898	53	110-111	Halmazsan Alexa, Ferestyan Anna
214	1908	54	112-113	Dronka Gyorgye es Dronka Gligor
55	1883	55	114-115	Bogdan Melentie es neye Popa Marinka
116	1889	56	116-117	Gligor Constantin și Gligor Nicolae
57	1908	57	118-119	Popa Anucz
216	1908	58	130-131	Herbei I, Obersan V, Mocz I., Kerpine M. 1910 Ferestyan V
252	1910	59	132-133	Farkas Mikulae

1	2	3	4	5
58	1909	60	134-135	Tripa Cozma es Hossu Karolina
260	1910	61	136-137	Filip Gzorgz 1/4, Filip Mariucza 1/4
128	1880	62	138-140	Toma T. 1894, Groza V. es Dancs Z. 1902 Balasz Al, Duma Anna
61	1898	63	141-142	Toma Nikolae es Toma Elena. Ferestyan Szimeon
62	1905	64	143-144	Toma Pavel
63	1911	65	145-146	Moss Aron es Moss Pavel
-	-	66	147-148	Moss Iuon
250	1921	67	152-153	minorii Cofan Vasile și Cofan Ioan
291	1920	68	154-155	Cofan vasile a lui Melentic
64	1920	69	156-157	Veroana Urs
65	1905	70	158-159	Sodinka Syimion
66	1911	71	160-161	Halmazsan Veszelié
67	1908	72	162-163	Kofan Iszay es Kofan Eftimie
68	1901	73	164-165	Kofan Maria căs. HalmazsanV, Katalina căs. Bogdan N.
156	1892	74	166-167	Kofan Iuon a lui Kofan Vaszilie
198	1907	75	168-169	Hada Milente. 1912. Herbei Pavel
257	1910	76	170-171	Kofan Pavel es Kofan Iozsef
168	1903	77	172-173	Muresan Pal
169	1908	78	174-175	Hardaucz Vikentic
74	1902	79	176-177	Rossu Filimon es Moss Elena
183	1905	80	178-180	Moss Stefan es Possa Greta
171	1904	81	181-182	Herbei M, Herbei Ioan, Herbei Szimion lui Lăpădat
245	1909	82	183-184	Bogdan Mikulae, Bogdan Paladie căs. Herbei Szimeon
39	1906	83	185-186	Herbei Isai es neye Ferestyan Mariucza
79	1899	84	187-188	Halmazsan Szimeon
115	1899	85	189-190	Rosu Iuon es Rosu Petru
117	1892	86	191-192	Kada Milentic
82	1912	87	193-194	Kofan Iuon lui Pavel
83	1903	88	195-196	Halmazsan Todor es Anyska
150	1920	89	197-198	Florea Hârja
85	1909	90	199-200	Hardaucz Iuon
86	1912	91	201-202	Rossu S, Rossu Z, Rossu M. 1903. Rossu I. es Mikulics Gafia

1	2	3	4	5
87	1904	92	203-204	Ferestyán Melentie es Herbei Verona
149	1899	93	205-206	Kofan Pavelne azul. Gligor Katalin 1907, Kofan Pantelie
153	1917	94	207-208	Ardelean Todosie
90	1910	95	209-210	Kofan Maria
91	1856	109	212	Comuna bisericască ort. rom. (Casa parohială)
92	-	96	213-214	Școala
93	-	-	215	Biserica
94	1919	97	216-217	Herbei Vazul, Ianos, Miklos, Florie, Aurel, Lena es Vioara
95	1913	98	218-219	Racz Gyorgy, Pal, Pantelimon, Ianos, Flora es Racz Maria
96	1911	99	228-229	Baul Katicza, Kira Sandor, es Baul Mikulae
135	1898	100	220-221	Barna Mikulae es Popa Iszai.
180	1905	101	222-223	Vaczi Floricza, Morosan Verona es Morosan Szaveta
99	1912	102	224-225	Herbei Szimeon, Lena ferje Rossu Gyorgye, Herbei Iuon
100	1913	103	226-227	Balasz Maria căs. Kofan Pavel es Balasz Moisza
101	1902	104	230-231	Florucz A. căs. Togyer G. 1917 Toma V. lui Szav f. 299 1917 Florutz P.
186	1906	105	232-233	Popa Pavel (averea) 1906. Mihulin Gyorgye
103	1911	106	234-235	Szazs Ianos (az Istvan fia)
104	1910	107	236-237	Balasz Terentie. 1917. Kirila Lukrezia
105	1869	108	238-239	Opre Szimeon
318	1919	110	149-150	Benea Todor iun. Lena, înainte Rossu Mitru
259	1912	111	122-123	Herbei Maria căs. Hada Nicolae, înainte Racz Onyes
291	1919	112	124-125	Benea Teodor înainte Topi Sandor
228	1911	113	126-127	Posza Pantylie 1/4 înainte Racz Petru
229	1919	114	128-129	Kirila Ianos es Kirila Lucretzia. Înainte Botta Iuon
253	1908	120	120	Mihulin Anucza es Filip Veszelle
256	1914	121	121	Benea T. es kiskoru Benea Iena. 1908 Kosa V. szull Kis Szaveta
238	1909	151	151	Groza Moiszane, Kofan Floricza. 1924, Ferestyán Moisza

Numărul familiilor cu același nume în cartea fundară

Între anii 1746 și 1899, numărul locuitorilor din Chertiș a crescut mult. Pe lângă familiile de iobagi înscrise în registrele de impozitare din anul 1746, s-au mai așezat și alte familii venite din satele de la poala Codrului și chiar din ținuturile moșilor.

Din foile de proprietate sau cărțile funduare se constată că au apărut mai multe familii de proprietari care poartă același nume.

În continuare prezentăm un tabel cu numele proprietarilor înscrși în cartea funduară arătând câte familii poartă acest nume cât și anul când a fost înscris prima dată.

	Familia	Nr. fam înscr.	Anul primei înscr.	Familia	Nr. fam înscr.	Anul primei înscr.
X	Cofan	26	1857	Voian	2	1868
	Hălmăgean	20	1849	Bun	2	1896
	Filip	11	1855	Bogdan	2	1855
X	Balaș	9	1856	Popovici	1	1877
X	Mihulin	9	1843	Ispas	1	1891
X	Popa	9	1855	Waldstein	1	1855
	Floruț	7	1860	Boczko	1	1876
	Moș	7	1855	Onaga	1	1899
	Fereștean	9	1856	Șodinca	1	1898
	Țica (Czika)	6	1868	Zarandan	1	1899
	Herbei	6	1885	Iovuța	1	1871
	Toma	5	1855	Rus	1	1899
	Baul	5	1855	Petroman	1	1898
	Roșu	5	1867	Cismaș	1	1864
	Groza	4	1898	Faur	1	1899
X	Hada	4	1872	Morodan	1	1892
	Ghergar	4	1856	Danci	1	1880
	Oberșan	4	1855	Cornea	1	1870
	Opre	4	1869	Chiș	1	1870
	Sabău	4	1872	Crișan	1	1873
	Farcaș	3	1861	Ardelean	1	1899
	Iov	3	1891	Munteanu	1	1872
X	Moroșan	3	1871	Papp	1	1857
	Gligor	3	1889	Ilica	1	1865
	Bejan	3	1865	Skoda	1	1900
	Barna	2	1860			

Notă: numele cu semnul x au existat și în anul 1746

Între anii 1900 și 1920 au mai apărut nume noi de proprietari înscriși în cartea fundară.

Numele	Anul
Câra	1901
Duma	1902
Mureșan	1903
Marc	1904
Târziu	1904
Deaga	1904
Codreanu	1903
Hirina	1903
Vaț	1905
Posa	1908
Coșa	1908
Dronca	1908
Hărdăuț	1908
Carpine	1909
Chirila	1909
Ciul (csul)	1909
Tripa	1909
Negru	1909
Kilian	1911
Iv	1911
Sas	1911
Birău	1912
Raț	1913
Scheiner	1918
Senes	1919
Toccian	1919

COMPOSESORATUL URBARIAL

În anul 1864, locuitorii din Chertiș au primit 6 holde (256 stj. p.pământ) pământ arător în Moțasca și 253 holde (598 stj. p. pășune și pădure), în Budamere. Această avere avea ca proprietar comuna urbarială Chertiș (Kertes Kozsegi urberesek). Se folosea în comun de către locuitori, dar proporțional cu numărul drepturilor ce posedă fiecare. Toată averea era socotită în 1200 drepturi după loturile de pământ. Jelierii nu beneficiau de aceste drepturi urbariale. Sfântăierii aveau câte 12 drepturi, sesia parohială 48, biserica 24 și școala (învățătorul) 24. Cei cu jumătate sesie 20.

Pășunea și pădurea urbarială erau situate pe partea dreaptă a șoselei, de la „gura uliței” până la hotarul cu Cărăndul. Cuprindea: Dealul Morminți, Groapa Imaș, Faizat (lângă Toplita), Fața Hotar și Valea Mărincii (nr. topografic 606/a) până la Dealul Chiii.

Averea era administrată de către un comitet urbarial în frunte cu un președinte. Prin anul 1928, era președinte Crișan Ioan, nr. 53. Ulterior a fost Miclea Zaharie, nr. 8. Ultimul președinte a fost Popovici Ambrosie, nr. 1, care a predat această avere la stat, în 27 ianuarie 1949.

Pășunea urbarială se folosea în devălmășie. Proprietarii de drepturi urbariale beneficiau de reduceri de taxe pentru pășunatul vitelor. Puteau să țină o vită mare la patru drepturi, în mod gratuit. Cei care nu aveau drepturi trebuia să plătească toate taxele stabilite de către comitetul de conducere.

Din pădure se tăiau parchete la interval de câțiva ani. Materialul lemnos se vindea la licitație publică unor cumpărători particulari. Banii obținuți se împărțeau membrilor „urbărăriști”, proporțional cu numărul de drepturi. Din pădurea urbarială se dădeau lemne pentru reparatul podurilor comunale, a gardurilor pe lângă țarini (vramițe), pentru garduri la grădinile bisericii și școlii, materiale pentru reparat fântânile, pentru vălaie la fântâni etc. Cu bani se ajută biserica ori școala. La 22 decembrie 1913, comuna bisericească a primit suma de 735 coroane, 84 fileri după drepturile urbarialiste ale învățătorilor. Cu acești bani s-a plătit datoria ce avea parohia la bancă, pentru construirea casei parohiale.

Pe timpul iernii, comitetul de conducere arenda pășunea urbarială unor ciobani din părțile Sibiului, care veneau cu turmele la iernat în aceste părți, unde cădea zăpadă mai puțină și acoperea pășunea câteva zile. Din aceste arenze se încasau bani mulți.

După predarea averii urbariale la stat, locuitorii plătesc taxe pentru pășunat în mod egal.

OCUPAȚIILE LOCUTORILOR ÎNAINTE DE ANUL 1919

După desființarea iobăgiei, locuitorii din Chertiș dispuneau de pământ arabil suficient în Rușca, Moțasca, Ferești și Cofănești. Aveau terenuri pentru fânaț în Hălmăgeni. Pășune pentru animale era în Groapa Imașului din averea urbarială. Mai arendau tarlaua din Gura Uliții de la grofi. Lemne de foc primeau din pădurea urbarială. Nu mai dădeau dijme și plăcoane. Nu mai erau obligați să refacă zile de urbariu la domnie.

De acum putea să se ocupe fiecare de gospodăria personală.

Ocupațiile principale erau agricultura și creșterea animalelor. Agricultura se făcea în mod aproape primitiv. Cei care fuseseră mai înstăriți dispuneau de pluguri și grape

de lemn. Aveau și animale pentru muncă: boi, cai, vaci. Jelerii și alții mai săraci, deși au primit grădini și pământ arător, nu aveau unelte agricole și nici animale pentru jug.

Se cultiva grâu, porumb și ovăz. Toate acestea se semănau cu mâna. În acest mod, semințele se împrăștiu uniform. Mare parte rămâneau la suprafață și le mâncau păsările ori înghețau în timpul iernii. Recoltele ce se obțineau nu erau îndestulătoare pentru întreținerea familiei. Lucrările de îngrijire a semănăturilor de porumb se efectuau numai cu sapa și erau foarte costisitoare. Grâul și ovăzul se recoltau cu secera și se treierau cu calul, în arie.

Ca animale creșteau: boi, vaci, cai, porci și capre.

În anul 1898, au fost înscrise 104 juguri pentru efectuarea prestației în comună. În anul 1897 au fost 134 juguri, iar în anul 1899 erau 136 juguri (Registrul de procese verbale ale consiliului popular comunal pe anii 1897-1928).

Unii locuitori se ocupau cu fasonatul lemnului în pădure, iar alții făceau doage, spițe, obezi pentru roate, furci de lemn, cozi pentru-diferite unelte, pe care le transportau cu căruțele până în satele de la câmpie unde le vindeau pentru bani ori în schimb pe cereale. Se ocupau cu asemenea îndeletniciri: Filip Todor Juca, Cula lui Bărnău, Toma Vasile Hatoli și alții.

După ce s-au tăiat pădurile din Cornești și s-a curățit terenul de butuci, a fost construit conacul Cornești, în jurul anului 1870. Au fost construite grajduri pentru animale, locuințe pentru îngrijitori, magazii și altele. Aici se creșteau: vaci, boi, cai. Unii locuitori din Chertiș se angajau ca îngrijitori de animale. Alții munceau pământul cu atelajele grofului. Aceștia se numeau birși. Amintim pe Hada Axente și pe Filip Simion Sinu. Terenul era împărțit în tarlale despărțite prin drumuri de acces (dulae). Se cultiva: grâu, porumb, ovăz, trifoi, sfeclă de zahăr.

Femeile și copiii munceau la plivit, la săpat, la secerat și la cules. Aveau o ocupație pentru care primeau plată. În timpul verii, bărbații mergeau la muncă prin satele de la câmpie și veneau acasă cu bucate.

Între anii 1890-1900 au fost tăiate și pădurile ce se întindeau de la Teuz până la Chertiș în partea de vest a șoselei. Croații aduși de grofi au scos butucii, transformând locul în teren arător. Lângă șosea, la cca 500 m de la Teuz, unde și azi se vede o ridicătură de pământ a fost construită o magazie pentru unelte și o cantină pentru muncitori. De la această magazie până la Cotul Văii Prunișor, la vest de Satul Nou, au fost construite grajduri și colne pentru animale, cocini pentru porci și locuințe pentru îngrijitori. În apropiere de Vale era locuința ciosului (paznic). După anul 1900, locuia aici unul „Barat” cu mulți copii. De la el a rămas numirea de Barat, pentru terenul situat la vest de Satul Nou.

Muncitorii angajați pentru mai mult timp, primeau locuință la conac. Aveau dreptul să țină vacă și scroafă. Ca plată primeau anual două iugăre semănate cu porumb, trei metri steri de lemne de foc, 6 kg slănină, 3 șinice de grâu și 3 șinice de porumb. Muncitorii angajați pe câte trei luni se chemau sfârțieri, iar cei angajați cu luna se numeau strășteri. Construcțiile din această parte, cât și cele de la conacul Cornești, au fost devastate în timpul revoluției din anii 1918, 1919 (Informator Posa Todor, născut în 1889).

În pășunea comunală, pe locul numit „La Brazi”, erau construite cocini pentru porci. Acolo se creșteau turme mari de porci, care se hrăneau cu jirul și ghinda ce se găseau din abundență prin păduri. Ca îngrijitori erau angajați locuitori din Chertiș. Amintim pe Toma Vasile a Filuții, nr. v. 31 și Hălmăgean Teodor- Bârlea, nr. v. 2.

Administrator peste turme era sămădăul. Această funcție a îndeplinit-o Balaș Toader, nr. v. 4, înainte de anul 1918. Sămădăul avea dreptul să crească porci, proprietate personală între turmele grofului. În felul acesta și-a agonisit o frumoasă avere și a ajuns una dintre familiile înstărite din comună.

Toma Văsălie mi-a povestit câte ceva din cele ce se petreceau pe atunci. Păștorii mâncau mălai cu ceapă. Câte unul mai avea și câte o bucată de clisă în traistă. O înfigea în frigare, o ținea deasupra focului și apoi ungea mălaiul.

Porcii erau însemnați în urechi cu tăblițe metalice. Uneori se abăteau mari necazuri pe capul păstorilor. Când nici nu se așteptau, constatau c-au dispărut mulți porci, ba dintr-o turmă, ba din alta. Era isprava „lotrilor”. Unii oameni din satele vecine formau câte o bandă de lotri și furau turme întregi. Treceau cu porcii peste Codru, și îi vindeau. uneori mai dăruiau câte un grăsun ori câte o scroafă, vreunei văduve cu copii, vreunui bătrân sau altor oameni săraci.

Conducătorul unei bande a fost Cercel, de loc din Bărzăști. Se deghiza în fel și chip ca să nu-l recunoască potera. Se povestește „că bea cu domnii la căfană”. Când pleca, pune un bilet sub farfurie, ca să afle domnii cu cine au petrecut, dar își schimba portul ca să nu îi ia urma. A sfârșit fiind împușcat de un ortac, din gelozie, și l-ar fi mâncat gliganii în pădure, povestea Cofan Zena lui Coșercău, născută în 1880.

Alt șef de bandă a fost Ioan din Bârsa. Și acesta a avut un sfârșit tragic. L-au prins jandarmii și i-au străpuns urechile cu un fier roșu, fiindcă nu și-a trădat ortacii. (Informator Cofan Vasile Baia, născut în 1895).

Pădurea din jurul satului și Cerâștea până al Teuz era înconjurată de un gard de sârm, ca o grădină. În această pădure trăiau: cerbi, lopătari, ciute, mistreți și altele. De aceea partea aceasta de pădure se cheamă Ciutăria.

În timpul iernii, unii locuitori din Chertiș erau angajați să pună hrană și sare în anumite locuri pentru animalele sălbatice.

Pădurea avea și copaci seculari ce măsurau până la 2 m în diametru. În anul 1932, se mai găseau butuci și unele trunchiuri de asemenea copaci, prin Baltă.

Prin pădurea Ciutăria erau trasate alei drepte ca prin parc, pe care se plimba groful cu suita sa, când venea la vânatoare. Locuitorii din Chertiș îndeplineau serviciul de „hăită” în timpul vânătorii. Gardul a existat pînă prin anul 1932. Pădurea era păzită cu strășnicie. Locuitorii nu aveau voie să intre nici după vreascuri pentru a le transporta cu spinarea. Cu căruța nu era permis să meargă nimeni în pădure. Mulți ani, această pădure a fost supravegheată de brigadierul Hada Nicolae din Chertiș, care a avut gospodărie frunțașă în comună.

STAREA ECONOMICĂ A LOCUITORILOR PÂNĂ ÎN 1920

După înființarea cărții funduare, în 1855, erau în Chertiș 6 gospodării care posedau peste 15 holde cadastrale de pământ, 85 gospodării de sfârțaieri cu câte 8 holde și numai 11 gospodării de jeleri care aveau numai casă și grădină.

Numai după câțiva ani, situația materială a locuitorilor s-a diferențiat foarte mult. Grădinile și loturile de pământ au fost împărțite între frați, prin moștenire. Altele au fost vândute în totalitate sau parțial. După anul 1900, diferențele între gospodării au devenit din ce în ce mai mari.

La 12 iulie 1912, cu ocazia stabilirii taxei de cult, comitetul parohial a hotărât ca aceasta să se plătească proporțional cu averea ce posedă fiecare locuitor. Pentru aceasta a stabilit următoarele grupe de gospodării:

- geleri, care nu au casă, fără numai puțin pământ;
- geleri, care au casă și grădină;
- locuitori cu casă, grădină și până la 3 iugăre de pământ;

- locuitori cu casă, grădină și până la 4 iugăre de pământ;
- locuitori cu casă, grădină și până la 7 iugăre de pământ;
- locuitori cu casă, grădină și până la 8 iugăre de pământ;
- locuitori cu casă, grădină și până la 12 iugăre de pământ;
- locuitori cu casă, grădină și până la 20 iugăre de pământ;
- locuitori cu casă, grădină și peste 20 iugăre de pământ.

În anul 1855 erau trei categorii de gospodării, iar în anul 1912 ajunseseră la 9. La început au fost 105 case, iar în 1913 erau 172. După 53 ani, numărul caselor a crescut cu 67. Aceasta înseamnă că în acest interval de timp, mai mult de jumătate din numărul grădinilor au fost împărțite în câte două-trei părți.

Încă pe la anul 1889, unii locuitori au început să se împrumute cu bani de la diferite institute de credit sau de la particulari. Dobânzile pentru banii împrumutați erau foarte mari. Pentru asigurarea capitalurilor împrumutate, băncile pretindeau întabularea acestor sume asupra proprietăților din cartea funduară a datornicilor. Dacă datornicul nu putea să achite sumele datorate la timpul stabilit, se vindea averea la licitație publică. Între anii 1889-1917, pe averea de la nr. 56 se făcuseră 18 întabulări. La nr. 62 erau 14 întabulări numai între anii 1912-1915, iar la nr. 52 se înscriseră 38 întabulări între anii 1903-1920. La nr. 17, Banca Crișana întabulase 4400 coroane în anul 1911 și 480 coroane dobânzi. În anul 1913, banca a cumpărat această avere. La nr. 14, Banca Crișana a întabulat 1500 coroane în 1910 și Cooperativa Sebiș, 4800 coroane în 1911. Lista s-ar putea continua cu cel puțin trei sferturi din numărul gospodăriilor.

Din cauza impozitelor și a datoriilor făcute la diferite bănci, locuitorii din Chertiş ajunseseră într-o situație economică foarte slabă, în ajunul primului război mondial.

La 15 februarie 1913, comitetul parohial nota: „dintre locuitorii comunii, mai mult de jumătate așa au sărăcit de întregă averea lor e pusă la licitațiune” Peste o lună de zile, adică ala 15 martie 1913, adaugă: „Parohia noastră e așa de săracă, că jumătate din locuitori a trebuit să ia băta pribegiei din cauza sărăciei, iar jumătate din cei rămași încă sunt numai de azi pe mâine.”

În această perioadă, 1912-1913, unii locuitori au plecat să caute locuri de muncă în alte părți. Hada Măriuță, soția lui Nicolae, Hada Milente, Hada Pavel, Hada Mărioara și Paraschiva, Popa Ioan, Popa Mihai, Filip Solomon- au plecat în America. După Unire, în 1920, au revenit în țară și în comună, întemeindu-și gospodării fruntașe. Hada Măriuță și Filip Solomon au revenit mai înainte.

Cele arătate mai sus sunt edificatoare în ceea ce privește starea materială a locuitorilor până în 1914.

Au început mobilizările. Apoi primul război mondial, la care au participat toți băieții apti pentru front.

Timp de patru ani, muncile câmpului și alte îndatoriri le-au îndeplinit femeile, bătrânii și copiii. Au fost rechiziționați caii și căruțele. Ba mai mult, în anul 1915, li s-au luat și clopotele de la Biserică, pentru armată.

În această stare se aflau locuitorii din Chertiş la 1 decembrie 1918, când, la Alba Iulia s-a hotărât „unirea cu patria mamă, România”.

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

În vara anului 1914, nouri negri, amenințatori a furtună, pluteau pe deasupra Europei. Apăruseră neînțelegeri între popoare. Spre sfârșitul verii, s-au încleștat,

dezlănțuind primul război mondial. Se înfruntau două grupări de state: de-o parte era Franța, Anglia, Rusia, Belgia și Serbia, iar de cealaltă parte era Germania și Austro-Ungaria. Alături de Germania au mai intrat: Turcia- în noiembrie 1914 și Bulgaria, în septembrie 1915. Alături de Franța a intrat Italia, în mai 1915.

România a păstrat neutralitatea armată până la 14 august 1916, când a intrat în război alături de Franța și Anglia, cu care încheiase un tratat prin care i s-a promis că va primi Transilvania, Bucovina și Banatul, la încheierea păcii.

În acest război devastator au participat și locuitorii din Prunișor. Au rămas în sat numai bătrânii, femeile și copiii. Cei înrolați erau încadrați în unități militare ungurești sau austriece și trimiși să lupte pe fronturile din Italia ori din Galiția. După trei ani de război, în Rusia a izbucnit revoluția.

În martie 1918, rușii au încheiat pact cu Puterile Centrale. Armata austro-ungară, în descompunere, a părăsit frontul italian, iar cea germană a fost silită să înceteze luptelor, în noiembrie 1918.

La 2 noiembrie 1918, Ungaria și-a declarat independența de stat față de Austria. În acest timp, în Transilvania, Maramureș, Crișana și Banat, iau ființă gărzii militare și consilii naționale românești. Consiliul Național Român, constituit la Budapesta, convoacă pentru 1 decembrie 1918, la Alba-Iulia, Adunarea Națională a națiunii române... aflătoare în Tranailvania, Maramureș, Crișana și Banat, unde s-a hotărât unirea acestor români și a teritoriilor locuite de ei cu România.

La această adunare au participat și preotul Sabin Milcluția din Prunișor, învățătorul Covaci Patriciu din Sebiș și mulți alții.

Armata română intrase în Ardeal la 24 noiembrie 1918 și ajunsese până la izvoarele Mureșului. După adunarea de la Alba-Iulia, se stabilise linia de demarcație între Ardeal și Ungaria pe la satele: Aciua, Aciuța, Tălagi, Bodești, Pleșcuța și Guravăii (T. Mager, *Ținutul Hălmaგიului*, vol. II, pag.9).

Când au părăsit fronturile de luptă, ostașii s-au întors pe la casele lor cu arme și muniții. Încă în luna noiembrie 1919, în Ungaria a izbucnit o revoluție violentă. Militarii și civilii unguri s-au constituit în bande înarmate numite „gărzi roșii”. Devastau magazinele din localități și prigoneau pe românii care participaseră la adunarea de la Alba-Iulia. Urmăreau mai ales pe învățători și preoți.

Când a izbucnit revoluția, învățătorii români au participat la constituirea gărzilor naționale, care trebuiau să instaleze autoritățile locale românești, unde era cazul și să apere populația și avutul împotriva gărzilor roșii.

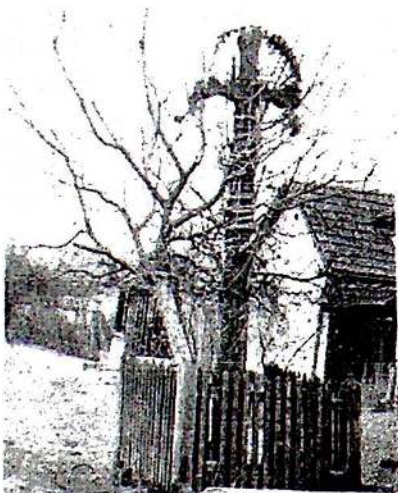
La Prunișor au făcut parte din garda națională Cofan Pantelie-Coercău, Săbău Pavel, Matcău Teodor-Dodi și alții. Aveau sediul în casa nr. 44, la Hada Marioara.

Ca să scape de persecuții, învățătorul Covaci Patriciu din Sebiș, preotul Sabin Micluția din Prunișor, preotul Țirla din Bârsa și mulți alții s-au refugiat în pădure la Codru, îmbrăcați în haine țărănești. Și-au construit colibă și acolo au petrecut iarna anului 1919. Cu alimente îi aprovizionă preotul Ioan Ardelean și învățătoarea Dascăl Ecaterina din Nădălbesti. (Inf. Radu Emilia, fiica învățătorului Covaci). „Către finea lunii ianuarie 1919, trupe maghiare demoralizate dezarmează gărzile românești și se plimbă cu trenuri blindate, amenințând că vor trece până la Brad, să alunge armata română de pe linia demarcațională. Din 14 februarie, ungurii încearcă să rupă cordonul de la graniță. În noaptea de 15/16 februarie, garda națională din Hălmaგი distruge podul de fier de la Ciuciu (Vârfurile) și începe lupta. În 16 februarie, garda se retrage la Brad, înrolându-se în corpul voluntarilor Horia, revenind la Hălmaigel numai peste 6 săptămâni, odată cu armata română. (T. Mager, *Ținutul Hălmaგიului*, vol II, pag.133)

Armata română a pornit ofensiva de la Hălmaგიu, în 16 aprilie 1919 (op.cit., pag. 107), pentru dezarmarea gărzilor roșii și eliberarea ținuturilor românești ocupate de

Bogdan Savel 1896-1954. Voluntar în armata română în anul 1919

Troița eroilor 1914-1918.
1982

resturile armatei maghiare. Pe locurile noastre, armata română a ajuns în săptămâna Paștilor. În ziua de Joia Mare a fost eliberat satul Căcărău de lângă Revetiș. În amintirea acestui eveniment, locuitorii au cerut ca satul lor să se numească Joia Mare.

La podul peste Crișul Alb, spre Buteni și-a pierdut viața colonelul român Paulian. În amintirea lui, satul Găvojdia s-a numit Paulian (din 1926).

În seara zilei de Vinerea mare, pe la orele 22 armata română a intrat în Prunișor, fiind primiți eu multă bucurie de către locuitori.

Din Prunișor s-au înrolat ca voluntari în armata română: Bogdan Pavel, Moldovan Ștefan, Popa Giuri 32, Hirina Nicolae, Toma Milente, Țica Emilian, Sas Ambrosie, Tocoian Ion.

Sâmbătă, în ajunul Paștilor s-a întors și preotul din refugiu, putând să officieze serviciul „învierii” în libertate și siguranță deplină. Poporul era nespuse de bucuros că în sfârșit, după suferințe de veacuri, s-a împlinit visul de a se uni cu patria mamă, România.

De la Prunișor, armata română a continuat înaintarea spre vest până a eliberat de sub ocupația străină toate localitățile românești. În cei patru ani de război, și-au pierdut viața un număr de 26 bărbați din Prunișor, rămânând în urma lor văduve și orfani. Au luptat pentru un ideal pe care n-au avut fericirea să-l vadă îndeplinit, în urma jertfei lor și a altor sute de mii, libertatea și unitatea națiunii române.

Printre cei ce au rămas să îngrășe pământuri străine cu trupurile lor amintim pe: Codrean Teodor nr.12 v., Sărac Gheorghe nr.22, Moș Pavel nr.22, Popa Nicolae nr.32, Popa Pavel-Păvuț nr.33, Bun Pavel nr. 34, Filip Gheorghe nr. 41, Poșa Ioan nr. 49, Crișan Nica nr. 52, Hălmăgean Antonie nr.53, Bogdan Gheorghe nr. 55, Benea Teodor nr. 58, Săbău Moisa nr. 62, Cofan Nicolae nr. 76, Roșu Filimon nr. 79, Herbei Ioan nr. 81, Hârja Gheorghe nr. 89, Cofan Teodor nr. 84, Cofan Ioan nr. 87, Roșu Vasile nr. 91, Raț Gheorghe nr. 98, Lunga Dumitru nr. 101, Roșu Gheorghe nr. 102, Balaș Pavel nr. 103, Balaș Moisa nr. 103 și Cofan Vasile-Lica.

Herbei Ioan nr.18 v. și-a lăsat brațul drept pe câmpul de luptă, iar Toader Todor nr. 18 v. și-a lăsat un picior. Statul român a căutat să ușureze suferințele și greutățile văduvelor, invalizilor și orfanilor, acordându-le și pământ, prin împroprietărire, de la reforma agrară din anul 1921. Și voluntarii au primit câte 2 iug. pământ.

În amintirea eroilor căzuți pe câmpul de luptă, a fost construită o cruce de lemn în anul 1928, pe care s-a săpat numele fiecăruia. Crucea a fost așezată în ulița a doua, lângă casa nr.42 v.

În fiecare an, la ziua eroilor, se făcea procesiune religioasă la acest monument.

REFORMA AGRARĂ DIN ANUL 1921

La sfârșitul primului război mondial, s-a făcut o reformă agrară, fiind împrăștiți cu pământ din moșiile boierești, luptătorii care s-au întors de pe front, invalizii, văduvele și orfanii. Comunile au primit pășuni și păduri comunale.

În hotarul comunei Prunișor se află moșia contelui Wenckheim compusă din mii de iugăre de pământ arabil, pășuni și păduri. În anul 1921, s-a expropriat o parte din aceasta moșie.

La 15 martie 1921, primarul comunei. Prunișor, Crișan Ioan, aduce la cunoștința „reprezentanței-comunale” că „bunul contelui Wenckheim s-a expropriat în întregime pentru stat în favorul comunelor”. (Proces verbal de ședință).

S-a făcut împrăștierea îndreptățiților, dar nu s-au împărțit toate terenurile. Casa centrală pentru expropriere mai administra o mare parte din terenurile expropriate. Pentru acest fapt a fost impusă în plata impozitului către comuna Prunișor. Pentru anul fiscal 1925, trebuia să achite suma de 74.749 lei și 12 bani, înscrisă la poziția 249, în registrul „Rolul taxelor comunale pe anul 1925”

După multe târăgăneli, prin hotărârea nr.72/1928, a Comisiunii de ocol pentru împrăștiere, moșia Cristinei Weackheim, din hotarul comunei Prunișor, s-a parcelat și s-a împărțit locuitorilor. Cu pământ arător și pășune comună au fost împrăștiate următoarele comuni:

Prunișor	pământ arător	195	iug.	pășune	500 iug.
Sebiș	“ “	195	“ “	“ “	416 “
Ignești	“ “	60	“ “	“ “	140 "
Minead	“ “	82	“ “	“ “	77 "
Susani	“ “	120	“ “	“ “	140 "
Nădălbești	“ “	83	“ “	“ “	120 “
Buteni	“ “	58	“ “	“ “	- “
Bârsa	“ “	50	“ “	“ “	- “
Prăjești	“ “	-	“ “	“ “	80 "
Moneasa	“ “	28	“ “	“ “	- “
Stația C.F.R. Moneasa	“ “	4	“ “	“ “	- “
Conacul Cornești	“ “	67	“ “	“ “	- “
Rănușa	“ “	28	“ “	“ “	- “
Total	” ”	990	” ”	” ”	1473 ”

Pășunile comunilor: Susani, Nădălbești și Miniad erau situate între pășunea Prunișorului și hotarul spre Cărand, în continuarea țarinei toplișenilor. Pășunea prăjeștenilor era situată la marginea de sud a comunei Prunișor. În continuare era pășunea Igneștilor și apoi a sebișenilor se întindea până la Teuz.

Pășunile comunelor Minead și Nădălbești au fost folosite de locuitorii din Prunișor până în anul 1932. Când s-au gândit miredanii și nădălbanii să vină cu vitele la pășune, locuitorii din Prunișor s-au opus. Ba, când aceștia au venit cu primarul Mișcă din Sebiș, prunișoreni, în frunte cu Bogdan Savel, au răsturnat căruța cu ei. După aceea, miredanii și nădălbanii au adus sentință judecătorească și au intrat în folosința pășunilor. De data aceasta a venit la fața locului și primpetorul plasei Sebiș, Florian Ștefănică și notarul Crâșnic. Primpretorul a ordonat păstorilor să scoată vitele din pășunile miredanilor și nădălbienilor. Apoi a ordonat notarului să trimită proces verbal la judecătoria de ocol Buteni pentru a fi despăgubite comunele Minead și Nădălbești. „După aceea s-a făcut raport la prefectură. În raport se arăta că „spiritele în comuna Prunișor erau agitate”. (Procesul verbal din 18 mai 1932).

La vest de șosea, lângă pășunea prăjeștenilor, s-a delimitat o porțiune de teren care a fost împărțită în 44 loturi de casă, în extindere de câte 0,12 ha fiecare. Cu aceste loturi au fost împrumozăriți unii locuitori din Prunișor. Astfel s-a format o tablă de sat care s-a numit Satul Nou sau Butuci. Un lot de grădină a fost atribuit pentru școală. Dar n-a fost folosit niciodată în acest scop.

La început au fost construite mai multe case aci, dar unii locuitori s-au mutat în satul vechi, pentru a fi mai aproape de instituțiile comunale. (Vancu Ioan, Covaci Petru).

La recensământul populației, efectuat în 1956, mai erau șase gospodării în Satul Nou.

La Vest de Satul nou, până lângă vale, a fost parcelată o bucată de pământ în extindere de două jugăre, cu destinația pentru „sport și tir”.

Păduri comunale

De la această reformă agrară s-au primit și păduri comunale. Prunișorul a primit 219 iug de pădure pe Dealul Hotar, în continuarea pădurii urbariale (nr. top. 606/b/1). Se spune că s-a primit pădure puțină pentru că în tabelele întocmite de primărie s-ar fi omis 100 de fumuri. Comuna Sebiș a primit 1000 iugăre, iar comuna Bârsa 692 iugăre. Cea mai mare parte de pădure a rămas în proprietatea statului. În anul 1937, comuna Sebiș, sprijinită de doctorul din localitate Ioan Groza, care atunci era prefect la Arad, a mai primit și pădurea din jurul țarinei Prunișorului (Ceriștea, Deluțul, Ciotoaia și Jupul Dotii). În acest mod, grădinile pe care sunt construite cinci case ale țiganilor și grădina lui Bun Pavel, situate în colțul de nord-est al satului – peste drum – au devenit proprietatea Sebișului.

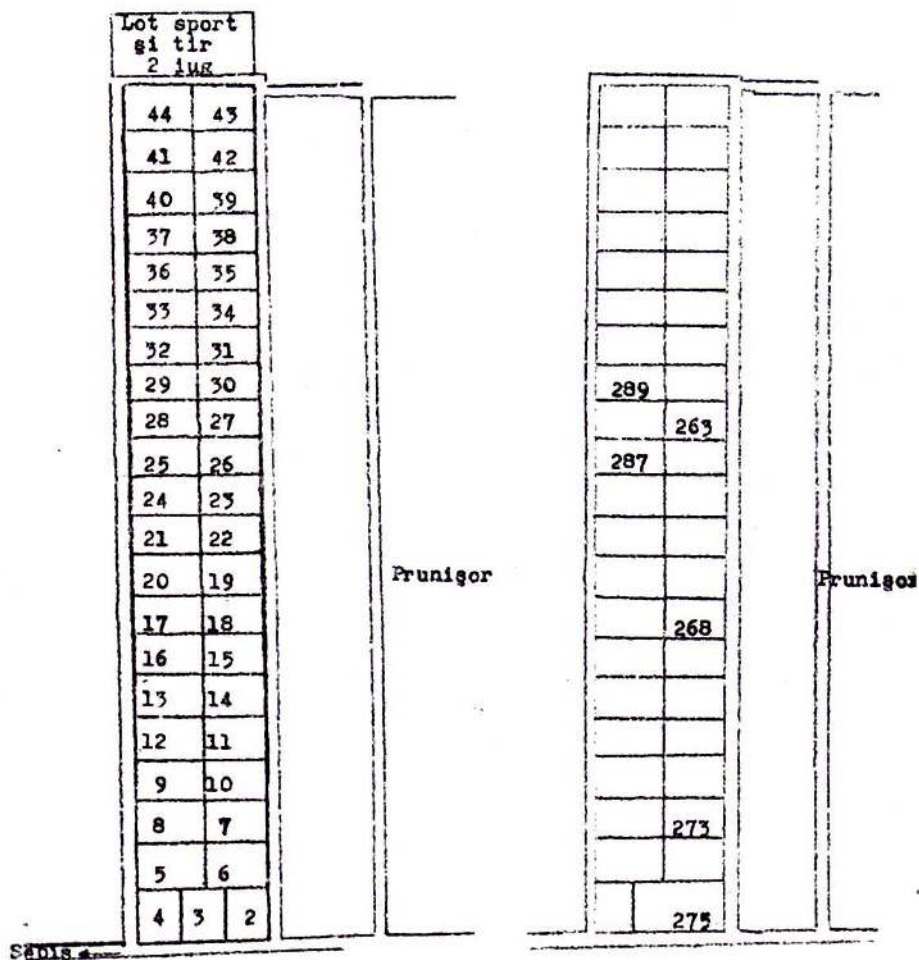
Pentru consolare, și comuna Prunișor a primit, tot atunci, 30 ha pădure în Cioaca Ulmului, ca și completare la pășune.

Prin anul 1945, s-a tăiat pădurea din Cioacă. Lemnul de foc a fost repartizat locuitorilor. Lemnul de stejar a fost donat de locuitori pentru reconstruirea bisericii.

Venind inflația și reforma monetară din 1947, biserica a pierdut aproape toți banii. S-a ales cu 15 mii bucăți de cărămizi.

SATUL NOU

Loturile pentru grădini, primite prin reforma agrară din anul 1921

Numerele loturilor în cartea funduară

Numerotarea clădirilor în anul 1948

LOCUITORII

De la înființarea sa pe aceste meleaguri, satul Prunișor a fost locuit în exclusivitate numai de români. Vremelnic s-au mai stabilit și câte 2-3 familii de alte naționalități care, fie că au fost funcționari al grofului, ori au venit ca mecanici și proprietari de batoză, de moară, sau comerțianți la prăvălia sătească.

Pe la anul 1900 a venit Skoda Iptván, care a deschis prăvălia pe grădina nr.44 v. Înainte de 1920 a vândut-o lui Hada Milentie și s-a mutat la Sebiș. Pe la 1912, a venit o familie de germani – Kilian Mihai - ca proprietar de batoză. A locuit la nr. 28 v. A vândut casa și grădina lui Filip Gheorghe (Gița lui Ionaș). În 1918 a venit Scheiner Iosif, ca proprietar de batoză. A locuit la nr. v.3 de unde s-a mutat peste Vale. În 1920, a venit Embey Emerik și a deschis o prăvălie la nr. 64 v. Nefiind rentabilă, a renunțat la prăvălie și s-a ocupat cu croitoria. În 1980, are un urmaș Emeric.

Au mai fost și unii proprietari de moară, ori numai morari, de alte naționalități (Ocsai Ștefan, Erdödi Ioan, Uzsoara Ladislau care după câțiva ani, s-au mutat la Sebiș, ori în alte părți. Locuitorii din Prunișor și-au păstrat naționalitatea. Până prin 1950, au fost numai trei cazuri când un băiat român s-a căsătorit cu o fată de slovac și patru cazuri în care o fată de român s-a căsătorit cu un slovac.

În trecut, locuitorii își iubeau foarte mult satul natal. Cu mare greutate s-ar fi hotărât să-l părăsească pentru a intra în alt loc. Ca dovadă este și faptul că, în 1945, când s-au înscris 50 familii și persoane singure să se colonizeze, au avut curajul să plece numai trei familii. Satul este așezat la șes și aproape de centrul Sebiș, unde se află gară, se fac târguri și piețe. Pentru aceste motive este căutat de locuitorii de la deal și munte. Băieți și fete din Bărzăști, Groși, Ignești, Donceni, Cărand etc. au întemeiat gospodării în Prunișor prin căsătorii.

După anul 1950, s-au așezat în Prunișor câteva familii de moți din Cârda, Arieșeni, Avram Iancu din județul Alba

Numărul locuitorilor

În anul 1746, erau în Chertiș 15 familii de iobagi, înscrise în registrele de impozitare (Gh. Ciuhandu - *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, pag. 176). Dacă considerăm că fiecare familie se compunea, în medie, din cinci membri, rezultă un număr de 75 persoane. Pe lângă familiile de „hospes” au mai locuit și familii de zilieri, care nu erau impuse la dări. Putem socoti că în acel an, satul Chertiș să fi avut cca 100 locuitori.

Poate aproape 100 de ani după ce locuitorii s-au așezat pe noua vatră a satului, numărul lor a crescut de cinci ori. În anul 1836, satul avea 497 locuitori (op.cit., pag.215).

Peste 32 ani, adică în anul 1868, erau în Chertiș 587 locuitori români ortodocși, iar până în anul 1875, populația crescuse la 625 persoane. (V. Popeangă. Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918, pag. 125).

După alți patruzeci de ani, adică până la 1913, populația a crescut ajungând la 890 locuitori, care trăiau în 172 case. (Somogyi Gyula – *Monografia Județului Arad*, pag. 145). În anul 1925 erau în Chertiș 178 case. (Registru taxe com. 1925).

La 29 decembrie 1926, primarul comunei Balaș Terente arăta că în Prunișor sunt numai 788 locuitori (Proces verbal).

În statisticile oficiului parohial din Prunișor se arată că, la sfârșitul anului 1931 erau în Prunișor 790 români ortodocși și 14 sectanți. În total 812 persoane.

În urma recensământului populației, efectuat în anul 1948, s-a constatat că, în Prunișor erau 769 locuitori, iar în Toplița 112. În total erau 446 persoane de sex masculin și 435 de sex feminin. Total 881 locuitori. În anii următori, numărul locuitorilor a scăzut. În luna aprilie 1958, erau 751 locuitori, care alcătuiau 224 familii și trăiau în

214 case. Mai erau 7 case nelocuite. La recensământul efectuat în anul 1964, s-au aflat 236 familii cu 726 membri, iar în 15 martie 1966, erau 235 gospodării, cu 715 membri și posedau 242 clădiri. După anul 1962, când s-a încheiat colectivizarea agriculturii, s-a schimbat modul de proprietate asupra pământului și totodată modul de muncă al acestuia. În această situație era firesc să se schimbe și felul de a gândi a locuitorilor de la sate.

Proprietatea personală asupra pământului și a celorlalte mijloace de producție a contribuit, în mare măsură, la legarea țăranilor, în special a celor mai înstăriți, de satul natal. Acum, când nu mai aveau pământ proprietate personală, a început să încolțească ideea că ar putea munci tot atât de bine și în altă parte, unde sunt condiții mai favorabile și cu câștig mai bun. Au socotit că nu mai are ce să-i lege de satul lor.

După îndelungi chibzuiri, unii locuitori au ajuns la concluzia că le va fi mai bine dacă își mută gospodăriile la Sebiș, ori în altă parte. Au cumpărat grădini. Unii și-au mutat casele. Alții au construit din nou, iar pe cele din Prunișor, le-au vândut. S-au mutat familii întregi sau numai unii din membrii acestora, întemeind familii și gospodării noi în localitățile în care s-au stabilit.

Unii au plecat după înștiințarea întovăririi agricole, socotindu-se mai prevăzători.

La Sebiș s-au mutat: Popovici Ambrosie nr. v.1, Rusu Emil nr.1, Miclea Vasile nr.8, Popa Ioan nr.8, Obârșan Nistor nr. 9, Bun Pavel-Dronca nr. 17, Herbei Gheorghe nr. 17, Birău Teodor nr. 18, Raț Gligor nr. 21, Toma Gheorghe nr. 31, Mihulin Rafila nr. 31, Roșu Nicolae nr. 32, Barna Florea nr. 41, Dragoș Costan nr. 51, Crișan Ioan nr. 53, Fereștean Elena nr. 64, Cofan Gheorghe (a Mașchii) nr. 87, Herbei Florea nr. 87, Bogdan Vasile nr. 89, Roșu Vasile nr. 91, Roșu Pavel nr. 91, Vaț Vasile nr. 99.

Balaș Vasile nr. 4 și Balaș Toader nr. 107 s-au mutat la Fântânele și apoi la Arad. Căra Paraschiva și fiul ei Hălmăgean Vasile nr. 40 s-au mutat la Arad, Voian Todor la Șag, Toma Mari nr. 100 la Reșița, iar Hălmăgean Todosia nr. 100 la Sebiș.

Dintre cei stabiliți la Sebiș, unii lucrează în comerț, ca gestionari în cadrul cooperativei de consum, alții au găsit alte ocupații. Puțini lucrează în agricultură.

În timp de câțiva ani, au emigrat din sat 28 familii. În același timp au venit în loc 11 familii de moți, cu 42 membri de familie, din Cârda, Arieșeni, Câmp, Scărișoara și două familii din Bărzănești. Moții au considerat că la Prunișor au condiții mai bune pentru practicarea meseriei de dogari. Asemenea „mişcări” de populații s-au petrecut și în trecutul mai îndepărtat. Poate că mulți locuitori din Prunișor au strămoșii în satele din jurul Hălmăgiului. Aceasta ar explica potrivirile de nume ale locuitorilor din Prunișor cu ale locuitorilor din acele părți. Numele Crișan se găsește la Leasa, Țărmure, Ociu, Herbei la Budești, Hălmăgi, Pleșcuța și așa mai departe.

Acest fenomen de emigrare, se petrece și în satele vecine. Din Susani și Nădălbești au plecat foarte mulți locuitori. Au vândut gospodăriile unor „oșeni” veniți din Maramureș, care socotesc mai ușor traiul pe aceste locuri.

Numele gospodarilor și numărul membrilor gospodăriilor în anul 1948

LISTA

clădirilor și a gospodăriilor din satul prunișor, plasa Sebiș, județul Arad. (Numărul locuitorilor)

Nr. crt.	Nr. casei	Numele și prenumele capului gospodăriei	Nr.mem. gosp.	Obs.	Nr. crt.	Nr. casei	Numele și prenumele capului gospodăriei	Nr.mem. gosp.	Obs.
1	1	Cofan Isai	4						
2	2	Bogdan Savcl	4		51	84	Școala prim. dc st.	-	
3	4	Morodan Dumitru	3	jun.	52	85	Ionuțaș Aurel	4	
4	5	Fereștean Todosia	4		53	86	Kilian Ana	1	
5	8	Toma Gheorghe	3		54	86	Iager Ana	1	
6	9	Sabău Vasile	9		55	87	Poleac Vasile	2	
7	10	Popovici Iosana	4		56	88	Voian Pavel	1	
8	11	Indreica Vasile	5		57	89	Hălmăgean Ghe.	6	
9	20	Onaga Zina	1		58	90	Hălmăgean Nicolac	2	
10	37	Cofan Pavel	5		59	92	Moș Emilia	4	
11	43	Tornea Ioan	5		60	93	Negru Nicolac	2	
12	44	Herbei Isai	2		61	93	Hada Pavel iun.	4	
13	45	Bogdan Vasile	3		62	94	Groza Ilarie	2	
14	47	Morodan D-tru sen.	6		63	95	Sas Parascheva	2	
15	48	Herbei Alexandru	4		64	96	Herbei Gheorghe	4	
16	49	Moș Elena	3		65	98	Matcău Teodor	3	
17	50	Roșu Pavel	7		66	99	Roșu Gheorghe	5	
18	51	Micula Traian	4		67	100	Sas Anița	4	
19	51	Văd. Draga Victoria	1		68	101	Fereștean Pavel	6	Bățu
20	52	Hada Nicolac	3		69	102	Herbei Emilia	3	
21	53	Hada Pavel	4		70	104	Toma Nicolac	3	
22	54	Fereștean Nicolac	3		71	107	Sas Pavcl	4	
23	55	Poleac Maria	2		72	108	Sas Ambrosie	2	
24	56	Toader Gheorghe	4		73	109	Roșu Vasile	6	
25	57	Ilica Nicolac	2		74	110	Bun Gheorghe	6	
26	58	Țăca Simion	2		75	112	Lunga Pavcl	4	
27	59	Filip Ioan	3		76	113	Hălmăgean Maria	1	
28	60	Cofan Pantelie	2		77	114	Raț Marișca	2	
29	62	Cofan Iosana	4		78	115	Lingurar Ioan	3	
30	63	Fereștean Milente	4		79	116	Lingurar Traian	3	
31	64	Roșu Vasile	4		80	117	Lingurar Nuțu	4	
32	66	Roșu Zaharie	3		81	118	Lingurar Marișca	4	
33	67	Hărdăuț Florian	5		82	119	Lingurar Catița	6	
34	68	Rotar Sofia	4		83	120	Lingurar Brândușa	7	
35	69	Săbău Pavel	4		84	121	Raț Ioan	3	
36	70	Hărja Pavcl	3		85	122	Cofan Gheorghe	5	
37	71	Popa Isai	4		86	123	Țica Nicolac	3	
38	72	Cofan Gheorghe	6		87	124	Pindeac Ștefan	7	
39	74	Hălmăgean Pavel	5		88	125	Toader Moisă	4	
40	75	Vaț Nicolac	4		89	126	Scheiner Iosif	5	
41	75	Vaț Vasile	4		90	127	Lef Ioan	4	
42	76	Cofan Ioan	4		91	128	Bun Pavcl 2	2	Ciulea
43	77	Hălmăgean Pavcl	2		92	129	Moara	-	
44	78	Raț Ioan	5		93	130	Fereștean Ilic	3	Gavriș
45	79	Raț Maria	2		94	131	Rus Vasile	6	
46	80	Raț Pavcl	3		95	132	Filip Simion	2	Sinu
47	81	Herbei Vasile	4		96	133	Oprea Marina	4	
48	82	Herbei Aurel	4		97	134	Cofan Vasile	4	Coldină
49	83	Biserica ort. rom.	-		98	135	Bun Pavcl	4	Dronca
50	84	Brăiloiu Vasile	4		99	136	Hălmăgean Ioan	6	Todicașu
					100	137	Tocoian Ioan Maria	2	

Nr. crt.	Nr. casei	Numele și prenumele capului gospodăriei	Nr.mem. gosp.	Obs.	Nr. crt.	Nr. casei	Numele și prenumele capului gospodăriei	Nr.mem. gosp.	Obs.
101	138	Birău Teodor	5		162	198	Cofan Nicolac	4	
102	139	Herbei Nicolac	4		163	199	Obârșan Vasile	2	
103	140	Toader Teodor	1	jun.	164	200	Hălmăgean Vasile	3	
104	140	Toader Nicolac	2		165	201	Fereștean Pavel	3	
105	141	Herbei Floarca	5		166	202	Moldovan Antonic	2	
106	141	Embei Elena	2		167	202	Covășan Ionel	3	
107	142	Văd. Mureșan Cati	5		168	203	Mureșan Iancu	4	
108	142	Embei Emeric	5		169	204	Voian Simion	4	
109	143	Hălmăgean Nicolac	6	a lui Pali	170	205	Fereștean Elița	2	
110	144	Balaș Terente	4	Onu	171	206	Covaci Iosif	3	
111	145	Popovici Ambrosic	5		172	208	Balaș Terente	6	
112	147	Hălmăgean Vasile	4	Bicânașu	173	210	Filip Iosif	4	
113	148	Hălmăgean Nicolac	2	Lăița	174	211	Moldovan Ștefan	2	
114	149	Hălmăgean Teodor	2	Dirica	175	212	Obârșan Nistor	3	
115	150	Hada Vasile	3	Vazi	176	213	Țica Simion	4	Brancu
116	150	Mihulin Pavel	2	Alcu	177	214	Popa Nicolac	3	Michi
117	152	Balaș Ioan	5	Sămădău	178	215	Negru Floare	2	
118	153	Herbei Pantelie	4		179	216	Gligor Pavel	2	
119	154	Filip Gh.	4		180	217	Văd. Bogdan Maria	3	
120	157	Carpine Ioan	2	a lui Pali	181	218	Hălmăgean Todor	1	Juca
121	157	Hălmăgean Vasile	5		182	219	Toader Savu	3	
122	158	Miclea Alexandru	3		183	220	Hălmăgean Antonic	5	
123	159	Popa Pavel	3		184	221	Crișan Ioan	4	
124	160	Miclea Vasile	2		185	222	Cristea Nicolac	5	
125	160	Văd. Miclea Maria	2		186	223	Hada Axente	2	
126	161	Filip Vasile	5	a lui Nistor	187	224	Fereștean Antonic	3	
127	162	Crișan Pavel	3		188	225	Dragoș Cristian	5	
128	163	Mocan Nicolae	7		189	228	Voian Todor	4	
129	164	Toma Vasile	5		190	229	Posa Pavel	1	
130	165	Popa Mihai	5		191	230	Posa Todor	4	
131	167	Hirina Nicolac	5		192	231	Fereștean Eugenia	2	
132	169	Ardelean Milente	2		193	232	Toma Vasile	5	
133	170	Racu Alexandru	6		194	234	Filip Gheorghe	3	
134	171	Pavel Aron	3		195	236	Posa Pavel	1	
135	171	Putaveț Gh.	2		196	237	Raț Gh. Pavel	5	
136	172	Popa Ioana	2		197	238	Moș Ioan	6	
137	173	Roșu Marișca	3		198	239	Popa Gligor	2	
138	174	Toma Ivuț Nicolac	6		199	240	Mureșan Ioan	3	
139	175	Toma Milente	4		200	241	Carpine Gligor	4	
140	176	Toma Gh.	4		201	242	Fereștean Vasile	4	Liti
141	177	Filip Teodor	2		202	243	Chirilă Ioan	3	
142	178	Filip Nicolac	3		203	245	Posa Gruia	5	
143	179	Sărăndan Vasile	4		204	247	Filip Todor	4	Juca
144	180	Popa Gheorghe	2		205	249	Coșa Todor	2	
145	181	Cofan Vasile 2	2	Baia	206	250	Benca Teodor	2	
146	181	Cofan Vasile iun.	4		207	253	Gligor Ghe.	2	
147	182	Filip Gheorghe	3		208	254	Cofan Eftimie	4	
148	184	Moș Milente	5		209	255	Groza Moise	4	
149	185	Hălmăgean Vasile	4	a Cicului	210	263	Căitan Traian	5	
150	186	Mladin Simion	6		211	268	Lingurar Iosif	4	
151	187	Boșcai Isai	4		212	273	Țăca Pavel	4	
152	188	Fereștean Damaschin	5		213	275	Matcău Ioan	4	
153	189	Fereștean Ioan	1		214	287	Vancu Ioan	3	
154	190	Cofan Vasile	1	a lui Goldină	215	289	Lingurar Ludovic	4	
155	191	Hada Marioara	1		216	295	Irimia Ioan	3	
156	192	Popa Nicolac	5		217	295	Petre Gheorghe	7	
157	193	Mihulin Teodor	4		218	296	Căra Pavel	1	
158	194	Onaga Gheorghe	3						
159	195	Cofan Pantelie	4						
160	195	Văd. Cofan Maria	2						
161	197	Matcău Teodor	4						
							TOTAL GENERAL	769	locuitori
							Composcoratul urbarial		
							Comuna politica		

Locuitorii care trăiau în Prunișor și în anul 1962, când s-au înscris – în masă – în gospodăria agricolă colectivă.

Numerotarea clădirilor din 1956.

Numărul locuitorilor

* De unde a venit. Unde se mai află acest nume

Nr. casei	Numele capului de familie	Porecla	Nr. membr. fam.	* De unde a venit. Unde se mai află acest nume
1	2	3	4	5
1	Popa Mihai	-	casă goală	vechi 1746
2	Matei Nicolae	-	4	Dezna, Sebiș
3	Vancu Ioan	Cladoveanu	4	Cladova
4	Bogdan Catița	-	2	Hălmagi, Sebiș
5	Moș Damaschin	-	loc gol	Răpsig, Sebiș
6	Fereștean Todossia	a Puichi	3	Berindia
7	Brăiloiu Vasile	-	loc gol	Ceauru-Gorj
8	Balaș Vasile	a lui REnti	3	vechi 1746
9	Toma Gheorghe	Tinășelu	1	Poienari
-	Belei Traian	-	2	de la Arieșeni
10	Săbău Vasile	Șița	4	Hălmagi
11	Săbău Maria	-	2	Hălmagi
12	Popovici Cornel	-	3	Bănești
13	Indreica Vasile	-	7	Hălmăgel, Neagra
14	Morondan Dumitru iun.	-	5	Moroda
15	Poleac Maria	-	2	Bărzăștei
16	Poleac Vasile	-	loc gol	Bărzăștei
17	Urs Saveta	-	loc gol	Sebiș, Ignești
18	Cofan Vasile	Baia	loc gol	vechi 1746
19	Lac Nicolae	-	3	Sebiș
20	Florea Zina	-	1	de la Donceni
21	Căra Pavel	-	-	Hălmagi
22	Raț Marișca	lui Domocoi	2	Bârsa
23	Cofan Gheorghe	lui Domocoi	loc gol	vechi 1746
24	Cofan Ioan	a Mașchi	loc gol	vechi 1746
25	Cofan Pavel	-	2	vechi 1746
26	Hălmăgean Vasile	a Vanului	3	Sebiș
27	Tornea Ioan	-	1	Sebiș
28	Boșcai Isai	-	loc gol	Bodești
29	Cofan Nicolae	a lui Nic. a Ghezi	3	vechi 1746
30	Urs Saveta	-	1	Ignești, Sebiș
31	Herbei Gheorghe	-	loc gol	Budești, Hălmagi, Pleșcuța

1	2	3	4	5
32	Morodan D-tru sen.	-	4	Moroda
33	Herbei Alexandru	a lui Opreana	4	Budești, Hălmași, Pleșcuța
34	Moș Marioara	-	1	Răpsig, Sebiș
35	Roșu Pavel	Boamba	4	Sebiș
36	Micula Traian	-	6	de la Vașcău
37	Hada Nicolae	-	5	vechi 1746
38	Hada Vasile	-	loc gol	vechi 1746
39	Hada Damschin	Chinu	5	vechi 1746
40	Fereștean Nicolae	Mițichir	5	Berindia
41	Hârja Vasile	-	3	Sebiș
42	Țăca Nicolae	-	2	de la Susani
43	Văd. Ilica Maria	Belenașu	3	Beliu
44	Țăca Simion	Nionica	2	Susani
45	Iov Crăciun	-	casă goală	Răstoci
46	Cofan Pantelie	Coșercău	2	vechi 1746
47	Hada Simion	-	loc gol	vechi 1746
48	Roșu Pavel	lui Iosana Mașchi	6	Sebiș
49	Fereștean Milente	Bizuțu	5	Berindia
50	Roșu Vasile	Puiu	3	Sebiș
51	Roșu Zaharia	a Puiului	5	Sebiș
52	Trihenea Nicolae	-	1	Tilișca-Sibiu
53	Hărdăuț Floarea	a Bărzanului	casă goală	de la Bărzăști
54	Hărdăuț Sofia	a Bărzanului	2	de la Bărzăști
55	Săbău Pavel	-	4	Hălmași
56	Bogdan Vasile	-	loc gol	Hălmași, Sebiș
57	Popa Simion	-	4	vechi 1746
58	Popa Floarea	-	1	vechi 1746
59	Popa Todor	-	2	vechi 1746
60	Lingurar Floareși Traian	-	5	Răstoci
61	Lingurar Maria	-	1	Răstoci
62	Lingurar Floarea	-	3	Răstoci
63	Lingurar Ioan	-	4	Răstoci
64	Lingurar Crăciun	-	10	Răstoci
65	Lunga Pavel	-	5	Chisindia, Cărand
66	Hălmășean Maria	-	1	Sebiș
67	Hălmășean Pavel	a lui Bărnău	4	Sebiș
68	Vaț Nicolae și Vasile	-	5	Sebiș
69	Cofan Ioan	al Ana Mașchi	5	vechi 1746
70	Hălmășean Pavel	a lui Pali lui Cula	2	Sebiș
71	Raț Ioan	-	6	Bârsa

1	2	3	4	5
72	Raț Maria	-	3	Bârsa
73	Raț Pavel	Macu	2	Bârsa
74	Herbei Vasile	-	5	Budești, Hălmagi, Pleșcuța
75	Herbei Aurel	-	4	Budești, Hălmagi, Pleșcuța
76	Roșu Vasile	Frona	7	Sebiș
77	Hălmăgean Nicolae	a lu George	casă goală	Sebiș
78	Brăiloiu Vasile	școala	2	Ceauru-Gorj
79	Ionuțaș Aurel	casa paroh	2	Tălagi
80	Biserica	-	-	-
81	Cofan Vasile	Câna	2	vechi 1746
82	Poleac Vasile	-	3	Bărzăști
83	Voian Pavel	Pilu	2	Sebiș
84	Căminul cultural	-	-	-
85	Hălmăgean Vasile	al Nic. a lu Bărnău	4	Sebiș
86	Hălmăgean Vasile	al Pali	5	Sebiș
87	Moș Pavel	-	3	Răpsig, Sebiș
88	Hada Pavel	Palea	6	vechi 1746
89	Groza Ilarie	-	5	Pleșcuța, Țărmure
90	Floruț Gheorghe	Bircu	5	Ignești
91	Floruț Lazăr	Lăzăruț	3	de la Ignești
92	Embey Elena	-	1	Arad
93	Balaș Toader	a lui Renti	5	vechi 1746
94	Roșiu Gheorghe	-	3	Sebiș
95	Marta Nicolae	-	4	de la Groși
96	Fereștean Pavel	Bățu	5	Berindia
97	Herbei Emilia	-	3	Budești, Hălmagi, Pleșcuța
98	Șaba Ioan	-	3	de la Toplița
99	Toma Nicolae	-	3	Poienari
100	Fereștean Todossie	-	loc gol	Berindia
101	Hărdău Florea	a Bărganului	4	Bărzăști
102	Cofan Damaschin	-	4	vechi 1746
103	Popa Mihai	-	1	vechi 1746
104	Roșu Vasile	Frona	casă goală	Sebiș
105	Bun Gheorghe	-	3	Sebiș
106	Covășan Ionel	-	1	Sălaj
107	Raț Vasile	-	3	Bârsa
108	Cofan Gheorghe	-	4	vechi 1746
109	Cofan Maria	-	3	vechi 1746
110	Pindeac Ștefan	-	5	de la Toplița

1	2	3	4	5
111	Toader Ana	Covicița	4	Sebiș
112	Scheiner Iuliu	-	4	Arad-Gai
113	Laf Ioan	-	5	Toplița
114	Bun Pavel	Ciuleaa	3	Sebiș
115	Belei Traian	-	3	Gârda
116	Gligor Vasile	-	3	Gârda
117	Grajdul comunal	-	-	-
118	Tomușsa Iosif	-	4	Sebiș, Lupești
119	Vaș Nicolae	-	3	Sebiș
120	Țica Vasile	-	4	de la Susani
121	Rus Vasile	-	3	de la Cărand
122	Filip Simion	Sinu	3	Măgulicea
123	Oprea Marina	-	2	Pleșcuța, Tărmure, Tohănești
124	Cofan Vasile	Goldină	4	vechi 1746
125	Bun Pavel	Dronca	6	Sebiș
126	Hălmăgean Ioan	Todicașu	4	Sebiș
127	Filip Vasile	Juca	3	Măgulicea
128	Birău Teodor	-	3	Bârsa
129	Herbei Nicolae	-	6	Budești, Hălmagi, Pleșcuța
130	Toader Todor	-	1	Sebiș
131	Herbei Floare	-	3	Budești, Hălmagi, Pleșcuța
132	Fereștean Terente	-	4	Berindia
133	Hălmăgean Nicolae	a lui Papi	4	Sebiș
134	Balaș Terente	a Onului	3	vechi 1746
135	Popovici Ambrosie	-	4	Bănești
136	Hălmăgean Vasile	Bicănașu	3	Sebiș
137	Hălmăgean Nicolae	Lăița	3	Sebiș
138	Hălmăgean Teodor	Dirica	2	Sebiș
139	HAda Vasile	-	3	vechi 1746
140	Balaș Ioan	Sămădău	4	vechi 1746
141	Herbei Pantelie	-	3	Budești, Hălmagi, Pleșcuța
142	Filip Gheorghe	-	5	Măgulicea
143	Bortiş Terente	-	casă goală	Neagra
144	Hada Pavel	Palea	loc gol	vechi 1746
145	Carpine Ioan	-	2	Minead, Ignești
146	Miclea Alexandru	-	4	Sebiș
147	Popa Pavel	-	6	vechi 1746
148	Miclea Vasile	-	casă goală	Sebiș
149	Filip Vasile	-	3	Măgulicea

1	2	3	4	5
150	Obârșan Nistor	-	4	Sebiș
151	Șerb Adrian	-	loc gol	Zimbru
152	Toma Vasile	Lia	6	Poienari
153	Popa Mihai	-	6	vechi 1746
154	Popa Cristina	-	loc gol	vechi 1746
155	Hirina Nicolae	Rara	5	Răpsig
156	Matei Nicolae	-	loc gol	Dezna, Sebiș
157	Matei Milente	-	3	Dezna, Sebiș
158	Fereștean Anti	-	1	Berindia
159	Fereștean Vasile Gavriș	-	5	Berindia
160	Hălmăgean Gheorghe	a Cicului	3	Sebiș
161	Pavel Aron	-	6	Arad
162	Putavetz Gheorghe	-	2	de la Toplița
163	Popa Ioana	-	1	vechi 1746
164	Roșu Marișca	-	2	Sebiș
165	Ivuț Nicolae	-	7	Sebiș
166	Toma Simina	-	casă goală	Poienari
167	Toma Gheorghe	-	5	Poienari
168	Filip Toader	-	2	Măgulicea
169	Filip Nicolae	-	2	Măgulicea
170	Sărăndan Vasile	-	5	Zărand
171	Popa Gheorghe	a lui Mari	2	vechi 1746
172	Cofan Vasile sen. jun.	Baia	7	vechi 1746
173	Filiup Gheorghe	a lui Cița	2	Măgulicea
174	Moș Milente	-	4	Răpsig, Sebiș
175	Hălmăgean Vasile	a Gicului	4	Sebiș
176	Mladin Simion	-	6	Cheri
177	Boșcai Isai	-	5	Bodești
178	Fereștean Damaschin	lui Oanca Laii	3	Berindia
179	Fereștean Ioan	-	1	Berindia
180	Cofan Ilarie	-	casă goală	vechi 1746
181	Hada Marioara	-	1	vechi 1746
182	Popa Nicolae	Laia	5	vechi 1746
183	Mihulin Gligor	Torja	4	vechi 1746
184	Onaga Gheorghe	-	2	de la Donceni
185	Cofan Pantelie	Budului	6	vechi 1746
186	Barna Florea	-	loc liber	Sălăgeni, Susani
187	Matcău Teodor	Șustăru	loc liber	de la Bârsa
188	Cofan Nicolae	a Ghezi	3	vechi 1746
189	Obârșan Vasile	-	1	Sebiș

1	2	3	4	5
190	Hălmăgean Vasile	Bribaș	3	Sebiș
191	Fereștean Pavel	-	3	Berindia
192	Moldovan Anti	-	3	Sebiș
193	Mureșan Iancu	-	5	vechi 1746
194	Voian Simion	-	5	Sebiș
195	Matcău Teodor	Șustăru	4	Bârsa
196	Covaci Iosif	-	2	Sebiș
197	Balaș Terente	a lui Renti	5	vechi 1746
198	Filip Iosif	-	4	Măgulicea
199	Moldovan Ștefan	-	2	Sebiș
200	Obârșan Gheorghe	-	3	Sebiș
201	Țăca Simion	Branco	4	de la Susani
202	Popa Nicolae	Michi	5	vechi 1746
203	Negru Floare	-	1	Aciua, Măgulicea, Poiana
204	Rus Pavel	-	4	Luncșoara
205	Roșu Florea	Țoia	5	Sebiș
206	Filip Ioan	Juca	4	Măgulicea
207	Raț Vasile	Cojocar	3	Bârsa
208	Hălmăgean Antonie	-	3	Sebiș
209	Crișan Ioan	-	5	Leasa
210	Cristea Nicolae	-	5	Poiana
211	Hada Nicolae	a lui Senti	4	vechi 1746
212	Voian Todor	-	3	Sebiș
213	Dragoș Costan	-	4	Neagra
214	Hada Damschin	-	loc gol	vechi 1746
215	Mihocaș Ignat	-	1	de la Minead
216	Posa Teodor	-	3	Susani
217	Fereștean Zenovia	-	1	Berindia
218	Fereștean Ioan	Nuțu Culi	2	Berindia
219	Dragoș Damschin	-	5	Neagra
220	Hada Nicolae	-	loc gol	vechi 1746
221	Filip Gheorghe	a lui Gița Truți	3	Măgulicea
222	Posa Pavel	-	2	Susani
223	Raț Zeni	-	5	Bârsa
224	Moș Ioan	Șnăidăru	2	Răpsig
225	Popa Gligor	-	2	vechi 1746
226	Mureșan Ioan	-	3	vechi 1746
227	Fereștean Nicolae	-	1	Berindia
228	Carpine Gligor	-	2	Minead, Ignești
229	Fereștean Vasile	Liti	6	Berindia

1	2	3	4	5
230	Chirila Ioan	-	5	de la Oași
231	Hada Nicolae	-	loc liber	vechi 1746
232	Posa Gruia	-	2	Susani
233	Micula Traian	-	loc liber	de la Vașcău
234	Filip Teodor	Juca	6	Măgulicea
235	Hada Nicolae	-	loc liber	vechi 1746
236	Coșa Teodor	-	2	de la Donceni
237	Poleac Ilie	-	loc liber	Bărzăști
238	Hada Nicolae	-	loc liber	vechi 1746
239	Poleac Ilie	-	2	Bărzăști
240	Filip Gheorghe	a lui Giță a Truți	loc liber	Măgulicea
241	Gligor Irina	a lui Georgilică	5	Hălmagi, Beliu
242	Cofan Eftimie	Toma Beciului	3	vechi 1746
243	Groza Moisă	Țarca	5	Pleșcuța, Țărmure
244	Hedea Novac	Satul Nou	3	Mărăuș
245	Covaci Petru	Tina	2	Sebiș
246	Lingurar Iosif	-	6	Răstoci
247	Țica Elena	-	1	Susani
248	Matcău Ioan	-	4	Bârsa
249	Lingurar Nicolae	-	3	Răstoci

TOTAL 727 locuitori

Numerotarea clădirilor- din 1948

După o sută de ani, ori poate și mai mult, de când s-a dat număr de ordine clădirilor și grădinilor din vatra satului, s-a simțit nevoia să se facă o nouă numerotare. În acest interval de timp multe din grădini au fost împărțite în câte două, trei și chiar în câte patru parcele purtând numere cu a., b., c. Un număr de 21 familii își construiseră case în afara perimetrului satului, în țarină, dar lângă șosea sau uliță. Șase gospodari locuiau în Satul Nou. Se făcuseră două construcții pe deal, la vii. Casele construite pe grădinile de pe ulița Butuci purtau numerele: 58, 58 a, 58 b, 58 c, 58 d, 58 e, 58 f. Clădirile din afara perimetrului nu erau numerotate. S-a simțit nevoia să se facă o nouă numerotare a clădirilor și a grădinilor. Aceasta s-a făcut în anul 1948, în vederea efectuării recensământului populației.

Cu această ocazie s-a început numerotarea de la prima casă pe dreapta, venind de către Sebiș. Au primit număr și grădinile fără clădiri. A rezultat numărul total 296, din care: 186 erau clădiri în perimetrul satului, 21 clădiri în afara perimetrului și 6 clădiri în Satul Nou, în total 213. Diferența de 83 erau grădini goale, dintre care 34 erau la Satul Nou. Grădina cu numărul 274 (Satul Nou) era a școlii.

În anul 1948 mai erau în Prunișor 15 grădini întregi, dintre care 3 ale bisericii și una a școlii. Erau întregi: nr.1, 6, 14, 46, 47, 48, 54, 79, 88, 100 și 103. N-am socotit grădinile de pe deal, unde s-a presupus că nu se vor mai face construcții.

Numerotarea clădirilor- din 1956

După 1948, locuitorul Popa Mihai construisese o căsuță pe holda sa de lângă Satul Nou; Vancu Ioan a construit o căsuță sub deal, pe prima uliță. Hălmăgean Gheorghe a construit o casă pe holda sa din Ferești, pe ulița din jos. Pe ulița „lângă Valea din jos” au fost parcelate loturi pe care s-au construit case. La Satul Nou se numerotaseră toate grădinile goale. S-a simțit nevoia să se facă o nouă numerotare a clădirilor și a grădinilor goale, pe care se vor face construcții în viitor.

De data aceasta, numărul 1 s-a dat casei lui Popa Mihai, care ulterior a fost demolată.

În felul acesta, ultima casă din Satul Nou are numărul 249. În perimetrul satului erau 191 clădiri, iar în afară 31. În total 222 clădiri. Diferența de 27 sunt grădini goale. Au rămas grădini fără număr pe deal, iar în Satul Nou au primit număr numai cele 6 case.

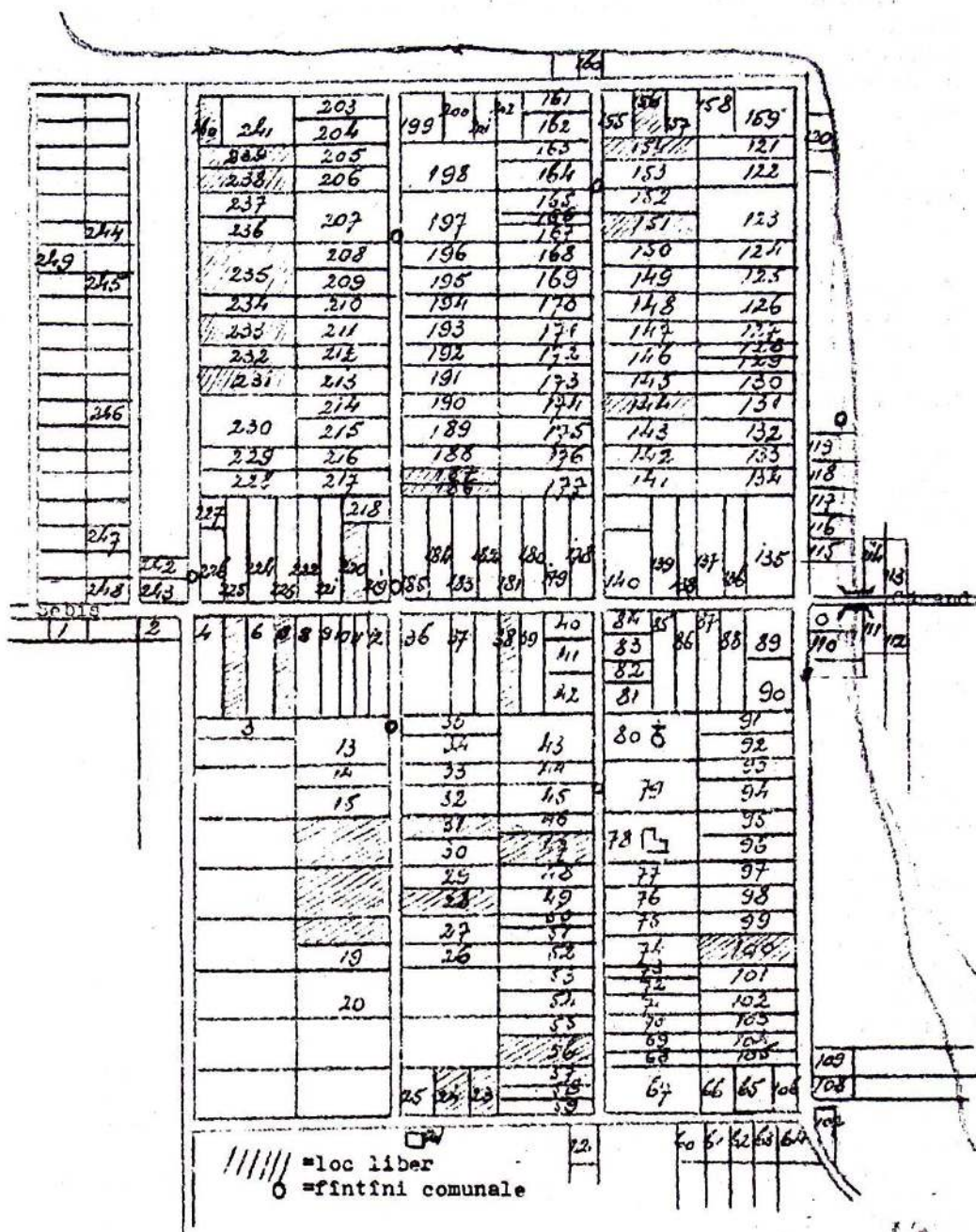
În 1956 era următoarea situație a clădirilor și a locurilor goale, în vatra satului, pe parcele de sat:

parcelea întâi (pe deal)	clădiri 13	locuri goale 6
parcelea a doua (pe deal)	clădiri 30	locuri goale 7
parcelea a treia (pe deal)	clădiri 41	locuri goale 1
parcelea a patra (lângă vale)	clădiri 35	locuri goale 4
parcelea a cincia (lângă vale)	clădiri 41	locuri goale 2
parcelea a șasea (lângă vale)	clădiri 31	locuri goale 7
TOTAL	191	27

Grădini întregi mai erau: două ale bisericii, una a școlii și numerele: 1, 14, 47, 48, 54, 100, 103.

Reamintim că la început au fost câte 20 grădini întregi, în fiecare parcelă a satului.

Schița satului Prunișor cu numerotarea clădirilor din 1956

FIREA OAMENILOR

Locuitorii din Prunișor erau oameni liniștiți, blajini, de înțeles, atâta vreme cât nu erau lezați în interesele lor personale sau colective. Dacă cineva ar fi căutat să le arate o altă cale, diferită de vederile lor, nu se înduplecau prea ușor să își schimbe părerile. În rândurile următoare vom cita câteva cazuri petrecute în anii din urmă, pentru susținerea celor afirmate mai înainte.

În vechime, dreptul la vânat, în hotarul comunii, reprezenta o sursă de venituri pentru bugetul comunal. Acest drept a dorit să-l arendeze groful Wenckheim oferind suma de 210 coroane. Prin hotărârea numărul 19 din 22 aprilie 1907, antistia comunală nu aprobă arendarea vânatului.

La 30 iunie 1912, Comitetul parohial ține o ședință. Erau prezenți: Sabin Micluția-paroh, Teodor Laza- învățător, Hada Nicolae, Balaș Tudor, Popa George jr., Popa George sen., Herbei Vasile, Herbei Pantelie, Ardelean Pavel și Hălmăgean Nicolae. „Părintele Micluția neputând ține ordine ca președinte în ședința comitetului, ba voind a vorbi nu e lăsat a ajunge la cuvânt, prin aceasta își dă abdicerea și propune comitetului a-și alege alt președinte.”

În anul 1913, preotul propune consiliului parohial să hotărască intabularea grădinii școlii pe parohie. În 30 martie 1913 „Comisia cu unanimitate, în afară de președinte, hotărăște ca să nu se întăbule intravilanul școlar pe comuna bisericească, ci să rămână și mai departe așa cum a fost.”

În 1921, notarul cercual Ioan Baumgartner, propune reprezentanței comunale să se repare drumurile „câmpesți” (duleiele). „Lângă proiectul secretarului votat: Sabin Micluția, Isai Popa, Ioan Popa. Contra proiect votat: Gheorghe Popa; Nicolae Hălmăgean, Nicolae Fereștean, Pavel Mihulin, Melentie Toma, Terentie Balaș”... Decizia nr. 6/1921.

Reprezentanța comunei Chertiș cu 6 voturi contra 3, proiectul secretarului nu primește, drumurile câmpesți nu le repară.” Semnat Ioan Crișan, primar.

În altă parte am arătat cum s-au comportat unii locuitori în anul 1932, când au venit minedianii și nădălbunii să-și ia în stăpânire pășunile primite prin reforma agrară.

În martie 1935, Consiliul parohial a ținut o ședință. „Au părăsit ședința consilierii: Crișan Ioan, Mihulin Pavel, Sărăndan Vasile și Farcaș Nicolae, refuzând demonstrativ iscălirea procesului verbal. Martori: Roșu Zaharie și Oprea Ioan.”

Am arătat de asemenea, cum unii locuitori s-au opus la realizarea proiectului de canalizare și îndreptare a Văii Prunișor în anul 1937.

În trecut, locuitorii se ajutau între ei la diferite munci agricole. Arau și semănau în clacă terenurile acelor care nu aveau atelaje. Se ajutau la strânsul grâului la batoză. Transportau, în clacă, materialele de construcție pentru aceia care își făceau case sau alte „olăți”. Femeile făceau clacă la furcă, ori dădeau de tors acasă și se adunau la „petrecere” într-o anumită seară.

Tineretul, mai ales feciorii și fetele, iubea mult jocurile populare. În fiecare duminică și în fiecare zi de sărbătoare se organiza horă țărănească (joc), chiar și iarna. Se întruneau în câte o casă neterminată, în curtea birtului, până nu s-a construit Căminul Cultural. Angajau ca muzicanți „ștabul” de la Bârsa, Răpsig, sau din alte părți în sărbători mai mari sau cu ocazia unor evenimente mai însemnate. În cele mai multe duminici se mulțumeau și cu „Lăzăruț” care le cânta din clarinet, ori cu „Traian” și mai apoi cu „Trăienuț” care le ziceau din vioară.

La joc se mai întâmplau și lucruri neplăcute. Unii tineri consumau prea multă băutură alcoolică. Când se urca alcoolul la cap, deveneau mai arțăgoși. Nu mai încăpeau în local sau în curte. Dădeau din coate, provocau scandal, se lua la bătaie. Au fost

cazuri când s-au alergat de-a lungul uliței cu pietre ori cu pari. În vara anului 1937 era „joc” în curtea birtului. S-a iscat scandal. Un oarecare Coșa din Donceni a scos pistolul și a împușcat mortal pe tânărul Balaș Pavel, nr. 4, care era nevinovat.

Birtul a adus multe ne cazuri și suferințe în multe familii. Se povestește că într-o zi de vară, unii cetățeni au plecat de dimineață la holdă să facă legători, pe rouă, pentru a secera grâul. Când s-au dus femeile cu „prânzul” au văzut coasele atârinate în castanii din fața birtului, iar bărbații „obosiseră” cu dețurile de vinars. Pe semne că acest viciu era foarte răspândit printre poporeni, în vechime, fapt ce a determinat pe preotul Sabin Micluția deputat, să ceară anistiei comunale, în 30 martie 1914, să închidă birtul de sâmbătă seara până luni dimineața. De față era și birtașul Skoda Ștefan ca deputat comunal. Prin hotărârea nr. 6/1914, cererea a fost respinsă.

PORTUL

Portul bărbaților

Până în anii din urmă, locuitorii din Prunișor își păstraseră portul național specific acestor locuri. Bărbații purtau cămașă și izmene largi în timpul verii. Cămașa lucrată din pânză de bumbac sau de cânepă era scurtă, depășind cu 10-15 cm cingătoarea. Pânza era țesută de gospodină. Gulerul, umerarii (spetezele), puntea (de-a lungul pieptului) și pomnarii (mașetele) erau cusute cu mătase albă. La poală, în loc de tiv, se făceau colțișori cusuți tot cu mătase. Bătrânii aveau cămeșile cusute cu ața colorată (negru, sur). Purtau izmene largi, făcute din doi lați de pânză la un picior, încheiate cu „sălbănaș”, iar în partea de jos aveau „ciur” și ciucuri, în loc de tiv. Izmenele erau mai scurte, depășind genunchiul cu 20-25 cm. Pe cap purtau pălării de păr sau de paie. În zilele de sărbătoare se încălțau cu cizme cu tureac scurt și tare. În timpul săptămânii purtau șclafi (papuci) sau bocanci, ori umblau desculți. Bătrânii se încălțau cu opinci de piele legate cu curele. După război purtau opinci de cauciuc (gumă). În opinci purtau obiele de cânepă. Purtau și saboți confecționați din lemn.

Peste cămașă purtau o vestă (laibăr) de satin negru. În vechime, laibărul avea pe piept mai multe rânduri de nasturi metalici, ca decor.

Când timpul e mai răcoros, tinerii poartă o haină neagră (roc), iar bătrânii poartă șubă de dimie cusută cu șnur negru. La buzunare, la guler și la mașete avea un model de postav roșu înconjurat cu șnur negru.

Iarna purtau cioareci de dimie albă (sumani de lână țesuți în casă și dubiți la Rănușa). Cioarecii aveau în față modele făcute cu șnur negru. Mai purtau cojocel (pieptar) cu flori cusute pe la buzunare. Pe cap purtau căciulă țuguată de blană neagră.

După cel de-al doilea război mondial, au început să părăsească portul național. Au înlocuit izmenele cu pantaloni de doc sau stofă. Cămeșile se cumpără din prăvălie. Sunt mai ieftine. Tineretul își cumpără costume ca târgoveții. Seamănă mai mult a meseriași.

Portul femeilor

Femeile purtau apătoi (ie) făcut din pânză de bumbac. Piepții, spetezele și pomnarii erau cusute cu ață de diferite culori (roșu, verde, roz, albastru, galben). Gulerul se făcea din dantelă (cipcă) cu colțișori. În ultimul timp au înlocuit spătoiul cu bluza de stambă ori de mătase. Peste 2-3 rânduri de poale de pânză de bumbac cu colțișori sau cusături cu ață albă, ori druculite cu mașina, purtau o rochie (sumnă, fustă) de mătase

slab colorată (cu flori mărunte, ori o singură culoare). În zilele de lucru purtau sumnă de stambă. Pentru zile de sărbătoare făceau și rochii de stofă bordo, plisate sau gofrate cu diferite modele.

În față, peste rochie, aveau o zadie (șorț, cârpă) tot de mătase, de culoare asortată cu a rochiei. În loc de zadie, fetele purtau o catrință de pânză din bumbac, cu ciucurași

Sas Floarea, 1936

Familia Fereștean Milente, 1950

Miclea Alexandru cu soția
și fratele Zaharia, 1930

de lănișoară colorată pe margini, iar fondul era cusut cu diferite motive naționale, cu ață colorată. În ultimul timp se „draculesc” și mânecile de la spătoi, care se fac din șifon cumpărat ca și poalele.

Peste spătoi purtau o vestă de catifea neagră (zobon) încheiată în față cu una sau două chingi. Pe vestă coseau diferite modele cu fluturi albi (islagi). Înainte vreme mai purtau o haină de catifea ori de stofă, sau alt material, cusută strâns pe talie (viziclu).

În timpul din urmă, fetele și nevestele poartă „jachetă”, jachetică ori „bundiță”. La cap se învelesc cu cârpă de mătase cu flori, ori de dălin, roșie cu flori colorate. Poartă și cârpe de catifea, roșii sau negre, cu flori presate. Cârpă se înnoadă la spate, sub colț, ori se leagă sub barbă cu două noduri. Fetele mari purtau părul codițe peste cap, fără cârpă.

Iarna își puneau pe umeri o cârpă mare de lână, treceau două colțuri cruciși peste piept și le înnodau la spate. Cârpă era lucrată în casă. Unele femei, mai ales cele mai bătrâne, purtau șubă ca a bărbaților, dar era lucrată mai după talie, iar la poală era mai largă.

Vara se încălțau cu pantofi decoltați (papuci). Purtau ciorapi de mătasă sau șosete. Iarna poartă bocanci, șoșoni, cizmulițe. Bunicile se încălțau cu opinci.

La gât purtau salbă cu 3-4 rânduri de bani de argint, ori zgardă lucrată din mărgele colorate, în diferite modele. În urechi purtau cercei.

OBICEIURI ȘI CREDINȚE

Poporul român are multe obiceiuri pe care le practică cu ocazia diferitelor evenimente din viață. De asemenea practică unele obiceiuri cu ocazia unor sărbători. Nici locuitorii din Prunișor nu se lasă mai prejos.

Obiceiuri și credințe la naștere

Un eveniment fericit, mai ales într-o căsnicie tânără, este venirea în lume a copiilor. Bucuria este cu mult mai mare când „cocostârcul” aduce un moștenitor. Noul născut este îmbăiat de două ori pe zi cu apă adusă de la fântână înainte de apusul soarelui. Apa de la baia de seară nu se aruncă afară până a doua zi. Scutecele și rufăria nou-născutului nu se lasă afară peste noapte, ca să nu cadă roua pe ele, ca să nu iasă bube pe corpul copilului.

În timp ce se face baie, nimeni nu părăsește încăperea „ca să nu piară laptele de la mamă și somnul de la copil.”

Străinii care părăsesc locuința în timp ce copilul doarme trebuie să lase un semn (o scamă) deasupra leagănului „ca să nu ducă somnul copilului.” În casă, să stea pe scaun, „ca să șeadă somnul”.

Până la botez, mama nu are voie să stea cu spatele către micuț și nici să-l lase singur în casă. Botezul este sărbătorit cu mult fast. Când moașa și nașa merg cu micuțul la biserică, pentru a fi botezat, îi pun în perină bani, pâine și sare „pentru a avea parte de belșug în viață”. În timp ce se oficiază botezul, mama, acasă, se îndeletnicește cu ceea ce își dorește să facă micuțul în viață (citește, scrie, lucrează lucru de mână).

După ce se întorc de la botez, se întinde masa, la care iau parte invitații. Cu această ocazie toți mesenii cinstesc micuțul cu bani și obiecte de îmbrăcăminte. Nașa îl cinsteste cu un costumaș. Nașa și moașa primesc de la fină prosoape cusute cu diferite modele, fețe de masă, cârpe etc.

Cine face o vizită în casa în care este un nou născut, îl cinsteste cu bani. -

Botezul se oficiază la biserică ori acasă, prin stropie cu apă de către preot.

Sectanții (pentecostalii) își botează copiii când sunt mari, în râu, prin afundare, pentru a primi „dar de a vorbi în limbi”.

NUNTA

Nunta dă mai mult de lucru și de... vorbă. De obicei cele mai multe nunți se fac toamna și iarna (în câșlegi). În timpul verii se fac puține nunți, iar în posturi nu se fac deloc.

După ce părinții băiatului și ai fetei au stat de vorbă, s-au înțeles asupra zestrei și a altor probleme ce interesează noua familie ce urmează să se întemeieze, se stabilește data nunții și condițiile în care se va desfășura.

Pregătirile pentru nuntă se încep cu câteva zile mai înainte. Atât la casa mirelui cât și la a miresei se coc „țipoaiele” (pâinea).

Cu trei zile înainte se trimit în sat „chemătorii” să poștească la nuntă neamurile, vecinii și cunoscuții. Chemătorii (de obicei doi băieți) își prind la piept, de vestă sau de haină, de ambele părți, prime (panglici) de diferite culori, pe care le primesc de la fete mari. La capătul de sus, peste prime, se pune una albă, care e făcută ca un fluture. În pălărie sau căciulă își prind câte o floare de lămâiță primită de la mireasă. Au câte un băț în mână pe care împletesc panglici pe o anumită porțiune. Un capăt al panglicilor rămâne liber și atârână de băț. Au câte un ulcior mic de pământ ars (oluț) învelit, de la gât, într-o cârpă roșie. Peste cârpă se pune un șervețel alb de neț și apoi fire cu frunze de iederă ori sonfiu (foaia'n fir) și apoi salbe de bani vechi de argint. În oluț au țuică tare. Ca să nu treacă multă țuică, se acoperă gura oluțului cu o foiță de ceară, prin care se face un orificiu cu un cui. Deci băutura din oluț este mai mult simbolică.

Când merg în alte sate, se duc pe cai împodobiiți cu macaturi și panglici de diferite culori.

După ce intră în casă, unul dintre chemători se adresează gazdei cu cuvintele:

„Pentru aceasta am intrat în casa dumneavoastră cu un cuvânt bun din partea tinerilor A și M care vă poftesc să luați parte la nunta lor, la un scaun de odihnă, la un pahar de beaură, la un prânz de mâncare, un ceas, două, până'n nouă, cât inima vă va lăsa.” Închină apoi cu oluțul.

Alți chemători spun mai multe:

Noi suntem călători din răsărit.
Până la dumneavoastră am venit.
În casă am intrat,
Binețe am dat,
Frumoasă mulțămită am căpătat.

Noi am venit aici ca goști
Cu un cuvânt bun de la mirii noștri,
Care vă invită la nuntă,
La un scaun de odihnă,

Chemători: Herbei Pavel, Roșu Pavel, Brăiloiu Delia, 1958

La un pahar de băutură,
 La un prânz de mâncare.
 Un ceas, două, până'n nouă.
 De-o fi zece
 Cu voie bună le-om petrece.
     Noi vă-nchinăm
     Cu-n oluț de iederă lată
     Să le fie drag la juni de-olaltă.

Noi mai avem și o păsăruță
 Mândruță.
 Păsăruța cucului
 Ce cântă-n vârful nucului.
 Ea cântă și ciripește
 Și frumos vă mulțamește.
     Cu trei fire de busuioc
     Să aibă mirii noști noroc.
     Că asta nu-i cale de călătorie,
     Ci-i cale de căsătorie
     Și nu se face fără oameni de omenie.
                                     (cules de Hărdăuț Pavel)

În ajunul nunții se pune un steag la casa mirelui. Acesta se face dintr-o măsurită albă cu ciucuri. Peste ea se pune o cârpă roșie pe care se fixează flori albe. Pe coada steagului, cât e măsurita, se pune iederă și flori.

De obicei, căsătoria civilă se oficiază la primărie, în ziua de sâmbătă de către ofițerul stării civile. Aici participă cumetrii și câtiva invitați. După aceasta, tinerii se întorc la casele părințești.

Duminică dimineața, cei chemați se duc la casa mirelui sau a miresei. La casa mirelui se alcătuieste alaiul care va pleca după mireasă. În frunte merge stegarul cu steagul. Urmează cei doi chemători. După ei merge diavorul cu mirele. Urmează nașii și apoi restul convoiului. Mirele poartă o floare de lămâiță la pălărie și una la butonieră. Diavorul are două ștergare lungi puse pe umeri, încrucișate pe piept și legate la sold.

Până la casa miresei cântă muzica, stegarul joacă în tactul muzicii făcând diferite mișcări cu steagul. Chemătorii, ținindu-se de umeri, joacă înconjurând alaiul. Unii cântă, alții descântă. Femeile țin într-o mână o feleagă cusută cu flori, iar în cealaltă sticle cu băutură. Flutură feleaga deasupra capului, descântă și uiesc:

Alduiești, Doamne, alduiești
 Alduiești tinerii noști,
 Că-s de cinste și frumoși!...
                                     Uiuiu, iu, iu!

În localitate merg pe jos. În alte sate, se deplasează cu căruțele împodobite cu lipideie colorate. La hamurile cailor atarnă fâșii de hârtie grofată, în diferite culori.

În timpul din urmă, deplasarea se face cu mașini mici și autobuze închiriate. Și pe acestea le împodobesc cu ghirlande de flori sau de hârtie colorată.

Când alaiul ajunge la poarta miresei, este oprit de nuntașii acesteia în frunte cu diavorul ei. Acesta pune mai multe întrebări cu tâlc, la care trebuie să răspundă diavorul mirelui. Apoi întrebă: Ce umblați? Ce căutați? Diavorul mirelui răspunde: Noi suntem niște vânători și toți suntem cu soț. Dar mai avem și un păun care își caută păunița.

Păunul nostru are o pană din coada păuniței și am venit pe urma ei până aici. Păunul nostru o poate recunoaște ușor după pana ce-i lipsește. Alții spun: Noi suntem niște vânători domnești. Am fost la vânătoare. Am văzut o căprioară care a fugit și s-a ascuns la casa aceasta. Am venit s-o căutăm.

După ce răspund la întrebări, intră în casă și se așază la masă. Mirele, nașii cu diavorul trec după masă (la fereastră) pentru a fi cu fața spre ușă. Diavorul cere să i se aducă mireasa. Diavorul miresei prezintă pe rând câteva femei bătrâne, îmbrăcate cu haine ponosite, cu cunună de buruieni ori de pene de gâscă pe cap, cu pipă în gură și cu furcă de tors în brâu. După multe hohote de râs și vorbe de duh, este adusă mireasa îmbrăcată cu rochie albă de mătăasă, cu voal și cunună de lămâiță.

Mireasa trece peste masă. Mirele o sprijină să treacă, o sărută și-i face loc la stânga sa. Se cinstesc cu băuturi și mănâncă ceva prăjituri.

Se pregătesc de plecare la biserică. Înainte de plecare, mireasa însamnă și diavorul ei cu două ștergare lungi, anume făcute. Le pune pe umeri, le încrucișează pe piept și le înnoadă la șold.

După aceea, diavorul cere iertare de la părinți, în numele miresei. Apoi bărbații cântă în cor:

Bate ceasu, bate unu
 Eu mă duc să mă cunun.
 Ai nam și dainam fecioara.
 Bate ceasu, bate doi
 Eu merg, mamă, de la voi.
 Bate ceasu, bate trii
 Eu mă duc, maică, de-aci
 Bate ceasu, bate patru
 Eu plec, maică, cu bărbatu,
 Bate ceasu, bate cinci
 Eu mă duc, maică, de-aci.
 Bate ceasu, bate șase
 Eu plec, maică, de acasă,
 Bate ceasu, bate șapte
 Eu mă duc, maică, departe.
 Bate ceasu, bate opt
 Eu mă duc, maică, cum pot.
 Bate ceasu, bate nouă
 Io-s, maică, mireasă nouă.
 Bate ceasu, bate zece
 Hai, maică, și mă petrece!

Până la biserică merg pe jos. În față merge mireasa cu nașul, apoi mirele cu nașa. În urmă vin meseleucile (prietenele miresei) și apoi ceilalți nuntași. Stegarul și chemătorii ocolesc alaiul jucând în tactul muzicii. Femeile descântă:

Trăiești, Doamne, mireasa noastră
 Că-i ca floarea din fereastră!
 Trăiască și junele
 Mândru ca păunele!

Alduiești, Doamne, alduiești
 Alduiești cumetrii noști
 Că-s de cinste și făloși!

Mireasa și-a pus în sân pâine și sare, iar în ghețe și-a pus bani.

În timpul serviciului religios, preotul le leagă mâna dreaptă împreună, cu o cârpă roșie cumpărată de mire. Le dă să guste de trei ori pâine cu sare și vin. Le pune pirostriile pe cap. Nașa le prinde pe spate materialul de rochie, ce a cumpărat pentru mireasă. Înconjoară după masă de trei ori. Mireasa caută să calce mirele pe picior, ca să-i fie supus în viață. După aceea, preotul le ține o cuvântare și-i povățuiește să trăiască în bună înțelegere. Nuntașii le prezintă felicitări.

Se formează iarăși alaiul. Acum merg mirii în față, ținându-se de braț și cu lumânările aprinse.

Până la casa mirelui, cântă muzica, descântă femeile, joacă stegarii și chemătorii, urmăriți de privirile sătenilor care au ieșit pe la porți să vadă nunta.

În mijlocul curții se află un ciubăr cu apă, așezat pe o măsuță. Mirii, diavorii și nașii înconjoară masa. Soacra mare stropește nuntașii cu un mănunchi de busuioc muiat în apă. Mireasa răstoarnă ciubărul, cu piciorul.

Urmează masa în cântece și în veselie. Se servesc săratele și țuică. Mai târziu se servește supă de pasăre, friptură, pireu de cartofi și murături. Se servește vinul. Mai târziu se servesc prăjituri și tort.

Unii pregătesc ciorbă de vițel și friptură de porc.

În timpul mesei, se face o pauză în care timp mirii primesc daruri (cinste) din partea nuntașilor (bani, rochii, cârpe, cămăși, vase de bucătărie, prăjituri, tort etc).

Seara târziu, mirele, mireasa și nașa se retrag într-o cameră unde „se învește nevasta”. Mireasa șade pe genunchii mirelui. Acesta îi despletește părul, o piaptână, îi pune pe cap un pieptene special cumpărat de el, îi împletește părul în două coade, iar nașa învârtește coadele după pieptene formând „conciul” pe care îl leagă cu o cârpă roșie cumpărată tot de mire. Apoi se învește cu o cârpă de mătasă pe care o leagă sub barbă cu două noduri.

Astfel pregătită, mireasa este prezentată nuntașilor. Apoi se începe jocul miresei (jocul cu bani). Alte cumătre procedează altfel. Așează mirii pe un jug și le urează să se înțeleagă în viață cum boii au tras în jug. Apoi nașa face conciul miresei cu cârpa roșie, o învește cu cârpa de mătasă și-i spune că de acum a trecut în rândul nevestelor. Le urează ani mulți și fericiți și-i prezintă nuntașilor.

Jocul miresei. Muzica cântă mărunțelul miresei. Se stabilește prețul pentru un joc. Diavorul miresei ia o bătă de la un chemător și lovește cu ea în grindă sau în dușumea, marcând sfârșitul fiicăruj joc și anunță suma ce trebuie plătită. Persoana care joacă cu mireasa, se oprește când s-a strigat suma cu care vrea să cinstească. Sărută mireasa, depune banii, după care este cinstit cu un pahar cu vin sau țuică. Jocul îl începe mirele. Urmează apoi nașul, nașa, socrii și ceilalți nuntași.

Banii îi primește nașul și îi dă miresei, după ce se termină jocul. Unele persoane plătesc jocul, dar lasă mireasa să se odihnească.

Cu acest prilej, tinerii căsătoriți primesc o sumă de bani, care le compensează cheltuielile făcute și le mai rămân și pentru alte treburi gospodărești.

Când ia sfârșit petrecerea, care ține până luni dimineața ori și mai mult, nașii sunt conduși acasă de către mirii și o parte din nuntași, cu muzica. La plecare, diavorul urează:

Hai, cumătru mare,
Cinstea dumitale
Nu te-am întrebat
Cum te-ai ospătat.
Mâncat-ai ceva?

Băut-ai ori ba?
 Hai, cumătru mare,
 Cinstea dumitale.
 Ulița-i tinoasă
 Cumătra-i făloasă.
 Hai, cumătru mare,
 Cinstea dumitale.

(Hărăduț Pavel)

Acasă la cumetri se mai cinstesc cu ceva băutură și prăjituri. Mai joacă un joc, două, după care diavorul mulțumește nașilor în numele tinerilor căsătoriți, pentru oboseală și cinstea acordată. Se întorc apoi la casa mirelui și mai continuă petrecerea, ori se îndreaptă fiecare spre ale sale.

Strigături la nuntă:

Miresuță cu cunună,
 Fă-ți un pic de voie bună,
 Căci mirele și-a făcut,
 C-a luat ce i-a plăcut.

Bucură-te soacră mare,
 Că-ți aduci scărmanătoare.
 Și unde te-o scărpina
 Șapte ani nu te-o mânca.

Cumătre, cumătru nost,
 Să te-mbraci cu haine verzi
 Să cununi și să botezi!

Bărbatul meu nu-i bărbat,
 Ci-i înger din cer picat.
 Că de când m-am măritat,
 Nici o palmă nu mi-a dat.
 Num-odată s-a scăpat.

Unii tineri, care doresc să se căsătorească, „fug” într-o seară cu știrea sau fără știrea părinților. Se duc acasă la câte un locuitor cu care s-au înțeles mai înainte să le fie cumătru. Acolo, tânărul „învește” fata. Rămân aici până se hotărăsc părinții să-i ducă acasă. După ce se înțeleg „cuscrii”, tinerii fac formele pentru căsătorie civilă.

Nevestea

Rujă, rujă, rujulină,
 Pană mândră din grădină,
 Ce-ai grăbit de-ai înflorit?
 Ori ți-e grabă de mărit?

Așa-i rândul fetelor
 Că și toamna merelor.
 Până-s tinerele-n creangă
 La toată lumea li-i dragă.
 Dacă ele bătrânesc

Pică jos și veștejesc,
La nimeni nu trebuieșc.

De azi înainte, maică,
Olu nu ți-oi zârâi
Cizme nu ți-oi tropyti.
Casa nu ți-oi mătura,
Vase nu ți-oi mai spăla,
Straturi nu ți-oi mai plivi
Când din casă oi ieși.

Și tu, maică, te-i uita
De pe un obloc pe altu
Ca să mă vezi cu bărbatu,
Două vorbe să-ți vorbesc
Inima să mi-o împlinesc.

(Hărduț Pavel)

Obiceiuri la moarte și înmormântare

Când un membru al familiei a trecut la cele veșnice, urmașii își exteriorizează durerea prin bocete cu cuprins jalnic. Muribundului i se pune în mână o lumânare aprinsă, ca să-i lumineze calea pe lumea cealaltă. După ce inima a încetat să mai bată, este oprit ceasul din casă, iar oglinda se întoarce cu fața la perete. Aceasta pentru ca răposatul să nu mai umble și nici chipul să nu și-l mai vadă în oglindă. Este îmbăiat de persoane care se ocupă cu aceasta, este îmbrăcat cu haine bune și așezat în sicriu. Apa de la baie se îngroapă în pământ. Unele femei bătrâne păstrează din apă pentru a face vrăji. În mână i se pune o cruce făcută din ramură de măr dulce. Peste aceasta se mai așează una de ceară și o monedă cu care va plăti vămile. La cap se pune un sfeșnic cu lumânări care sunt aprinse ziua și noaptea. Se face o lumânare de ceară lungă cât mortul. Se încolăcește ca melcul (fuștiul) și se așează pe piept. Se aprinde numai în timp ce preotul oficiază serviciul religios. Acesta face serviciu de două ori pe zi pentru „iertarea păcatelor”.

Prin mâinile mortului se trec semințe de grâu și de porumb, care apoi se aruncă la păsări, pentru ca mortul să nu ducă cu el rodul casei.

După trei zile este dus la cimitir.

În timpul celor trei zile este priveghiat ziua și noaptea, „ca să nu se facă strigoi”. În timpul nopții, vin la priveghi vecinii și cunoscuții.

Pentru ca timpul să treacă mai ușor, aceștia caută să se preocupe cu ceva. Cei mai vârstnici organizează jocuri de cărți. Uneori joacă pe bani. Tinerii se preocupă de altfel de jocuri:

-De-a crăitele. Două bețișoare despicate în câte două părți. Pe partea despicate se face un număr oarecare de creștături. Se răsucesc între palme și se lasă să cadă pe masă. Dacă rămân cu creștăturile deasupra, cel care le-a aruncat lovește cu cureaua peste palme pe ceilalți din echipă, de atâtea ori câte creștături sunt în sus. Jocul se repetă pe rând.

-De-a calul. Un băiat pune o oală de pământ în vârful unui băț. Se acoperă cu un lipideu, ținând oala deasupra capului. E calul. Alt băiat îl ține de căpăstru. Zice că are cal de vânzare. Alți băieți sunt cumpărători. Întreabă cu cât dă calul. Stăpânul cere 10 bani. Negustorii oferă un ban și o pipă de duhan. La care vânzătorul răspunde: „De cât

să-l dau pe un ban și o pipă de duhan, mai bine îi dau în cap” În acel moment lovește oala cu băta și o face cioburi.

-Toporul. Un băiat se așează pe scaun. Al doilea aduce pe unul mai slab, îl pune cu fața în sus, în poala celui dintâi și-l ține de picioare. Cel de pe scaun începe să-i întoarcă părul pe dos cu degetele și spune: „Topor fac, topor să fie.” Fac topor mai ales din copii.

-Pitul. Un prosop cu un cartof legat într-un capăt. Mai mulți tineri se așază călări pe o laviță. Cine îl ia mai întâi lovește cu el în ceilalți. Se repetă. (culese de Floruț Gheorghe).

Se mai practică și alte jocuri.

După orele 24, se servește țuică și plăcintă privegheșilor.

În cele trei zile se trage clopotul dimineața, la prânz și seara. În timp ce sunetele clopotului străbat peste sat, femeile bocesc.

În ziua înmormântării după o scurtă slujbă oficiată în casă, preotul stropește mortul cu apă sfințită, apoi cioclii pun capacul și bat cuie. Scot sicriul în curte și-l așază pe două scaune. Deasupra pun un sfeșnic cu o lumânare aprinsă, o icoană și o cruce. În cele patru colțuri ale sicriului se aprind lumânări de ceară.

Asistenților li se distribuie lumânări aprinse, iar preoții, cantorii și persoanele mai alese, primesc lumânări mai mari, învelite în câte un prosop.

În unele momente ale serviciului religios, neamurile îngenunchează în jurul sicriului.

Spre sfârșitul slujbei se cântă cântarea despărțirii. În acest timp, neamurile se apropie doi câte doi, unul pe o parte și unul pe cealaltă își fac semnul crucii, sărută crucea și icoana, în semn de luat adio de la răposat. Pe icoană depune fiecare câte o sumă de bani.

După ce se termină pelerinajul cu sărutul, la înmormântarea unor persoane mai alese sau a tinerilor, se obișnuiește să cânte „jaltarul”, un cântec de jale în care se arată, pe scurt, cauza morții. Jaltarul este compus de către cantorii bisericești cu concursul altor persoane din sat.

În anul 1937, la înmormântarea tânărului Balaș Pavel, s-a cântat jaltarul:

„Amară și tristă soarte
Și tu nemiloasă moarte,
Cum veniși pe neașteptate
Să mă duci de aici departe!
Că iată ce s-a-ntâmplat
Că pe mine m-a-mpușcat.
A venit din alt hotar
Un nebun de criminal,
A venit la noi la joc
Și a tras în mine foc.

O! Maică, voi n-ați gândit
C-oi muri de-un glonț lovit.
Ce vom face, așa e soarta,
Astfel de groaznică moartea.
Că tot acolo se duce
Unde-i viața mai dulce.”

(Roșu Zaharia, cantor)

În anul 1936, la înmormântarea tinerei Sas Floarea, au compus jaltarul:

„Floare ce răsare
În grădină la soare
Îi fragedă, subțire
Și expusă la pierire.

Un vânt, o răceală,
O mică abureală
Pe ea o pălește
Și se veștejește.

Și-aici în grădiniță
A fost o floriciță
Dar bruma a picat
Și floarea a stricat.

Căci moartea nemiloasă
Cu agera ei coasă
În grab-a alergat
Și floarea a tăiat.

De doi ani și mai bine
De când eu pe lume
N-avui zile bune
Numai amărăciune.

Când mă simțeam mai bine
Gândeam spre viitor
Și iată că acuma
Trebuie să mor.

O, moarte, crudă moarte,
Tu nu ai crezământ.
Pe om de orice soartă
Tu-l duci către mormânt.

Rămas bun, o, mamă,
Merg, Domnul mă cheamă
Că ceasul mi-a sunat
Și-s gata de plecat.

Rămas bun, tată, iubite,
Rămâi, dulce părinte
Că pe acest pământ
Nu ne mai vedem nicicând.

Vino, dulcea mea soră,
Sicriul mi-l înconjură
Și mă mai sărută
Până nu mă mută.

Fete, feciori, tăți
La al meu ospăț
Voi nu ați jucat
Numai ați lăcrimat.

Rămâneți dar sănătoși,
Ai mei, iubiți părinți,
Eu plec la loc frumos
Acolo între sfinți.

Rămâi, soră iubită
Cu inima friptă
Dârt sora mea iubită
Că de aici mă mută.

Și de-acu până-n vecie
Ămintirea ei să fie.”

(scris de Roșu Zaharie, păstrat de Moș Damaschin).

Jaltar pentru orice muritor:

„Mi-a sosit ceasul din urmă
Și zilele mi se curmă.
Ă venit îngerul sfânt
Să mă ia de pe pământ.

Unde mă duce nu știu
Căci cât fusei aici viu
De Domnul nu ascultam
Zilnic porunca-i călcam.

Mă rog Doamne către Tine
Să nu strigi acum la mine:
Oh, suflete păcătos,
Mergi în iadu-ntunecos!

Că, tu cât timp ai trăit
În rele te-ai tăvălit
Negândind la iad, la rai,
ci-ngrijind numai de trai.

Veniți acum, iubiți frați,
Rude, străini și cumnați,
Însoțiți-mă cu toții
Cu cântări la ceasul morții!

Căci de astăzi pe pământ
Între voi eu nu mai sunt.

Viața azi mi s-a sfârșit
Și Domnul ne-a despărțit.

Eu, acum pe-al morții pat,
Fraților, vă dau un sfat,
Că tot ce este sub soare
Întâi naște și-apoi moare.

De aceea voi, mereu,
Să slujiți lui Dumnezeu
Pentru că pe toți ne-așteaptă
În cer, judecata dreaptă.”

(6 octombrie 1957, Roșu Zaharie- Moș Damaschin).

La sfârșitul slujbei, preotul face „feștanie”, sfințind casa și mâncarea pentru pomană. În acest timp, sicriul și crucea sunt puse într-un car, tras de patru boi albi, cu clopote la gât și șterguri la jug. Câteva femei se urcă în car și bocesc până la cimitir.

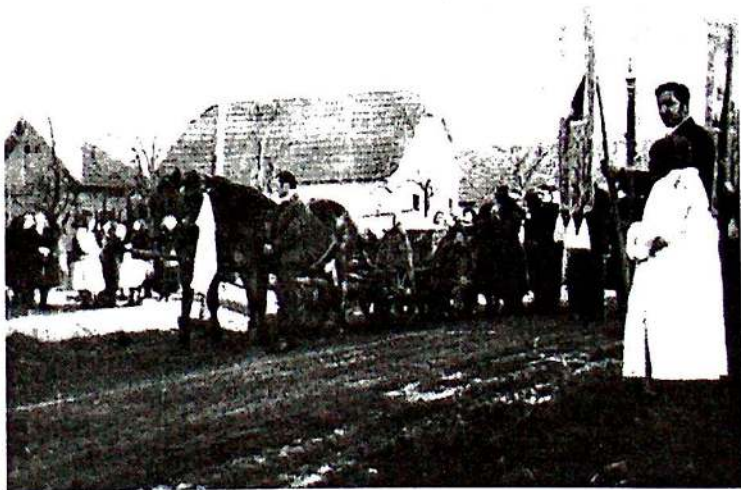
După ce sicriul este așezat în groapă, asistenții aruncă bani sau bulgări (în groapă) pentru ca mortul să nu mai vină pe la ei pe acasă.

Mormântarului i se dă, peste mormânt, o oală cu apă, colac, un cocoș ori o găină. Acasă se împart colaci copiilor. În colaci se înfing monede.

De la cimitir se întorc acasă la pomană (gropașii, neamurile, vecinii). Se servește țuică, mâncare de fasole cu carne și varză cu carne. În ziua a treia iarăși se face „pomană”.

După șase săptămâni se duc pause la biserică pentru „parastas”.

Când se apropie sfârșitul, bolnavul se cuminecă. Dacă moare necuminecat, urmașii trebuie să ducă la biserică, în două duminici, câte șapte prescuri, pentru iertarea păcatelor.

Cortegiu funerar Cofan Florinca, 1973

Bocet

Tot mă duc și iarăși| vin,
 Sufletul meu nu-i deplin,
 Draga mea, măicuța mea!
 Mă tot duc și iar ma-ntorc
 Inima mea nu-i la loc.
 Draga mea, măicuța mea!
 Ce m-oi face fără ea!

Cine n-are mamă dulce
 Unde truda lui se duce?
 Cine n-are mamă dragă
 Unde truda lui să meargă?
 Draga mea, măicuța mea!
 Geab-ai fost, mamă, bătrână
 Ai fost mama mea cea bună.
 Draga mea, măicuța mea!
 Geab-ai fost, măicuță, slabă
 Ai fost mama mea cea dragă,
 Care m-aștepta în prag
 Și mă săruta cu drag.
 Draga mea, măicuța mea!
 Rău îmi pare după ea!
 Hai, mamă, să ne vorbim
 Că mai mult nu ne-ntâlnim!
 Draga mea, măicuța mea!
 Întinde, mamă, mâna dreaptă
 Și din inimă mă iartă!
 Întinde mâna peste cruce
 Să ne despărțim cu dulce!
 Draga mea, măicuța mea!
 Rău îmi pare după ea!
 Să fi lăsat Dumnezeu
 La pământ încuietoare
 Să-l deschidă care-l doare!
 Să-l deschid, mamă, și eu
 De dorul și bănatul tău.
 Draga mea, măicuța mea!

A fost rostit de Popovici Letiția, de 65 ani, la înmormântarea mamei sale, în 1960.

Datini cu alte ocaziuni

Cu prilejul sărbătorilor de iarnă la fiecare casă, Moș Crăciun aduce câte un „pom” încărcat cu jucării, globuri, steluțe, bomboane, ciocolată învelită în staniol de diferite culori, obiecte de îmbrăcăminte și multe altele. La casele cu copii mici, pomul este adus chiar de Moș Crăciun, cu barbă albă, cu căciulă albă și bundă. Copiii spun poezii lui Moș Crăciun și îi cântă colinde. Unde copiii sunt mai mari, își procură singuri bradul și-l împodobesc.

Înainte vreme umblau copiii cu irozii și cu steaua. Cea mai bogată în datini este însă seara din ajunul Anului Nou.

Lampa nu se stinge toată noaptea, ca să nu moară puii în ouă, sub cloște. Anul Nou îi va găsi cu mintea trează și luminată.

În noaptea de Anul Nou joacă banii de aur, care au fost îngropați în timpurile vechi. Cine îi vede jucând, îi poate dezgropa cu condiția să nu vorbească în timp ce sapă. Se povestește că Hărdăuț Vichente, Hălmăgean Ioan și Scheiner Iosif au stat de veghe într-o astfel de noapte, într-un loc lângă Pârâul Țapului, spre Dealul Cocoș, unde au auzit că ar mai fi văzut cineva limbi de foc ieșind din pământ. Pe la miezul nopții au văzut, ori li s-a părut că văd, jucând flăcări de foc. S-au apropiat și au început să sape. Au săpat până au obosit și li s-a făcut foame. Săpaseră o groapă destul de adâncă. Deodată au auzit ceva zgomot prin apropiere. Vichente a început să strige „Tolvai, Doamne, Șainere, uite un gligan. Ce bun ar fi pentru noi.” N-au respectat consemnul. Banii s-au ascuns mai afund. Le-a fost munca în zadar. Zice Poleac Vasile că se mai vede groapa săpată.

Calendar de ceapă. În seara de ajun, se taie 3-4 cepe în câte două părți. Se desfac foile. Se alege 12 foi egale și asemănătoare. Se așează pe masă, lângă fereastră, în rând. Se numesc lunile anului. În foi se pune aceeași cantitate de sare. În timpul nopții, sarea se dizolvă. În unele foi mai mult, în altele mai puțin sau rămâne uscată. Fiecare foaie corespunzând unei luni a anului, înseamnă că arată dacă luna respectivă va fi ploioasă sau secetoasă.

Gratulatul. În seara de ajun, se formează grupuri de bărbați sau feciori și merg „să gratuleze” pe acei ce poartă numele Vasile. La fereastră cântă: „Mulți ani trăiască” sunt poftiți în casă, unde li se servesc plăcinte și băutură. Mai cântă ceva și apoi pleacă la alt Vasile.

La orele 24 se trag clopotele pentru a marca timpul când se termină un an și începe altul.

Sorcova. În dimineața zilei de Anul Nou, copiii merg cu Sorcova și cu colindul pe la neamuri și pe la vecini.

La 9 martie.

De regulă la această dată, zăpada a părăsit meleagurile acestea. Răsar ghiociei și brândușile. Începe primăvara. E timpul să iasă șerpii de la iernat. Se aprinde câte o cârpă cu care se afumă casa pe dinafară. Se lovește cu o bătă într-o tablă ori într-o cutie goală și se spune: „Ieșiți șerpi și broaște de sub talpa casei noastre”. Calcă apoi cârpa, „ca să nu calce pe șerpi, la vară.”

La Sângiorz - 23 aprilie. În ajun se aduc ramuri de fag și de măceș. Cele de fag se pun în gard, iar cele de măceș la ușa grajdului pentru a împiedica „bosorca” să ia laptele de la vaci. Bosorca este o femeie care s-a născut cu coadă (ca maimuța) și are putere să se transforme noaptea în animal, care sugă laptele de la vacile locuitorilor și-l mută la vaca ei.

În după-amiaza zilei de Sângiorz, feciorii și fetele se udă reciproc cu apă de la fântână ori se bagă în vale.

La 24 iunie. Se culeg flori galbene de sânziene, se împletesc în cununi și se pun la porți.

Paparudele. În verile secetoase, umblau prin sat paparudele. Două, trei țigăncuțe îmbrăcate cu haine ponosite. De la brâu își atârnavă ramuri de „bozii și plecau la casele gospodarilor cântând: ”Paparudă, rudă/ vino de mă-udă,/ cu găleata plină/ ploile să vină/ cu găleata rasă/ ploile se varsă.” Li se dau bani sau alte obiecte.

De-a mălaiul. În prima zi de Paști, nu se organizează horă. Credincioșii mergeau în curtea bisericii, după amiază. Cei mai vârstnici se așezau pe iarbă și jucau cărți. Băieții și fetele se jucau „De-a mălaiul.” Formau un șir de 7-10 perechi. Un băiat se așeză în fața șirului și se adresa primei perechi: „Rupeți mălaiul în două/ și ne dați și

nouă!” Perechea se despărțea și alergau, unul prin dreapta și altul prin stânga lui, căutând să se întâlnească iarăși. Băiatul căuta să atingă cu mâna pe unul din ei. Dacă reușea, formau o nouă pereche și se așezau înapoia șirului. Cel rămas stingher începea din nou jocul, adresându-se perechii ce era în față.

Descânțece.

Cu câțiva zeci de ani în urmă, mentalitatea multor locuitori era foarte înapoiată. Din cauza lipsei de învățătură- mulți erau neștiutori de carte – din lipsa medicilor și a personalului sanitar, din lipsa mijloacelor de informare – radio, televizor – cunoștințele de igienă și medicină ale populației erau cât se poate de reduse. În asemenea împrejurări era firesc să ceară omul ajutor de la persoane care credea că ar putea să-l sprijine, când ajungea la câte o suferință. Dacă avea un bolnav în casă, căuta să-i ușureze durerile prin mijloacele ce le avea la îndemână: diferite ceaiuri din plante sau rădăcini, aburi de flori de trifoi, comprese cu apă rece, masaj și altele. Dacă nu reușea, recurgea la ajutorul vrăjitorilor sau vrăjitoarelor, care făceau descânțece, vrăji, farmece, ori deschideau pravila.

La sate nu erau cunoscute aspirina și piramidonul.

Descântec de deochi sau dureri de cap. Unele persoane au sprâncene dese și unite. „Acestea sunt rele de deochi.” Dacă se uită cu plăcere la un copil, îl poate deochia, dacă uită să-i pună pe frunte puțin scuipat și să zică: „să nu-ți fie cu deochi!”

Când pe cineva îl durea capul, mergea la „descântătoare.” Aceasta umplea o ulcică cu apă neîncepută, adusă atunci de la fântână. Făcea de trei ori semnul crucii cu un cuțit, deasupra olcuței. Lua trei cărbuni aprinși, cu cuțitul, și-i pune în apa din olcuță. Făcea încă trei cruci și spunea: „Așa să se stingă durerea din capul lui X cum s-au stins acești cărbuni. Fiind durerea venită din deochi, să meargă în pustiurile cele mari.” Sufla peste apă în formă de cruce. Da apoi bolnavului să bea, din apa descântată, de trei ori. Își uda două degete în apă și atingea fruntea, pieptul și obrazii, în formă de cruce. Restul de apă și cărbunii o arunca la uștiorul ușii din tindă.

Dacă nu se lasă cărbunii la fundul olcuței, bolnavul nu se va însănătoși. Atunci trebuie să i se facă alt fel de descântec, „fiindcă sigur îi făcătură”.

Când un tânăr sau o tânără era bolnav/ă și nu-și putea da seama ce-l doare, ori nu știa ce boală are, ziceau babele că asta e „făcătură”. Deci, trebuia mers la vrăjitoare. Cineva din casă lua un obiect de îmbrăcăminte de la bolnav și puțin pământ din vatra casei și se ducea la vrăjitoare chiar în sate depărtate.

Vrăjitoarea spunea că persoana care îmbracă acest obiect, este bolnav sau bolnavă, fiindcă un bărbat, ori o femeie, are mare dușmănie pe el sau pe ea, de la o nuntă, de la o petrecere, de la târg. Că așa se arată, că de la o strânsură a prins dușmănie. Acea persoană locuiește de la o cale, mai spre vale și a aruncat ură și dușmănie, iar bolnavul a călcat în urma cea rea. Ca să se facă sănătos, trebuie să țină postul Sfintei Marii, adică să postească în trei zile de marți, fără să mănânce nimic în acele zile. Să se roage. Să nu primească și să nu dea din casă nimic în acele zile. Seara să încuie ușa și să nu iasă afară, chiar dacă îl strigă cineva, fiindcă ar putea să fie „mânătura”, trimisă de altă vrăjitoare. Să nu răspundă, dacă este strigat. Dacă va respecta cele zise, se va face bine.

Vrăjitoarea dușmanului trimitea noaptea „mânătura” să-i aducă semn de la cel ce trebuia lovit. Să-l strige, să-l pocască. „Mânătura” trecea repede prin sat și făcea zgomot ca să atragă atenția, dar era nevăzută.

Condițiile pe care le pune vrăjitoarea erau ca o făcătură. (Informator Poleac Vasile). Când cineva era grav bolnav și toate încercările de a-l lecu au rămas fără rezultat, se recurgea la ultima șansă: să-i întoarcă urma. Erau în sat două femei: B.A. și M.Z. care se pricepeau să facă și această treabă.

Dacă un bolnav avea febră mare și aiura, ai casei chemau preotul să facă slujba „duhului necurat”, sau altă slujbă.

Într-un sat de la poalele Codrului, era un preot care „deschidea pravila.” Persoanele necăjite, fie că aveau bolnavi în familie, fie că le-a părăsit soțul ori soția sau nu aveau noroc în dragoste, se duceau la preot.

Acesta scotea „pravila” și dădea un cutiț necăjitului, pe care acesta îl introducea, la întâmplare, între filele pravilei și o deschidea. Preotul citea paragrafele de pe paginile pravilei și le interpreta după dorință.

Aflând ce scrie în pravilă, omul venea acasă mai satisfăcut, dacă se cam potrivea cu dorințele sale, ori mai necăjit dacă arătările pravilei erau contrare. Preotul își primea plata pentru osteneală și într-un caz și în celălalt.

De dată. Pentru a afla mai devreme care le este ursitul, fetele își fac „de dată.” Înainte de 6 ianuarie, preotul vine cu crucea să sfințească locuințele credincioșilor. Fetele așează, lângă pragul ușii, mărgelile sau alte obiecte pe care le poartă la gât. Le acoperă cu un covoraș ca să treacă preotul peste ele. Purtând apoi la gât acel obiect le va aduce noroc.

În ziua de Sf. Toader (sâmbătă, înainte de lăsatul secului de carne, înainte de Paști), merg în pădure după popelnic. Îl sapă cu rădăcină. Îl fierb, iar cu apa de pe el se spală pe cap „să le crească părul mare.”

Balul cătănașilor

În fiecare an câte un contingent de tineri se prezintă la recrutare, când împlinesc vârsta pentru satisfacerea stagiului militar.

Recrutarea era un eveniment însemnat din viața tinerilor. Cei găsiți apti pentru satisfacerea serviciului militar se simțeau mândri de aceasta. Considerau că de acum trec într-o nouă etapă a vieții lor. Pentru a-și exterioriza bucuria pentru acest eveniment își puneau tricolor la pălărie ori la căciulă. O bucată de tricolor era învârtită peste panglica pălăriei, iar capetele lungi de cca 25 cm le lăsau libere, să fluture în vânt.

Pentru ziua în care mergeau la recrutare, angajau fanfara de la Bârsa, Răpsig, ori din alte părți. Angajau o căruță sau două. O împodobeau cu lipideie colorate, iar caii cu panglici. Se adunau toți, îmbrăcați cu haine de sărbătoare. Se prindeau cu brațele de umeriși formau unul sau două șiruri. Mergeau așa, cântând de-a lungul satului, urmăriți de privirile consătenilor.

Unul purta un drapel tricolor, pe care îl juca și-l arunca în sus. La capătul satului, se urcau în căruță și plecau la Sebiș, cântând.

În apropierea centrului de recrutare se coborau din căruțe, se încolonau câte doi și, cu drapelul în față, se prezentau îninarea comisiei.

După ce erau recrutați, își puneau tricolorul la pălărie, pe care îl purtau multă vreme, unii chiar până la încorporare.

Acest obicei este moștenit din moși-strămoși. Și în timpul ocupației de tristă amintire, recruții purtau un semn distinctiv, la pălărie ori la butonieră.

În sat îi așteptau fetele și alți tineri. Mergeau la locul stabilit pentru desfășurarea balului. Începea petrecerea, care se prelungea până la miezul nopții, ori chiar până dimineața.

Cântarea cătănașilor

Clopu meu eu trei culori
Mă scoate dintre feciori.

În sat, după recrutare 1934

Clopu meu cu primă verde
Mă scoate dintre voi, fete,

Draga mea, mândruța mea.
Eu mă duc, mândro, cătană
Și lăsați clopu cu pană.
Eu mă duc, mândro, mă duc
La armată, nu la plug.
Draga mea, mândruța mea.

(Cules de la Floruț Gheorghe, 50 ani)

Înainte de a pleca la încorporare, tinerii se fotografiau împreună cu fetele... pentru amintire.

Prezentăm fotografia tinerilor încorporați în anul 1934. De la dreapta la stânga: Balaș Pavel, Sas Floare, Hălmăgean Antonie, Moș Iuliana, Hălmăgean Pavel, Herbei Floare, Hada Pavel și Toma Nicolae.

Și cu această ocazie își exteriorizau sentimentele prin vers și cântec:

„Vai de mine, negri-s norii,
Toamna când se duc cocorii!
Și cum plâng măicuțele
Când se duc răgutele.

Numai maica mea nu plânge.
Inimioara ei se frânge.

Plângi-mă, maică, cu dor
Că ți-am fost voinic fecior.
Ți-am scos plugul din ocol
Și ți l-am dus la ogor.

Brazdă neagră am brăzdat,
Grâu roșu am semănat.
Am arat și-am semănat
Grâu roșu de primăvară,
Iar acum mă duc cătană.
Am semănat și secară
Să mă-ntorc, măicuță, iară.

Plecarea la gară

Când am plecat de acasă
La gară, din cel sat,
Eu m-am uitat în urmă
La mândra ce-am lăsat.

Degeaba plângi, mândruță,
Că nu sunt vinovat.
Eu plec la datorie,
Că țara m-a chemat.

Degeaba plângi, mândruțo,
Degeaba te jelești,

Tinerii pleacă la recrutare, 1980

Că trenul este gata

Să plec spre București.

Încă o sărutare

Și mă urc în vagon

Și biata mea mândruță

Plânge pe peron.

(Cules de Poleac Vasile, 59 ani)

Șezători

Noaptea de iarnă sunt prea lungi. Țăranii nu obișnuiesc să doarmă prea mult. Căutau să prelungească timpul de muncă. Bărbații sfărâmau porumb pentru dus la moară, ori pentru alte trebuințe gospodărești. Femeile torceau lână ori cânepă, țeseau sumani sau pânză. Fetele torceau ori coseau spătoaie, cămăși, ștergări.

Pentru a petrece timpul mai ușor și pentru a mai economisi petrolul din lămpi, organizau șezători. Fetele și nevestele de pe aceeași uliță se înțelegeau la care dintre ele să se întrunească. Anunțau și feciorii. Seara, după cină, începeau să sosească aducându-și fiecare materialul pentru lucru, de care avea trebuință.

Se așezau în rând pe scăunele și începeau munca. Torceau, coseau, dar gurile nu tăceau. Cântau, spuneau snoave, ghicitori, povești. Se veseleau în timp ce lucrul sporea.

Când era munca în toi, soseau și feciorii. Se așezau pe laviță și intrau în vorbă cu fetele. După puțin timp, câte unul mai șugubăț dădea comanda: „Fete, fusele-n furci și gură la prunci.” Fetele trebuiau să execute. Se sculau, se așezau în rând și așteptau ca una mai curajoasă să înceapă. Se găseau și din cele mai îndrăznețe, care treceau pe la fiecare băiat și îndeplineau porunca. Apoi celelalte le urmau exemplul.

Când fusele erau pline, băieții le țineau și fetele făceau ghempe.

Câte o fată mai rușinoasă nu vrea să sărute băieții. Drept pedeapsă aceștia îi rupeau furca și fusul, iar torsura o întindeau pe garduri, când plecau spre casă.

În timpul șezătorii se serveau plăcinte pe care le aduceau fetele. Alteori, gazda fierbea boabe de porumb până înfloreau. Se presăra cu puțină sare și servea invitații.

După miezul nopții, șezătoarea lua sfârșit. Băieții conduceau fetele până acasă și stabileau unde să se întâlnească în seara următoare. Șezători se făceau în mai multe case în aceeași seară.

Cântece la șezătoare

După mure

Pe sub deal, pe sub pădure

Merg fetele după mure,

Iară eu după nuiel

Ca să mă-ntâlnesc cu ele.

Le-ațineam cărările

Și le luam murele

Le dădeam coșerile

Și le țucam gurile.

În pădurea de sub munte

Unde-s iubirile multe.

În pădurița de fagi
Unde-s iubirile dragi.

Stai cu badea drăgălași
În codru ca și-n oraș,
Iar cu badea cel urât
Stai în casă ca-n mormânt.

Ochii mândrei

Ochii mândrei mi-au fost dragi,
Că-s frumoși ca două fragi
Și-s negri ca două mure
Ce cresc vara în pădure,
La umbră și la răcoare
Neatinși de pic de soare.

Ochii mândrei mele ajung
Patru boi care nu împung.
Patru boi cu stea la coarne,
Mândră-i mândra, ține-o, Doamne!

Să mi-o țină Dumnezeu,
Că-i mândră pe placul meu,
E înaltă și subțire
Și cu dulce la iubire.

E-naltă și subțirea
Și-o cuprinde zadia
De trei ori pe după ea.
De trei ori și-o dată roată
S-o cunosc din lumea toată.

Privighetoarea

Într-o grădină încântătoare
Un fiu de rege sta și privea
La o micuță privighetoare
Ce printre arbori se desfăta.

Vino la mine, o, păsărică,
Vino la mine, nu te sfii,
Nu-ți fie frică de-a mea privire
Căci îți promit că te-oi iubi.

Îți voi da hrană ce ție-ți place.
Din cupă de-aur te-oi adăpa
Și-n colivia cea mai frumoasă
Ce pe-o regină te-oi așeza.

Îți mulțumesc ție,o, fiu de rege,
Pentru iubirea ce mi-ai promis.
Dar, decât regină în colivie
Mai bine-n codru să hoinăresc.

(Cules de Crișan Florica, 52 ani, în casa căreia se organizau șezători).

Doina

Doină, doină, cântec dulce
Când te-aud nu m-aș mai duce.
De când eram copil mic
Doina mi-a plăcut s-o cânt.
Nici acum nu mi-e urâtă
Da-i lumea prea amărâtă.

Foaie verde, lemn uscat
Rău, maică, m-ai blestemat
Ca să mor eu împușcat,
Ori de sabie tăiat.
De-oi trăi, să n-am noroc,
De-oi muri, să ard în foc.
Mândra

După deal răsare luna
Eu deloc mă duc la mândra.
(Batăr bărbatul s-o bată)
Numai s-o sărut o dată.

Pare-mi mie, ori s-aude
Gura mândrii pe-amu unde!
Nu s-aude, numa-mi pare
Pentru că mi-e dragă tare.

Hai, mândro, să cumpărăm
O mașină să zburăm.
Să zburăm în altă țară
Numele nost să nu piară.

Cucule, de la pădure
Du-te la mândra și-i spune
Hainele de cununie
Să le pună pe-o cocie
Să le ducă-ntre hotară
Să le deie foc și pară.
Mai bine să ardă-n foc
Dacă n-am avut noroc.

Ocnașul

Foaie verde trei migdale
Ce plângi, ocnașule, a jale,
Ori îți e greu la-nchisoare?

Nu mi-e greu la închisoare
Nu mi-e greu a sparge sare,
Ci mi-e dor de-acasă tare.

C-am lăsat măi frățioare,
O nevestă ca o floare
Și-un copilăș ca un soare
Și inima rău mă doare.

Adă, Doamne, un domn milos
Să sloboadă robii toți.
Ca să merg și eu acasă
La copil și la nevestă.
Despărțire

Acum soartea ne desparte
Și-aș dori să te mai văd.
Cine știe sub ce piatră,
Sub ce pom voi putrezi!

De-aș putrezi la cinci luni
Să fac voia la nebuni.
De-aș putrezi la cinci ani
Să fac necaz la dușmani.

În pădurea înverzită
Să sape mormântul meu.
În pădurea înverzită
Unde nu-i pământul greu.

De-oi muri-n mormânt m-or pune.
Pe mormânt vor pune piatră.
Piatră mare și mărunță
Vino, mândră, ș-o sărută!

Vino, mândră, câteodată
Și sărută a mea piatră și-ți adu de mine-aminte
Cât te iubeam de fierbînte.

Cine știe cine va plânge,
Ce străin va lăcrima
Va da lacrimi și suspine
Pentru tinerețea mea.

Tinerete

Tinerel când mă făcui
Cu o fetiță mă-ntâlnii,
Iar amorul cel nebun
Mereu ne ieșea în drum.

Era frumoasă ca o floare
Ce o rupi vara din crin.
Ca o zi de sărbătoare
Când cerul este senin.

Te duci băiete, dar nu știu unde
La datorie, ori în mormânt
Te vor prinde, te vor ascunde
Și tu mă lași să sufăr mult.

Copilul care îl voi naște
Cine îl va legăna?
Cine îl va ține-n brațe?
Cine îl va dezmierdă?

Căci, dimineața când se scoală,
Caută-n jos, caută-n sus
Și pe mamă-sa întreabă:
Mamă, unde-i tata dus?

Tata nost îi dus departe
El e dus cu dreptul sfânt.
Nu știu de s-o mai întoarce,
Puiul mării, pe-acest pământ.

Atunci e rău, maică, de mine.
Cine mă va legăna?
Cine mă va ține-n brațe?
Când tu nu mă mai poți purta?

Vai de mine

Vai de mine cum m-aș duce
Seara la guriță dulce
Pe părâu cu piatră lucie!

Vai de mine cum m-aș duce
Pe părâu cu pietricele,
Seara, la mândrele mele!

Mândră, dorul de la tine
Peste multe dealuri vine

Și nu-l poate opri nime
Vai de mine cum m-aș duce!

Nici țigan cu cetera.
Nici român cu fluiera.
Numai tu cu inima.

Regrete

Și-n frunze verzi am cântat,
Dar și acelea s-au uscat.
N-am frunză să cânt mai mult,
Nici fete ca să sărut.

Dar las-pân la primăvară
Și-or crește frunzele iară.
Cresc și fete, știu eu bine,
Dar nu mai cresc pentru mine.
Care mie mi-or crescut
Doamne, de mult or trecut.

Mândră, zorile se revarsă,
Scoală și-mi dă drumu-acasă!

Dă, Doamne, să mor pe seară
Dimineața să-nviu iară
Să văd lumea cum se ține
Și-a mea mândră cui rămâne.
Rămâi, mândră, cui îi vrea
Că destul ai fost și-a mea.

(Culese de la Hada Pavel, născut în 1910)

Povestea leneșului

Mă mână tata la plug
Boii nu știu să-i înjug,
Îi înjug cu coadele
Ei mă-mpung cu coarneau.

M-a trimis mama la sapă,
Arz-o focul, nu mi-i dragă.
Coadă-i lungă, sapa-i lată
Toată puterea mi-o gată
Sapa-i lată, coada-i lungă
Și nu pot merge la umbră.

M-o trimis la secerat.

Eu m-am dus și m-am culcat,
 La umbrița unui spine,
 Că secera nu-i de mine.
 Că secera-i cu belea
 Și-mi tai degetele cu ea.
 Miriștea-i înțepătoare
 Și mă-nțeapă la picioare.

Mă dusei la crâșmă-n vale
 De la mândra peste cale.
 Mă luai la crâșmă a bea
 C-asta-i meseria mea.

Meserie mai ușoară
 Nu găsești în altă țară.
 Că cu plugu-n loc nu stai,
 Cu secera nu te tai
 Cu sapa nu te-mbrânțești
 Numai bei și odihnești.

Însurățelul

M-a pus naiba la-nsurat
 Să vă spun cum s-a-ntâmpat:
 C-am luat-o de bogată
 Da-i urâtă și spurcată.
 Am luat-o pentru boi
 Mânce-i lupii pe-amândoi!

Iese afară-n conciul gol,
 Fug marhăle din ocol
 Gândind că e moartea lor...

Vai, nașule, ce lucrași?
 Cu cine mă cununași?
 Zi-i, nașule, să se ducă
 Că la noapte mă mănâncă....

Înjugai boii la jug
 Și plecai cu ei la plug.
 Am arat cât am arat
 Dar de ieri n-am fost mâncat.
 Arai pân la prânzul mare.
 Vine hâda cu mâncare:
 Zamă acrå-ntr-un cănceu
 Mămăligă-ntr-un chindeu.
 Hai mîncă, bărbatul meu!
 Când la hâda mă uitai
 De zamă mă săturai.

(Culese de Ecaterina Pavel Băbu, născută în 1905)

Am un bade, nu-i de aici
Poartă cizme, no opinci
Badea-i înalt și albineț
Cu trei rânduri de ciupi creți.
Ciupii badii de pe frunte
Nu i-aș da pe șapte sute.
Sutele se îmboțesc.
Ciupii badii se-acrețesc
Și mai tare se mândresc.
Am un bade, nu o sută,
Care tot des mă sărută.
Am un bade, nu o mie,
Așa cum îmi place mie.

2.

Bădiță, când te-am iubit,
Cu-amândoi ochi am dormit.
Ori n-a cântat cucul bine,
Când te-am îndrăgit pe tine.
A cântat din loc în loc,
Ca să te iubesc cu foc.
A cântat din fag în fag,
Ca să te iubesc cu drag.
A cântat din creangă-n creangă,
Numai ție să-ți fiu dragă.
Cântă acum pe căput
Să nu te iubesc mai mult.
Și ieri a cântat pe gard,
De tine să mă despart.
Că ești num-un blăstămat,
Trei drăguțe ai în sat.
Și ești num-un prăpădit,
Că de cinci ani m-ai mințit!

(Culese de Crișan Florica, 52 ani)

3.

Nu da, Doamne, nimănu
 Ca mie și codrului.
 Codrului i-ai dat verdeață,
 Mie jale pe viață.
 Codrului i-ai dat putere,
 Mie numai dor și jale.
 Codrului i-ai dat neguri,
 Și mie mi-ai dat gânduri
 De femeie neumblată,
 Inima de dor mâncată.
 Trimit dorul de la mine,
 Dar o rădăcină-l ține.
 Vreau să scot dorul din casă,
 Două rădăcini nu-l lasă.

4.

Măi Lenuță, gura ta
 Mor feciorii după ea,
 Că e ca și un izvor,
 Nu de apă, ci de dor.
 Cine din ea poate bea
 Îl cuprinde dragostea;
 Din ce-ar bea tot ar mai bea
 Și nu s-ar mai sătura.
 Că și eu m-am adăpat,
 Dorul tău m-a apucat
 Și tot beau și nu se găta,
 Mi-a umplut inima toată.

5.

Teiule, cu frunza lată
 Și cu umbra răsfîrată,
 Bine mai era odată
 Când ședeam cu mândra-n poartă.
 O țineam de cingătoare
 Și-o-ntrebam pe cin-mai are.
 Ea, sârmana, se jura
 Pe poale și zădiuță
 Că-i numai a mea drăguță;
 Pe ciupiți și pe cercei
 Că ochii is num-ai mei!

(Culese de la Popa Elena, 56 ani)

6.

Măruț roșu din hotară,
 Farmecele mă mâncară,
 Mi le-au dat de le-am băut
 Pe bădița să-l zăuit.
 Dar eu nu-l pot zăuita
 C-are așa dulce gura.
 Buzele faguri de miere
 Au-ndulcit și pe-ale mele.
 Ochii badii amândoi
 Nu i-aș da pe patru boi.
 Patru boi, patru tuluci
 Nu-s ca ochii lui de dulci.
 Ochii și sprâncenele
 Mi-au luat vederile.
 De n-ar fi ochi și sprâncene
 N-ar mai fi păcate grele.
 Când îl văd în sărbători
 Un bujor între feciori,
 Aș da pe el lumea toată
 Numai să-l sărut o dată.

7.

Aș muri, moarte nu vine,
 Aș trăi, dar n-am cu cine.
 Mi-a plăcut să trăiesc bine
 Cu bădița lângă mine.
 Când mă iubeam cu badea
 Și soarele strălucea
 Tot mai tare încălzea.
 De când s-a dus bădița,
 E pustie ulița.
 Și de când port dorul lui,
 N-am dat gura nimănui.

8.

Ce vii, bade, târzior?
 Ori de mine nu ți-e dor?
 Ba mi-e dor, mândruțo, tare.
 Nu pot trece, valea-i mare.
 Valea e cu bolovani,
 Nu pot trece de dușmani.
 Valea e cu pietricele,
 Nu pot trece de guri rele.
 Stai, bade, dac-ai venit!

Nu ședea-n bătă-mproptit,
Că de câne ce ești câne,
Nici bătuta nu te tine!
Veni badea și se duse,
Piatră pe inimă-mi puse.
Dar, de pus, n-a pus-o bine
Și iată-l că iară vine.

(Culese de la Popovici Letiția, 65 ani)

STRIGĂTURI

1.
Jucați, fete, și horiți
Până sunteți la părinți,
Că dacă vă măritați,
De bărbați, nu cutezați.
2.
Astă fată joacă bine
Și mă-nvață și pe mine.
Ea mă-nvață a juca
Eu o-nvăț a săruta.
3.
Stau feciorii lângă joc
Ca butucii p'ângă foc!
Hai, feciori, săriți o dată,
Nu stați ca butucii-n vatră!
4.
Badea-i om de omenie,
Mi-a trimis struguri din vie;
Struguri negri și gustoși
Ca ochii lui cei frumoși.
5.
Joacă-mă, bădiță, bine
Și mă strânge lângă tine.
Să mă joci mai legănat,
Mai vezi și de sărutat.
6.
Dragă mi-e mândruța-naltă
Că-mi dă gura peste poartă
Mi-e dragă și cea micuță
Că se suie pe porțiță
Ca să-mi poată da guriță.

7.
 Mai mereu cu lelița,
 Că lelița nu-i a ta.
 E a celui de colea
 Ce hoalbă ochii la ea.

8.
 'Nalt e badea ca secara
 Și-i frumos ca primăvara,
 'Nalt e badea și subțire,
 Dar e dulce la iubire.

9.
 Bădiță, din al meu sat
 Nu crede că te-am uitat.
 Și de te-aș uita cu gândul,
 Dar de la inimă, nu!

10.
 Măi, bădiță, de demult,
 Uită-mă, că eu te uit;
 Dar tu nu mă poți uita,
 Că mi-a fost dulce gura.

(Crișan Florica)

STILUL CASELOR DE LOCUIT

Casele vechi erau așezate de-a lungul grădinii, cu un capăt spre uliță și cu fața spre curte. Numai casa lui Hada Nicolae avea două camere la drum, iar casa de la numărul 44 cuprindea toată lățimea grădinii, având și poarta de intrare sub același acoperiș. Aici era birtul, prăvălia sâtească și locuință.

Casele erau construite din lemne lungi, necioplite și încheiate în creștături. Tălpile erau așezate pe butuci, care țineau loc de fundament și soclu. În față aveau un târnaț larg de 80-100 cm, neînchis. Numai spre uliță era închis și lăsat loc pentru o fereastră. Clădirea avea două încăperi: tinda și soba. Din târnaț se intra în tindă și de acolo în sobă. Deasupra pereților construiți din „groși” de stejar, era o grindă groasă ce străbătea încăperile pe la mijloc. Pe această grindă și pe „cusuraie” se așezau grinzele. Peste grinzele se făcea tavanul de scânduri de brad ori de gorun. Podul se lipea cu pământ galben. Se montau coarnele pentru acoperiș; pentru învelitoare de paie, acoperișul era în patru ape și foarte țuguiat. Pentru învelitoare cu șindrilă sau, mai târziu, de țigla, era în două ape, iar uneori și două capete scurte numite cioancă cusurăul din față se sprijinea pe 4-6 bucăți de lemn cioplit, numite săgeți. Peretele până la cioancă se numea târșitură.

În tindă era vatra focului (cămița) lungă de cca. 1,50 m, lată de 0,80 și înaltă de 20-30 cm. Deasupra cămiței, la înălțimea de cca 1,40-1,50 m se deschidea coșul, care se ridica până deasupra acoperișului. Era construit din pari pe care se împleteau nuiele. Apoi se lipea cu pământ. La bază avea lățimea cât lățimea cămiței, iar deasupra

acoperișului de 40-50 cm. Acest coș se numea „băbură”. Se construia asemenea coș, mai ales la casele acoperite cu paie.

Mâncarea se pregătea pe cămiță, în oale de pământ, iar prăjala se făcea într-o tigaie de fontă cu coadă.

În camera de locuit (sobă) era construit un cuptor rotund din cărămizi ori văiuguri. Avea diametrul de cca un metru și înălțimea de 80-120 cm. Cuptorul se construia pe o vatră înaltă de 30-40 cm, ce depășea marginea cuptorului cu 25-30 cm. Aceasta se numea vătruță. Pe ea ședea copiii, sau gospodina când torcea, în zilele de iarnă. Gura cuptorului era în perete către tindă. Pe acolo se făcea focul și se introducea măiaul, pâinea ori plăcintele la copt.

Grâul se măcina la moară de apă și nu se cernea făina.

Soba avea două ferestre alăturate în partea-dinspre uliță și una spre târnaț. Ferestrele aveau mărimea de cca 60/50 cm fiecare.

Și în interior, ca și pe dinafară, casele erau lipite cu pământ amestecat cu pleavă mare, apoi „văcălită” cu un strat mai subțire de pământ, amestecat cu pleavă măruntă. După aceea se spoiau cu lapte de var. Pământul galben se amesteca cu paie, fiind călcat cu picioarele.

Pardoseala era din pământ și văcălită cu „muruială” în care se puneau și balegi, să nu crape. Înainte de a se usca, se presăra nisip fin.

Mai târziu, unii locuitori au adus pietre mari de pe vale, cu care au înlocuit butucii de sub tălpi, construind astfel un fundament și un soclu mai trainic. Pietrele le clădeau și le lipeau tot cu pământ. Casele se construiau tot din lemn, dar după altă tehnică. În locul încheieturilor în creștătură, s-au introdus „șoșii”, Aceștia erau bucăți de lemn de stejar, lungi de 180-200 cm. și groși de 20x20, ciopliți. Li se făceau „limbi” cu care se fixau în tălpi și cusuraie, iar în două fețe erau făcute „vișulituri” (șanțuri) cu sârhocul. După ce se încheiau tălpile, se fixau șoșii la colțuri, la uși și la ferestre. Apoi se puneau cusuraiele. La colțuri, șoșii se fixau cu „penți”. Se făcea acoperișul și numai după aceea se umpleau pereții între șoși cu bucăți de lemn cojite. Pereții se umpleau și cu văiuguri sau cu cărămizi.

S-a renunțat la grinda de susținere sub grinzele. Pe această grindă păstrau bătrânii „răbojul” și alte obiecte.

Scândurile de la tavan au fost înlocuite cu bucăți de lemn cojite, fixate între grinzele și lipite cu pământ. Ferestrele s-au făcut mai mari. Băbura a fost înlocuită cu horn de văiuguri sau de cărămizi. Învelitoarea s-a făcut cu țigle S-a păstrat sistemul de acoperiș tot în două ape, cu cioancă.

Cuptorul de copt a fost scos afară și construit într-o colnă amenajată să servească și ca bucătărie de vară. În tindă s-a construit un „spoier” cu plită și dubă pentru copt plăcinte. Cămița a dispărut. În sobă a fost așezat un cuptor de fontă pentru încălzire în timpul iernii. Casele mai noi au fost așezate pe lățimea grădinii, cu 2-3 camere spre uliță și poarta de intrare în curte, sub același acoperiș. Poarta se căptușeste cu tablă albă. În poartă se fac ferestre înguste cu sticlă colorată. Construcțiile se fac din cărămizi, iar fundația și soclul din beton. Casele noi au încăperi pentru dormit, cameră de zi, bucătărie, cămară de alimente, baie. Prin anul 1978, unii locuitori au construit case după model de la oraș (Hada Nicolae, Sabău Terente, Cofan Vasile- Baia, Cofan Terente). În 1983, Filip Gheorghe a construit prima casă cu etaj, după căminul cultural.

Grajdul pentru animale este construit în partea de către grădină. Este făcut din lemn. Acoperișul în două ape, cu țigle. Unii construiesc și cocinile într-un capăt al grajdului, despărțite de acesta prin colnă. În aceasta se adăpostește carul cu fân, cu paie ori cu cereale, când vine ploaia pe neașteptate.

Fântână în curte se găsește aproape la fiecare casă.

Pentru curățirea hornurilor la case, se plătește o taxă. Pentru hornul de la bucătărie se plătește taxă întreagă, socotind că se face foc tot anul. Pentru hornurile de la camerele în care se face foc numai iarna, se plătește taxa pe jumătate, fiind socotite jumătăți de horn. Pentru băbură se plătea un sfert de horn.

Cercetând registrul „Rolul taxelor comunale pe anul 1925”, am constatat că atunci erau numai în Prunișor 173 case. Unele aveau un horn, altele aveau două hornuri sau băbură. După numărul și felul hornurilor, putem să ne facem o idee despre mărirea caselor, numărul încăperilor ce aveau și...felul acoperișului.

Situația se prezenta astfel:

-case cu un horn-	145
-case cu două hornuri-	3
-case cu două hornuri și jumătate-	2
-case cu un horn și jumătate-	7
-case cu un horn și două jumătăți-	1
-case cu două jumătăți de horn-	1
-case cu un horn și băbură-	1
-case cu o jumătate de horn și o băbură-	3
-case cu o băbură-	14
TOTAL-	178

Din această situație reiese că în 1925 erau în Prunișor 19 case acoperite cu paie, dintre care două au fost până în 1956.

Mobilierul

În timpurile vechi, mobilierul era simplu, ca și casa. Și pretențiile gospodarului erau simple. În tindă era o laviță cu spătar și o masă ori un dulăpior, toate lucrate de gospodar, din scânduri cioplite cu barda. Sub masă era o poliță pe care puneă gospodina vasele de bucătărie. În sobă, masa, scaunele, paturile și lavițele erau confecționate din scânduri cioplite de gospodar din bușteni de fag. În paturi erau puse paie ori „șușorci” peste care se așterneau „lipideie” de cânepă. Pentru învelit foloseau lipideie de cânuri sau „procovițe” făcute din cânepă urzită în care se băteau „șirinci” obținute din cămăși, rochii sau alte vechituri.

Seara luminau casa cu „sterțul”. Acesta era alcătuit dintr-o olcuță de pământ, ori dintr-un „hârb” în care se puneă unsoare topită. Deasupra se pune un capac tot din pământ care are un orificiu prin care trecea „feștila”. Aceasta era o bucată îngustă de pânză. Se introducea cu un capăt în unsoare, iar la celălalt i se dădea foc. Ardea cu flacăra, dar scotea și fum.

Focul se aprindea cu „amnarul”. Fiecare „duhănaș” avea un „jeșcău” în care păstra tutunul, pipa și amnarul. Mai avea și o piatră albă ori o bucată de cremene, cât și o bucată de iască uscată. Amnarul era o bucată de oțel lucrată anume de fierar, ori o simplă pilă. Ca să aprindă pipa, rupea o bucățică foarte mică de iască o puneă pe cremene și le ținea cu trei degete. Dădea cu amnarul pe cremene ca să sară scânteii. Câte o scânteie lovea iasca pe care o aprindea. Cu iasca aprinsă, putea să „ațâțe” focul, ori o puneă în pipă și aprindea tutunul.

Mai târziu, când s-a desființat cămița și băbura, în tindă a fost instalat și un pat, lângă care era lavița cu spătar, o masă lângă fereastră și un „șpor” pe care se pregătea mâncarea.

În camera de dormit, sobă, era o masă lângă fereastră, două paturi, așezate pe lângă pereți, câte o laviță cu spătar lângă fiecare pat. Acum mobilierul este făcut din scânduri de brad și lucrat de tâmplar. În paturi sunt saltele sau strujace țesute din cânepă.

Sunt umplute cu paie de ovăz sau cu pănuși de porumb. Peste saltea se întindea un lipideu de cânepă. Deasupra se întindea un lipideu țesut cu modele. Pe pat se puneau câte 6-8 perini umplute cu fulgi de găscă și îmbrăcate cu fețe albe sau colorate. La un capăt, fețele de perină erau cusute cu modele ori se puneau dantelă lată (cipcă) lucrată de gospodină. Sub model se puneau un material roșu ori albastru, iar pe margini se montau volănase albe.

Deasupra patului, de grindă, era prinsă o „rudă” de care se atârnavă rochiile, șubele și alte haine de sărbătoare. Nu erau dulapuri.

În această cameră, vatra a fost înlocuită cu pardoseală de scânduri. Deasupra se puneau procovițe țesute din canuri vopsite ori din șirinci.

În camere se lumina cu lămpi de petrol. Unii aveau lămpi atârinate de grindă, ca un candelabru.

În ultimul timp se mobilează casa cu mobilă ca la oraș: dormitoare, camere combinate, recamieuri, canapele. În baie este instalată vană și lavor cu robinet. Apa este adusă din fântână cu hidroforul. În bucătărie sunt aragaz și frigider. Casa are instalație electrică. Aceasta presupune ușurarea muncii gospodinei. Spală cu mașina de spălat și calcă rufele cu fierul electric. Ascultă radio și vizionează diferite emisiuni la televizor.

În prezent beneficiază puține gospodării de asemenea confort, dar pe măsură ce crește nivelul de trai, tot mai mulți se vor bucura de binefacerea tehnicii moderne.

Mâncări țărănești

Până în anul 1955, mălaiul era nelipsit din alimentația majorității locuitorilor. Cocea gospodina de 2-3 ori pe săptămână.

Unele gospodine îl frământau cu drojii și făceau mălai dospit. Era mai gustos și se păstra mai bine. Pâine se consuma mai ales în zile de sărbătoare. Mai târziu, pâinea pregătită și coaptă în casă a luat locul mălaiului.

Dintre mâncări, în timpul săptămânii, fasolea (mazărea), cartofii cu zamă, varza și acriturile erau mâncările preferate.

În zile de sărbătoare, ori când aveau muncitori, gospodinele pregăteau supă de pasăre cu tăitei, găluști ori tarhană. Tăiteii se pregăteau în casă. Făceau o „pătură” din făină și ou. O întindeau în plașe cu drugă. După ce se zvânta puțin, o tăiau în fâșii subțiri. Găluștele le pregăteau din gris. Făceau un aluat moale într-un blid de pământ. Rupeau cu lingura bucățele din aluat și le introduceau în oala cu supă, care fierbea.

Tărhana se pregătea din făină frecată cu ou până se făcea un aluat vârtos. Se împărțea în mai multe „boturi”. După ce se mai zvântau, se frecau pe răzătoare și se obțineau niște bucățele mici de aluat, ca boabele de orez. Se puneau la uscat și se întrebuința în loc de orez, în supe, ciorbe și chiar la sarmale.

Carnea scoasă din supă se mai frigea puțin. Se servea la masă cu sos alb de usturoi, sos de bulion ori sos de mărar.

Fripturi se pregăteau din carne de pasăre ori de porc.

Sarmale se pregăteau din carne de porc ori de vită, tocată mărunt. Se prăjea ceapă. Se fierbea puțin orezul. Se amestecau ingredientele și apoi se înveleau în foi de varză acră sau dulce. Când lipsea orezul, se putea înlocui cu tarhană, arpacaș ori pisat de porumb. Arpacașul era orz decorticat. Se cumpăra de la prăvălie. Pisatul se obținea măcinând porumb cu râjnița. Se folosea și amestecat cu carne, la pregătirea caltaboșilor.

Ardei umpluți. Se tăia partea de la codiță a ardeilor grași, li se scoteau semințele și se umpleau cu tocătură ca la sarmale. Se fierbeau în bulion.

Ca acrituri se foloseau: varza acră, ardei umpluți cu varză, castraveți, gogonele.

Case vechi

Case noi

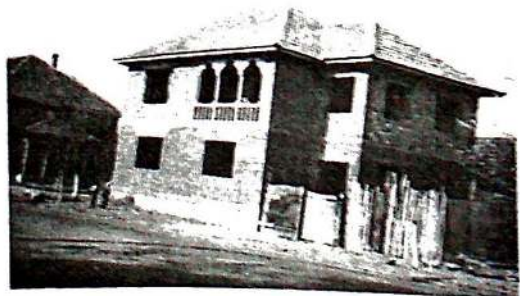
Casa loc. Poleac Vasile, nr. 82

Casa loc. Herbei Vasile, nr. 74. Construită din bârne, pe butuci. Acoperiș în două ape, 1980.

Casa loc. Săbău Terente, nr. 89, 1982

Casa lui Filip Simion-Sinu, nr. 127.
Acoperită cu paie, 1945.

Casa loc. Filip Vasile, nr. 40, 1984

Plăcinte. Pentru zile de sărbătoare și cu alte ocazii, gospodinele pregăteau: plăcintă cu brânză, cu mac, cu nuci sau cu maģiun (toardă), scoverzi cu brânză și cu maģiun, întorsuri, pogăcele cu jumări, plăcintă cu ceapă verde, varză.

Laptele se consuma cu mămăligă sau cu pisat de mălai.

În ultimul timp, gospodinele s-au deprins să pregătească diferite feluri de prăjituri și torturi. Când merg cu „cinste” la nuntă, la botez sau cu alte ocazii, gospodinele se întrec în a pregăti torturi cât mai arătoase și mai gustoase.

SITUAȚIA ECONOMICĂ A LOCUIȚORILOR ÎNTRE ANII 1920-1940

În primii ani după unirea cu patria mamă, greutățile suportate de populație erau o continuare a celor anterioare. Distrugerile săvârșite în timpul războiului erau mari și multe nu se mai puteau recupera. Din Prunișor au căzut pe câmpul de luptă 26 de bărbați susținători de familie. Aproape la a doua sau la a treia casă războiul adusese jale și suferință. În acești primi ani, erau în sat 43 văduve de război și de alte natură, care conduceau treburile gospodărești. Ele se îngrijau de muncile agricole, de aprovizionarea gospodăriilor cu cele necesare traiului, cu plata impozitelor și altele. Amintim pe următoarele văduve: Floruț Macrina, nr.12 v. ,Blaj Lena (a Dii), nr.22, Moș Iuliana, nr. 22, Fereștean Paulina, nr. 27, Sărândan Lucreția, nr. 29, Toma Măria, nr. 32, Hălmăgean Măriuța, nr. 34, Cofan Elena, nr. 41, Hălmăgean Saveta, nr. 53, Bogdan Măriuța, nr. 55, Toma Catita, nr. 57, Roșu Floare, nr. 58, Carpine Ana, nr. 58, Farcaș Elena, nr. 58, Filip Ana, nr. 61, Sabău Elena, nr. 62, Sabău Măria, nr. 62, Balaj Terezia, nr. 62, Cofan Elena, nr. 74, Cofan Tiriana, nr. 76, Mureșan Catita, nr. 77, Hărdăuț Florița, nr. 78, Roșu Elena, nr. 79, Herbei Opreana, nr. 81, Cofan Elena, nr. 84, Roșu Elena, nr. 95, Roșu Ana, nr. 85, Toma Floare (Hârja), nr. 89, Roșu Iosana, nr. 91, Herbei Veroana, nr. 92, Raț Măria, nr. 98, Lunga Veroana, nr. 101, Roșu Elena, nr. 102, Balaj Măriuța, nr. 103, Balaj Floare, nr. 103, Balaj Elena, nr. 103, Cofan Elena (a Văsălichii), Mureșan Catita, nr. 49 b., văduva lui Posa Ioan, Fereștean Elena, nr. 33, văduva lui Popa Pavel-Păvuț, Hada Elena, 52 văduva lui Cristea Nica, cofan Ana, 87, văduva lui Cofan Ioan, Toader Silvia (Silva), 104, văduva lui Herbei Todor, Mihulin Săruța, 105, văduva lui Mihulin Gheorghe, văduva lui Benea Todor, Tocoian Catita.

Până prin anul 1922 circulau ca monede de achimb coroanele ungurești și lei românești. Preschimbarea coroanelor în lei a determinat majorarea prețurilor unor mărfuri și prestări de servicii în câțiva ani la rând.

Am constatat aceasta, văzând bugetele comunale de venituri și cheltuieli, de pe anii 1920-1921 până în 1929. Acestea se prezentau după cum urmează:

Bugetul pe anul 1920-1921

Trebuințe (lipsele) total: 29.672 cor., 60 fil.

Garanța (venitele) total: 24.386 cor., 06 fil.

Bugetul pe anul 1923

La venite: 71.048 lei 50 bani

Cheltuieli: 163.770 lei 03 bani

Diferența: 92.721 lei 60 bani

Bugetul pe anul 1924

Venite: 124.608 lei 0 bani

Cheltuieli: 201.529 lei 60 bani

Diferența: 76.921 lei 60 bani

Bugetul pe anul 1925

Venite: 404.647 lei 07 bani

Cheltuieli 404.647 lei 07 bani

Bugetul pe anul 1929

Venituri: 540.000 lei

Cheltuieli: 540.000 lei

Dacă în anul 1925, majoritatea contribuabililor din Prunișor nu și-au achitat taxele comunale, nici în anii următori situația n-a devenit mai bună.

La 16 noiembrie 1931, pretorul plăsei Sebiș, Ștefinică Florian a făcut o inspecție la primăria Sebiș cu care ocazie a constatat:

„Populația nu poate plăti impozitele în lipsă de numerar, așa că Primăria Sebiș mereu este împrorocuată. Locuitorii comunei Prunișor plătesc mai rău, au până în prezent patru procese, așa că azi mâine toată averea comunei va fi vândută. „ (Extras din procesul verbal).

Pentru plata impozitelor și pentru satisfacerea unor trebuințe gospodărești, locuitorii împrumutau diferite sume de bani de la bănci, de la consiliul parohial ori de la alți cetățeni mai înstăriți. Pentru capitalul împrumutat plăteau dobândă foarte mare. Mulți locuitori abia puteau să plătească dobânzile, iar capitalul rămânea neschimbat, ori creștea adăugându-i-se și dobânzile.

Biserica avusese un „fond de bucate”, înființat înainte de anul 1900. Prin anul 1913 se epuizase (erau în apunere). După 1920 a reapărut. La 8 februarie 1923, Consiliul parohial hotărăște „să se încaseze toate bucatele restante în comună și apoi să se vândă și să se plătească datoriile bisericii”

De la reforma agrară din 1921, Consiliul parohial a primit 10 iugăre de pământ pentru întreținerea bisericii. Acest pământ se dădea în „dijmă” locuitorilor, ori se arenda prin licitație publică. În felul acesta biserica avea bucate și bani cu care împrumuta credincioșii.

Cu ocazia întocmirii preliminarului pe anul 1927, în ședința din 16 ianuarie 1927, Consiliul parohial stabilește: „art.3) iarba 300 lei, art. 4) arenda pământului bisericesc 6500 lei, art. 5) interese 800 lei. Din cele trei articole ale bugetului rezultă un venit de 7600 lei”.

La 8 octombrie 1927, Consiliul parohial hotărăște să înființeze un fond de bucate sub titlul: „Fondul de bucate al B.O.R. din Prunișor”. Cerealele erau în magazie. De acum pământul bisericii se va da în dijmă. Partea bisericii se depozitează pe podul școlii confesionale. Se alege ca magazioner Mihulin Pavel, nr. 3 și Cofan Isai. La început se va da cu împrumut numai câte două măsuri de porumb, cu 15 l interese, până la 6 decembrie (8 februarie 1928).

În ziua următoare se întocmește un „preliminar supletor,” pentru unele renovări și construcții la casa parohială. La venituri se stabilește suma de 30.000 lei „din capitalul și interesele banilor dați în obligații”. De aici se vede că biserica dispunea încă de pe atunci de un frumos capital. Din dijmă primită de pe pământul bisericii a crescut fondul de bucate. La finele anului 1928, situația era următoarea:

1. Cucuruz 42 hl 5 l sau 32 șinice 5 l
2. Grâu 34 hl 30 l sau 28 șinice 70 l
3. Ovăz 12 hl 50 l sau 10 șinice 50 l

(Procesul verbal din 13 ianuarie 1929).

Vremurile deveneau din ce în ce mai grele. Majoritatea locuitorilor abia puteau face față greutăților. În asemenea situație, luând-se în considerare că banii bisericii s-au dat cu interese 24%, consiliul cu unanimitate coboară interesele de după banii bisericii la 18 % cu data de 23 martie 1930. (Procesul verbal din 23 martie 1930).

La începutul anului 1931, biserica dispunea de 106 hl 76 l grâu, 70 hl 11 l porumb, 20 hl 63 l ovăz. Aceste bucate erau împărțite locuitorilor cu interese de 30 l la șinic pe an. De asemenea dispunea de 13.896 lei bani gata și 35.345 lei în obligațiuni. (Proces verbal din 9 I 1931). Locuitorii erau mulțumiți că găsesc bani și bucate pentru împrumut în comună. De aceea, când Consiliul parohial a primit Ord. Cons. Eparhial nr. 3724/1930 și al Of. Prot. Nr. 265/1930 de a depune banii bisericești disponibili la bancă spre fructificare, hotărăște: „... nici decât nu se va depune la bancă, ci ca și până acum, se vor da cu împrumut credincioșilor cu interese de 18 % pe lângă cambie iscălită cu doi giranți. (Proces verbal 14 IX 1930).

Legea conversiunii datoriilor

Criza financiară care începuse în 1929, se accentua tot mai mult. Efectele crizei se manifestau în toată țara. Cetățenii erau înglobați în datorii cărora nu le mai puteau face față. Cămătarii căutau să își scoată banii de la debitori pe orice cale. Se protestau cambiile, se puneau sechestră pe averile datornicilor și apoi se vindeau la licitație.

Pentru a veni în sprijinul populației sărăcite, guvernul a făcut o lege a conversiunii datoriilor în anul 1932. Prin această lege s-a stabilit ca o mare parte a datoriilor să fie radiate complet. Alte categorii de datorii au fost reduse cu până la 70 la sută.

În executarea acestei legi, filiala Băncii Victoria din Arad, cu sediul în Buteni, se obligă să plătească 30% din capitalul depus de instituții. Biserica din Prunișor depusese o sumă de bani la această bancă. Consiliul parohial, văzând situația financiară atât de grea, consimte și se află dispus de a primi 30% ca răscumpărare din depunerea de la Banca Victoria. (Proces verbal 30 XII 1932).

La 6 august 1933, Consiliul parohial hotărăște să se reducă interesele după banii împrumutați la 4%, de la 1 august 1933, iar pentru bucate, interesele se vor reduce la 15 l. la acei debitori care vor plăti până la 1 septembrie a.c.

În urma stăruințelor depuse de episcop și magazioner pentru încasarea banilor și a bucatelor, se constată că o parte din debitorii bisericii declară că nu vor plăti datoria lor nici bani, nici bucate. În acest caz, Consiliul hotărăște să fie provocați prin avocatul Dr. Aurel Grozda din Buteni (Proces verbal 20 august 1933).

S-au depus multe eforturi din partea Consiliului parohial ca să încaseze banii și bucatele de la debitori. Aceștia însă doreau să beneficieze de prevederile legii conversiunii datoriilor.

Abia în septembrie 1935 Consiliul, după avizul autorităților bisericești, decide cu majoritatea de voturi precum urmează: Debitorii cu banii bisericești vor achita jumătate din datorie în termen de doi ani cu 4% interese, în rate egale. Debitorii vor da fiecare o declarație în scris cu doi martori că se obligă a achita 50% din datorie în termen de doi ani, începând cu 15 septembrie 1935.

Multe au fost greutățile cărora trebuia să le facă față, dar s-au ivit și posibilități de a le învinge. În anul 1925, comuna a primit un ajutor de 11.280 lei, pentru acoperirea deficitului bugetar pe anul 1923, cu ord. Nr. 292959/1925. Biserica a primit 20.000 lei de la Ministerul Cultelor, în 1929, iar în 1933 a primit 7.000 lei de la Prefectură. În 1935 a mai primit 5.000 lei din aceeași sursă.

În anii 1929 și 1930 s-a construit localul de școală. Locuitorii au prestat muncă cu căruțele și cu brațele, iar banii pentru plată au fost socotiți compensare în impozite comunale. În anul 1933, s-a reparat Biserica. Pentru cărăușii și muncă cu brațele s-au plătit 13.294 lei. În felul acesta unii datornici au putut să-și achite parțial sau în întregime datoriile ce aveau față de biserică.

De la reforma agrară s-a primit pământ arător în Cornești, pădure și pășune comună. Pământul era roditor și producea recolte bogate. Fiind pășune comună suficientă, au

putut să crească mai multe animale. Lemne de foc și de construcție primeau și din pădurea comunală.

Legea conversiunii datoriilor, din 1932, a ușurat foarte mult povara ce apăsa pe umerii oamenilor săraci.

În ultima parte a intervalului de timp de care ne ocupăm, situația economică a locuitorilor s-a îmbunătățit mult. Mulți și-au construit case mai mari și mai confortabile. Aproape au dispărut casele vechi acoperite cu paie. O dată cu ele a dispărut băbura, iar cuptorul și vătruța au fost scoase din sobă și construite afară, în colnă ori în cuptoriște.

În curte au construit grajduri pentru animale și cocini pentru porci. Mulți au săpat fântână în curte, având nevoie de mai multă apă și pentru animale. A crescut numărul animalelor.

Au început să cumpere paturi și dulapuri lucrate în tâmplărie. Femeile țeseau pânză de bumbac, din care confecționau albiturile pentru bărbați și copii. Confecționau cearșafuri și fețe de perini din pânză cumpărată de la prăvălii. Saltele și preșuri (procovite) țeseau în război. Cânepa constituia materia primă pentru acestea și pentru multe altele.

Scăpaseră oamenii de datorii. Aveau cele de trebuință pentru familie și se simțeau din ce în ce mai bine. Dar binele nu a dăinuit prea mult. Se prevestea vremuri grele. Au început concentrările. Se făceau pregătiri pentru un nou război mondial. Locuitorii aveau să înfrunte greutăți și mai mari.

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Nu trecuseră nici douăzeci de ani de la încetarea ostilităților primului război mondial, până când, în unele părți ale Europei, unele puteri au și început să atace statele mai slabe. Nu se vindecaseră rănilor vechi și altele noi se deschideau.

În Italia, Benito Mussolini instaurase dictatura fascistă, în 1922, iar în 1939 a copleșit Albania.

În anul 1933, Adolf Hitler ajunge cancelar al Germaniei. În martie 1938, Germania hitleristă ocupă Austria, iar în martie 1939, invadează și Cehoslovacia.

Pericolul se apropia și de țara noastră. În 21 martie 1939, Guvernul român decretează: mobilizarea generală. Încep concentrările. Țăranii părăsesc coarnezle plugului, cadrele didactice lasă școlile și merg cu toți să se instruiască, pentru a se opune dușmanului.

La 1 septembrie 1939, trupe germane invadează Polonia. Începe al doilea război mondial, cel mai sângeros din istoria omenirii.

În mai puțin de trei săptămâni, Polonia a fost ocupată. Apoi Germania pornește război împotriva Franței, care este silită să ceară armistițiul în iunie 1940.

Germania și Italia urmăreau revizuirea hotarelor statornicite după primul război mondial. Printre țările vizate se afla și România.

La 26 iunie 1940, Basarabia, partea de nord a Bucovinei și colțul de nord-vest al județului Dorohoi au fost luate de Uniunea Sovietică. În același an, Hitler cere regelui Carol al II-lea ca România să încheie acorduri cu vecinii săi: Ungaria și Bulgaria, în probleme teritoriale.

La sfârșitul lunii august 1940, miniștrii de externe ai Germaniei și Italiei, întruniți la Viena, au cerut delegației române să semneze un act prin care se luau 43.492 km. p. cu 2.609.000 locuitori și se alipea la Ungaria (partea de nord a Transilvaniei, Maramureșul și o parte din Crișana).

Vestea semnării acestui act de dictat (30 august 1940) a produs mare indignare în sufletele maselor largi românești, împotriva Germaniei hitleriste.

În zilele următoare, armata română aflată pe zonă, a trebuit să se retragă, fără luptă de pe linia de apărare și fortificațiile militare constituite în decursul anilor, spre granița de vest. În câteva zile, armata română s-a retras, fără incidente pe noua linie de demarcație. Față de Prunișor, această linie trecea pe la Mersig, la cca 50 km spre nord.

Armata română părăsea aceste locuri, dar păstra în inimă nădejdea că nu se va sfârși acest război, până va reveni să le elibereze de sub dominația asupritorilor.

În 6 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu s-a declarat conducătorul statului și a silit pe regele Carol al II-lea să abdice în favorul fiului său Mihai I. Antonescu a instaurat o dictatură cu ajutorul legionarilor. La 7 septembrie 1940, s-a semnat tratatul de la Craiova, prin care județele: Durostor și Caliacra, din Dobrogea, au fost cedate Bulgariei. În luna octombrie același an, armata germană s-a instalat în România.

La 22 iunie 1941, Ion Antonescu a intrat în războiul împotriva Uniunii Sovietice, ca aliat al lui Hitler. Armata română a participat la operațiunile militare pe teritoriul U. S. la Dalnic, Odesa, Crimeia, Lozovaia, în cotul Donului și până în apropiere de Stalingrad. Această participare la război aduce țării mari suferințe. S-au rechiziționat cai, căruțe, alimente. Foarte mulți fii ai satului au căzut pe front.

Încă din primele luni de război și-au pierdut viața un mare număr de tineri din Prunișor, printre care: Urs Pavel, Poleac Pavel, Hada Vașile a lui Senti, Gligor Gheorghe, nr. 57, Roșu Gligor, nr. 102, Tornea Pavel, Raț Pantelie, nr. 98, Ferestean Milente, nr. 66, Pindeac Iosif, Crișan Pavel, Lunga Dumitru, nr. 101. Au fost dați dispăruți și nu s-au mai întors la casele lor: Herbei Damaschin, nr. 104, Popa Isai, nr. 106. mai târziu s-a aflat că Popa Isai a murit într-un lagăr sovietic. În urma unui accident nefericit și-a pierdut viața și ostașul Ferestean Simion, nr. 64 v.

După marea bătălie de la Stalingrad (azi Volgograd) din septembrie 1943, trupele sovietice au început să respingă armatele germane pe toate fronturile și să le urmărească pas cu pas în retragerea lor spre apus. La începutul lunii aprilie 1944, trupele sovietice au ajuns până la Prut. La 12 aprilie, U.S. propune un armistițiu cu condiția ca România să rupă legăturile cu Germania și să lupte alături de armatele sovietice. Se prevedea anularea dictatului de la Viena. Guvernul Antonescu nu se putea hotărî.

În luna iunie s-a constituit Blocul Național Democratic (P.C.R., P.S.D., P.N.T., P.N.L., -Dinu Brătianu) pentru înlăturarea dictaturii antonesciene, încheierea armistițiului cu U.S.; S.U.A. și Marea Britanie, instaurarea unui regim constituțional democratic.

La 20 august, forțele sovietice pornesc ofensiva și sparg frontul din Moldova, ocupând Iași și Vasluiul. Mareșalul I. Antonescu a făcut o inspecție pe front, iar la 23 august a cerut o audiență la rege. În timpul audienței, a fost arestat împreună cu vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu. În aceeași seară s-a constituit un Guvern, alcătuit din militari și câte un reprezentant al partidelor din B.N.D., sub conducerea generalului Constantin Sănătescu.

În cursul nopții, în întregă țara, armata română a început neutralizarea și dezarmarea unităților germane.

PLUTONUL FIX PRUNIȘOR

În cadrul Batalionului fix regional Criș, înființat în 1943, a fost organizat și în satul Prunișor un pluton de pușcași. Pentru păstrarea armamentului și a materialelor, plutonul a amenajat o magazie în casa locuitorului Iov Crăciun, la nr. 45, unde era pază permanentă.

Plutonul a fost alcătuit din următorii:

Numele și prenumele	gradul	funcția	Numărul casei
Brăiloiu Vasile	sublocot. rez	comandant	78
Moș Damaschin	sergent	încheietor	4
Bun Pavel (Dronea)	sergent	sanitar	130
Indreica Vasile	soldat		13
Morodan Dunitru	soldat		32
Herbei Nicolae	soldat		134
Carpine Ion	soldat		151
Toma Vasile	soldat		158
Țica Simion (Branču)	sergent	cdt. grupă	204
Sărăndan Vasile	soldat		174
Roșu Irimie	soldat		168
Hălmăgean Nicolae	soldat		142
Mihulin Pavel (Lupu)	soldat		48
Fereștean Milente	soldat		49
Hălmăgean Ion (Todicașu)	soldat		131
Popa Gheorghe	soldat		175
Manci Ilie	sergent		1 Toplița
Miclea Alexandru	caporal	cdt. grupă	152
Herbei Pantelie	soldat		147
Hârja Vasile	soldat		41
Cofan Iosif	soldat		120 v
Groza Pavel (Păhăruț)	soldat		179
Cofan Vasile (Goldină)	soldat		129
Vaț Vasile	soldat		68
Carpine Gligor	soldat		231
Popa Nicolae (Laia)	soldat		186
Herbei Gheorghe	caporal	cdt. grupă	91
Hălmăgean Vasile (Bribaș)	soldat		192
Posa Gruia	soldat		235
Herbei Aurel	soldat		75
Voian Pavel (Pilu)	soldat		83
Cofan Gheorghe	soldat		23
Lingular Nuțu	soldat		61
Filip Todor (Juca)	soldat		237
Dragoș Costan	soldat		217
Popovici Pavel	caporal	cdt. grupă	12
Fereștean Nicolae (Culița)	soldat		40
Raț Pavel (Macu)	soldat		73
Filip Nicolae	soldat		173
Lunga Pavel	soldat		65
Roșu Pavel (Boamba)	soldat		35
Groza Maoise (Tarca)	soldat		246
Roșu Vasile	soldat		50

Pentru câteva luni au fost încadrați în pluton caporalul Popa Isai, nr. 95 și sergentul Fereștean Pavel (Bătu), nr. 96.

BATALIONUL FIX REGIONAL CRIȘ

În vara anului 1940, eram pe zonă în județul Sălaj, cu Reg. 18 Dorobanți T.V. După ciuntirile din trupul scumpei noastre patrii suferite în acea vară, îmi amintesc cu câtă durere în suflete am primit și vestea despre odiosul Dictat de la Viena, din 30 august 1940, prin care ni se mai răpeau partea de nord a Transilvaniei, Maramureșul și o parte din Crișana.

Datorită acestui fapt, am fost siliți să părăsim fără luptă, pozițiile de apărare organizate și fortificate spre granița de vest și să ne retragem pe noua linie de demarcație. Cu sufletele pline de indignare ne exprimam:

Dac-am plecat, Ardealule, din tine

Nu-i vina noastră, iarăși vom veni

N-am fost învinși. Și nu vom fi nici mâine

Când ceasul de revanșă va sosi.

Și nu s-a terminat războiul până când ceasul hotărâtor al dreptății a sosit.

Nici patru ani nu trecuseră, timp în care, comandanți patrioți din cadrele armatei române au pregătit insurecția armată de la 23 august 1944, gândind momentul potrivit, datorită înaintării victorioase a armatelor sovietice ce ajunseseră la Prut. În acest scop au fost reținute în țară elementele necesare care să apere reușita insurecției împotriva atacurilor dușmane din interior și din afara granițelor. Încă cu un an înainte au fost înființate Batalioane fixe regionale, care să sprijine acțiunile de apărare ale grănicierilor. Astfel, la 22 septembrie 1943, a luat ființă și Batalionul fix regional Criș, cu sediul în Buteni, organizat și condus de locotenent Nichifor Mihai, din Corpul grănicierilor.

Batalionul avea două companii: Sebiș și Gurahonț. Compania Sebiș, comandată de locot. de rez. Cozma Ion, învățător în Chisindia, iar compania Gurahonț era comandată de cpt. în rez. Lungu Constantin, învățător în Gurahonț. Companiile erau alcătuite din plutoane încadrate cu oameni vârstnici din localitățile situate în defileul Crișului Alb pe aliniamentul: Prunișor-Sebiș-Buteni-Chisindia-Berindia-Dieci-Almaș-Bontăști-Gurahonț-Pleşcuța. Plutoanele erau comandate de învățători în rezervă, din localitățile respective.

Ostașii erau echipați cu câte o salopetă de cânepă vopsită cachii. Armamentul din dotarea batalionului era de captură: puști, puști mitraliere, mitraliere și patru piese branduri de 60 mm.

Instrucție militară se făcea numai în zilele de duminică și sărbători. În restul timpului, oamenii munceau în gospodăriile personale.

Acțiunile de luptă ale Batalionului fix

În urma actului revoluționar de la 23 august 1944, când armata română a întors armele împotriva trupelor fasciste, se cerea acoperită frontiera de vest, pentru a apăra insurecția împotriva dușmanilor din afară.

În noaptea de 23 august 1944, Batalionul a primit ordin să se deplaseze în sectorul stabilit mai din timp, să ocupe și să organizeze poziții de apărare. La orele 24, plutonul Prunișor, comandat de slt. rez. Vasile Brăiloiu, primise ordinul. În dimineața zilei de 24 august 1944, la orele 6,00, oamenii erau adunați, muniția și echipamentul încărcate în căruța rechiziționată de la locuitorul Popa Mihai și gata de a porni în misiune. Până la sediul companiei, la Sebiș, plutonul a fost însoțit și de unii membri ai familiilor.

Sub stejarii seculari ce se aflau în pășunea comună, la nord de Sebiș, am așteptat până au sosit toate plutoanele. Pe la orele 12, Batalionul încolonat, sub comanda maiorului Milea Constantin, a pornit la Beliu.

Ajungând la liziera localității, compania Sebiș împreună cu grupul de comandă au continuat marșul până la Chișlaca, iar compania Gurahonț și trenul de luptă au pornit, prin Tăgădău, la Măraș. Până seara au ajuns la destinație și s-a făcut cartiruirea oamenilor.

În zorii zilei de 25 august s-a făcut recunoașterea terenului. Apoi companiile au ocupat poziții de apărare.

Plutonul Buteni, comandat de slt. rez. Bârsan Adrian, a primit misiunea de a organiza un post înaintat în localitatea Craiva. Plutonul Prunișor a ocupat o poziție de apărare la nord de Chișlaca, călare pe șosea. Plutonul de branduri, comandat de slt. rez. Adochiței Vasile, a fost instalat în spatele plutonului Prunișor. Plutonul Sebiș, comandat de slt. rez. Vancu Crăciun și plutonul Chisindia, comandat de elev. plut. Lupșa Marcu, au format rezerva Batalionului în satul Chișlaca.

Compania Gurahonț a instalat plutonul Bontesti, comandat de sublt. rez. Lorinț Petru, călare pe șoseaua Craiva Șiad. Plutonul Pleșcuța de sub comanda lt. rez. Demetrescu Ion, la sud de Șiad. Plutoanele Pescari, Gurahonț, Almaș, comandate de sublt. rez. Marincaș Gheorghé, Truță Petru și lt. rez. Puiu Ioan, formau rezerva companiei la Măraș.

Imediat s-a procedat la organizarea terenului săpând amplasamente pentru armele automate și locașuri pentru trăgători. Serg. Țica Simion, cu grupa sa, a construit și un bordei în pădure în care s-au adăpostit în timpul de liniște.

Pentru apărarea frontierei între vest Prunișor și Macea, s-a constituit „Grupul Crișuri” care, potrivit Ordinului de operații nr. 1 al Diviziei I Inf. din 11 septembrie 1944, ora 14, dispunea de următoarele forțe: Reg. 85 Inf., Reg. 93 Inf., Batalionul fix, Școala of. în rez. Ineu și Reg. 38 artilerie (2 baterii cu 2 tunuri obuziere) cu misiunea de a apăra Valea Crișului Alb pe aliniamentul: Altăpărău-Apateu-Ucuriș-Ciunțești-Moneasa-Laz.

Ideea de apărare:

1. Respingerea forțelor inamice care ar pătrunde prin grăniceri și detașamentul înaintat.

Întârzierea înaintării inamicului pe direcția: Zerind- Sepreuş-Chișlaca.

2. Oprirea pătrunderii inamicului în defileul Crișului Alb pe aliniamentul Ucuriș-Chișlaca.

3. Rezistență pe linia Mocirla-Cermei.

4. Închiderea defileului Crișului Alb.

Forțele ce dispun:

1. Detașament înaintat: Bat. II Reg. 85 Inf.

2. Detașamentul Nord sub comanda lt. col. Gheorghiu: Reg. 93 Inf. (2 bat).

Batalionul fix și un divizion de tunuri cu misiunea de a interzice pătrunderea inamicului pe direcția Ucuriș-Chișlaca-Mocirla....-Craiva-Rogoz-Beliu.

Se va împinge un pluton cu căruțele la Mișca pentru întârzierea inamicului.

Rezerva Diviziei: Colonel N. Stănescu cu Șc. Of. rez. Bacău. Potrivit ordinului de operații de mai sus, cele două batalioane din Reg. 93 Inf. Au ocupat poziții de apărare la Mocirla și Cermei, iar Batalionul fix a ocupat și organizat poziții la Chișlaca-Craiva-Șiad.

Compania Sebiș avea misiunea de a opri și întârzia înaintarea inamicului pe direcția: Ucuriș-Chișlaca-Beliu, iar compania Gurahonț se opunea înaintării inamicului pe aliniamentul: Craiva-Șiad-Rogoz-Măraș-Bochia-Beliu.

În dimineața zilei de 12 septembrie 1944, plutonul Prunișor a primit ordin să se deplaseze cu căruțe la Mișca, cca 30 km vest Chișlaca, cu misiunea de cercetare, informare și întârziere a înaintării inamicului. Îmbarcat în cinci căruțe, a pornit spre cermei-Sepreuş-Mișca, ajungând o dată cu înserarea. A ocupat poziție de luptă călare pe șosea Misca-Vânători. După puțin timp, s-au auzit împuscături dinspre granită, iar

proiectilele trasoare brăzdau întinericul. Inamicul a făcut recunoașteri ofensive în regiunea Vârșand, dar a fost respins de grănicierii români.

După această constatare, plutonul s-a retras la nord de Sepreuş, ocupând poziție de apărare pe șoseaua Sepreuş Apateu. Am raportat telefonic la Batalion, cele constatate.

În 13 septembrie, pe la orele 10, a apărut o coloană de căruțe cu băjenari de la Mișca ce se refugiau spre Beliu. Seara, plutonul s-a deplasat la primăria din Cermei. În noaptea aceea, autoritățile comunale au părăsit localitatea.

În zorii zilei de 14 septembrie 1944, plutonul Prunișor s-a deplasat la Șomoșcheș și a ocupat o poziție de apărare, la nord de localitate, călare pe șoseaua Șomoșcheș-Berechiu.

În dimineața aceasta de 14 septembrie 1944, inamicul a străpuns rezistența grănicierilor și a trecut frontiera de stat a României în mai multe puncte, căutând să înainteze pe direcția Șomoșcheș-Cermei-Ineu, ori Cermei-Mocirla-Beliu-Sebiș pentru a se infiltra apoi pe valea Crișului Alb spre Brad.

Pe la orele 7, în fața plutonului nostru au apărut coloane ale inamicului înaintând atât pe șosea, cât și pe drumul câmpenesc. Când s-au apropiat la circa 200 m am deschis focul cu tot armamentul. Puștile mitraliere mânuite cu dibăcie de trăgătorii: Herbei Pantelie, Sărăndan Vasile, Fereștean Nicolae și Hălmăgean Vasile, au făcut ravagii în rândurile invadatorilor. Când s-au dezmeticit, au deschis foc asupra noastră, dar nu s-au putut răzbuna. Eram bine camuflați. După puțin timp, plutonul s-a desprins din luptă și s-a deplasat la nord de Chișlaca, unde s-a încadrat în dispozitivul companiei.

În aceeași dimineață, inamicul a pătruns în sectorul apărat de Batalionul fix și pe direcția Ucuriș-Craiva, căutând să se infiltreze, și pe aliniamentul Sied-Mărăuș-Beliu. La Craiva inamicul a fost oprit de plutonul Buteni, din compania Sebiș, iar la Șiad i-a opus rezistență plutonul Bnțești. Inamicul a atacat cu forțe întărite la Șiad, căutând să se infiltreze spre Beliu pentru a ataca apoi și din spate forțele noastre de la Chișlaca și Mocirla.

După o rezistență înverșunată, opusă de ostașii companiei Gurahonț, inamicul, mai numeros și mai dotat cu armament superior, a reușit să străpungă apărarea noastră, silind compania să se retragă pe altă poziție. În timpul luptei, la Șiad, și-au pierdut viața sergenții: Farcaș Alecsandru și Hanc Ion din Bnțești, iar comandantul plutonului, slt. rez. Lorinț Petru, a căzut prizonier.

La Craiva, plutonul Buteni, întărit cu plutonul Chisindia, au rezistat atacurilor inamicului până la căderea serii când, fiind copleșiți de focul armelor automate și a aruncătoarelor de mine ale inamicului, s-au retras la Chișlaca. În seara zilei de 14 septembrie, inamicul a ocupat localitatea Craiva. În timpul nopții s-a pregătit pentru continuarea atacului. În podurile unor case au instalat mitraliere care să încrucișeze focul asupra poziției companiei Sebiș.

În dimineața zilei de 13 septembrie, inamicul a concentrat focul aruncătoarelor de mine asupra companiei Sebiș. Mitralierele instalate în podurile caselor flancau pozițiile noastre. Sustinut de acest foc, inamicul a pornit la atac, dar a fost respins de ostașii noștri. Sergentul Lucaci Pavel din Berindia a reperat cuiburile de mitraliere și cu câteva lovituri de brand bine ochite, le-a neutralizat. În punctele mai aglomerate ale inamicului, a mai aruncat și restul de proiectile de brand. Focul conjugat al brandurilor cu al armelor automate a reușit să zădărnicească înaintarea inamicului. Dar, până la urmă superioritatea numerică a inamicului, cât și dotarea cu armament automat, au determinat pe comandantul Batalionului să ordone replierea pe altă poziție. În timp ce unele plutoane erau încleștate în luptă, altele se retrăgeau căutând scut sub poala pădurii.

Deoarece inamicul obținuse cale liberă pe aliniamentul Șiad-Mărăuș-Bochia, iar pe flancul stâng ajunsese la Cermei, unde a fost întâmpinat de un batalion de recruți din Reg. 93 Inf. și putea să înainteze spre Ineu, ori prin Mocirla spre Beliu, ca să nu fie încercuit, Batalionul fix s-a repliat la Tăgădău, unde a ocupat o nouă poziție de apărare.

În timpul luptelor de la Chișlaca, am dat jertfă de sânge prin moartea subloc. Truță Petru și soldat Covaci Novac. Au căzut prizonieri: Andâr Nicolae și Curta Ignat, din plutonul Sebiș, care fuseseră răniți ca și Tomuța Pavel.

La Cermei și Mocirla, inamicul a fost hărțuit de companii din Bat. II Reg. 93 Inf. și o companie de grâncieri, care au reușit să-l oprească din înaintare în partea de nord a localității Beliu, până în seara zilei de 15 septembrie.

În timpul nopții hortiștii și-au reîmprospătat forțele, iar în dimineața zilei de 16 septembrie, au dezlănțuit un atac puternic, atât asupra pozițiilor de apărare ale Detașamentului locot-col. Gheorghiu, de la nord de Beliu, cât și asupra pozițiilor Bat. fix de la Tăgădău. Rezistența apărătorilor a fost dâră, dar inamicul, mult superior numeric, cât și în dotarea cu armament, a reușit să străpungă apărarea noastră și să ocupe localitatea Beliu. La Tăgădău a căzut sold. Mihulin Vasile.

Batalionul fix s-a repliat la nord de satul Sâc și, împreună cu Detașamentul locot-col. Gheorghiu, sprijiniți de un pluton de aruncătoare de 120 mm, comandat de sublt. Radu Cristache de la Școala de of. rez. nr. 2 Bacău, au respins toate atacurile inamicului până seara târziu. În timpul nopții, Bat. fix a ocupat o nouă linie de apărare, călare pe comunicația Sâc-Prunișor, la cca 200 m nord de liziera satului Cărand, iar Detașamentul pomenit mai sus, la Sâc. În același timp, dușmanul s-a infiltrat și pe șoseaua Archiș-Nermiș. În primele ore ale dimineții de 17 septembrie a dezlănțuit un puternic bombardament de artilerie asupra pozițiilor noastre și asupra satului Cărand. Infanteria invadatorilor pornește la atac. Pe la ora 8.00, Detașamentul lt. col. Gheorghiu se desprinde din luptă și se retrage prin Cărand spre Prunișor-Ignești. Bat. fix stăvilește atacul pentru un timp, apoi, subunitățile, susținându-se cu foc, încep să se retragă prin flancul strâns, lăsând misiunea de apărare companiei a treia de la Șc. of. rez. Bacău, comandată de căpitanul Gherman Mircea, ce se afla instalată în apărare pe liziera de nord a statului Cărand, împreună cu o companie de grâncieri și un pluton de branduri de 120 mm de la Școala citată.

Batalionul fix s-a regrupat la sud de satul Prunișor, în pădurea Cerâștea. Cum pe la orele 14.00 au apărut două avioane inamice, survolând peste localitățile Răpsig-Bârșsa-Sebiș și s-au îndreptat spre Gurahonț unde au aruncat câteva bombe, pricinuind moartea pretorului de plasă Ștefănică Florian și a soției sale, cât și pagube materiale.

După ce Batalionul s-a regrupat, s-a deplasat prin pădure, la Ignești și a ocupat poziție de apărare pe coama dealului din dreapta Teuzului, la nord de localitate.

În noaptea de 17 spre 18 septembrie, au ajuns în zona Buteni, primele elemente ale unor unități militare sovietice. În această situație, inamicul, care în 18 septembrie învăluise satul Prunișor și ajunsese la Sebiș, n-a mai putut ocupa localitatea în întregime, ofensiva sa fiind oprită. În dimineața zilei de 19 septembrie 1944, trupele române de apărare se organizează și împreună cu unități sovietice, trec la ofensivă pe direcția: Sebiș-Prunișor-Beliu.

Batalionul fix s-a deplasat la Prunișor și s-a încadrat în dispozitivul de urmărire a inamicului. La Toplița s-a încadrat în dispozitivul Batalionului și un grup de ostași sovietici cu un tun remorcat de un camion. Tunul a fost pus în bătaie la Sâc și la Mocirla. De la Cărand, Batalionul fix s-a deplasat prin Nermiș și Archiș ajungând la Tăgădău odată cu înserarea.

În ziua de 20 septembrie au fost eliberate localitățile: Beliu și Mocirla, iar în 21 septembrie Cermeiul și Sepreșul. În 22 septembrie, Batalionul fix a urmărit inamicul spre Somoșcheș și Apateu.

În ziua de 23 septembrie 1944, Batalionul fix a fost scos din dispozitivul de urmărire și a primit misiunea de a aduna materialele de război părăsite de inamic, în graba retragerii, în Chișlaca și Beliu.

Aviația și Katiusa au bombardat coloanele inamice în retragere. Cai morți, căruțe răsturnate și materiale de război împrăștiate arătau dezastrul pricinuit pe liziera pădurii dintre Cărand și Sâc, dar mai ales în pădurea dintre Beliu și Mocirla. Abia în patru zile au putut fi adunate toate materialele.

Pe data de 28 septembrie 1944, Batalionul fix s-a înapoiat la garnizoană și fiecare pluton în localitatea respectivă.

În timpul acțiunilor de luptă, Batalionul fix a pierdut cinci morți și patru prizonieri. Ulterior, morții au fost deshumați de pe câmpul de luptă și transportați și reînțumați în localitățile respective (de origine): slt. Truță Petru, în curtea bisericii din Gurahonț; sergenții Farcaș Alecsandru și Hanc Ion, în curtea bisericii din Bonțești; Covaci Novac în cimitirul din Sebiș, iar Mihulin Vasile în cimitirul din Paulian.

După ce au revenit în garnizoană, plutoanele au avut misiunea de a menține ordinea și de a apăra bunurile populației

După câțva timp, cei doi prizonieri din Sebiș au fost eliberați și s-au întors la gospodăriile lor. Sublocotenentul Lorinț Petru a fost dus din lagăr în lagăr până lângă Berlin, de unde a fost eliberat de armatele sovietice în ziua de 1 mai 1945.

Pe data de 1 decembrie 1944, oamenii din Batalionul fix regional Criș au fost demobilizați și lăsați la vatră, Batalionul încheindu-și misiunea.

Bibliografie

1. Amintiri și notițe personale;
2. Informații furnizate de învățătorul Demetrescu Ion din Pleșcuța prin înv. Creța Pavel din Iosășel;
3. Informații de la înv. Beșan Gheorghe din Sebiș;
4. Ordinul de operații nr. 1 al Diviziei I Infanterie, din 11 septembrie 1944;
5. Jurnalul de operațiuni al Școlii de ofițeri rezervă nr. 2 Bacău.

LUPTELE DE LA PRUNIȘOR

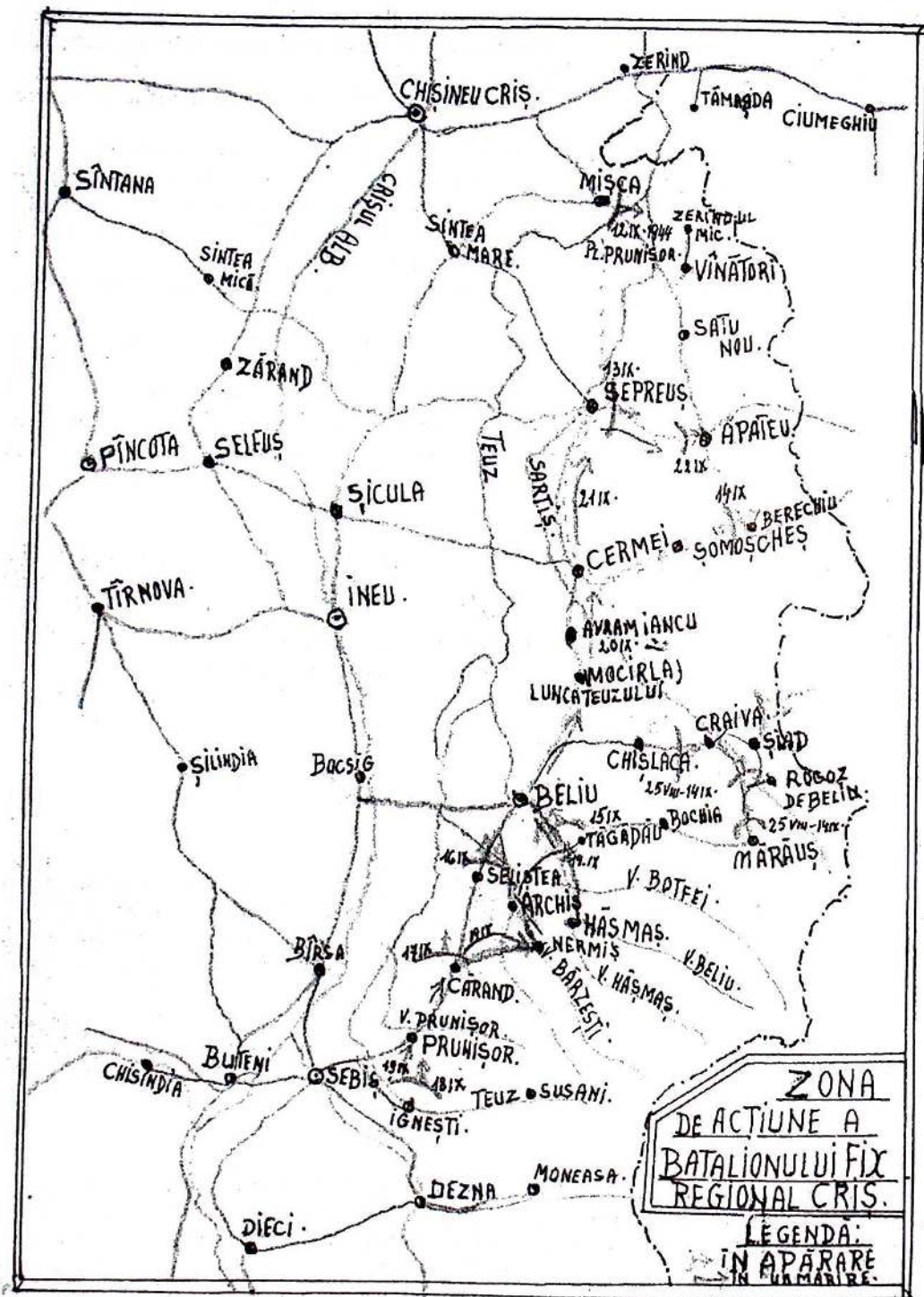
În cadrul sistemului de apărare a frontierei de vest au fost făcute unele pregătiri cu mult timp înainte de începerea ostilităților. La Prunișor, pe liziera pădurii Ceriștea, până la Teuz, la circa 20 m de la șosea, au fost săpate șanțuri de comunicații și amplasamente pentru arme automate. De la pârâul Teuz până la Sebiș, pe sub Dâmbul Chișcutului, a fost săpat șanț anticar.

Prin așezarea sa geografică, satul Prunișor prezintă o poziție potrivită pentru organizarea unui punct de rezistență puternic, în cadrul aliniamentului: Cărand-Prunișor- Sebiș- Buteni, pentru a închide intrarea în defileul Crișului Alb și astfel să fie stăvilită înaintarea inamicului care ataca pe direcțiile:

Beliu- Cărand- Sebiș
Bocsig- Bârsa- Sebiș.

Divizia I Infanterie a încredințat apărarea porții de intrare în acest defileu, Școlii de ofițeri de rezervă de infanterie numărul 2 de la Bacău, sub comanda colonelului Nicolae Stănescu, care fusese dislocată în luna aprilie 1944, cu Batalionul I (elevi anul II) la Gurahonț și Batalionul II (elevi anul I) la Ineu.

În dimineața zilei de 14 septembrie 1944, când Detașamentul Nord lua contact cu inamicul la Șomoșcheș și la Șiad, Batalionul I al Școlii de ofițeri rezervă Bacău lucra la

organizarea terenului, la nord de Sebiș, iar Batalionul II se pusese în marș de la Ineu spre Mănerău.

La orele 23, Batalionul I primește ordin să se îmbarce în gara Sebiș, să se deplaseze la Bocsig- Beliu și să ocupe o poziție pe linia Tăgădău-Beliu, în sprijinul Detașamentului lt. col. Gheorghiu.

Din cauză că evenimentele s-au precipitat, trenul nu a mai plecat. În dimineața zilei de 15 septembrie, Batalionul de elevi s-a coborât din vagoane, primind altă misiune. Divizia I Infanterie trimite ordinul nr. 20.033 din 15 septembrie 1944, în baza căruia Comandamentul Școlii a emis ordinul de operațiuni nr. 4, din 15 septembrie 1944, prin care se dispune:

1) Batalionul I (anul II) elevi ocupă, organizează și apără o poziție pe aliniamentul: Bârșa-Prunișor intercând comunicațiile: Beliu- Prunișor- Sebiș; Ineu-Bârșa- Sebiș; Șilindia- Bârșa, având o companie la Prunișor, o companie imediat nord-vest Bârșa, făcând legătura la Dâmbul Râtului cu compania de la Prunișor; o companie pe liziera vest Sebiș, care va fi în măsură să execute contratacuri fie către Prunișor, fie către Bârșa.

2). Batalionul II se va deplasa în după-amiaza zilei de 15 septembrie la Buteni.

Potrivit acestui ordin, Compania a II-a, comandată de căpitanul Andrei Grigore, plutonul de aruncătoare de 81,4 mm și 120 mm sub comanda sulocotenentului Radu Cristache, un pluton de aruncătoare de 60 mm comandat de elevul sergent Bilan Dumitru, un pluton de mitraliere comandat de sublocotenentul Stoienu Ion, căpitanul Eugen Dobrilă, comandantul Companiei a IV-a armament greu, cât și comandantul Școlii se deplasează de urgență la Prunișor. Aici, locuitorii începuseră să evacueze satul să se refugieze în satele de la poala Codrului.

Comandantul Școlii, col. Nicolae Stănescu, căpitanul Grigore Andrei și ceilalți ofițeri fac recunoașterea poziției care barează comunicațiile ce vin de la Beliu- Cărnad; Răpsig (Carol)- Bârșa- Prunișor și stabilesc dispozitivul de apărare pe plutoane.

Vor ocupa și vor organiza poziții pe:

- Panta dealului Imaș, de la cimitir spre cătunul Toplița;
- în zona șoselei Cărand- Sebiș;
- aliniamentul satului Prunișor;
- în lunca spre Dâmbul Râtului;
- pe pantele Dealului Băii;
- liziera pădurii Ceriște, spre pârâul Teuz, cu frontul spre Cărand.

Căpitanul Grigore Andrei a fost numit șef al statului major pentru conducerea operațiunilor de la Prunișor. Pentru a putea coordona operațiunile și-a alcătuit un grup de comandă din opt elevi din compania a II-a (agenți de legătură, curieri, observatori). Șef al grupului de comandă a fost numit elevul plutonier major Badrajan Gheorghe.

Compania a II-a și-a organizat apărarea pe plutoane astfel: Plutonul II, comandat de sublocotenent Marinescu Nicolae, având încheietor de pluton pe elevul plutonier Popa Costică, întărit cu o grupă de pușcași de la plutonul III, comandată de elevul serg. Maj. Fodor Constantin și două aruncătoare de mine de 60 mm sub comanda elevului serg. Bilan Dumitru, a fost amplasat pe panta dealului spre Cărand, având observator pe elevul sergent Bolohan Filip. Brandurile au fost instalate în spatele acestei grupe.

Plutonul III, cu cele trei grupe rămase, sub comanda subloc. Andreian Vasile, având ca ajutor pe elevul plutonier Barbieru Leonida și întărit cu o piesă de brand de

Serg. Farcaș Alex. și Banc Ioan din Bontăști, 1982

60 mm își organizează apărarea în stânga șoselei Prunișor- Cărand, în țarina cu lanuri de porumb. Trimite în avanpost, la gardul țarinii spre pășunea comunală, grupa comandată de elevul serg. Pârvu Gheorghe. Aruncătorul de 60 mm îl instalează spre flancul stâng al plutonului pentru a se asigura spre terenul descoperit. Grupa de mitralieră flanchează șoseaua.

Plutonul I, comandat de locotenent Vasile Ivanciu, având ca încheietor de pluton pe elevul plutonier Voinea Ionel, s-a instalat pe panta Dealului Băii, la est de sat, cu grupa elevului serg. Botezatu Ion, în flancul drept, lângă pădurea Ciotoaia, trăgător la pușca mitralieră fiind serg. Grosu Vladimir. Plutonul era întărit cu o grupă de 17 ostași din Regimentul 93 Infanterie, comandată de elevul serg. Pozdârcă Gheorghe, instalată călare pe drumul forestier, la liziera satului.

Plutonul de mitraliere, sub comanda sublocotenentului Stoienescu Ion, amplasează o grupă la colțul nord-est al satului, cu o grupă în avanpost spre Cărand, cu o grupă la plutonul III și una la plutonul I spre pădure.

Plutonul de aruncătoare de 120 mm și 81,4 mm, sub comanda sublocotenentului Radu Cristache, s-a instalat pe coama Dealului Băii, spre pădurea Ciotoaia.

În spatele plutonului I, într-un loc cu vizibilitate de ansamblu, s-a amenajat postul de comandă al companiei a II-a, iar peste coama dealului, la marginea unui pârâu de la liziera pădurii s-a săpat postul de comandă al batalionului.

Postul sanitar de prim-ajutor s-a amenajat în casa locuitorului Matcău Ion, nr. 253, în apropiere de pădurea Cerășteea.

Postul de comandă al Școlii se afla la Buteni.

Potrivit aceluiași ordin de operații, compania a III-a, comandată de căpitanul Gherman Mircea, s-a deplasat la Bârsa, pentru a interzice comunicațiile Ineu- Bârsa și Silindia- Bârsa, pe aliniamentul nord-vest Bârsa, făcând legătura la Dâmbul Râțului prin plutonul de pionieri, comandat de locotenentul Donica Gheorghe, cu compania a II-a (Prunișor).

Compania I, instruită de căpitanul Anca Ovidiu, apără înălțimea cota 188 și 196 nord Sebiș (de la cimitir spre Ciutărie).

Până în seara zilei de 15 septembrie 1944, companiile Batalionului I și-au ocupat pozițiile și au procedat la organizarea terenului. La Prunișor a fost construit și un gard de sârmă ghimpată, în fața plutonul III (de la Vale N-V sat spre cimitir).

În ziua de 16 septembrie 1944, se continuă lucrările de amenajare a pozițiilor. Trăgătorii sapă gropi tătărești.

Inamicul dispune de forțe mult superioare, atât ca efective, cât și ca dotarea cu armament. Atacă pe mai multe direcții de înaintare, urmărind să ajungă la Sebiș- Buteni pentru a intra în defileul Crișului Alb, unde înaintarea spre Brad- Deva i-ar fi fost mult ușurată. Dezlănțuind un atac puternic pe direcția Beliu- Cărand- Prunișor- Sebiș, a determinat Comandamentul Diviziei I Infanterie, să concentreze toate forțele Școlii de ofițeri de rezervă Bacău pe acest aliniament, cu dispozitivul principal de apărare la Prunișor.

Prin ordinul nr. 30052 (nr. 2 de operații) al Diviziei I Infanterie, din 16 septembrie 1944, ora 20,30, se arată:

- Detașamentul Nord, atacat de circa un Regiment de Infanterie, s-a oprit până la această oră pe pădurea nord de Sâc, satul Sâc și pădurea Lunca, cotul Ciuturii. La sud de Teuz, inamicul a atacat numai pe direcția Ineu- Bocsig, fiind oprit de focul puternic al armamentului greu și artilerie de pe înălțimea Mocrea și a rămas pe linia Ineu.

- Se constituie Detașamentul locotenentului- colonel Bârlan, din Școala de ofițeri rezervă nr. 2, care este întărit cu o companie de grăniceri și care va avea următoarea misiune:

Compania a III-a elevi de la Bârsa, dimpreună cu compania de grăniceri și sprijinită de un pluton branduri de 120 mm, 2 plutoane branduri de 81,4 mm va fi instalată pe linia liziera vest Nermiș- liziera nord Cărand, călare pe comunicația Sâc- Prunișor, cu scopul de a opri pătrunderea inamicului între pădure și râul Teuz.

Se va asigura pe creasta împădurită, contra unei înaintări din direcția Archiș spre Cărand. Dispozitivul va fi gata de luptă până la 17 septembrie a.c., ora 8,00.

General de divizie s.s. Gheorghe Poșoiu

În urma acestui ordin, transmis personal de comandantul Școlii, către orele 21,00, imediat compania a III-a, întărită de un pluton de pioneri, care înlocuia al III-lea pluton rămas pentru pază la Gurahonț, s-a pus în marș și s-a deplasat la Cărand. Poziția de la Bârsa a fost ocupată de compania a V-a elevi anul I, împreună cu două plutoane de recuperare ale Diviziei I Infanterie, sub comanda căpitanului Toader Nicolae, în dimineața zilei de 17 septembrie 1944.

La Cărand, după o sumară recunoaștere a terenului, compania a III-a a ocupat poziție de apărare cu plutonul I, comandat de subloc. Crăciun Ion, în stânga șoselei, iar plutonul de pioneri, sub comanda locot. Donica Gheorghe, pe panta dealului spre Știubei, cu grupa elevului sergent Covali Petru în flancul drept, la pădure.

Compania de grăniceri, comandată de căpitanul Diaconescu, a ocupat poziție de apărare la vest de sat. Plutonul de aruncătoare de 120 mm, sub comanda sublocotenentului Radu Cristache, s-a instalat pe botul dealului, în spatele companiei a III-a, iar plutonul de aruncătoare de mine de 60 mm, comandat de elevul plutonier Mandache, în spatele companiei de grăniceri. Un brand de 60 mm a fost mânuit de elevul serg. Herțog Vladimir. În dispozitivul de apărare a fost încadrată și o grupă de mitraliere, sub comanda elevului serg. Dominovschi Gheorghe.

Postul de comandă al detașamentului a fost stabilit la Toplița și apoi la Prunișor.

Bateria de tunuri a Regimentului 38 artielrie de la Mocrea trebuia să bată pe flanc și inamicul ce înaintază dinspre Beliu spre Sâc și Cărand.

Ca piese de armament greu, Școala de ofițeri de rezervă nr. 2 dispunea de două aruncătoare de 120 mm și de patru aruncătoare de 81,4 mm, folosite pe acest aliniament de apărare. Trei piese tunuri a.c. (2 Bofors și 1 Schneider) puse la dispoziția Diviziei I Infanterie și instalate în regiunea Ineu.

Dispozitivul de apărare era slab, neavând adâncime din cauza frontului foarte larg. Conform dispoziției Comandamentului Școlii, elevii instructori din anul II au fost folosiți ca trăgători la mitraliere și puști mitraliere, iar elevii din anul I la puști și servicii ajutătoare, deoarece avuseseră o perioadă foarte scurtă de pregătire de luptă (iulie-august). Nici nu făcuseră trageri cu cartușe de război.

DUȘMANUL BATE LA UȘĂ

În dimineața zile de 17 septembrie 1944, pe la orele 10, inamicul a dezlănțuit, asupra poziției de la Cărand, un puternic bombardament de artilerie grea, artilerie de câmp și aruncătoare. Apoi infanteria a pornit la atac pe întreg sectorul companiei a III-a.

Plutonul de aruncătoare de 120 mm și-a îndreptat tirul aducător de moarte asupra trupelor invadatoare, dar a fost repede descoperit de inamicul care a început să-l bată de pe dealul de la Sâc cu aruncătoare și artilerie grea de 105 mm, silindu-l să-și schimbe poziția de luptă.

Trăgătorul unei puști mitraliere din plutonul I a fost grav rănit. I-a luat locul ca trăgător însuși comandantul de pluton, sublt. Tănăsescu, iar soldatul Faur Traian din Bârșa îl aprovizionează cu încărcătoare de cartușe. Elevii Școlii au ripostat cu mult curaj atacului inamicului, reușind să-l oprească.

Tatonând flancurile, inamicul a constatat că acestea sunt mai slab apărate și descoperite. Către orele 12, a pornit un nou atac, urmărind să se infiltreze între compania a III-a și a V-a din Regimentul 4 grăniceri. Cu toate insistențele depuse, inamicul a fost respins și de data aceasta cu pierderi grele pentru el. Munițiile apărătorilor se împușinau și reîmprospătarea întârzia.

Către ora 17, inamicul atacă cu forțe sporite compania de grăniceri și reușește să o respingă, silind-o să se retragă spre Susani. În acest mod, inamicul încercuiește satul Cărând pe la vest și sud și caută să manevreze și flancul drept al companiei a III-a spre pădure.

Plutonul de aruncătoare de 120 mm, reușește să scape din încercuire și se retrage la Prunișor, unde își ocupă poziția de apărare în cadrul companiei a doua, iar compania a III-a rămâne încercuită până la căderea nopții.

Agentul de legătură al companiei, Dinescu Constantin, a fost trimis la postul de comandă al Batalionului să raporteze situația. Cu multă dibăcie îndeplinește misiunea, aducând ordinul de repliere spre Prunișor. Plecând într-o nouă misiune, este descoperit de o rachetă luminoasă și rănit grav, moare în spitalul din Brad, la 25 septembrie 1944.

Organizând apărarea circulară a localității, comandantul companiei a dus lupta până la căderea serii. Noaptea a dezlănțuit atacul pentru a ieși din încercuire și surprinzând inamicul, și-a deschis drum spre Prunișor.

Elevul serg. Maj. Fodor Constantin, având misiunea să asigure flancul sectorului de ruperă a încercuirii a dezlănțuit cu pușca mitralieră un foc concentrat asupra inamicului. Când zorii zilei veneau să salte succesul deplin al ruperii încercuirii, este secerat de focul unei mitraliere dușmane. Sacrificiul său și al altor elevi căzuți în luptă, a asigurat posibilitatea refacerii de către compania sa a apărării pe înălțimile dealului Imaș, de la nord de satul Prunișor unde, în această zi de 18 septembrie 1944, avea să se desfășoare unul dintre cele mai dramatice episoade ale luptei de pe valea Crișului Alb.

După ce a ieșit din încercuire, o parte din compania a III-a s-a retras la Buteni (plutonul de aruncătoare de 60 mm), iar o parte în pădurea Cerăște la Săuzaș.

Din partea Școlii de ofițeri de rezervă Bacău, au participat la luptele de la Cărând: 4 ofițeri, un subofiter, 124 elevi. Pierderile suferite: un ofițer rănit (sublt. Crăciun Ion), un elev mort, trei elevi răniți și șase elevi dispăruți.

În ziua de 17 septembrie 1944, pe la orele 10, când inamicul pregătea atacul asupra pozițiilor de la Cărând, Comandamentul Diviziei I Infanterie a ordonat celor două companii de recruți de la Buteni să se deplaseze de urgență la Prunișor unde, împreună cu compania a doua, să închege o rezistență pe Dealul Mare (Baii) cu flancul drept spre cota 230 și Lunca Chertișului (Prunișorului) cu misiunea de a bara înaintarea inamicului pe direcțiile Cărând- Prunișor- Sebiș și Prunișor- Ignești.

Compania a VII-a elevi an I, comandată de căpitanul Drăguș, este dirijată la nord Prunișor, în zona cotei 230, cu misiunea de a interzice și comunicațiile care vin dinspre Susani. Ea intră în pozițiile ordonate între orele 13,30- 15,30. Compania a doua și-a retras plutonul II din avanposturi. Acesta s-a instalat la sud de cimitir, călare pe comunicația Prunișor- Cărând.

Compania a VI-a, comandată de căpitanul Lucian Ionescu, iar plutonul II sub comanda sublocotenentului Ștefănescu Aurelian, este instalată la sud-vest Prunișor, în Lunca Prunișorului. Ea intră în poziție între orele 15,30-16,30, tocmai în momentul când inamicul îndrepta tirul artileriei grele pe șoseaua Cărând- Sebiș, în satul Prunișor și colțul pădurii sud-vest Prunișor.

În același timp, trei companii inamice înaintau către Cornești spre Sebiș, între pârâul Teuz și Valea Nouă, folosind acoperirile terenului și fiind protejate de focul artileriei pe satul Prunișor. În fața lor nu se afla nici un obstacol, deoarece spațiul de la Prunișor până la Bârsa era liber. Înaintarea lor nu a fost stânjenită de focul infanteriei de la Prunișor, nici de al artileriei de la sud de Crișul Alb, precum nici de al aruncătoarelor de la Prunișor. Când au ajuns la Teuz, în lunca Sebișului, o companie, folosind chiar albia râului, s-a deplasat spre pădurea Ciutăria și a tăiat legătura între compania a II-a de al Prunișor și compania I de la Sebiș. Celelalte două companii și-au continuat marșul până la rambleul căii ferate, și în timpul nopții, au pătruns în sat.

Către orele 16,00 compania a V-a a primit ordin să se deplaseze de la Bârsa la Buteni, unde se instalase și postul de comandă al Diviziei I Infanterie, fiind înlocuită de o companie de elevi din anul I de la Școala de ofițeri de rezervă nr. 6, sub comanda căpitanului Lascu Alexandru. Două grupe de elevi din compania a V-a, între care și Săveanu Silviu, au fost trimise la Prunișor, ca întărire la compania a VI-a.

În dimineața zilei de 17 septembrie 1944, a fost adus la Prunișor și un tun anticar Bofors, comandat de elevul plutonier Georgescu Nichita, iar servanți: elevii plutonieri Stoianovici C. Cristea, Prundeanu Aurelian, sergent Darie Valeriu și Vlădescu Mircea. Tunul a fost instalat inițial la nord de cimitir, în dreapta șoselei.

DEFĂȘURAREA LUPTELOR LA PRUNIȘOR

În după-amiaza zilei de 17 septembrie 1944, încercuind compania de la Cărand, unele forțe ale inamicului au continuat înaintarea peste câmp, între satul Cărand și Valea Nouă, spre Prunișor, după încetarea tragerilor de artilerie începute la orele 16,30. Terenul în acest sector era descoperit, fiind pășune comunală. Când inamicul s-a apropiat la circa 200 m de pozițiile apărate de elevi, o rachetă roșie, lansată de căpitanul Grigore Andrei, anunța deschiderea focului cu tot armamentul. Au urmat momente de infern. Inamicul surprins, s-a aruncat cu fața la pământ. Când s-a dezmeticit, sub ploaia de gloanțe, a început să tragă asupra pozițiilor elevilor.

Pe panta dealului Imaș, grupa de elevi comandată de elevul sergent major Rădulescu Cristache, barează cu foc direcția de înaintare a inamicului de către Toplița. Pușca mitralieră a grupei, mânăită cu dibăcie de elevul Seritan Gheorghe, rărește mereu rândurile atacatorilor dușmani. Un bombardament violent de aruncătoare de mine se abate asupra puștii mitraliere și-l rănește grav pe bravul Seritan, care este evacuat și trimis la comandantul de grupă, care, prin exemplul său personal, își îndeamnă subordonații să reziste. Dar ploaia de bombe îl lovește și pe el, omorându-l pe loc. El moare, dar misiunea a fost îndeplinită. Inamicul istovit, cu rândurile mult rărite, încetează atacul.

Luptele continuă de pe poziții, până seara târziu. În timpul nopții de 17 spre 18 septembrie s-au tras numai focuri sporadice. Inamicul făcea incursiuni în pozițiile elevilor pentru a lua prizonieri. Dar vigilența pândarilor grupelor nu le-a dat prilej să-și îndeplinească scopul. Totuși, în timpul acestor acțiuni, a fost rănit elevul Hacighianu Octavian. Pe la orele 23,00, o grenadă dușmană a fost aruncată spre adăpostul elevului Răileanu Constantin. O schijă i-a scos un ochi, iar alta l-a lovit în gamba piciorului. În miez de noapte a fost transportat la postul de prim ajutor, de către camaradul său, Repta Virgil.

În timpul nopții, inamicul a adus forțe noi, apropiind și armamentul greu.

În dimineața zilei de 18 septembrie, încă de la orele 7,00, inamicul a început să deplaseze trupe pe drumul câmpenesc de la Cornești spre Sebiș. Plutoane de infanteriști, căruțe cu muniții și cicliști înaintau spre Sebiș, unde au fost întâmpinați de elevii companiei I. În același timp, a dezlănțuit un bombardament de artilerie și aruncătoare asupra pozițiilor de la Prunișor.

Două batalioane dușmane înaintau în coloană, între pâraul Teuz și Valea Nouă. Un batalion se îndreaptă spre Prunișor, pe drumul de la Brazi. La orele 8,30, acest batalion inamic atacă plutonul III din flancul stâng al companiei a II-a. În același timp porneste la atac și inamicul care fusese oprit în fața companiei a VII-a.

Pușca mitralieră a elevului Ciumac Eufimie, din grupa serg. Pârvu Gheorghe, cât și puștile mitraliere de la celelalte grupe, scoteau pară de foc, răbind rândurile invadatorilor. Focul concentrat al elevilor a reușit să oprească înaintarea inamicului. Elevul Ciumac a fost rănit. Cu multă greutate s-a retras până la adăpostul sublt. Andreian Vasile, care i-a bandajat rana cu fâșii rupte din cămașă și l-a trimis la postul de prim ajutor, unde a sosit și sergentul Pârvu peste puțin timp, fiind și el rănit.

Focul continuă cu înverșunare din ambele părți. Către orele 9,45, inamicul introduce în luptă un nou pluton de-a lungul șoselei Cărand- Prunișor și atacă cu două companii în direcția cimitirului, pentru a străpunge legătura dintre compania a II-a și compania a VII-a.

Tunul Bofors, instalat lângă Valea Nouă, la nord de sat, trage asupra cuiburilor de arme automate și aruncătoare. Brandurile de 81,4 și 120 mm, concentrează focul asupra aglomerărilor de trupe inamice. În acest timp, plutonul II se repliază pe liziera de nord a satului, iar plutonul III pe liziera de vest.

Din podul unei case, cu pușca mitralieră, au produs mari pierderi inamicului elevii sergenți Flotea Gheorghe și Bascovici Dumitru. Au fost descoperiți de inamicul care a îndreptat focul aruncătoarelor asupra lor, omorându-i pe amândoi.

Țintind asupra unei case unde se aflau adăpostiți cei doi elevi, proiectilele aruncătoarelor au incendiat și gospodăriile locuitorilor Ivuț Nicolae, nr. 169 și Toma Milente, nr. 170, care au ars până în temelii.

Au fost elevi adăpostiți și în podul casei locuitorului Popovici Ambrosie, la nr. 140, care supravegheau șoseaua spre Toplița. Trăgând asupra lor, aruncătoarele au incendiat grajdul locuitoarei Toader Ana, nr. 111 și al locuitorului Groza Ilarie, nr. 89.

În centrul dispozitivului de apărare a plutonului II, elevul sergent Pogoreanu Ion, cu grupa sa rezistă atacului dușman, dar este depășit pe ambele flancuri. Când s-a ridicat și a ordonat replierea grupei pe liziera satului, un snop de gloanțe de mitralieră dușmană îl seceră atât pe el, cât și pe elevul sergent Lungu Nicolae, aflat în apropiere.

Inamicul își desfășoară în atac forțe puternice spre flancul stâng al dispozitivului de apărare, de la Valea Nouă spre sat, cu intenția de a face învăluire prin acest loc și să cuprindă satul. Dar luptătorii elevi din compania a VI-a apără cu îndârjire pozițiile ocupate, deschizând foc puternic cu puștile mitraliere transformate, prin benzi, în mitraliere cu tragere lungă și foarte rapidă, asupra inamicului invadator. Se produce o încețșare pe viață și pe moarte. Intră în acțiune aruncătoarele de 81,4 mm de pe Dealul Băii, care caută și punctează locașurile armelor automate inamice, iar aruncătoarele de 120 mm își îndreaptă tirul spre aglomerările de trupe dușmane și asupra armamentului greu. Se produce învălmășeală în rândurile inamicului care este oprit în zona Văii și a șoselei.

În timp ce se desfășoară luptele din flancul stâng al apărării, trupe inamice s-au infiltrat, prin pădure, în flancul drept și au dezlănțuit un atac puternic asupra plutonului I, din compania a II-a și a companiei a VII-a, care se repliasse pe Dealul Băii.

Elevul sergent Botezatu Gheorghe, cu mitraliera sa a făcut ravagii în rândurile năvălitorilor. Zeci de cadavre dușmane împetriștau câmpul de luptă din fața sa. Dușmanii

nu au putut să-l reducă la tăcere până când un hortist s-a strecurat pe la spate și i-a străpuns grumazul cu baioneta.

Lupta se mai liniștește. Inamicul rămâne pe pozițiile unde a încetat atacul. Pe la orele 14,00 începe o nouă pregătire de artilerie și aruncătoare asupra pozițiilor noastre. Bombardamentul a durat până la orele 15,00.

Apoi îndreaptă tirul artilerie pe Dealul Băii, asupra armamentului greu. În acest timp a atacat puternic flancul stâng al companiei a II- a și a reușit să intre în sat.

În lupta crâncenă angajată la liziera satului, elevii luptau cu tot elanul tineresc. Elevul sergent Popovici Nicolae făcea ravagii în rândurile inamicului. Este atacat pe la spatele de un grup de hortişti, care îi străpung gâtul cu baioneta.

Lupte înverșunate s-au dezlănțuit pe ulițele satului, în jumătatea de vest apărată de plutonul III, care a avut pierderi grele. Însuși sublocotenentul Andreian Vasile a căzut în luptă, iar elevii Cimpoieșu Constantin și Moraru Simion au fost luați prizonieri.

Compania a VI-a, fiind atacată cu forțe mult superioare, se retrage și ocupă poziție pe liziera pădurii Cerâștea, la sud-vest de Prunișor. Este rănit căpitanul Lucian Ionescu și elevul Deleanu Gheorghe.

Plutonul sublocotenentului Ștefănescu Aurelian, din care făceau parte și elevii: Reuș Gheorghe, Curcă Petru și Hulubei Matei din compania a VI-a, execută un contraatac imediat, dar nu reușește să recucerească satul.

În timpul bombardamentului executat asupra poziției de pe Dealul Băii, inamicul descoperă postul de comandă al companiei a II-a. Nu se știe dacă observatorii lui au făcut această descoperire, ori spioni de nația lor i-a informat, că prea bine au știut unde se află amplasate piesele de aruncătoare și posturile de comandă.

Căpitanul Grigore Andrei a ordonat grupului de comandă să se adăpostească în pădure. Situația apărării era foarte critică în acele momente. Lt. col. Bârlan a convocat căpitanii: Andrei Grigore, Eugen Dobrilă și sublt. Stoienescu Ion la postul de comandă al Batalionului pentru consfătuire.

Inamicul parcă abia a așteptat ca să se întâmple aceasta. A concentrat tirul artileriei asupra postului de comandă. Un fâlfâit ca zborul unui vultur s-a auzit prin aer. Proiectilul s-a lovit de vârful unui fag de lângă postul de comandă și a explodat. Schijele s-au împrăștiat ca ploaia, în toate părțile. Multe din ele au căzut în adăpost, răcind mortal pe căpitanul Dobrilă. Căpitanul Grigore Andrei a fost rănit grav în regiunea spatelui, iar Lt.-col. Bârlan a primit o rană ușoară. Sublt. Stoienescu a însoțit pe Lt.-col. Bârlan la postul de prim ajutor. Cpt. Grigore Andrei a fost

Eroii căzuți în luptele de la Prunișor în 1944

Căpitanul Andrei Grigore

Serg. Rădulescu Hristache

Serg. Seritan Gheorghe

pansat, învelit în pături, așezat într-o căruță și, însoțit de elevul Grosu Leonid, rănit și el, a fost transportat la gara Almaș, iar de acolo la spitalul din Brad. Fiind prea grav rănit, nu a mai putut fi salvat. A decedat peste câteva zile și a fost înhumat în cimitirul din Brad. Mai târziu, familia i-a transportat osemintele la Babadag.

Comanda companiei a IV-a armament greu a fost preluată de lt. Donica Gheorghe, iar lt. Ivanciu Vasile a rămas comandant la compania a II-a.

Sublt. Radu Hristache a concentrat focul aruncătoarelor de mine asupra masărilor de trupe inamice, în câteva locuri, și cu mai multă dârzenie, căutând să răzbune moartea comandantului său.

Părăsirea câmpului de luptă de către cpt. Grigore Andrei a constituit o grea pierdere pentru Școala de ofițeri de rezervă de la Bacău.

La orele 15,30, inamicul a dezlănțuit un atac general cu forțe sporite, sprijinit de un divizion de artilerie și multe aruncătoare, pentru a ocupa întreg satul Prunișor și a scoate din luptă apărătorii de pe Dealul Băii.

Este ora 16,30. În timp ce elevii din plutonul II și din plutonul III ieșiseră din sat și ajungeau la colțul nord-vest al pădurii Cerăștea, iar un grup de elevi din plutonul I pregăteau căruța pentru a transporta pe cpt. Andrei Grigore spre spital, pe coama de sud a Dealului Băii (holda Hada Mărioara) apare din pădure lt. col Gheorghiu cu cele două batalioane din Regimentul 93 Infanterie, care venea de către Ignești, și pornește un contraatac viguros împotriva forțelor inamice, ce se infiltraseră și în partea de est a satului Prunișor.

Printre luptători se afla și soldatul Balaș Terente, fiul lui Terente și Anisia din Prunișor, nr. 201. Acesta a instalat brandul de 120 mm chiar pe holda părinților săi, la pâruța lui Renti, cu care a improșcat foc nimicitor asupra dușmanului invadator. Încleștarea a fost sângeroasă, dar contraatacul a reușit să elibereze pozițiile pe Dealul Băii, să restabilească flancul drept al apărării și să-l păstreze.

Despresurând liziera pădurii la est de sat, a făcut posibilă plecarea răniților de la postul de prim ajutor spre Susani și Moneasa, lăsând Prunișorul acoperit de fum. La Moneasa, bătrâni, femei și copii le-au ieșit în cale cu merinde și o vorbă bună. În această zi, inamicul a atacat cu multă înverșunare, căutând să-și deschidă drum cu orice preț pe această direcție de înaintare, pentru a intra în defileul Crișului Alb, dar planurile i-au fost dejucate. Elevii Școlii de ofițeri de rezervă din Bacău și ostașii Regimentului 93 Infanterie au opus rezistență și mai îndârjită. Dând dovadă de mult curaj și dragoste de țară, au apărat cu dârzenie pozițiile ce le-au fost încredințate, arătând dușmanului invadator că și aici, al Prunișor, se repetă vechiul dicton de la Oituz, Mărăști și Mărășești: „Nici pe aici nu se trece!” Și nu s-a trecut.

Ziua s-a sfârșit. După atâta sânge vărsat și vieți tinere și nevinovate curmate de furia sălbatică a hoardelor năvălitoare, se lasă noaptea pentru a aduce liniște în suflete și odihnă în trupurile trudite.

Greutatea luptelor purtate în această zi, nesiguranta vieții și încordarea nervoasă, sub ploaia de gloanțe și potopul de foc, au răscolit sufletele luptătorilor. În clipele de răgaz se gândeau la ziua sau minutele următoare, întrebându-se, cu îngrijorare, ce surprize le va mai aduce. În asemenea momente s-a înfiripat în memoria poetului Victor Tulbure, versurile din poezia: „Peste Prunișor”.

În seara zilei de 18 septembrie, elevii din companiile a șasea și a șaptea se repliază spre Ignești și rămân peste noapte la Donceni.

În dimineața zilei de 19 septembrie inamicul reia atacul, dar nu cu același curaj ca în ziua precedentă. Apărătorii români erau aproape epuizați, dar nu cedează. În aceste momente grele sosesc ajutoare.

În ziua de 18 septembrie 1944, în zona Buteni au ajuns primele elemente ale armatelor sovietice, venind de către Brad. La Sebiș, inamicul înaintase până la

Bulevardul Republicii, căutând să învâluie compania întâia a dat de elevi, de la nord de cimitir, dar n-a mai avut timp. În după amiaza acelei zile, sovieticii, care au sosit la Sebiș, au executat un contraatac cu sprijinul companiei întâi și au reușit să recucerească întregul sat, respingând invadatorii până la pădurea din Chișcut.

A doua zi, în 19 septembrie 1944, inamicul atacă cu înverșunare pozițiile companiei întâi, la nord de Sebiș. Elevii ripostează cu aceeași îndârjire și reușesc să respingă atacul. În după-amiaza acelei zile, trupele române se reorganizează și, împreună cu subunități ale armatelor sovietice, pornesc ofensiva pe direcțiile:

Bârsa-Bocsig-Ineu

Bocsig-Beliu

Sebiș-Prunișor-Beliu

La această ofensivă, pe lângă unitățile Diviziei I Infanterie, a luat parte și compania I-a, precum și o parte din compania a 3-a elevi, iar de la Prunișor s-a încadrat în dispozitivul de urmărire și Batalionul fix, venit de la Ignești.

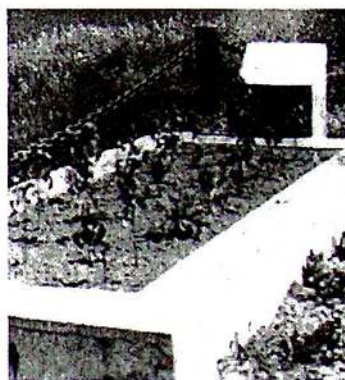
Au fost suficiente câteva bombardamente executate de Katiușa pentru ca inamicul să-și dea seama că situația s-a schimbat. Fără a mai sta mult pe gânduri, a făcut calea întoarsă, lăsând pe câmpul de luptă o bogată pradă de război. Pe șoseaua Archiș-Beliu, a fost capturată o mașină în care se afla o arhivă ungurească. Dintr-un registru de administrație s-a aflat că pe această direcție de înaintare, au atacat Regimentul 8 Infanterie și regimentul 6 Honvezi, formate din contingente tinere, bine instruite și dotate cu numeroase aruncătoare și arme automate cu muniții pe cărucioare. Erau dotați cu un bogat material de transmisiuni, împingând telefoane până în linia întâi. În ziua de 20 septembrie 1944, de la Beliu, elevii au fost scoși din dispozitivul de operațiuni și s-au întors prin Archiș-Nermiș-Berindia la Revetiș și apoi la Ineu.

În cursul zilei de 18 septembrie 1944, Batalionul I elevi a luat parte la luptele de la Prunișor, cu un efectiv de 16 ofițeri, 4 subofițeri și 486 elevi; iar pierderile, de la ambele batalioane: 3 ofițeri morți și un ofițer rănit, 6 elevi morți, 10 elevi răniți, din care 2 au murit în spital și 9 elevi dispăruți. După respingerea inamicului, elevii au procedat la strângerea morților de pe câmpul de luptă. Într-un amplasament au aflat corpul neînsuflețit al elevului sergent major Fodor Constantin, mutilat de nerecunoscut. O rafală de mitralieră i-a zdrobit picioarele și nu s-a mai putut retrage. L-au găsit invadatorii și i-au străpuns ochii cu baioneta, i-au tăiat urechile și alte organe și i le-au băgat în buzunare. Morții identificați au fost transportați la Gurahonț și înhumați în curtea bisericii, în ziua de 21 septembrie 1944.

Eroii căzuți în luptele de la Prunișor în 1944

Căpitan Eugen Dobrilă

Mormântul cpt. Eugen Dobrilă la Gurahonț, 1981

Monumentul cpt. Dobrilă la Prunișor, 1982

Batalionul I elevi a fost cartiruit în Gurahonț din luna aprilie 1944 până în septembrie. În acest interval de timp, elevii s-au obișnuit cu oamenii de pe aceste meleaguri și s-au simțit „ca acasă.” În curtea bisericii au ridicat o troiță de lemn în memoria colegului lor elev plutonier adjutant Fărcășanu Aurel, șeful promoției 1944, căzut pe câmpul de luptă. Legându-se sufletește de locuitorii din Gurahonț, au ținut ca aici să-și înhumeze morții căzuți pe câmpul de luptă de la Prunișor.

O parte din curtea bisericii e transformată în cimitir pentru eroi, unde au fost înhumați:

1. Căpitan Eugen Dobrilă	căzut la Prunișor
2. Locotenent Andreian Vasile	căzut la Prunișor
3. Sergent major Fodor Constantin	căzut la Prunișor
4. Sergent major Rădulescu Hristache	căzut la Prunișor
5. Sergent Pogoreanu Vasile (Ion)	căzut la Prunișor
6. Sergent Boscovici Dumitru	căzut la Prunișor
7. Sergent Flotea Gheorghe	căzut la Prunișor
8. Sergent Lungu Nicolae	căzut la Prunișor
9. Sergent Gheorghiu Vasile	căzut la Sebiș
10. Sublocotenent Truță Petru (Bat. fix)	căzut la Chișlaca

Familia căpitanului Dobrilă i-a însemnat mormântul cu o cruce de piatră pe care a săpat inscripția: „Căp. Eugen Dobrilă 1910-1944, 19 septembrie, căzut erou pe câmpul de luptă de la Prunișor. Fie-i țărâna ușoară.”

În anul 1978, locuitorii din Gurahonț au modernizat cimitirul eroilor. Cu această ocazie, crucea căpitanului Dobrilă a fost depusă în cimitirul din Iosășel, dar nu s-a montat. Învățătorul Vasile Brăiloiu a aflat de la Creța Pavel, învățător în Iosășel, despre existența ei. Văzând inscripția și-a dat seama că locul cel mai potrivit pentru păstrarea ei este la Prunișor. În 10 martie 1982, a transportat-o la Sebiș, pentru curățire. În 30 mai 1982, a transportat-o la Prunișor și a montat-o sub forma unui monument mic, în curtea bisericii. Soclul și montatul le-a executat maistrul zidar Rusu Vasile, nr. casei 126. Bordura pentru flori a fost construită de Filip Gheorghe, nr. 177, iar grilajul l-a confecționat Popovici Pavel, nr. 12. Au mai ajutat: Popa Ioan, nr. 57 și Cofan Vasile, nr. 81.

Un număr de 8 morți n-au putut fi identificați. Aceștia sunt dintre cei 12 elevi dați dispăruți și dintre ostașii căzuți din Regimentul 93 Infanterie. Au fost înmormântați într-o groapă comună, în colțul de nord-vest al cimitirului din Prunișor. La înhumarea lor a ajutat și tânărul premilitar Mihulin Gligor din Prunișor, nr. 187. Mormântul a fost înconjurat cu pietre văruițe și însemnat cu o troiță de lemn pe care s-a săpat inscripția: „Aici odihnesc opt eroi necunoscuți căzuți în războiul antihitlerist, în septembrie 1944.”

În anul 1984, cu ocazia comemorării a 40 de ani de la luptele de pe Valea Crișului Alb, mormântul eroilor a fost amenajat, iar troița de lemn a fost înlocuită cu un mic monument funerar de mozaic. Pe o placă de marmură a fost săpată o cască, sub o ramură de măslin și inscripția 1944-1984. Pe altă placă s-a scris: Școala de ofițeri de rezervă Bacău și Regimentul 93 Infanterie. Opt eroi necunoscuți, căzuți în războiul antifascist, în 17-19 septembrie 1944, la Prunișor.

Și năvălitorii au suferit grele pierderi în oameni. În dimineața zilei de 19 septembrie 1944, au adunat de pe câmp peste 30 de cadavre și le-au înhumat într-o groapă comună lângă ruga din țarina Rușca- la linia a doua, circa 50 m. de șosea, cam 15 m, nord de fântâna din fața grajdurilor C.A.P. La săpatul gropii au lucrat și prizonierii, între care și elevii Cimpoieșu Constantin și Moraru Simion.

Elevii Școlii de ofițeri de rezervă Bacău, ajutați și de alte subunități, au rezistat trei zile atacurilor înverșunate ale invadatorilor și au reușit să-i învingă. Biruința de la Prunișor a constituit în acest sector începutul victoriei unităților Diviziei I Infanterie asupra dușmanului invadator.

După cum prin luptele crâncene ce s-au dat la Păuliș, a fost oprită pătrunderea armatelor germano-maghiare pe defileul Mureșului spre inima Ardealului, tot așa, prin rezistența îndârjită de la Prunișor a fost stăvilită înaintarea dușmanului pe Valea Crișului Alb spre același țel.

Comandamentul Diviziei I Infanterie a evidențiat comportarea în luptă a unităților militare care au luptat în această zonă prin ordinul de zi nr. 168 din 23 septembrie 1944:

„Ostași, subofițeri și ofițeri ai Regimentului 85 Infanterie, 93 Infanterie și 38 Artilerie și Batalionul fix Criș și elevii ai școlilor de ofițeri de rezervă nr. 2 și nr. 6 și grăniceri din Batalionul II/4 Grăncieri.

Prin vitejia voastră și jertfa celor morți ați reușit ca, prin lupte grele, timp de zece zile cu năvălitorii maghiari pe pământul românesc, cu mult superior numeric și în armament, să îi opriți în poarta Sebișului și să creați condițiuni favorabile aliaților noștri ruși pentru a trece la contraofensivă. Mărturiile prizonierilor maghiari și pierderile grele suferite de ei arată:

-Dârzenia cu care s-au luptat ostașii Regimentului 85 Infanterie la Pâncota, Chișineu-Criș și Mănerău-Voivodeni.

-Vitejia cu care ostașii Regimentului 93 Infanterie au apărat pozițiile de la Ineu, Beliu și Prunișor.

-Rezistența cu care elevii anului II ai Școlii Militare de ofițeri rezervă nr. 6 au ținut înălțimile de la Mocrea, cauzând pierderi grele unităților inamice ce atacau la Ineu obligându-le să-și schimbe planul de manevră; la fel tenacitatea cu care compania de elevi anul I ai acestei Școli, comandată de Căpitanul Lascu, a ținut punctul de sprijin de la Bârșa și pierderile grele pe care această companie le-a cauzat inamicului în retragerea de la Bârșa-Sebiș.

-Vitejia cu care toți elevii Școlii de ofițeri rezervă nr. 2 au apărat pozițiile de la Cărand, de la Prunișor și înălțimile de la Sebiș, cu toate pierderile pe care le-au avut în comandanți și elevi.

-Luptă neînfricată pe care grănicerii au dus-o la început pe frontieră și apoi în colaborare cu celelalte unități în acțiunile de apărare ce au urmat.

-Focul ucigător cu care puținele tunuri și obuziere ale Regimentului 38 Artilerie au nimicit unitățile maghiare la Pâncota, la Ineu, pe valea Crișului Alb, spre Sebiș.

La 20 septembrie 1944, deși aveți pierderi grele și armament puțin, totuși ați găsit puterea necesară ca să participați cu aliații noștri ruși la contraofensivă, atacând din toate părțile unitățile maghiare, care pătrunseseră adânc în defileul Crișului Alb și să nimicim o mare parte dintre ele în regiunea Prunișor, Sebiș, Sâc, Beliu, Mocirla, Bârșa-Voivodini.

Cadavrele lor și imensul material lăsat pe câmpul de luptă sunt mărturia evidentă a acțiunii frumoase la care au participat unitățile Diviziei I Infanterie și elevii Școlilor de ofițeri de rezervă nr. 2 și nr. 6.

Pentru aceste frumoase fapte de arme săvârșite pe câmpul de luptă între 6 și 23 septembrie 1944:

Citez prin ordin de zi Regimentul 85 Infanterie, Regimentul 93 Infanterie, Regimentul 38 Artilerie, Școlile de ofițeri de rezervă nr. 2 Bacău și nr. 2 Ineu și Compania de Grăniceri de sub comanda căpitanului Diaconescu și le aduc mulțumirile mele.

Cei în drept se vor conforma.

Comandamentul Diviziei I Infanterie, General s.s. Gheorghe Poșoiu.”

Despre frumoasa comportare în luptă a elevilor se arată și în scrisoarea adresată părinților elevului erou Hristache Rădulescu, de către un camarad de arme, din care reproducem câteva paragrafe:

„Școala de ofițeri rezervă Bacău, din care fac parte a luptat la Prunișor- Arad, una dintre cele mai sângeroase ciocniri și totodată începutul victoriei noastre. Acolo am stat alături de fiul dumneavoastră. Elevii Școlii din Bacău au sfințit cu sângele lor pământul ce-l aveau de apărut de furia criminală a dușmanului. Hristache Rădulescu a apărut cu îndârjire acest pământ, cu curajul cel mai tinereșc și mai mândru, fiind pentru noi primul exemplu de bărbăție românească și eroism...”

T. Cazalan, Școala de ofițeri rezervă Bacău, compania a VI-a (Scrisoarea a fost publicată în revista *Magazin Istoric*, nr. 5, din mai 1980).

Transcriem și poeziile scrise de Victor Tulbure și Toma Istrati:

PESTE PRUNIȘOR

Peste Prunișor
Moartea-și poartă plumbul
Fruntea-i ca porumbul
Luna cât un dor.

Clipele par ore,
Ani și veșnicii...
Trec deasupra mii
Gloantele sonore.

Dinspre partea stângă
A pădurii arse,
Limbi de foc întoarse
Bezna vor s-o lingă.

Colb ni-i pe pleoapă...
Buzele-s crăpate...
Inima nu bate-
Pălpâie în groapă...

Peste Prunișor
Moartea-și varsă plumbul.
Peste noi, porumbul
Tremură ușor.

Cine știe, frate,
Măine-n zori de zi
Câți ne vom trezi!
Vântul cât va bate?

Vântul dinspre munte
Așternând poteci
Peste ochii reci
Și această frunte!

MEMORIEI COMANDANTULUI MEU DE COMPANIE, CĂPITANUL ERCU GRIGORE ANDREI

Nimicind pe dușman, libertății dând glas,
Osteniți pe tăpșan, noi în glee am rămas.
Pe sub cer mohorât, pe sub ploaia de plumb
Unde-amar ne-am târât, crește acum porumb.
Iar în vale pe râu, unde-amar am răzbit,
E o mare de grâu cu talaz aurit.
Și e lanul mănos. Și e spicul bogat,
Căci se-naltă din os ciuruit de soldat.
Noi pe-al morții fâgaș, unde-n brazdă cădeam
Fericirea, urmași, v-o visam, v-o-mplineam.
În adâncuri de atunci zac sub holde soldați.
Amintiți-vă, prunci, când din pâine gustați!

(Victor Tulbure, fost elev al Școlii, participant la luptele din Valea Crișului Alb, Prunișor 1944- Revista *Propatria*, 21 august 1980, Bacău).

ÎNCHINARE COLEGILOR MEI, EROI AI NEAMULUI

Românii mei de astăzi- și veacuri viitoare,
În inimile voastre, cea mai frumoasă floare
S-o închinați de-a pururi slăviților eroi,
Că și-au dat Țării viața, ca să trăiască-n noi.

Căci de ni-i bine astăzi, și nouă tuturor,
Întregul nostru bine-i clădit pe jertfa lor,
De ne surâd azi toți copiii noștri-n soare,
Acest surâs se-naltă pe jertfa lor cea mare;

De-i fericire-n țară, precum ne-o facem noi,
Chiar ei ne-au dat-o-ntâi, cu jertfa lor de-apoi;
De ne curg astăzi, scumpe râurile noastre,
În mările străbune roș-galbene și-albastre.

E pentru că eroii acelor vremi de groază
Cu trupul lor zidiră, vad vremii de-azi vitează,
Dacă în toiul zilei sau în adânc de noapte,
La focul muncii noastre, izbânzile ni-s coapte

E meritul acelor ce-ntreagă-n temelie,
Și-au fost zidit credința în Marea Românie;
Dacă inima noastră că floarea se desface,
Când e sub cer lumină, belșug și drag de pace,

E pentru că-n adâncuri, mari inimi de eroi
Sustin cupola Țării acestor vremuri noi;
Dacă pe șesuri, vara, cohortele de spice
Puterea pâinii noastre se luptă s-o ridice

Elevul sergent major Fedor Constantin
căsuși în luptele de la Prunișor

Grupul instrumental al sergent
Flota George — 1944

Din brazda de țărână cu sânge plămădită,
Și să ne-o pună nouă pe masă rumenită,
Nu are nimeni dreptul să uite vreodată,
Că sfânta noastră forță este-n pământ păstrată

De către toți eroii... ce s-au topit de dor
De liberă UNIRE, sub steagul tricolor.
De aceea-mi fac o cinste din cele mai mari, eu,
Când îmi evoc pe nume, colegii din Ineu,

Sebiș, Cărand, Buteni, Arad sau Prunișor,

Înscriși printre eroii acestui brav popor
Ei, foști elevii din Bacău ai Școlii Militare
Oșteni de-ai lui Ștefan, din Moldova cea mare.

Iubiții mei colegi, vă strig și-acum ca-n vremi
Căci scumpele amintiri, prin lacrimi ți le chemi,
De vrei să simți trecutul, cu sufletul, mai clar
Sfărmând în spre amintire, al vremilor hotar.

Eu, și-azi, parcă vă văd, tot tineri, dragii mei,
Făcând din piept, scut Țării, ca vrednici pui de lei.
Slăviți veți fi pe merit, cu toții, pe vecie,
Voi flori nepieritoare din Marea Românie...

Române, de ești mândru, azi, că ești român,
Și că în Țara ta, ești singur tu, stăpân,
N-ai dreptul niciodată să uiți că n-au murit
Eroii neamului român, trecuți în infinit...

De-aceea, astăzi, eu nu fac deosebire,
Când îi înalț în suflet în slavă și-n iubire,
Pe cei căzuți în luptă, ca și pe cei rămași
Întru ETERNITATEA ȚĂRII, de-a pururi căuzași.

SĂ NE IUBIM, ÎN VECI DE VECI, EROII

Dintru-nceput străbunii adus-au pân la noi
Ca să-i păstrăm de-a pururi, prin oameni, moștenire,
Un nume dat de drag, slăviților eroi,
Sub care să-i găsim oricând în nemurire.

E numele de sfânt, cel mai presus de care,
Nimic și nimeni nu mai poate ajunge,
Chiar dacă stele sunt și dincolo de soare,
Iar omul, infinitul încearcă a-l străpunge.

Minciuna, niciodată mai sfântă n-o să fie,
Din toate mărețiile care nu pot să moară,

Decât suprema jertfă pentru străbuna glie
Și pentru limba noastră, unind întraga Țară...

Iubeșetz-ți toți eroii, române, strop de jar
Din sfânt străbunul foc, etern, fără hotar.

(Toma Istrati, Sebiș, 21 septembrie 1985).

Bibliografie:

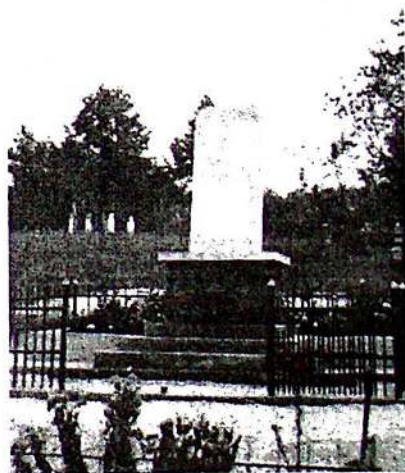
1. Emil Șchiopu, Memoria trecutului. Memoria prezentului, Revista Propatria, 21 august 1980;
2. Inscricții sub fotografii expuse (Muzeul Școlii de ofițeri rezervă Bacău);
3. Gheorghe Badrajan, Amintiri de neuitat;
4. Eufimie Ciurac, Prin livezile de la Prunișor;
5. Teodor Harghel, La Prunișor cu cpt. Grigore Andrei;
6. Radu C. Cristache, Istoricul luptelor de la Prunișor și Cărand;
7. Alexandru Popovici, Memorii;
8. Gheorghe Pozdărcă, Luptele de la Prunișor;
9. Vladimir Hertog, Un episod de neuitat;
10. Traian Faur, Am luptat la Cărand cu compania a III-a;
11. Terente Balaș, Am luptat la Mocirla și Prunișor cu Regimentul 93 Infanterie;
12. Jurnalul de operațiuni al Școlii de ofițeri rezervă Bacău;
13. Divizia I Infanterie, Ordinul nr. 20033 din 15 septembrie 1944;
14. Comandamentul Școlii de ofițeri rezervă Bacău, Ordinul nr. 4 din 15 septembrie 1944;
15. Divizia I Infanterie, Ordinul nr. 20052, ord. de operații nr. 2 din 16 septembrie 1944;
16. Divizia I Infanterie, Ordin de zi, nr. 168, din 23 septembrie 1944.

Continuarea luptelor de urmărire

La 12 septembrie 1944, s-a semnat convenția de armistițiu cu Uniunea Sovietică la Moscova. Ea prevedea participarea României la luptă împotriva Germaniei, anularea clauzelor dictatului de la Viena și plata despăgubirilor de război către Uniunea Sovietică. Potrivit acestei convenții, de la 21 septembrie, armata română, încadrată în diaporitivul frontului 2 Ucrainean, a început înaintarea în partea din Transilvania ce fusese ruptă din trupul țării în august 1940. Se împlinea astfel năzuința ostașilor care, cu patru ani în urmă, au cedat aceste teritorii fără luptă, fiind siliți să le părăsească.

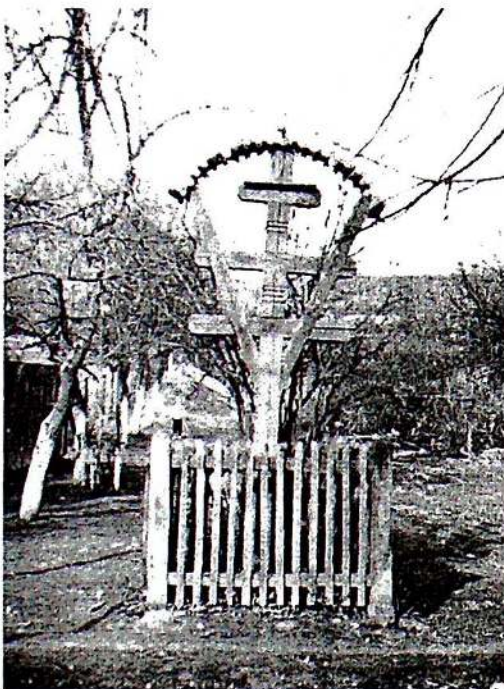
Mormântul eroilor necunoscuți 1944

Monumentul eroilor necunoscuți
1984

Brad. Placa pe mormântul eroilor răniți la Cărand și Prunișor. 1985

Troița ridicată în memoria eroilor căzuți în cel de al doilea război mondial 1941-1945

După victoria de la Prunișor și din multe alte puncte de pe linia de demarcație, ce alcătuiseră o graniță nefirească între frații de același sânge, armata română, sprijinită de armatele sovietice, a obținut succes după succes, reușind ca până la 25 octombrie 1944, să elibereze întregul teritoriu al Transilvaniei, Crișanei și Maramureșului de sub ocupația vremelnică a cotropitorilor.

Armatele române au continuat luptele împotriva inamicului, contribuind la eliberarea Ungariei și a Cehoslovaciei, ajungând până în Austria.

Mulți ostași din Prunișor au luptat și pe aceste meleaguri străine, până la înfrângerea definitivă a dușmanului.

Unii dintre ei n-au avut fericirea să vadă ziua victoriei asupra fiarei fasciste, ci și-au jertfit viața rămânând să îngrășe pământuri străine cu trupurile lor pentru libertatea și fericirea altora. Amintim dintre aceștia pe Mihulin Ioan, nr. 144, Mureșan Nicolae, nr. 157 și Coșa Pantelimon, nr. v. 58 c, unic fiu la părinți.

În amintirea eroilor de la Prunișor. căzuți pe câmpul de luptă între anii 1941-1945 s-a ridicat troița în curtea bisericii, în anul 1942. După ce s-a demolat biserica, iar grădina a fost vândută, troița a fost mutată în gura uliței întâia către deal, lângă casa lui Bogdan Damaschin, nr. 3.

În vara anului 1981, în biserica nouă, pictorița a pictat o frescă pe peretele de la balcon. E arborat drapelul tricolor al patriei. Pe două coloane au fost scrise numele eroilor căzuți pentru libertate. Amintirea lor va rămâne de-a pururea în memoria consătenilor.

Refugiații

De la mii de kilometri, unde se afla în august 1942, linia frontului ajunsese la granița de est a țării noastre, în august 1944. După insurecția armată de la 23 August, populația se aștepta ca dușmanul să atace din partea de vest. Așa s-a și întâmplat. În noaptea de 12 spre 13 septembrie, armatele hortiste au atacat grănicerii români, pe linia de demarcație din sectorul nord Chișineu Criș, Mișca și Craiva. Împușcăturile auzite dinspre graniță au produs panică între locuitorii satelor din apropiere. Locuitorii din Mișca au adunat în grabă ce au crezut că e mai necesar în asemenea situație, au încărcat în căruțe, au legat vacile în urma căruței, au urcat copiii și femeile și au pornit la drum spre Sepreuş. În zorii zilei de 13 septembrie, coloana trecea prin Sepreuş.

Unele femei duceau câte o bocceluță cu lucruri în spinare sau pe cap, altele duceau câte o vacă de lanț.

În Sepreuş, coloana a crescut cu cei ce se refugiau și din această localitate. Toată lumea era îngrozită. Nu știa până unde va trebui să meargă și ce se va întâmpla cu gospodăriile lor pe care le lăsau în grija invadatorilor.

Coloana se îndrepta spre Cermei, iar de acolo spre Beliu și mai departe.

În noaptea de 13 spre 14 septembrie, s-au refugiat și autoritățile comunale din Cermei. La Prunișor, rămăsese batoza între stogurile de grâu, în arie. Acum, altă veste mai neașteptată află de la refugiați. Rândurile acestora se îngroșaseră cu cei ce li s-au adăugat din satele prin care au trecut.

Cărăndanii au luat drumul pădurii. S-au oprit la Calea de Groși, dar, văzând că nu e de glumit, au pornit mai departe spre Susani, Nădălbești, Slatina.

Răpsigianii au luat drumul spre țara moților. Au mers până la Aciuța. După ce au trecut de la Gurahonț, au fost mitraliați de către două avioane hortiste, în ziua de 17 septembrie. Avioanele au lansat și niște bombe asupra localității Gurahonț. În timpul bombardamentului și-au pierdut viața fostul pretor al plasei Sebiș, Ștefănică Florian și soția Aurica.

Pe la Aciuța, au trecut coloane ale armatei sovietice în ziua de 18 septembrie în direcția Gurahonț-Sebiș. Aveau și cai slabi și obosiți de drum lung. Au schimbat câteva perechi de cai cu ai refugiaților, că erau mai odihniți.

În noaptea de 13 spre 14 septembrie, nimeni n-a dormit în Prunișor. Fiecare s-a apucat să împacheteze ce credea că va putea să transporte. Îngropau în grajd unele lucruri. Alergau pe la cei care aveau căruțe să-i roage să le ducă bagajele. Se sfătuiau încotro să plece. Cum în toate vremurile tulburi, pădurea a apărut poporul român împotriva năvălitorilor, tot ea trebuia să-îi adpostească și de data aceasta. Așa că în dimineața zilei de 14 septembrie, cu căruțele încărcate ori cu bocceluța în spinare, cu copilașii de mână, au pornit cu animale cu tot pe Vale în sus, spre pădure. Unii s-au oprit acolo unde se termina țarina, iar Valea curge numai prin pădure. Au tras căruțele în crâng să le adăpostească, iar vitele le-au slobozit să pască. Se apropia seara. S-au apucat să-și construiască adăposturi. Au tăiat tufani și au făcut colibe pe care le-au acoperit cu fân și frunze. Printre aceștia se afla și învățătoarea cu o fetiță, împreună cu Roșu Marișca și familia lui Cofan Vasile-Baia. O fetiță a învățătoarei se refugiasse la Doceni.

Alți locuitori s-au refugiat în satele de la poalele Codrului: Susani, Nădălbești, Slatina etc. Preotul și-a ras barba, a îmbrăcat straie țărănești, a încărcat bagajele în carul pus la dispoziție de locuitorul Popa Gheorghe, nr. v. 29 și a pornit spre Susani, la preotul Bădescu.

Până în 17 septembrie, când dușmanii au ajuns în hotarul satului și au început luptele, cei rămași în pădure mai mergeau prin sat și mai transportau câte ceva. Când au început luptele, unii se urcau în copaci și priveau la cele ce se petreceau.

Pe înserat, unii căutau să se strecoare până acasă. Scheiner Iosif și Toader Ana-Covăcița cunoșteau limba invadatorilor și nu se temeau. În seara zilei de 18 septembrie, Covăcița s-a întors în pădure cu arsuri pe picioare. Încercase să limiteze focul ce-i mistuia grajdul. Șase zile a dăinuit tabăra refugiaților din pădure. În ziua de 20 septembrie, după ce trupele dușmane au fost alungate spre Beliu, s-au întors pe la casele lor, pe care le-au aflat într-o stare jalnică.

Când refugiații s-au întors în sat, morții nu fuseseră adunați și îngropați. Pe ulița școlii, către deal, se mai aflau patru dezbrăcați și acoperiți cu pozdăriță de la meliță, la umbra nucilor lui Popa Isai.

În casa de la nr. 2 v. a lui Hălmăgean Vasile, se amenajase un post sanitar de prim ajutor. Aici fuseseră evacuați răniții din luptele de la Cărând și Sâc în ziua de 19

septembrie. Unii aveau răni foarte grave. În ziua următoare (21 septembrie) au fost trimiși la spitalul din Brad, fiind însoțiți de Perva Ilie din Regimentul 93 Infanterie.

Cântec despre luptele de la Prunișor

Era toamnă. Pe la șezători și clăci, tinerii povesteau peripețiile prin care au trecut cu ocazia refugiului din calea invadatorilor. Mai apoi, au început să alcătuiască versuri despre cele petrecute. După aceea le-au potrivit pe melodia cântecului popular: *Leană, Ileano și le-au cântat*. De fiecare dată, se întâlneau, mai adăugau câte un vers sau două și astfel a apărut o: Cântare cu luptele de la Prunișor:

Vai, Doamne, ce greu război

A mai fost în sat la noi,

În septembrie patruzeci și patru,

Când armatele maghiare

Au trecut peste hotare

Țara să ne cucerească

Și pe noi să ne robiască.

Dar la Prunișor în sat

Drumul lor a fost barat

De elevii din Bacău

Cari au luptat foarte greu.

Două zile jumătate

Au tras cu armele toate

Sus apoi, în Dealul Băii

Au pus branduri în bătaie

Și-au aruncat foc și pară

Peste blestemata fiară.

În pod la case și-n șosele

Au instalat mitraliere

Și au tras în secerare

Către hoardele barbare.

Iar dușmanu-nversunat

Biserica a bombardat

Case a incendiat

Și morți pe câmp a lăsat

Dar frontul nu l-a spart.

Elevii au primit ajutoare

Iar dușmanu-n grabă mare

s-a întors din a sa cale

urmărit pân la hotare.

(Cules de la Roșu Zaharia, n. 1928, m. La 8 VI 1982).

Înfățișarea Prunișorului în urma războiului

După trei zile de lupte crâncene, ce s-au dat pe teritoriul satului Prunișor, invadatorii au fost siliți să se retragă spre Beliu. Pornind în urmărirea lor, am ajuns la intrarea în sat

cam la o oră după eliberarea lui. Când am ieșit din Cerâștea la șosea, au și apărut urmele teatrului de război. În șanț, la colțul pădurii, un ostaș fără suflare. Peste șosea, la 20 m, alt erou cu fața la pământ. În mijlocul uliței, la Georgilică era încă unul căzut la datorie. Pe ulița din deal, lângă casa lui Popa Isai, nr. 88 v, se aflau patru ostași căzuți în vârtejul luptei. În curtea casei lui Floruț Gheorghe, nr. 21 v., era încă un apărător al Prunișorului. Aceștia au fost numai câțiva din cei care și-au dat viața pentru libertatea și fericirea neamului.

Pentru câteva minute, m-am abătut din drum să văd școala. Era într-o stare deplorabilă. Toate geamurile din ferestre fuseseră sparte din cauza suflului produs de explozia obuzelor de artilerie. Scândurile de la streșini ieșiseră din cuie și atârnavu ciuruite de schije. Pereții erau ciuruiți. Pe unele porțiuni căzuse tencuiala și în interior. O schijă străbătuse tocul ferestrei și se înfipse în scândura de la capătul patului. Mare parte din țiglele de pe acoperiș fuseseră sparte. În cancelarie, registrele și cărțile de la bibliotecă erau împrăștiate pe podele.

În grădina și curtea școlii au căzut șapte obuze de artilerie. Unul a căzut pe grajd, distrugând jumătate de acoperiș plus două grinzele. Un obuz a rupt cusurăul de la coridorul școlii confesionale și a dărâmat un stâlp. Doi stâlpi de cărămidă de la gard au fost dărâmați, iar riglele, lănteții și porțile sfărțecate de schije. Trei pomi din curtea școlii au fost rețezați și trântiți la pământ.

Pe grădina vecină era biserica veche. Fiind considerată post de observație, a primit trei lovituri nimicitoare. A trebuit să fie demolată.

Toate casele de pe ulița școlii au fost grav avariate: geamurile și țiglele sparte, pereții ciuruiți. Pe ulița lui Baia arseseră complet gospodăriile locuitorilor Ivuț Nicolae și Toma Milente nr. v. 31. Peste pod, lângă Vale arsese grajdul locuitoarei Toader Ana. De ademenea, a ars o parte din grajdul locuitorului Groza Ilarie nr. v. 21.

Geamuri sparte și țigle de pe acoperiș au fost la toate casele din sat.

În fața birtului, în șosea, a căzut un obuz de artilerie. Groapa s-a cunoscut multă vreme. Din cauza lipsei de materiale, nu s-au putut șterge urmele lăsate de război decât după câțiva ani. Școala a fost reparată mai curând, dar geamurile din ferestre s-au completat abia în anul 1948. Trecuseră mulți ani de la război și casele unor locuitori aveau acoperiș jumătate din țigle, jumătate din paie. Locuitorii Ivuț și Toma au primit material lemnos din pădurea comunală și au construit case noi. Biserica a fost construită din nou și s-a dat în folosință abia la 1 noiembrie 1981.

Pe lângă pagubele pricinuite în anul 1944, războiul a mai produs suferințe și în anii următori.

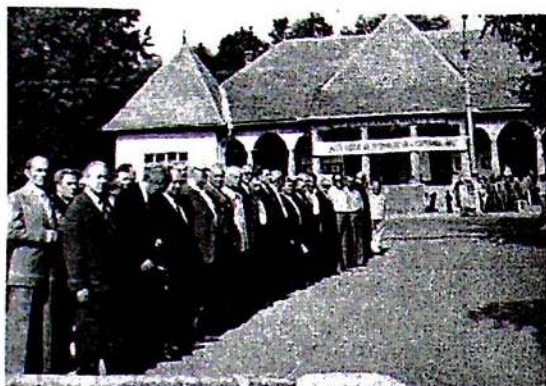
Copiii găseau cartușe, grenade, focoase și se jucau cu ele. Le băgau în foc. Schijele unui cartuș au lovit pe F.P. despicăndu-i buza. Poartă semnul ca amintire a vremurilor din copilărie.

Și după 20 ani, războiul a cauzat suferințe și groază. În anul 1964, înv. Groza Aurelia s-a dus cu elevii prin Cerâște să adune ghindă. Elevii Tomuța Traian, clasa a VI-a, și Cristea Nicolae, clasa I, au găsit o grenadă lângă un stejar. Tomuța s-a apucat să-i scoată inelul. Cristea s-a ascuns după stejar. Grenada a explodat și a omorât pe loc pe Tomuța, iar pe Cristea l-a rănit. Spre norocul lor, ceilalți elevi au fost mai departe prin pădure. Spaima prin care au trecut nu se poate descrie. De asemenea durerea părinților, care și-au pierdut fiul în această împrejurare este groaznică.

Întâlnirea veteranilor după 40 de ani de la eroicele lupte de pe Valea Crișului Alb

Trecuseră 36 de ani de când elevii Școlii de ofițeri de rezervă Bacău, împreună cu alte subunități militare române, au rezistat cu multă îndârjire, curaj și dragoste de țară atacurilor înverșunate ale invadatorilor fascisto-hortiști. În câteva localități de pe Valea

Întâlnirea veteranilor – 7,8,9 sept. 1984

Primirea veteranilor la Sebiș

Veteranii în fața Casei de cultură

Veteranii, ca elevi, pornesc de la Gurahonț spre Prunișor pentru întâmpinarea inamicului în 14 septembrie 1944

Crisului Alb. În anul 1980 Școala a sărbătorit 60 de ani de la înființare. În revista jubiliară „Propatria” s-a publicat un articol despre luptele date de elevii la Prunișor-Cărand-Sebiș, în septembrie 1944. Luând cunoștință de conținutul articolului, veteranul Căta Gavrilă din Sebiș, fost elev al școlii și participant la lupte în 1944, într-un cerc de activiști culturali, și-a exprimat dorința de a se organiza o întâlnire a foștilor elevi ai Școlii de ofițeri de rezervă Baeău, care au luptat pe aceste locuri.

Pentru aceasta trebuiau aprobări, trebuiau fonduri.

În primăvara anului 1984, veteranul Alexandru Popovici, din Salonta, județul Bihor, a adresat o scrisoare Consiliului orășenesc Sebiș prin care amintea că se apropia aniversarea a 40 de ani de la eliberarea patriei și întreba dacă se organizează ceva în legătură cu luptele de pe Valea Crișului Alb.

Această inițiativă, venită în întâmpinarea gândurilor mai vechi, a condus la formularea unei hotărâri de a se organiza o întâlnire a veteranilor care au luptat pe aceste meleaguri în septembrie 1944. Sarcina de a duce la îndeplinire acest deziderat a revenit tovarășilor: Vitalie Munteanu de la biblioteca orășenească și Ioan Galea, directorul Casei orășenești de cultură Sebiș. Dâșii au constituit un comitet de acțiune care a reușit să obțină aprobările necesare întrunirii veteranilor și fondurile de trebuință. S-a stabilit data întâlnirii la 7-8-9 septembrie 1984. Comitetul a aflat câteva adrese, de la care a aflat altele și altele; a trimis invitațiile de rigoare. S-a îngrijit de alcătuirea și tipărirea caietului-program, de cazarea și masa invitaților și de alte probleme organizatorice.

În ziua de 15 august, tovarășii V. Munteanu și V. Brăiloiu s-au deplasat la Prunișor pentru recunoașterea terenului. În cimitirul satului au fost înhumați opt eroi cu nume necunoscute. Mormântul era însemnat cu o

cruce improvizată pe care fusese prinsă o bucată de tablă care ruginise și de pe care se ștersese toată inscripția. Reîntorși la Sebiș, tov. Munteanu a înaintat un referat despre cele constatate Consiliului orașenesc cerând să se ia măsuri pentru amenajarea mormântului. Consiliul orașenesc a aprobat să contribuie cu materialele necesare. Tov. Munteanu a întocmit schița pentru mormânt, iar tov. Brăiloiu, schița monumentului. Maistrul Curta Francisc din Sebiș, a turnat placa de 130 x 60 x 13 cm. din mozaic, în care a implantat o cruce și două plăci de marmură pe care a săpat inscripțiile, pentru suma de 3500 lei. Banii au fost colectați din satul Prunișor, pe listă de subscripție, de către înv. Toader Teodor.

Maistrul zidar Rusu Vasile a construit soclul din piatră de râu și a montat monumentul. Ajutat de Cristea Vasile și Filip Teodor, au lucrat bordura la mormânt și la grilajul de fier. Pentru executarea acestor lucrări au mai ajutat: Herbei Ion, Moș Aron, Herbei Pavel, Popovici Pavel, Roșu Teodor, Vitalie Munteanu, înv. Moș Ioan și alții. I

Întreprinderea I.J.I.L. din Sebiș a confecționat și montat grilajul înconjurător cu sprijinul tov. Trandafir Urs. Toate lucrările au fost executate prin muncă patriotică, sub supravegherea tov. Munteanu și Brăiloiu. În seara zilei de 6 septembrie 1984, totul a fost gata.

În aceeași zi au început să vină veteranii, care au fost cazați la hotelul din Sebiș. Tov. lt. col. Corneliu Chirieș, reprezentantul Școlii de ofițeri de rezervă Bacău, a adus materiale și fotografii pentru realizarea unei expoziții. Au sosit 40 veterani din Suceava, Câmpulung Moldovenesc, Iași, Bacău, Botoșani, Neamț, București, Timișoara, Oradea, Arad, Salonta, Ineu și din satele învecinate.

Primirea veteranilor s-a făcut vineri, 7 septembrie 1984, într-un cadru sărbătoresc. În tribuna oficială, instalată în fața Casei de cultură din Sebiș, se aflau:

- Salvina Marchiș, secretar al Comitetului județean de partid Arad;
- Maria Mușat, cercetător științific principal la Muzeul de istorie din București;
- Liviu Berzovan, președintele Comitetului de cultură al județului Arad;
- Corneliu Chierieș, lt.col., reprezentant al Școlii de ofițeri de rezervă Bacău;
- Aurel Golcea, gen. maior;
- alți ofițeri de la u.m. din Ineu;
- Petru Dragoș, primarul orașului.

Veteranii, încolonați, se îndreaptă spre monumentul eroilor, în timp ce fanfara intonează Imnul de întâmpinare. Un detașament din gărzile patriotice prezintă arma pentru onor. Se intonează Imnul de stat, apoi, coloana veteranilor se aliniază în fața Casei orașenești de cultură, unde pionierii le oferă buchete de flori.

În salutarile rostite de Liviu Berzovan, Petru Dragoș, Vasile Sărăndan și pionera Pop Emilia, s-a scos în evidență semnificația acestor lupte exprimându-ae recunoștința și admirația pentru bărbăția și curajul de care au dat dovadă ostașii de atunci, veteranii de azi, pentru apărarea acestor meleaguri strămoșești.

Evocările realizate de lt.col. Corneliu Chirieș, gen.maior Aurel Golcea și veteranul Gavrilă Căta, au scos în evidență pagini de vitejie și eroism, săvârșite acum 40 ani.

Au recitat poezii din creație proprie: Elena Roșca, Lucreția Baltă, Coriolan Todan, Florica Ionescu. Veteranii Ion Frumosu și Aurel Prundeanu au adus o urnă cu pământ din cetatea de scaun a lui Ștefan cel Mare.

În sunetele Imnului de stat, pionierii au depus coroane de flori la monumentul eroilor și au lansat un stol de porumbei; au depus și veteranii florile ce primiseră... În fața tribunei oficiale grupul de veterani a primit onorul gărzilor patriotice.

A urmat vizitarea expoziției: „Luptele de pe Valea Crisului Alb”, organizată în holul Casei orașenești de cultură.

Veteranii la Prunișor 8 septembrie 1984

Sătenii din Prunișor întâmpină grupul
veteranilor

Grupul de veterani în fața sătenilor

Înv. Brăiloiu V. amintește un episod din timpul
războiului petrecut în acel loc

În după-amiaza aceleiași zile a avut loc o interesantă sesiune de comunicări la care veteranii au prezentat aspecte din timpul luptelor de acum 40 de ani. Au prezentat comunicări: Aurel Golcea, Alexandru Lascu, Corneliu Chirieș, Alexandru Popovici, Matei Hulubei, Vasile Brăiloiu și alții.

Sâmbătă au fost vizitate localitățile: Prunișor, Gurahonț și Buteni, locuri care păstrează încă vie amintirea luptelor de acum patru decenii.

În dimineața zilei de 8 septembrie 1984, la orele 9,00, veteranii, îmbarcați într-un autocar și câteva autoturisme, au pornit spre Prunișor. La liziera pădurii, înainte de intrarea în sat, locuitorii, îmbrăcați în haine de sărbătoare, încadrați de șase tineri purtând tricoler în diagonală, călări pe cai albi, au ieșit în întâmpinarea veteranilor. În fața consătenilor, veteranul local Gheorghe Filip, însoțit de un grup de fete îmbrăcate în frumosul costum popular, rostește cuvântul de bun venit pe meleagurile Prunișorului. Corul local, condus de veteranul Moș Damaschin, cântă: Mulți ani trăiască. Apoi gheorghe Filip și tinerele Florica Perva și Elena Țăca oferă oaspeților pâine și sare, după datina străbună.

Ia cuvântul prof. Maria Mușat, care între altele spune: „Puterea dreptului a fost călcată în picioare, în copitele cailor în vâltoarea vremurilor. Această putere a dreptului ați aparat-o cu piepturile dumneavoastră și-mi pare nespuse de bine că o frântură din drumul libertății patriei mele trece prin Prunișor. Acest drum, care a fost odată frânt pe roată, în chinurile lui Horea și Cloșca, acest drum care a fost sfărtecat la masa tratativelor în 1940, când s-a rupt o ființă vie din ființa națiunii noastre. Împlinirea ființei noastre naționale ați îndeplinit-o dumneavoastră lăsându-vă aici sufletul, o parte din suflet. Mulți lăsând aici tot ce aveau mai scump, viața și gândurile. N-o să-i uităm. Mă închin în fața dumneavoastră și vă spun bine ați venit

pe locurile mele natale. Corul intonează:
Mulți ani trăiască

În timp ce fanfara intonează cântecul: Înainte, înainte cu sabia în mână, grupul de veterani vizitează dealul Băii, unde au fost instalate brandurile și ultima linie de rezistență în 1944, și unde și au dat viața căpitanii: Andrei Grigore și Eugen Dobrilă, pentru apărarea Prunișorului

Apoi, veteranii încadrați de populație, se deplasează la monumentul căpitanului Eugen Dobrilă, pentru a-i aduce un pios omagiu. De la căminul cultural până în curtea bisericii, unde se află monumentul, deplasarea este însoțită de dangătul dulce al clopotelor. La monument ard multe făclii. Fanfara intonează Imnul eroilor. Cântă apoi corul.

Învățătorul Vasile Brăiloiu arată împrejurările în care s-a construit monumentul, încheind cu următoarele cuvinte: „Amintirea luptelor de la Prunișor va dăinui peste veacuri, iar micul monument al lui cpt. Dobrilă o va ține mereu vie în inimile noastre și ale urmașilor noștri”. Veteranul Ioan Lucaci, din Bărendia, cântă balada închinată eroului. Se păstrează un moment de reculegere.

Grupul de veterani vizitează noul local al bisericii și apoi pornesc spre cimitir salutați de dangătul clopotelor. În cimitir, înaintează printre rânduri de pionieri și școlari, care le oferă buchete de flori, până în fața monumentului. Acesta se află chiar în zona de acțiune a luptelor din septembrie 1944.

La monument sunt arborate două drapele tricolore și fac de gardă patru pionieri și patru tineri din gărzile patriotice. Pe mormânt au fost plantate flori și ard numeroase lumânări, ca și în candela de la monument. De față se află: elevii școlii, corul sătesc, fanfara din Sebiș, locuitorii satului și locuitori din satele vecine.

Solemnitatea dezvelirii monumentului este deschis de veteranul Vasile Brăiloiu, care spune: „Tovarăși veterani de război, în calitate de fost comandant al

Veteranii la Prunișor
8 septembrie 1984

Monumentul eroilor necunoscuți

Înv. Brăiloiu V. rostește cuvântul de salut

Veteranii asistă la dezvelirea monumentului

plutonului din Prunișor, din cadrul Batalionului fix regional Criș și învățător în acest sat peste 20 de ani, îmi face o deosebită plăcere ca, în numele veteranilor de război și a locuitorilor din Prunișor, să vă adresăm un salut călduros și cel emai bune urări”.

În continuare arată situația grea în care se afla populația satului în 1944, distrugerile pricinuite de război și nivelul ridicat de viață al locuitorilor de azi, după 40 ani de la luptele desfășurate pe aceste meleaguri, în timpul cărora au căzut mulți ostași la datorie, apărând vatra strămoșească. Dintre cei 14 morți de la Școala de ofițeri rezervă Bacău, transportați la Gurahonț, 9 sunt înmormântați în curtea bisericii, iar opt eroi cu nume necunoscut, dintre elevii școlii și din Regimentul 93 Infanterie, care au luptat alături, își dorm somnul de veci în acest mormânt comun.

Astăzi, când ați revenit ca să revedeți locurile pe unde ați luptat acum 40 ani și totodată să participați la dezvelirea acestui mic monument funerar, ridicat cu sprijinul Consiliului orașenesc Sebiș și contribuția locuitorilor din Prunișor, în cinstea celor opt eroi cu nume necunoscut, ținem să vă mulțumim călduros pentru această participare și să vă spunem din toată inima: Bine ați venit!

În timp ce fanfara intonează Imnul de stat, veteranul: Aurel Prundeanu, din Câmpulung Moldovenesc, taie panglica tricoloră, dezvelind monumentul. Pe monument se află o cruce de marmură. Alături, o placă cu o cască sub o ramură de măslin și inscripția: „1944-1984”. Pe altă placă scrie: „Școala ofițeri rezervă Bacău și Regimentul 93 Inf. 8 eroi necunoscuți, căzuți în războiul antifascist, în 17-19 septembrie 1944, la Prunișor”.

Înv. Ioan Moț adresează veteranilor cuvinte de recunoștință pentru comportarea în luptele din 1944. Veteranul Alexandru Popovici recită poezie „Revedere”. Un omagiu celor căzuți la datorie prezintă Vitalie Munteanu. Corul intonează: Cântec despre luptele de la Prunișor.

Locot. col. Corneliu Chiries, omagiază jertfa elevilor și ofițerilor Școlii de ofițeri în rezervă Bacău care cu elan tineresc, vitejie și dragoste de țară, au ținut piept dușmanului cotropitor spunând: „Nici pe aici nu se trece” Și nu s-a trecut. Adresându-se eroilor căzuți, încheie cu versurile:

„Nu ați avut nici preot, nici paradă,
Nici mamă-ndoliată
La creștet să vă șadă.
Dar noi, în semn de jurământ,
Lăsăm pe glia rece
O lacrimă să cadă!”

Fanfara intonează Imnul eroilor. Cântă apoi corul. În acest timp, pionerii depun coroane de flori pe mormânt, iar veteranii depun flori la monument. Veteranul Ioan Lucaci recită Balada eroilor de la Prunișor.

În încheierea programului festiv, corul cântă: Pui de lei.

După terminarea programului, gospodinele din Prunișor au întins o masă câmpenească pe iarbă verde, oferind oaspeților câte o mică gustare (pâine de casă, chiftelute, salam, telemea, roșii, ardei, plăcinte țărănești, prăjituri și nelipsitul vinars).

La orele 13, veteranii își iau rămas bun de la locuitori și pornesc spre Gurahonț, ca să viziteze cimitirul elevilor eroi care au căzut în luptele de la Prunișor.

La orele 14, au ajuns. Un stol de pioneri, de la liceul din localitate, aleargă în întâmpinarea grupului de veterani, oferindu-le buchete de flori și îi conduc în curtea bisericii, unde așteaptă autoritățile locale și locuitorii comunei. Fanfara din localitate intonează marșul de întâmpinare. La monument arde o flacără, iar patru pioneri fac de gardă sub drapele tricolore.

Primarul comunei adresează cuvântul de Bun venit pe plaiurile gurahontene.

În cuvântările rostite de tov. :Horia Truță, vicepreședinte al Comitetului de cultură al Județului Arad, colonel în rezervă Alexandru Lascu, lt.colonel Corneliu Chirieș, s-au scos în evidență faptele de vitejie săvârșite în luptele cu dușmanul invadator în septembrie 1944 și a adus un pios omagiu eroilor patriei care și-au jertfit viața în timpul acestor lupte. În timp ce corul cântă Imnul eroilor, se depun coroane de flori pe cele 10 morminte. Veteranii depun flori la monument. Festivitatea se încheie cu cântecele: La arme și Înainte, înainte cu sabia în mână,- intonate de fanfară.

După ce s-a servit masa la internatul liceului, veteranii s-au deplasat la monumentul tribunului de la 1849, Ioan Buteanu, unde artiștii amatori ai căminului cultural din localitate au prezentat un fragment din piesa care poartă numele tribunului.

De aici, grupul de veterani se deplasează la Buteni, unde așteaptă corul și autoritățile comunale. Primarul Motrea rostește cuvântul de Bun sosit. Se vizitează muzeul satului. Apoi se vizitează complexul sculptural realizat de Ioan Buculei pe Dealul Groși. Aici, corul elevilor școlii și corul comunal interpretează cântece patriotice.

Locot. colonel Corneliu Chirieș omagiază eroii care s-au jertfit pentru țară, iar veteranul Alexandru Popovici înfățișează câteva amintiri din zilele fierbinți din septembrie 1944.

Pe masa de piatră din complexul sculptural, gospodinele din Buteni au servit veteranilor prăjituri, întorsuri și răchie de Buteni.

Duminică, 9 septembrie, la orele 10, veteranii îmbarcați în două autobuze s-au deplasat la Prunișor, pentru a asista la desfășurarea unui exercițiu de luptă: Batalionul în apărare- executat de subunități ale gărzilor patriotice din Sebis, sub conducerea lt.col. Lazăr.

Prunișor. Masă câmpenească. 1984

Tineretul și corul din Prunișor veniți în întâmpinarea veteranilor. 1984

Veteranii la monumentul căpitanului erou Eugen Dobrilă. 1984

Exercițiul s-a desfășurat chiar pe locul unde a fost prima linie de apărare, organizată de elevii Școlii de ofițeri rezervă Bacău, în septembrie 1944.

Pe platoul Dealului Imaș, s-au adunat mulți copii și tineri din Prunișor și din Sebiș, cât și Corul veteranilor din Arad, pentru a asista la desfășurarea frumosului exercițiu de luptă. La sfârșit, colonelul în rezervă Alexandru Lascu, fost comandant al Detașamentului Crișul Alb, a arătat cum au acționat subunitățile militare pe care le-a comandat, pentru stăvilirea înaintării inamicului spre Bârșa-Cuied-Buteni și cum s-a organizat și pornit ofensiva în ziua de 19 septembrie 1944, care a contribuit la înfrângerea dușmanului invadator.

În după-amiaza aceleași zile, la teatrul de vară din Sebiș s-a prezentat un frumos și bogat program artistic, în cinstea veteranilor, la care și-au dat concursul: Corul veteranilor din Arad, Ansamblul folcloric din Ineu, cenaclul Lamura din Arad și alții.

Seara, în sala restaurantului, într-o atmosferă caldă, manifestându-și dorința de a se mai întâlni și în anii următori, veteranii se despart cu sufletele pline de bucuria revederii și a pioaselor amintiri. La despărțire, comitetul de organizare oferă fiecărui veteran câte o mapă care conține: caietul program, ziarul cu articolul referitor la întâlnire, un set de fotografii, o plachetă de bronz cu bustul unui ostaș și inscripția: septembrie 1944-1984, 40 ani de la luptele de pe Valea Crișului Alb.

Activitățile desfășurate cu prilejul întâlnirii veteranilor au fost filmate de o echipă specială, alcătuind un film documentar, ce se păstrează la Casa de cultură din Sebiș.

Câteva secvențe din acest film au fost prezentate la televizor în ziua de 30 septembrie 1984. Reușita manifestației se datorează muncii neobosite a domnilor Vitalie Munteanu și Ioan Gălea.

1944-1985- CEA DE-A DOUA ÎNTÂLNIRE A VETERANILOR participanți la eroicele lupte din septembrie 1944, în defileul Crișului Alb

Consiliul de educație politică și cultură socialistă din Sebiș, cu sprijinul Comitetului de cultură și educație socialistă al județului Arad, a organizat a doua întâlnire a veteranilor participanți la eroicele lupte din septembrie 1944, în defileul Crișului Alb, în zilele de 19-20 și 21 septembrie 1985. S-au prezentat peste 50 veterani și oaspeți invitați. Printre oaspeți au fost: prof. Maria Mușat, cercetător principal la Muzeul de istorie al PCR, București, prof. Ștefan Ștefănescu, deputat în M.A.N., București, lt.col. Corneliu Chirieș, reprezentantul Școlii de ofițeri de rezervă Bacău, col. Constantin Zamfir, directorul Editurii Militare București și alții.

Primirea grupului de veterani s-s făcut într-un cadru sărbătoresc, joi, 19 septembrie 1985, în fața Casei de cultură și a monumentului eroilor din Sebiș, în prezența autorităților orașenești, a elevilor liceului și a populației orașului. S-au rostit saluturi din partea autorităților și evocări de către veterani. S-au depus coroane de flori la monumentul eroilor și s-a lansat un stol de porumbei, simbol al păcii.

L-a sfârșit s-a vizitat expoziția organizată în holul Casei de cultură.

În după-amiaza aceleași zile, s-a vizitat satul Prunișor, unde s-au dat cele mai crâncene lupte cu dușmanul invadator în zilele de 17-18 și 19 septembrie 1944. Populația satului, îmbrăcată în haine de sărbătoare, încadrată de tineri călări, a primit grupul de veterani și oaspeți, cu pâine și sare, în acordurile cântecelor interpretate de corul sătesc. Dangățul duios al clopotelor a însoțit deplasarea până în curtea bisericii, unde s-a adus un pios omagiu la monumentul căpitanului Eugen Dobrilă. S-a vizitat apoi monumentul eroilor cu nume necunoscut din cimitirul satului, unde s-au depus coroane și jerbe de flori.

La fața locului s-a organizat un simpozion, în timpul căruia, câțiva participanți la luptele de la Prunișor, printre care și Cimpoeșu Constantin, Pozdărcă Gheorghe, Prundranu Aurel, Stoinescu Ion, Bucevschi Constantin, Mișca Viorel și alții au evocat momente palpitante petrecute cu 41 de ani înainte, în aceste locuri.

Vineri, 20 septembrie 1985, s-a vizitat orașul Brad, unde au fost depuse coroane de flori pe mormântul eroilor: căpitan Grigore Andrei, sergent Seritan Gheorghe și sergent Dinescu Constantin, răniți la Prunișor și Cărand. Apoi s-a vizitat Muzeul aurului.

La înapoiere spre Sebiș, s-a vizitat cimitirul eroilor neamului de la Țebea, s-a făcut un popas la monumentul lui Avram Iancu în Hălmagiu, iar la Gurahonț s-au depus coroane de flori pe mormintele eroilor căzuți la Prunișor, în septembrie 1944.

Sâmbătă, 21 septembrie 1985, grupul de veterani și oaspeți se deplasează la Ineu, unde vizitează Muzeul militar, la fosta Școală de ofițeri de rezervă.

La Bocsig, veteranii au fost întâmpinați de un detașament de tineri călări, care i-au însoțit până în centrul comunei unde, populația și autoritățile i-au primit cu tradiționala pâine și sare, în sunete de fanfară militară. S-au deplasat apoi în cimitirul satului, unde au depus coroane de flori pe mormintele eroilor: elev Petre Popescu, Ion Ienășescu, căzuți în luptele de la Ineu și eroul sovietic Ivan Artimzovici, căzut la Bocsig.

La Mănerău, veteranii s-au întâlnit cu localnicii tot în cadrul cimitirului, unde au depus coroane de flori pe mormintele eroilor.

Înapoierea la Sebiș s-a făcut pe la Beliu-Sâc-Cărand-Prunișor, parcurgând aliniamentul pe care s-au desfășurat luptele în septembrie 1944.

În fiecare localitate vizitată, în cinstea veteranilor, s-au prezentat programe artistice, s-au ținut vorbiri și s-au făcut evocări.

După trei zile petrecute pe locurile care păstrează neștersă amintirea evenimentelor petrecute în tinerețe, veteranii se despart într-o atmosferă caldă. La despărțire, comitetul de organizare oferă fiecărui veteran câte o mapă în care se află: caietul program, o insignă, un set de fotografii și altele.

Și de data aceasta s-a filmat, adăugându-se încă o peliculă documentară lângă cea din anul 1984.

În programul organizatorilor este planificată o a treia întâlnire, în anul 1986, care se va desfășura în localitățile Sebiș și Beliu. Itinerarul cuprinzând și localitățile în care se află morminte ale eroilor căzuți în luptele din defileul Crișului Alb.

Bocsig. Primirea grupului de veterani. 1985

Brad. La mormântul eroilor răniți la Cărand și Prunișor. 1985

REFORMA AGRARĂ DIN ANUL 1945

În primăvara anului 1945, s-a pornit o acțiune pentru înfăptuirea unei noi reforme agrare în localitățile în care se mai aflau resturi de moșii ce se puteau expropria. S-a format o Comisie pentru reforma agrară și la plasa Sebiș.

La 23 aprilie 1945, s-a ținut o adunare populară a locuitorilor din Prunișor. Cu această ocazie a fost ales comitet local pentru reforma agrară alcătuit din: Brăiloiu Vasile președinte, Cofan Vasile-Baia, Țăca Simion-Branco și Herbei Pantelie.

S-a întocmit un memoriu către Minister prin care se cerea Completarea dreptului de pădure comunală cu: Ciotosia, Deluțul și Jepul Dotii. Mai cereau 68 iug. de pământ arător ce forma rezervă de stat în Cotul Popii și 33 iug. în Balta Neagră, ce fuseseră atribuite unor voluntari din părțile Hălmaგიului și cari renunțaseră să le folosească.

Memoriul n-a avut rezultat favorabil.

Comitatul local a întocmit tabele cu locuitorii îndreptățiți la împroprietărire. Acestea au fost aprobate de către Comisia de plasă.

Fiindcă nu s-a primit teren în hotarul comunii, s-a recurs la soluția colonizărilor. În localitățile din jurul Aradului, se găseau multe terenuri și chiar case cu grădini, rămase de la germanii care părăsiseră țara în timpul războiului. Acestea erau puse la dispoziția coloniștilor, care veneau din părțile de munte.

Comitetul local a întocmit tabele și a îndeplinit formalitățile necesare în acest scop.

S-au înscris pentru colonizare un număr de 50 familii sau persoane singure. Când a fost vorba de plecare, numai cinci familii au avut curajul să părăsească vatra părintească și s-o înlocuiască cu alta din străini. Două familii au revenit la vechea vatră. Au rămas în comuna Vladimirescu: Fereștean Gligor-Cigara nr. 37 cu familia, Groza Pavel-Păhăruț nr.27 cu familia și Săbău Vasile-Sita nr.62. Acesta din urmă, după ce și-a căsătorit fetele și un băiat, a revenit în comună împreună cu soția și un copil.

Locuitorii din tabelul următor doreau să se colonizeze. În anul 1946, comitatul local a făcut o înțelegere în scris, cu comitetul local din Prăjești ca, aceștia din urmă să cedeze pășunea lor în suprafață de 80 iug. de lângă satul Prunișor, în schimbul altui teren ce ar primi în Baltă. Până la urmă nici această încercare n-a reușit.

După cum s-a văzut, de pe urma reformei agrare din anul 1945, au beneficiat, din Prunișor, numai cele trei familii care s-au colonizat.

Grădini lângă Vale

Ulița de către Vale din jos nu era delimitată spre Vale. Unii locuitori plantaseră pruni peste drum, în dreptul caselor.

În anul 1949 s-a început construirea unui grajd comunal pentru reproducători, în dreptul casei cu nr.19, cu cărămizi împrumutate de la căminul cultural și de la biserică. A fost terminat și dat în folosință în anul 1956.

În același an (1956) s-a parcelat și celălalt teren pe lângă Vale și s-a atribuit ca „loc de casă” locuitorilor Belei Traian, Gligor Vasile și Tomuța Iosif, veniți în comună din „țara moților” comuna Avram Iancu. În continuare, au mai primit loc de casă: Vaț Nicolae și Țăca Vasile din Prunișor. Toți aceștia și-au construit câte o casuță pe terenul primit și au fost înregistrați cu număr de casă la recensământul populației din anul 1956.

Comitetul local pentru Reforma Agrară Prunișor

TABEL NOMINAL

de locuitorii îndreptățiți la împrumutarea cari doresc să se colonizeze

Nr. crt.	Nr. casei	Numele și prenumele	Categ	Starca civ.	Averea cc posedă	Averca părinților	Obs.
1.	27	Fereștean Aurel	III	necăs.	Nu arc	-	a
2.		Carpine Vasile	III	necăs.	1 iug. păm.	-	a
3.	45	Fereștean Pavel	III	necăs.	1 iug. păm.	-	a
4.	38	Voian Simion	III	căs. 2 copii	12 boi	-	a
5.	87	Cofan Gheorghe	III	căs. 4 copii	Nu arc	-	a
6.	120	Cofan Iosif	III	căs. 2 copii	Nu arc	-	a
7.	81	Morondan D-tru	III	căs. 4 copii	1 iug. păm.	-	a
8.	20	Hălmăgean Nic.	III	căs. 3 copii	1 iug. păm.	-	a
9.	27	Groza Pavel	III	căs. 5 copii	2 cai	-	a
10.	45	Toader Gheorghe	III	căs. f. copii	1 iug. păm.	-	a
11.	34	Țăca Simion	III	3 cop.	2 boi	-	a
12.	51	Voian Todor	III	necăs.	Nu arc	-	a
13.	40	Hălmăgean Vasile	III	căs. 1 cop.	2 iug.- păm. 2 boi, car	-	a
14.	22	Hada Pavel	III	căs. 1 cop.	Nu arc	1 iug. pt. cl	a
15.	109	Groza Moise	III	căs. 1 cop	2 iug. păm., 2 boi, car, vacă	-	a
16.	132	Raț Ioan	IV	căs. 1 cop	Nu arc	-	a
17.	37	Fereștean Gligor	IV	căs. 2 cop	1/2 iug. păm	-	a
18.	53	Hălmăgean Anton	IV	căs. 2 cop	1 iug. păm.	-	a
19.	55	Filip Ioan	VI	căs. f. cop	1/2 iug. păm	-	D

Notă. Categoriile sunt conform ord. nr. 1 din 27 aprilie 1945 al Comisiei de plasă. Prunișor, 24 septembrie 1945
 PREȘEDINTE: s.s. V. Brăiloiu s.s. Mateău Teodor, primar MEMBRI: s.s. Țăca Simion, s.s. Cofan Vasilie
 Comisia de plasă Sebiș: Dăm aviz favorabil pentru colonizarea locuitorilor din prezentul tabel. Sebiș, la 24 septembrie 1945
 PREȘEDINTE s.s. Moț Simion L.S. Secretar s.s. Gr. Pârvu

Comitetul local pentru Reforma Agrară Prunișor

TABEL NOMINAL SUPLIMENTAR
de locuitorii îndreptățiți la împroprietărire cari doresc să se colonizeze

Nr. crt.	Nr. cască	Numele și prenumele	Categ	Starca civ.	Averea ce posedă	Averea părinților	Obs.
1.	3	Mihulin Rafila	I	văd	Nu are	2 iug.	a Nu are casă
2.	11	Matci Nicolac	III	necăs.	1 iug. păm.	f. casă pt ca	a Nu are casă
3.	88	Popa Gligor	III	căs.	Nu are	6 iug. păm la 5 copii	a Nu are casă
4.	32	Roșu Irimic	III	căs. 2 copii	1 iug. păm. 2 tuluci	-	a
5.	51	Dragoș Costan	III	căs. 4 copii	1 iug. păm. 2 bivoli, car	-	a
6.	91	Roșu Vasile	III	căs. 2 copii	1 iug. păm. 2 vițe	-	a
7.	80	Roșu Pavel	III	căs. 4 copii	1 iug. păm.	-	a
8.	43	Popa Nicolac	III	căs. 3 copii	casă, 2 boi	2 iug. ce va moșteni cl	a
9.	30	Filip Teodor	III	necăs.	nu are	1 iug. va moșteni cl	a
10.	105	Fereștean Pavel	III	căs. 3. copii	nu are	-	a
11.	45	Fereștean Nic.	III	căs. a cop.	1/2 iug. 2 boi, car	-	a
12.	115	Carpine Gligor	III	căs. 2 cop.	1 iug., 1 vacă, vițel	-	a
13.	48	Micula Traian	III	căs. 1 cop.	3 iug.- păm. 2 vaci	-	a
14.	60	Moș Ion	III	căs. 2 cop.	2 iug. 1 vacă	-	a
15.	31	Ivuț Nicolac	IV	căs. 2 cop	1 iug. păm., 2 boi, car	-	a
16.	132	Raț Ioan	IV	căs. 1 cop	Nu are	-	a
17.	118	Matcău Ioan	IV	căs. 3 cop	1 iug.	-	D
18.	98	Cofan Vasile	IV	necăs.	1/2 iug.	-	D Nu are casă
19.	117	Matcău Alex	IV	căs. 1. cop	Nu are	-	Pantofar. Luptător. A fost condamnat

Nr. crt.	Nr. casei	Numele și prenumele	Categ	Starea civ.	Averea ce posedă	Averea părinților	Obs.
20.	134	Țăca Nicolae	IV	căs. 1 c.	1 iug., 2 cai, căruță	-	D
21.		Căra Pavel	IV	nccăs.	1 iug. vic.	-	D Nu arc casă
22.	45	Fereștean Ioan	IV	nccăs.	nu arc	-	D
23.	45	Polcac Maria	văduvă V	căs. 1 cop.	1/2 iug. 2 lot	-	c
24.	82	Urs Saveta	văduvă V	văd. 1 cop.	2 iug.	-	c
25.	106	Văd. Popa Isai	V	văd. 1 cop.	nu arc	-	c
26.	-	Stașac Ioan	IV	nccăs.	nu arc	1 iug. pt. cl	B
27.	49	Dragoș Damaschin	IV	căs. 1 cop.	1 iug. păm.	-	D
28.	26	Mladin Simion	V	tatăl fiu dispărut	nu arc	1 iug	D
29.	13	Covășan Ioan	VI	căs. 1 cop.	nu arc	-	f Nu arc casă
30.	39	Fereștean Pavel	VI	căs. 1 cop.	1 iug.	-	D
31.	2	Hălmăgean Vasile	VI	căs. fără cop.	nu arc	1 iug. pt. cl	D

Notă. Categoriile sunt conform ord. nr. 1 din 27 aprilie 1945 al Comisiei de plasă. Prunișor, 24 septembrie 1945

PREȘEDINTE: s.s. V. Brăiloiu s.s. Matcău Teodor, primar MEMBRI: s.s. Țăca Simion, s.s. Cofan Vasilie

Comisia de plasă Sebiș: Dăm aviz favorabil pentru colonizarea locuitorilor din prezentul tabel. Sebiș, la 2 octombrie 1945

PREȘEDINTE s.s. Moț Simion L.S. Secretar s.s. Gr. Părvu

DECLARAȚIE DE SCHIMB DE TERENURI

Noi, Jurcău Ioan, primarul comunei *Prăjești*, Toma Pavel și Lazăr Terentie, membri ai Comitetului local pentru Reforma Agrară, prin aceasta declarăm că suntem dispuși de a trata în vederea unui schimb de pășune cu satul *Prunișor*, dacă acest sat va primi pășune împădurită situată lângă pășunea împădurită și atribuită comunei *Prăjești*, precizată în Monitorul Oficial Nr. 259 din 9 noiembrie 1937.

În cazul acesta vom da pășunea noastră veche situată în jurul satului *Prunișor* pentru pășunea împădurită ce va primi din pădurea Statului de lângă parcela noastră în vederea completării pășunii în același teritor, astfel satisfăcând interesele ambelor sate.

Prăjești, la 11 ianuarie 1946

Primar
ss. I. Jurcău

Deleg. Ref. Agrare
ss. P. Toma
ss. Lazăr Terentie

L.S.

COTE DE CEREALE

După alegerile din 19 noiembrie 1946 s-au făcut două legi care consolidau reforma agrară din anul 1945 și se fixează noi cote de cereale.

Se prevedea ca agricultorii să predea statului o anumită cotă de cereale din recolta anului respectiv.

Producătorul primea o înștiințare de forma:

„Județul Arad, Plasa Sebiș, Comuna Prunișor

Proces verbal Nr. 75172 din 23 iulie 1948

Numele producătorului .....

Domiciliul Prunișor

Exploatația agricolă înscrisă în registrul agricol al comunei Prunișor la Nr. .... cu o suprafață arabilă de 9,31 ha. Comisiunea comunală a stabilit, în baza Deciziei Nr. .... publicată în Monitorul Oficial Nr. .... din ..... 1948 obligațiunea de a preda din recolta 1948 următoarele cantități:

Suprafața cultivată în ha cu grâu - 3,10 ha. Cantitatea de predat - 1.395 kg grâu
Suprafața cultivată cu ovăz - 1,31 ha. Cantitatea de predat - 393 kg ovăz.”

La treieris, producătorul prezenta obligația de predare a cotei. Responsabilul de la batoză înscrisa pe verso cantitatea realizată. Reținea uiumul de 12% și cota.

Producătorul arătat mai sus a obținut o recoltă de 2.787 kg grâu, din care a predat uiumul și cota stabilită.

După câte se văd, în anul 1948 recolta de grâu a fost sub 2.000 kg producție la hectar.

În anii următori s-au stabilit cote obligatorii și pentru alte produse: porumb, fasole, cartofi, floarea-soarelui, ceapă, semințe de trifoi, furaje (fân).

Exploatația agricolă care deținea 4,14 ha teren, din care 3,64 arabil, a predat următoarele cantități de produse:

	<u>1950</u>	<u>1951</u>	<u>1952</u>	<u>1953</u>	<u>1955</u>
grâu	286 kg	437 kg	340 kg	380 kg	381 kg
ovăz	-	60	72	-	-
porumb	228	396	558	373	549
floarea-soarelui	-	15	18	-	4
fasole	-	10	12	-	-
cartofi	273	160	480	328	196
ceapă	75	-	-	-	-
semințe de trifoi	16	-	-	-	-
alte boabe	-	-	-	-	57
furaje (fân)	-	105	298	186	194

În anul 1952, obligațiunea de predare a cotelor avea următorul conținut:
„Regiunea Arad. Raion Gurahonț. Comuna Prunișor.

Obligațiunea de predare Nr. ....

pentru produsele agricole vegetale

Pe baza Decretului Nr. 58 privitor la colectarea produselor agricole publicat în Buletinul Oficial Nr. 14 din ... și a Hotărârii Nr. ... din ... dată de Consiliul de Miniștri.

Gospodăria ... din satul ... comuna Prunișor, raionul Gurahonț, regiunea Arad, înscrisă în registrul agricol al comunei sub Nr. ... cu o suprafață de 4,14 ha, din care arabil 3 hectar 64 ari, va preda Statului la preț oficial următoarele cantități de produse: grâu 340 kg, ovăz 72 kg, porumb 558 kg, floarea-soarelui 12 kg, cartofi 480 kg, furaje (fân) 298 kg.”

Pe lângă cotele de produse vegetale, s-au introdus cote obligatorii de predare și pentru produsele animale (carne, lapte, lână).

În anul 1948 1953, „obligațiunea” avea următorul cuprins:

Obligațiunea de predare Nr. ....

pentru produse animale

Gospodăria ... din satul Prunișor, comuna Prunișor, raionul Gurahonț, regiunea Arad, având suprafața totală de 4,14 ha și ... vaci și bivolițe de lapte, din care ... folosite la jug și ... oi în total, din care ... oi mulgătoare, capre ... în total, din care ... capre mulgătoare, înscrise în registrul agricol comunal sub Nr. ....

În baza Decretului Nr. ... și H.C.M. Nr. 160230 privitor la predarea cotelor obligatorii din produsele animale, va preda Statului în anul 1953, la preț de colectare, următoarele cantități:

1. Lapte de vacă și bivoliță l

2. Lână ..... kg

3. Carne. Cota pe gospodărie - 115 kg, din care de porc 45 kg.

Cotele de lână erau de 0,400 - 0,450 kg de fiecare oaie.

Pe data de 1 ianuarie 1957 au fost sistate cotele de produse vegetale și înlocuite cu altă formă de colectare, și anume contractările.

În anul 1960 au fost înlocuite și cotele de produse animale cu contractările.

În anul 1958, membrii întovărășirii agricole care contractau cereale primeau un act redactat astfel:

„Adeverință. Tov. .... este membru al întovărășirii noastre și, în cadrul acesteia, în baza liberului consimțământ, a contractat cu Statul prin Întreprinderea „Recolta” următoarele produse: grâu 200 kg.”

Porumbul se plătea cu 1,20 lei/kg preț de contractare.

CARTELELE

În timpul celui de-al doilea război mondial au fost distruse sau avariate foarte multe fabrici și uzine, depozite, drumuri, mijloace de transport. În magazine se găseau puține mărfuri. Nu erau obiecte de îmbrăcăminte: haine, paltoane, cămăși, pânzetur, încălțăminte. Nu se găseau obiecte casnice suficiente. Nu erau cereale îndestulătoare. Nu se puteau fabrica pâine, zahăr, pentru a satisface toate cerințele.

În asemenea împrejurări, conducerea de stat a luat măsuri de raționalizare a consumului pentru unele mărfuri și produse. În acest scop a introdus „cartele” pentru îmbrăcăminte, încălțăminte, pâine, zahăr, obiecte casnice, combustibil și altele.

Primeau cartele muncitorii, angajații și funcționarii care nu aveau pământ. Cartelele pentru îmbrăcăminte, încălțăminte și obiecte casnice aveau niște tichete cu un anumit număr de puncte. Era stabilit câte puncte sunt necesare pentru un costum, câte pentru un palton, o cămașă, un metru de pânză sau o pereche de ghete. Când se cumpăra o marfă, se decupau din cartelă punctele corespunzătoare, pe care vânzătorul le lipa pe o planșă cu care justifica marfa vândută. Când punctele din cartelă erau epuizate, nu se mai puteau face cumpărături. Mărfurile care se procurau pe cartelă erau mai ieftine.

Pentru pâine, zahăr și combustibil se eliberau „tichete”. Acestea erau întrebuințate câte trei luni. Partea corespunzătoare fiecărei luni era împărțită în atâtea dreptunghiuri câte zile avea luna respectivă. Tichetul pentru fiecare zi era de mărimea unei jumătăți de timbru poștal și avea data zilei respective. Ex. : T. p. 31 dec. 1962; T. p. 30 dec. 1962, și așa mai departe. Vânzătorul decupa tichetul din cartelă, după ce elibera, contra cost, cantitatea de pâine prevăzută pentru o persoană.

Tichetele de zahăr erau mai mici, având mai puține taloane. Tichetele pentru copmbustibil erau de mai multe categorii, deoarece unii posesori aveau dreptul la o cantitate mai mare de combustibil. Tichetele li se eliberau celor îndreptățiți prin întreprinderile ori instituțiile la care erau angajați.

Cadrele didactice au primit tichete pentru pâine până în anul 1965, iar pentru combustibil până în anul 1968. Unele categorii de muncitori au beneficiat de tichete pentru combustibil și în anul 1980 (cei cu salarii și pensii sub 800 de lei lunar).

În anul 1948, Ministerul Industriei și Comerțului a aprobat să se distribuie bocanci contra cost, fără cartelă, direct din fabrică, recensorilor oficiali care s-au distins în lucrările de recensământ din 25 ianuarie 1948 (Ordinul nr. 128/1948 al Biroului Statistic Județean Arad).

ARCUL DE TRIUMF

Ultimul rege al României, Mihai I, sub presiunea clasei muncitoare, a fost silit să abdice la 30 decembrie 1947. S-a proclamat Republica Populară Română. În urma acestui act revoluționar, clasa muncitoare a preluat întreaga putere politică în stat.

În amintirea acestei victorii, s-a hotărât ca ziua de 30 decembrie să fie sărbătoarea națională a poporului român. Această izbândă a fost atât de măreață, încât conducerea de partid a hotărât să marcheze acest eveniment prin construirea câte unui „arc de triumf” în fiecare localitate.

La Prunișor a fost construit un asemenea arc în mijlocul comunei, peste șosea, în dreptul caselor cu nr. vechi 25 și nr. vechi 45.

În marginea șoselei - de o parte și de alta - au fost împlântați în pământ câte patru stâlpi înalți de câte 6 metri, la distanță și interval de 60 centimetri. Stâlpii au fost îmbrăcați cu scânduri până sus și uniți, peste șosea, cu două grinzi suprapuse la 60 centimetri. Pe aceste grinzi erau fixate portretele înrămate ale membrilor C.C. al P.C.R., în frunte cu Gheorghe-Gheorghiu-Dej.

Construirea acestui arc de triumf a costat 40 mii de lei, plătiți din bugetul comunei. Peste câțiva ani, arcurile de triumf au fost demontate.

ÎNDELETNICIRILE LOCUIITORILOR ÎNTRE ANII 1920-1962

Agricultura

Ocupația principală a locuitorilor din Prunișor a fost munca pământului și creșterea vitelor. Agricultură se făcea în mod primitiv, mai ales în prima parte a perioadei de care ne ocupăm. Pământul se ara cu plug de lemn tras de doi boi sau cai. Grapele de lemn aveau colții de fier. Semănatul cerealelor se făcea prin împrăștiere cu mâna. Săpatul porumbului se executa cu sapa. Munca era fără spor. Păioasele se recoltau cu secera și cu coasa. Se atașa o „coardă” de nuia la coasă, pentru a așeza spicele în aceeași direcție. Femeia care făcea mănunchi după coasă aduna spicele din „brazdă” cu secera și le punea pe legătoare. Cu mănunchii din a doua brazdă se completau snopii. În urmă venea „legătorul” și îi lega. Snopii erau apoi adunați și clădiți în cruci sau călcăie. După ce se stabilea locul ariei pe comună, în vederea treieriișului cu batoza, snopii erau transportați și clădiți în stoguri.

Unii locuitori nu mai așteptau după batoză. În anul 1935 au făcut o arie în uliță, în dreptul casei cu nr. v. 20. În mijlocul ariei au plantat un stâlp. Au împrăștiat grâul în arie. Au legat un cal de stâlp cu o funie, care ajungea până la marginea ariei. Calul călca grâul până ce funia se învârtea toată după stâlp. Apoi se întorcea în sens invers. După un timp, grâul era întors cu furca. Când spicele erau scuturate de boabe, paiele se adunau și se scoteau din arie. Boabele se treceau prin vânturătoare, pentru a se curăți de pleavă, dar rămâneau amestecate cu pământ. Se spălau apoi în Vale și se întindeau la soare să se usuce.

Prin anul 1940 a apărut în sat o mașină de semănat porumb. În anul 1943 erau patru mașini. Le făceau rotarii în colaborare cu fierarii. Aceste patru mașini le folosea întregul sat. Dacă porumbul era semănat pe rânduri, și muncile de întreținere se executau mult mai ușor. Herbei Ioan a primit un plug de săpat. Un cal îl trăgea ușor. Bine reglat, scormonea pământul printre rândurile de porumb. Pentru săpător rămânea puțin pământ de lucrat cu sapa. Sarcina lui era de a plivi buruienile și de a rări plantele la 50-60 cm distanță. Între rânduri erau 70 cm. Pe atunci era dictonul: „Rarul umple carul.”

Asemenea „prășitoare” au mai procurat și alți locuitori. Fierarii din Sebiș se specializaseră în confecționarea acestor unelte agricole.

După anul 1940, unii locuitori și-au procurat pluguri de fier.

Prin anul 1945, veneau muncitori cu câte o forjă și alte instrumente, în zile de sărbătoare, și improvizau câte un mic atelier în marginea șoselei, unde reparau uneltele agricole ale țăranilor. Ascuteau fierul plugului, colții grapelor; reparau sape și cazmale.

În urma recensământului făcut în anul 1948, numărul mașinilor și uneltelor agricole era următorul: pluguri 110, grape de fier 85, semănătoare pentru porumb 5, prășitoare 6, batoze 1, vânturătoare 1, trioare 4, pompe de stropit vița 3; care și căruțe 146; animale de tracțiune erau: 38 cai peste 3 ani și 223 boi peste 2 ani.

Într-o vreme - prin 1954 - se preconizase semănatul porumbului în pătrat, la distanță și interval de 70 cm. Era o muncă costisitoare. La Prunișor nu s-a aplicat. Tot pe atunci se aduceau pluguri de fier și mașini de semănat porumb, la cooperativă în sat, pentru a fi împrumutate sâtenilor în schimbul unei taxe.

Pământul arabil din Prunișor nu era fertil în toate tarlalele. În Hălmăgeni, grâul creștea slab. Porumbul nu ajungea la maturitate în fiecare toamnă. Uneori îl stricau viezurii și porcii mistreți. De aceea, prin 1945, unii locuitori au propus ca această tarla să se amenajeze de pășune pentru animale, iar pentru teren de cultura plantelor să se delimiteze o parcelă din pășunea comunală.

În Rușca și Ferești era teren mai fertil. Dar cel mai corespunzător se afla în Cornești. Aici s-au obținut până la 2.400 kg grâu la hectar.

Se semăna mai mult grâu și porumb. De regulă, aceste culturi se succedau. Se cultiva și puțin ovăz, se semăna, uneori, trifoi. Floarea-soarelui se cultiva numai intercalată prin porumb. În anul 1956 s-a cultivat și sfeclă de zahăr, în Cornești. N-a reușit bine, fiindcă locuitorii nu erau deprinși cu asemenea cultură.

Locuitorii care aveau și animale pregăteau gunoi de grajd, pe care îl transportau pe terenurile de cultură, mai ales pe cele ce urmau să fie însămânțate cu porumb. Unii lucrau foarte bine. Dacă semănau grâu după porumb, după ce grăpau ogorul, adunau „cotirișii” de coceni și îi scoteau afară din holdă. Făceau răzoare pe locurile mai joase, să se scurgă apa ce prisosea. Curățau șanțurile pe marginea holdei și pe lângă dulaie. Depuneau muncă, dar aveau și recolte bogate.

Pământul arabil însă era insuficient pentru a satisface trebuințele de hrană pentru toți locuitorii și animalele din comună. Mulți locuitori nu posedau pământ arător. Alții aveau puțin și mai luau pământ în arendă sau în dijmă de la parohii ori chiar de la alți locuitori care nu puteau să muncească.

La 23 ianuarie 1948 s-a făcut un recensământ agricol și al populației. S-au întocmit 249 de buletine de recensământ, între care: unul pentru comuna politică și unul pentru composesoratul urbanial.

Din cele 247 de buletine întocmite pentru populație, în 30 au fost notați acei locuitori care aveau numai grădina casei, iar în 217 au fost trecute exploatațiile agricole. După mărimea lor, se prezentau astfel:

până la 5000 mp		8 exploatații	
de la 5001 mp	- 1 ha	36	„
de la 1 ha	- 3 ha	121	„
de la 3 ha	- 5 ha	40	„
de la 5 ha	- 10 ha	10	„
de la 10 ha	- 20 ha	2	„
	Total	217	exploatații

În anul 1953 în Prunișor suprafața de pământ arabil era de 407,14 ha, din care: 373,63 ha aparținea țăranilor individuali, iar 33,51 ha funcționarilor și muncitorilor.

Din datele înregistrate cu ocazia recensământului rezultă că locuitorii din Prunișor nu dispuneau de mijloacele de producție necesare pentru angajarea întregii populații active, care era de 607 persoane, și nu producea cereale suficiente pentru satisfacerea trebuințelor gospodărești.

De asemenea, se constată că majoritatea locuitorilor se întovărășeau la muncile agricole, fie punând câte două perechi de boi la plug, fie lucrând în clacă la aceia care nu aveau atelaje, ori la transportarea cerealelor la arie etc.

Planuri de cultură

În anul 1949 au fost introduse „planurile de cultură” obligatorii pentru fiecare gospodărie.

În continuare arătăm conținutul unui astfel de plan pentru anii: 1949-1950, 1950-1951 și 1951-1952

	1949-1950	1950-1951	1951-1952
grâu	2 ha	1,39 ha	1,70 ha
trifoi	0,25 ha	0,25 ha	-
câneapă	0,02 ha	0,01 ha	-
porumb	0,87 ha	1,07 ha	0,80 ha

cartofi	0,08 ha	0,20 ha	0,20 ha
diferite legume	0,05 ha	0,20 ha	0,06 ha
ogor negru 0,50 ha	-	-	-
fasole	-	0,20 ha	0,03 ha
castraveți	-	-	0,01 ha
roșii	-	0,03 ha	0,01 ha
ceapă	-	0,02 ha	0,06 ha
	<u>1949-1950</u>	<u>1950-1951</u>	<u>1951-1952</u>
ardei	-	-	0,01 ha
varză	-	0,01 ha	0,02 ha
usturoi	-	-	0,01 ha
alte plante perene	-	0,58 ha	-
sfeclă de nutreț	-	-	0,03 ha
floarea-soarelui	-	-	0,06 ha
ovăz	-	-	0,50 ha

După cum se poate observa, în primul an planul de cultură a fost mai simplu. În anii următori au fost precizate legumele ce trebuiau cultivate.

Întovărășirea agricolă

În anul 1949 au luat ființă primele cinci gospodării agricole colective din țară, între care și cea din Sântana, județul Arad.

După această dată s-a început o acțiune de lămurire a țăranilor săraci și mijlocași de a se uni în întovărășiri agricole, ca să poată munci mai ușor pământul. În localitățile de la șes, cu pământuri mai fertile, se ducea muncă de lămurire pentru înființarea gospodăriilor agricole colective.

Munca de lămurire a țăranilor o desfășurau activiștii de partid, organele locale ale puterii de stat și cadrele didactice.

La Prunișor s-a convocat o adunare populară în ziua de 7 februarie 1953. Doi activiști de partid au căutat să-i lămurească pe locuitorii satului despre foloasele întovărășirii agricole.

În continuare, s-a ales un comitet de inițiativă alcătuit din: Brăiloiu Vasile, Matcău Teodor-Șuștăru și Hălmăgean Antonie. Membrii comitetului au întocmit un plan de acțiune.

În cadrul căminului cultural au fost prezentate programe artistice axate pe această temă. S-au ținut conferințe cu subiecte potrivite.

Membrii comitetului au dus muncă de lămurire de la om la om. Munca nu era deloc ușoară.

După multe stăruințe, au fost lămurii câțiva locuitori, care aveau pământ puțin și nu puteau trăi numai din veniturile realizate din agricultură, ci trebuiau să mai ocupe și câte un serviciu pentru a completa, cu salariul, cheltuielile pentru întreținerea familiei. Printre cei dintâi care s-au înscris au fost: învățătorul, directorul căminului cultural, agentul fiscal, gestionarul cooperativei de consum, cinci pădurari, doi muncitori de la moară, patru angajați ai sfatului popular.

Numele acelor care au pornit pe această nouă cale sunt: Brăiloiu Vasile, Matcău Teodor-Șuștăru, Hălmăgean Antonie, Hălmăgean Teodor-Dirica, Hălmăgean Vasile, Miclea Vasile, Matei Milente, Roșu Gheorghe, Matcău Ioan, Filip Vasile-Juca, Toader Gheorghe, Georgescu Ion, Popa Nicolae-Michi, Hărduț Pavel și Crișan Ioan.

Până la 15 aprilie s-au înscris 15 familii cu o suprafață de teren arabil în întindere de 18 ha.

La 27 aprilie 1953, într-un cadru festiv, s-a inaugurat întovărășirea agricolă din Prunișor cu denumirea „Întovărășirea agricolă 1 Mai”. Actul de constituire a fost semnat de toți membrii majori ai familiilor arătate mai sus.

Comitetul de conducere a fost alcătuit din următorii: Matcău Teodor, președinte, Hălmăgean Antonie, Miclea Vasile, Brăiloiu Vasile și Matcău Ioan.

De acum încep greutățile. Terenul de 18 ha trebuia comasat într-o singură tarla. Membrii întovărășirii aveau parcelele împrăștiate în tot hotarul. Comitetul de conducere a hotărât ca tarlăua din țarina Rușca de lângă Vale să formeze perimetrul întovărășirii. Pentru aceasta, trebuia dusă muncă de lămurire cu proprietarii parcelelor din această tarla să primească în schimb parcelele întovărășitorilor. Puțini s-au învoit mai ușor, primind parcelele situate în loc mai potrivit. Cei mai mulți îi primeau pe agitatori cu înjurături, blesteme și amenințări. C. Catița a intrat în Vale cu părul despletit, a îngenuncheat în apă și, privind spre soare, îi blestema cum îi venea la gură, pe aceia care vor îndrăzni să intre cu plugul în pământul ei moștenit de la strămoși. Alții amenințau că vor sta cu securea la capătul parcelei și îi vor lovi pe cei ce le vor călca pământul.

Alt mare inconvenient era că nimeni dintre întovărășiți nu avea plug și animale de muncă. Pentru aratul și însămânțatul terenului trebuiau angajați plugari din afară. Niciunul dintre plugarii din sat nu voia să execute asemenea lucrări, pentru a nu fi înjurat de consăteni. Comitetul de conducere a angajat un tractorist particular din Răpsig, care a arat tot terenul. Întovărășiții au adus plugari din Cărand, pentru a semăna și grăpa. Până la toamnă spiritele s-au mai liniștit.

La Șicula și Chișineu-Criș se înființaseră stațiuni de mașini și tractoare (S.M.T.), care să sprijine întovărășirile agricole, dar nu pridideau să are toate terenurile acestora.

În anii următori, întovărășiții au mai primit pământ în Cornești, din rezerva de stat. Arăturile de toamnă, cele de primăvară și dezmiriștitul le executau cu tractoare de la S.M.T. Șicula și Criș. Au realizat recolte bogate. Aveau cereale suficiente. Unii au început să crească vite. Cinci membri ai întovărășirii și-au cumpărat boi, pluguri, căruțe. Lucrurile mergeau din ce în ce mai bine. În anul 1957, întovărășiții au cumpărat o mașină de semănat grâu.

Văzând ceilalți locuitori că munca în întovărășire se execută mai ușor, că se pot folosi tractoare, că recoltele sunt mai bogate, au mai cerut și alții să se înscrie ca membri. În primăvara anului 1958 numărul întovărășitorilor ajunsese la 36 de familii, cu o suprafață de 28 ha teren arabil.

Gospodăria agricolă colectivă

În cei zece ani care au trecut de la înființarea primelor gospodării agricole colective din țară au luat ființă câteva și în județul Arad. În anul 1959 s-a dus muncă mai susținută pentru lămurirea țăranilor din comunele cu pământ mai feritil de a-și uni proprietățile într-o gospodărie agricolă colectivă. La Sebiș au fost organizate echipe de agitatori cărora li s-au repartizat câte un număr de cinci-șase gospodari pe care să-i viziteze tot la două-trei zile și să caute să-i lămurească pentru a păși pe noul drum.

La început s-a stat de vorbă cu țăranii care aveau pământ puțin. Aceștia se lămureau mai ușor, socotind că nu au prea mult de pierdut.

Țăranii mijlocași se lăsau mai greu, gândind că pierd dreptul de proprietate asupra pământului, asupra animalelor de tracțiune și alt inventar. Aceștia erau chemați la sfatul popular, unde organele de stat și de partid le arătau avantajele pe care le vor avea dacă se înscriu „de bună voie” în gospodăria agricolă colectivă.

Până la toamnă s-au înscris 59 de familii și s-a inaugurat gospodăria agricolă colectivă „7 Noiembrie” din Sebiș. Potrivit statutului de organizare, membrii aduceau

în gospodărie pământul, vitele de tracțiune (boi, cai), car, căruță, hamuri, plug, grapă și vaci, dacă aveau mai mult de una.

Articolul 5 din statut prevedea că: „în proprietatea personală rămâneau: casa de locuit, curtea și grădina casei, 25 de ari de teren arabil ca lot personal în țarină, o vacă, tineret, porci, oi până la 10, familii de albine până la 10, păsări câte dorea”.

Munca câmpului se executa în comun, iar plata se făcea după „zile-muncă”.

Încă de la început lucrările s-au executat cu tractoare de la S.M.T., cu atelajele colectiviztilor și cu brațele. Pe lângă cereale s-a cultivat și sfeclă de zahăr. S-a amenajat un teren lângă Vale pentru grădina de legume și zarzavaturi.

Mecanizatorul Herbei Pantelie din Prunișor cu un tractor de la SMT Șicula - octombrie 1957

Treieratul grâului cu batoza

LA RECOLTAT

La seceriș, în perimetrul întovărășirii agricole din tarlaua Rușca - 1958

Membrii gospodăriei primeau cereale, zahăr, legume, bani, proporțional cu numărul zilelor de muncă prestate. Toți erau foarte mulțumiți.

Colectiviștii erau scutiți de plata impozitelor pentru pământul și animalele predate. Mai aveau și alte avantaje. În anul următor, au început să se înscrie și alți țărani individuali în gospodăria agricolă colectivă.

La Prunișor, activiștii de partid și alți agitatori continuau munca de lămurire. S-au organizat vizite colective la diferite gospodării și în special la cea din Sântana, care avea un deceniu de activitate, timp în care se dezvoltase foarte mult. Oamenii au văzut, s-au lămurit și s-au hotărât să-și schimbe modul de muncă și trai.

În ziua de 22 ianuarie 1962, un număr de 120 de capi de familie din Prunișor, îmbarcați în 20 de căruțe, cu drapele roșii și tricolore, cu pancarte, cârpe roșii la cai și „ștăbul de la Bârșa”, s-au prezentat la Casa de cultură din Sebiș, unde erau adunați colectiviștii, și au depus cereri individuale pentru a fi primiți ca membri ai gospodăriei agricole colective.

Au fost primiți. Filip Gheorghe de la nr. v. 61 și Herbei Alexandru au fost cooptați în comitetul de conducere al gospodăriei agricole colective. Acasă au continuat petrecerea la căminul cultural. Convoiul a fost condus de Burtă Gavril.

Pentru muncă, s-a organizat brigada Prunișor.

Primii brigadieri au fost: Roșu Simion și Filip Pavel.

În anul următor s-au înscris și locuitori din Prăjești, Donceni și Sălăgeni, formând o singură gospodărie agricolă colectivă pe comună.

Colectivizarea agriculturii pe țară s-a încheiat la 12 aprilie 1962.

În anul 1964, în Prunișor erau 149 de familii de țărani colectivști, 3 familii de țărani individuali (Boșcai Isai, nr. v. 26, Filip Nicolae, nr. v. 30, și Hălmăgean Elena, nr. v. 100) și 84 de familii de muncitori și intelectuali. Celor trei familii de țărani individuali li s-au repartizat loturi de pământ în schimb, în alte sate. În felul acesta tot terenul agricol a devenit proprietatea gospodăriei agricole colective.

Prin anul 1963, terenul din Hălmăgeni a fost amenajat ca loc de pășune pentru animale. În schimb, s-a luat o parte din pășunea comunală și s-a transformat în teren arător, după cum propuseseră unii locuitori, cu mulți ani în urmă.

În tarlăua a treia din Rușca s-au construit grajduri și pătule.

De la 1 ianuarie 1966, gospodăria agricolă colectivă s-a numit cooperativă agricolă de producție. După câțiva ani de practică cu plata după zile-muncă s-a trecut la plata „în acord global”.

De la 1 ianuarie 1967 s-au acordat pensii de bătrânețe, câte 40 de lei lunar acelor care n-au lucrat în C.A.P. și câte 50 de lei acelor care au făcut zile-muncă.

Mai târziu s-au adus hotărâri pe țară de a se acorda „loturi personale” numai membrilor care muncesc efectiv și îndeplinesc un anumit număr de zile-muncă pe an, în cadrul cooperativei.

Prin „statutul” adoptat în anul 1972 s-a stabilit ca grădina casei să se socotească în 800 mp, iar suprafața ce depășește să fie înglobată în lotul personal.

Între timp s-au făcut legi care stabilesc drepturi și pentru țărani cooperatori la fel cu ale muncitorilor din întreprinderi.

Articolul 5 din statutul adoptat în anul 1977 prevede: constituie proprietate personală a țăranilor cooperatori: casa de locuit și construcțiile gospodărești anexe, terenul pe care se află acestea și curtea, a căror suprafața totală nu poate depăși 250 metri pătrați, animalele de producție, precum și inventarul agricol mărunt. Cooperatorii pot avea în proprietate personală pe o familie (soțul și soția împreună cu copiii lor necăsătoriți) până la 3 bovine de producție, 15 oi sau capre și un număr nelimitat de porci, păsări, iepuri de casă, stupi de albine.

Adunarea generală poate aproba ca cooperatorii să dețină pe o familie un număr mai mare de bovine, ovine sau caprine.

- veniturile și economiile realizate prin muncă,
- producția obținută de pe lotul atribuit în folosință.

Cooperatorii care dețin sau dobândesc animale și inventar agricol peste cele prevăzute în aliniatele precedente sunt obligați să le înstrăineze în termenul hotărât de adunarea generală.

Terenurile - cu excepția celor pe care se află casa de locuit, construcțiile gospodărești anexe și curtea, în suprafață totală de cel mult 250 mp - dobândite prin moștenire legală, trec în proprietatea cooperativei. Cooperatorii care dobândesc o a doua casă de locuit „sunt obligați să înstrăineze una din ele în condițiile prevăzute de lege.”

Prin articolul 10 se stabilesc drepturile membrilor cooperatori (a., b., c., d.) de a beneficia de sprijin și înlesniri, „în condițiile prevăzute de lege”, pentru îmbunătățirea pregătirii profesionale;

e) de a beneficia de ajutoare din fondurile statutare constituite în acest scop;

f) de a primi pensie și indemnizații de asigurări sociale potrivit legii, după cum urmează:

- pensie pentru munca depusă și limită de vârstă;
- pensie de urmași;
- indemnizație pentru incapacitate temporară de muncă, determinată de boli sau accidente;
- concediu plătit pentru sarcină și leuzie;
- indemnizații pentru copii;
- tratament medical în stațiuni balneoclimatice.

Cooperatorii care lucrează în unitățile agricole cooperatiste, cooperatorii pensionari, precum și membrii lor de familie, beneficiază, în mod gratuit, pe timpul internării în spital, de întreținere și medicamente.

Pe timpul tratamentului ambulatoriu, cooperatorii beneficiază de medicamente și materiale sanitare, potrivit legii.

În anul 1975 a fost canalizată Valea Prunișor și s-au făcut canale de scurgere la Morminți și în Rușca, de către întreprinderea „Sistemul de canalizare Teuz”. S-a construit cantonul pentru irigații și desecări.

Pentru ca tractoarele și alte mașini agricole să aibă teren întins de lucru, în 1977 s-au desființat două dulaie. Unul la Morminți și „linia întâi” în Rusca.

În anul 1978 erau 153 de familii de țărani cooperatori cu o suprafață de 337 ha de pământ. Lucrau în cooperativă circa 181 de persoane, din care 10-12 persoane în mod permanent. Muncau peste 400 de ha.

Cooperativa agricolă de producție Sebiș are peste 2.000 ha teren (1.469 ha arabil, 99 ha livezi, 243 ha fânaș, 32 ha pășuni). Fostele pășuni comunale le administrează Întreprinderea de Pajiști.

Se munceste cu tractoare și alte mașini agricole.

Grâul se recoltează cu combinele.

Se folosește asolamentul pe tarlale mari. Se fertilizează terenul cu îngrășăminte chimice și gunoi de grajd. Pe lângă cereale se mai cultivă plante noi: căpșuni, in pentru semințe, castraveți etc. În 1976 a fost cea mai mare recoltă de porumb realizată până în acel an la Prunișor.

Pentru îmbunătățirea muncii în cooperativele agricole de producție, conducerea de stat a adus, în decursul anilor, multe îmbunătățiri.

FERME DE ANIMALE

Locuitorii din Prunișor sosesc la Sebiș pentru a se înscrie în gospodăria agricolă colectivă - 22 ianuarie 1962

Grajdul nr. 1 - 1980

Se recoltează orzul în tarlăua Rușca - 26 iunie 1981

Plenara C.C. al P.C.R. din 1 februarie 1979 „a aprobat înființarea Consiliilor unice agro-industriale de stat și cooperatiste. Prin aceasta se asigură cadrul organizatoric necesar concentrării și specializării producției agricole, organizării de acțiuni comune în scopul folosirii eficiente și depline a pământului, a mijloacelor tehnico-materiale, financiare, a forței de muncă” („Scânteia”, 2 februarie 1979). În primele zile ale lunii februarie s-au constituit aceste consilii unice agro-industriale. „Consiliul are ca organe de conducere: - Adunarea generală - Consiliul de conducere. - Biroul executiv - Președinte al consiliului (organizator de partid) - Prim vicepreședinte al consiliului și președinte al biroului executiv (Directorul S.M.A.). Cu încadrare permanentă:

- Inginer agronom șef, medic veterinar șef, economist șef, tehnicieni.

Consiliul agro-industrial cuprinde:

- stațiune de mecanizare, centru de chimizare, sector de reparații, formațiuni de transport;

- întreprinderi agricole de stat, ferme ale întreprinderii de legume;

- cooperative agricole de producție;

- asociații economice intercooperatiste și alte forme de cooperare;

- activități de prelucrare și valorificare a produselor agricole;

- activități de construcții și producție de materiale de construcție;

- centre de reproducții și selecție a animalelelor;

- cantoane zoopastorale.”

(„Flacăra roșie” din 9 februarie 1979)

Prin Decretul Consiliului de Stat pentru modificarea și completarea Legii nr. 40/1975 privind creșterea și ameliorarea animalelor, la articolul 7 s-a stabilit: „Numărul de animale și de păsări ce pot fi crescute de fiecare gospodărie pentru nevoile proprii, vânzare la piață sau pentru contractări ori achiziții este nelimitat” („Scânteia” din 12 iunie 1980).

LEGEA RETRIBUIRII MUNCII ÎN UNITĂȚILE AGRICOLE COOPERATISTE

Au trecut douăzeci de ani de la încheierea cooperativizării agriculturii.

Obiectivul central al politicii agrare a partidului este realizarea unei agriculturi moderne, intensive, de înaltă productivitate, care să folosească cele mai noi cuceriri ale tehnicii și științei.

În vederea îndeplinirii politicii partidului și statului în domeniul retribuirii muncii în unitățile agricole cooperatiste, Marea Adunarea Națională a Republicii Socialiste România va adopta o lege în acest sens.

În proiectul legii, la art. 1 (2) se prevede: „Retribuirea muncii în unitățile agricole cooperatiste se face pe baza principiului socialist al repartiției după cantitatea, calitatea și importanța socială a muncii prestate, precum și în funcție de rezultatele obținute de fiecare unitate în parte în îndeplinirea planului producției fizice și a bugetului de venituri și cheltuieli.

„Art. 22 (1). Forma principală de retribuire a muncii în cooperativele agricole de producție este acordul global, cu tarif pe unitatea de produs sau la 1.000 de lei valoare a producției fizice obținute, respectiv a prestărilor de servicii prestate.”

„(2) În cadrul formei de retribuire în acord global, o echipă, fermă, brigadă sau sector își asumă obligația de a realiza o anumită producție de cereale, plante tehnice, legume, fructe, carne, lapte, ouă, lână sau a unei alte producții stabilite în unități fizice, pentru care retribuirea cuvenită se stabilește global, în bani sau în bani și în natură, și se acordă proporțional cu producția fizică realizată, respectarea cheltuielilor, a termenelor și a celorlalte condiții stabilite în angajament, fără a fi plafonată.” („Scânțea” din 24 ianuarie 1982)

Plenara Uniunii județene a cooperativelor agricole de producție

La 26 ianuarie 1982 a avut loc plenara Uniunii județene a cooperativelor agricole de producție, „care a analizat, în spirit critic și autocritic, modul în care a fost realizat planul în unitățile agricole cooperatiste din județul Arad în anul 1981”.

„Din informarea prezentată de tovarășa Ecaterina Oprean, președintele U.J.C.A.P., a reieșit că în cursul anului trecut o serie de cooperative agricole au obținut rezultate pozitive, unele chiar foarte bune, atât în realizarea producției vegetale, cât și în creșterea animalelor, în sporirea producției în mica industrie, în întărirea situației lor economico-financiară. Analizând însă rezultatele obținute, în spiritul exigenței comuniste, revoluționare, reiese că ele nu corespund și nu sunt în concordanță cu eforturile mari făcute de partid și de stat pentru dezvoltarea bazei tehnico-materiale a agriculturii, cu posibilitățile de care dispune agricultura județului. Astfel, pe ansamblul județului, nu s-a realizat la grâu nici producția totală, nici producția medie planificată, iar la porumb boabe, față de 3.500 kg planificate la hectar s-au realizat 3.090 kg. Nu s-au realizat producțiile planificate nici la cultura sfeclei de zahăr, soia, floarea-soarelui, legume și altele. O serie de unități, ca cele din Șicula, Nădab, Pâncota, Sinte Mică, Zărand, Ineu, Socodor, Chesinț, Moroda, Păuliș, Lipova și altele, deși dispun de condiții favorabile, au obținut rezultate foarte scăzute la aproape toate culturile. Datorită nerealizării producțiilor planificate, agricultura cooperatistă a județului nu au reușit să-și realizeze obligațiile de livrare la fondul centralizat al statului.

În sectorul creșterii animalelor, indicatorii principali de livrare la fondul de stat au fost realizați astfel: la carne de ovine și pasăre în proporție de 100,4 la sută; respectiv 100,6 la sută; în schimb, la carne de porc se înregistrează o nerealizare de 3.365 tone,

Cantonul de irigații și desecări - 1981

iar la lapte de vacă planul de livrare nu s-a realizat decât în proporție de 73,2 la sută.

Faptul că producțiile medii și totale sunt mici în multe unități cooperatiste nu poate fi pus numai pe seama condițiilor climatice nefavorabile. Ele sunt determinate în primul rând de lipsurile ce s-au manifestat în organizarea producției și a muncii, în utilizarea bazei tehnico-materiale, în aplicarea tehnologiilor necesare. În sectorul creșterii animalelor, cauzele neîndeplinirii în totalitate a sarcinilor de plan se datorează nerealizării efectivelor planificate, a sporului de greutate și a natalității reduse, a pierderilor

prin mortalități, a sacrificărilor sub greutatea stabilită, a condițiilor necorespunzătoare de adăpostire și furajare.”

(„Flacăra roșie” din 27 ianuarie 1982)

În vederea dezvoltării zootehniei în condiții de eficiență economică ridicată este necesară valorificarea superioară și integrală a tuturor resurselor de furaje existente în agricultură și alte ramuri ale economiei naționale. S-a întocmit un proiect de lege privind organizarea producerii și folosirii raționale a resurselor de nutrețuri.

La 28 februarie 1982, Consiliul de Stat emis un „Decret cu privire la aplicarea experimentală a proiectului Legii privind organizarea producerii și folosirii raționale a resurselor de nutrețuri”.

„Art. 1. Cu începere de la 1 martie 1982, în unitățile agricole de stat și cooperatiste se aplică experimental prevederile din proiectul Legii privind organizarea producerii și folosirii raționale a resurselor de nutrețuri, care se supun dezbaterii publice.

Aplicarea acestor prevederi se face până la adoptarea, prin lege, de către Marea Adunarea Națională, în prima sesiune din anul 1982, a Legii privind organizarea producerii și folosirii raționale a resurselor de nutrețuri.”

Articolul 1 din lege prevede: „Sunt considerate nutrețuri, în sensul prezentei legi, toate produsele de origine vegetală, animală, minerală și de sinteză, care, folosite în hrana animalelor, asigură desfășurarea normală a funcțiilor vitale și punerea în valoare a potențialului productiv al acestora. Toate cantitățile de nutrețuri, fără deosebire de proveniență și deținător, constituie fond național de furaje.”

(„Scântea” din 18 februarie 1982)

CREȘTEREA ANIMALELOR

Majoritatea locuitorilor din Prunișor se ocupau cu creșterea animalelor. În grajduri încăpătoare creșteau, înainte vreme: vaci, boi, cai, tineret bovin și cabalin, porci, capre și oi. După anul 1950 au început să crească și bivolițe.

Unii locuitori nu aveau pământ arabil ori posedau prea puțin. Nu puteau să strângă nutreț pentru întreținerea animalelor pe timpul iernii. De aceea se mulțumeau să crească 1-2 capre.

Cercetând registrul „Rolul taxelor comunale pe anul 1925”, am constatat că în acel an erau în Prunișor 94 juguri impuse să facă prestație. Având în vedere taxele ce se plăteau pentru un cap de vită mare, rezultă, cu aproximație, că locuitorii din Prunișor aveau 188 boi și cai de tracțiune, 147 vaci, 54 scroafe și 30 capre. Din 214 gospodării, câte figurau în registru, 23 nu aveau animale. Exclusiv Toplița.

Până prin anul 1940, pe ulița școlii erau numai două perechi de boi, două perechi de cai, câteva vaci și capre.

În anul 1942, situația animalelor pe comună, adică Prunișor și Toplița, se prezenta astfel: 105 vaci, 32 vițeale, 126 boi, 15 viței, 87 cai, 11 mânji, 54 scroafe, 17 oi și 20 capre.

În urma recensământului efectuat la 23 ianuarie 1948, în Prunișor și Toplița situația animalelor se prezenta după cum urmează: 38 cai peste 3 ani, 7 tineret cabalin sub 3 ani, 223 boi peste 2 ani, 117 vaci și bivolițe peste 2 ani, 105 tineret bovin sub 2 ani, 339 oi, 54 capre, 132 porci peste 2 luni, 37 stupi și 552 păsări.

După cum se observă, până la acea dată a crescut numărul oilor și al caprelor. De asemenea, au apărut și stupi sistematici.

În anul 1952, conform recensământului animalelor, au rezultat 223 de gospodării numai în Prunișor. Dintre acestea, un număr de 57 aveau câte o vacă, 7 gospodării aveau câte două vaci, iar 30 nu aveau animale. Fără animale de muncă erau 108 gospodării. Situația animalelor se prezenta astfel: tauri reproducători 2, boi 169, juncani 26, vaci 71, juninci 35, tineret 26, bubaline 12, cai de muncă 29, tineret 28, porcine 100, caprine 80, ovine 285.

În primăvara anului 1953, locuitorii din Prunișor aveau 76 vaci, 64 vițeale, 173 boi, 45 viței, 13 bivolițe, 18 vitele de bivol, 35 de cai, 37 de mânji, 2 tauri reproducători, 2 vieri, 2 porci, 13 scroafe, 112 purcei, 1 țap, 66 capre, 331 iede, 6 berbeci, 240 oi și 45 mieluțe.

S-au înmulțit bivolițele, animale nepretențioase în privința hranei. Erau folosite pentru lapte și la jug. De asemenea, s-au înmulțit caprele - vacă săracului - și oile, care se întrețineau mai ușor.

În acest an pe ulița școlii erau 17 perechi de boi și cai.

În anul 1958 s-a întocmit o situație mai generală a animalelor. Au fost înscrise: 244 taurine, 26 bivoli, 98 cabaline, 89 porcine, 40 capre și numai 27 ovine.

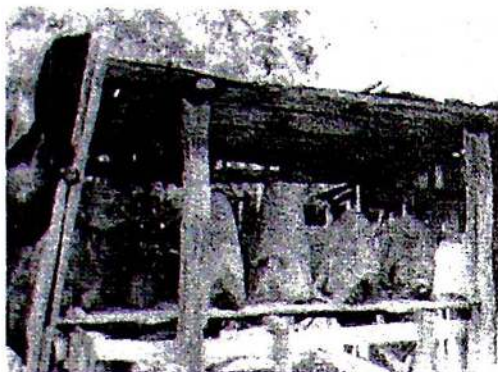
De data aceasta se observă că numărul caprelor a scăzut mai mult de jumătate, iar numărul oilor s-a micșorat de 10 ori.

În situațiile statistice nu apărea numărul porcinelor pentru tăiere. Totuși, aproape fiecare gospodărie creștea cel puțin câte un porc „de clisă”, pentru trebuințele familiei. Oamenii plecau la muncă în pădure, ori la câmp, și trebuia să aibă merinde în traistă.

În timpul verii, animalele pășteau pe pășunea comună și urbarială. Angajarea păstorilor se făcea într-o adunare populară, pentru fiecare categorie de animale. Plata se făcea în bani și în natură pentru toate categoriile. De obicei, bucatele se socoteau în văitaie (un vas de 3 l). Se stabilea data ieșirii vitelor la câmp. Data opririi acasă era de obicei căderea primei zăpezi, pentru vitele mari. Porcii, oile și caprele mergeau la câmp și iarna, când era zăpadă puțină și ger slab. Păstorii erau obligați să aibă grijă de animale. Să le dea apă, să le ducă la mirez, iar seara să le bage în sat. Stăvarii păzeau „stava” de cai și în timpul nopții.

Creșterea albinelor

Stupăritul este o îndeletnicire ușoară și plăcută, care se poate face în timpul liber. Numai în lunile mai și iunie, când pleacă roiul, se cere o grijă mai deosebită. La Prunișor, stupăritul a preocupat pe unii locuitori și cu 250 de ani în urmă. Sub streșina casei,

Coșnițe cu albine. Micula Traian - 1965

Stupi sistematice. V. Brăiloiu - 1945

spre grădină, ori sub a grajdului, gospodarul meșterea o poliță, pe care așeza câteva coșnițe cu albine. Coșnițele se confecționau din câteva bete cioplite pe care se împleteau curpeni. Le lipeau pe dinafară cu pământ galben amestecat cu balebă de vită.

Satul este așezat lângă pădure. Aici cresc tei. În tăieturi și parchete creșteau rugii de mure. În unele locuri, pe marginea pădurii, creșteau boschete de salcâmi. În alte părți ale satului sunt țărini cu tot felul de culturi. Se semănau multe holde cu trifoi. Prin așezarea sa, satul este un loc prielnic pentru creșterea albinelor. Nu era cunoscut și nici nu se simțea necesitatea stupăritului „pastoral”.

Se ocupau cu creșterea albinelor: Toma Vasile-Hatoli, Cofan Vasile-Goldină, Miclea Alexandru, Hălmăgean Nicolae-Laița și alții. Aveau stupi primitivi. Pentru a recolta făguri și miere, trebuia să omoare albinele cu fum ori cu pucioasă. Le opreau pe cele mai puternice pentru a face roi să le înmulțească, iar pe cele mai slabe le omorau.

În anul 1936, învățătorul a introdus stupi sistematice. A confecționat lăzi simple și rame. Văzând avantajele acestor stupi, au urmat exemplul și alți stupari. Introducând roi în lăzi, puteau să-i ajute pe cei mai slabi dându-le rame cu puieț de

la cei mai puternici. Puteau să stimuleze familiile hrănindu-le suplimentar toamna și primăvara. Se putea recolta ceea ce prisosea fără să omoare albinele.

În anul 1942 erau în sat 25 de stupi sistematice, iar în 1953 opt gospodari dețineau 70 de familii de stupi sistematice. În anul 1957 a apărut „loca” și a distrus multe familii de albine.

În anul 1980 numai patru gospodari se mai ocupă cu creșterea albinelor. Aceștia dețin în total 42 de familii de albine în lăzi și 11 familii în coșnițe. (Informator: Cofan Ilarie.)

Viermi de mătăsă

Primăvara, când începea să crească frumos frunza în frăgari, Cofan Maria-Brăzdănoaia aducea „sămânță” (viermișori ieșiți din ouă) de viermi de mătăsă, de la organele sericicole, pe care o împărțea femeilor cu care se înțelesese mai din timp. Într-o cameră amenajau câteva polițe sau mese, așterneau hârtie albă și puneau viermii. Culegeau frunze din duzii ce creșteau pe marginile șoselei și ale ulițelor. Primeau îndrumări cum să-i îngrijească. După șase săptămâni, viermii ajungeau la maturitate și începeau să se urce pe ce găseau în cale. De obicei, se aduceau crengi de stejar și se așezau pe stelaje. Printre frunze, viermii se înveleau în gogoși de mătăsă pe care o fabricau.

Gogoșii erau predați la centrul de colectare, în schimbul unei sume de bani, sau a câtorva „sculuri” de bumbac.

Bureți de pădure

Prin pădurile din apropiere cresc tot felul de bureți: gălbiniori, cucii, barba caprei, hribi (pitoance), ronițe, bureți usturoi (iuți) și alții. Cei mai mulți se găsesc pe Dealul Bobdii, Dealul Mare, Cocoș, Fața Hotar. Unii locuitori se îndeletniceau cu recoltatul acestora, mai ales în zilele de sărbători, ori când ploua și nu puteau executa alte lucrări la câmp.

POMICULTURA

Terenul din Prunișor este prielnic pentru cultivarea pomilor roditori, mai ales pe pantele domoale ale Dealului Băii. Fiecare locuitor cultivă meri, peri și mai ales pruni, în grădina casei. Cresc pruni bistriți, care fac fructe bune pentru pregătirea magiunului și pentru uscat, și pruni cărândănești, cu fructe mari, zămoase, bune pentru țuică.

În țarină s-au plantat circa cinci hectare cu pomi, mai ales pruni. Erau holde cu pomi pe Dealul Băii, Deluț, Dealul Iepure, la Jepul Dotii, în Rușca lângă Vale, în Ferești. În anii roditori se obțineau recolte bogate de fructe, iar „cazanul” fierbea borhotul prefăcându-l în „răchie”. Magiun și fructe uscate erau din belșug.

Vița de vie

Puțin locuitori plantau viță de vie prin grădinile caselor. Înainte de anul 1940 a plantat Căra Pavel o suprafață de 0,50 ha cu viță de vie pe Dealul Băii. A mai plantat Hălmăgean Nicolae-Lăița încă 0,50 ha, tot pe Dealul Băii. Au mai probat și alții: Roșu Zaharie, Cofan Vasile-Băia.

În anul 1942 era plantată viță de vie pe o suprafață de un hectar și jumătate. În anii următori s-au mai plantat circa cinci hectare pe Dealul Băii, pe Dealul Iepure și în alte părți. Cea mai mare parte o formau vițele producători direcți (delevar, otelă, izabelă), pentru că nu pretindeau stropiri cu soluții de zeamă bordeleză. Erau puțini butuci de vițe altoite. Când se coceau strugurii, se scuturau boabele pe jos și dădeau mult de lucru. Se obținea un vin de calitate inferioară, dar aducea un venit bănesc cultivatorilor, din vânzarea cantităților ce depășeau trebuințele casei.

Cultivarea legumelor și a zarzavaturilor

Fiecare gospodină planta câteva straturi cu ceapă și usturoi în grădina casei. Plantau cartofi și semănau fasole de cuiburi și de „par”, pentru a fi consumată verde (cu păstăi) ori uscată. Cultivau roșii, ardei și varză, însă numai pentru necesitățile casei. Cultivau morcovi, păstârnaci, castraveți.

Apa curge pe la marginea satului. Pământul de pe lângă Vale este potrivit pentru grădini de zarzavaturi. Cele mai multe gospodării posedau „holde” care dădeau cu capătul în Vale. Ar fi putut să cultive varză, ardei, roșii, nu numai pentru trebuințele casei, ci și pentru vânzare. Grădinile de legume ar fi adus frumoase venituri locuitorilor. Puțini amenajau câte un ogor pe care plantau varză de toamnă. Dar, până s-o recolteze, o mâncau vitele, după ce se slobozea țarina.

Cânepa

Fiecare gospodar avea un ogor de cânepă în capătul unei holde. Semăna cânepă. Se prelucra în fire de fuior, tramă și canuri. Gospodina țesea pânza din care confecționa cele necesare în casă și pentru membrii familiei.

ALTE OCUPAȚII

Cărăușitul

În pădurile din apropiere se făceau exploatari de materiale lemnoase. În timpul iernii se tăiau parchete. Se fasonau bușteni de stejar, de fag ori alte esențe. Copacii necorespunzători și crengile se fasonau în lemne de foc.

Locuitorii care aveau boi sau cai se ocupau cu cărăușitul acestor materiale lemnoase din pădure până la depozit, ori până la gara Sebiș. Coloane de care și de căruțe treceau zilnic scârțâind sub povara încărcăturii.

Prin anul 1955 s-a înființat „coloana” I.M.T.F. la Sebiș. Aceasta a luat o parte din sarcina de transport. Nu erau drumuri pietruite prin păduri. Acestea nu erau accesibile camioanelor. Transportul din pădure se făcea cu carele și căruțele, dar numai până la șosea. Mai întâi s-a înființat un depozit intermediar de materiale lemnoase în pășune la „gura uliții”. Apoi s-a mutat mai aproape de sat, la „linia întâi”. Aici, lemnele erau luate în primire de către „șeful de depozit” (Cofan Pantelie-Hududui). Din depozit, lemnele erau încărcate în camioane de către „încărcători” și transportate mai departe până la gară, unde erau puse în vagoane și expediate la destinație.

În anul 1956 și următorii s-a construit drumul forestier de la colțul de nord-est al satului Prunișor până la Codru. Lemnele erau apropiate de drum cu tractoarele, fasonate și încărcate direct în camioane.

În acest mod a fost lichidată o sursă de venituri pentru locuitorii din Prunișor.

Stânjenarii

Mai ales în timpul iernii se făceau diferite tăieri de copaci în păduri: se răreau copacii în tăieturile mai vechi, se scoteau copacii care aveau diferite defectiuni, se tăiau parchete rase. Majoritatea bărbaților se îndeletniceau cu munca de „tăietori de lemne” sau „stânjenarii”.

Era foarte grea această muncă. Doborau copacii cu securea și fierăstrăul. Se adăposteau în colibe acoperite cu frunze, când veneau ploii ori cădeau zăpezi mari.

Ca merinde, își duceau clisă și ceapă. Frigeau clisa și ungeau mălaiul, să fie mai gustos. În anii din urmă s-au construit cabane amenajate cu paturi pentru odihnă, atât ziua, cât și noaptea. Se pregătește mâncare caldă pentru muncitorii forestieri. Lemnele se taie cu drujba. Munca s-a ușurat foarte mult.

Încărcătorii

Unii locuitorii munceau în depozitul de lemne de la Sebiș. Lucrau în schimburi, la încercat de vagoane cu lemne de foc sau bușteni. Era o muncă grea, fiindcă lucrau manual, fără haine de protecție, prin ploii și ninsori. Nu aveau un local pentru odihnă. Dacă ieșeau din schimb, plecau casă în timpul nopții și mergeau pe jos.

Pietrarii

Din carierele de piatră din Sebiș și Prăjești se scoteau bolovani mari de piatră. Se spărgeau în bucăți mai mici, din care se făceau „pavele” pentru pavatul șoselelor. Resturile se spărgeau cu ciocănelul în bucăți mici, care se foloseau pentru așternutul drumurilor de fier și chiar al șoselelor.

Au fost câțiva locuitori din Prunișor care s-au ocupat și cu meseria de pietrari în aceste cariere. O viață de om au plecat de acasă, cu mălaiul în traistă, în fiecare dimineață, și s-au întors seara târziu, frânți de oboseală. Au gustat din această pâine amară Hărdut Florian, care era și cantor bisericesc, Cofan Vasile-Câna și alții.

Cărămidarii

Fabrica de țigle și cărămizi din Comești (Bârsa) a asigurat câte un loc de muncă pentru mulți locuitori din Prunișor. Iarna lucrau la „întors pământ”. În celelalte anotimpuri munceau în fabrică. Așezau ramele pentru țigle, clădeau cărămizile „crude” la uscat. Țiglele și cărămizile arse le sortau și le stivuiau.

Mai grea era deplasarea peste câmp, de acasă până la fabrică, pe timp de ploaie și de ninsoare.

Zilerii

Locuitorii fără pământ ori cu pământ puțin lucrau cu ziua la țărani mai înstăriți. Cum la Prunișor erau puțini și din această categorie, erau siliți să plece în alte părți să caute de lucru. Mulți mergeau la Sebiș „în pod”. Se adunau acolo unde strada Păcii întâlnește Bulevardul Republicii - lângă ocolul silvic, este un pod peste șanțul ce traversează strada. Așteptau să vină „bogătanii” din Sebiș să-i angajeze la muncă. Lucrau la prășitul și „întorsul” porumbului, la coasă de trifoi sau iarbă, la secerat de grâu, orz și ovăz, la întorsul, strânsul și grămăditul fânului, la strânsul și treieratul grâului. Mai formau echipe și se angajau ca muncitori la culesul porumbului, la culesul viilor și la îngropatul acestora. Mulți locuitori găseau de lucru la Sebiș aproape permanent în sezonul muncilor agricole.

Alți locuitori mergeau în satele de la câmpie, unde se angajau să execute lucrările de întreținere a culturilor, de recoltare a fânului, de seceriș ori de cules și tăiat tului. Stăteau la lucru cu săptămânile. Veneau apoi acasă cu bani și cu bucate.

Slugii

Înainte de 1944, tineretul și în special băieții, fii ai oamenilor săraci, își făceau ucenicia de muncitori agricoli ca „slugi” la nemții din Haidacut (Vladimirescu). Fiecare băiat, după ce termina patru clase primare, dacă apuca să le termine, pleca să se angajeze ca slugă. Cei mai mulți se angajau la nemți. Primeau cai și căruță, de care erau răspunzători. Lucrau cu caii la tot felul de munci: la arat, la semănat, la prășit porumbul, la cosit, la secerat, la cules și altele.

În grajdul cailor aveau amenajat un pat atârnat de grinzi, unde dormeau. Dimineata se sculau la orele 3 ca să hrănească și să țesale caii pentru ca să fie gata de plecat la muncă, în zori. Uneori se întorceau seara târziu casă. Alteori dormeau „la hodaie” până terminau lucrul.

Pentru munca lor primeau mâncare, îmbrăcăminte după tocmeală și o sumă de bani. Stăteau în serviciu până la vremea când trebuia să-și facă serviciu militar. Unii dintre acești tineri au economisit ceva bani cu care au cumpărat câte o bucată de pământ, au construit câte o căsuță ori au cumpărat ceva vite. Printre cei din urmă tineri care au trecut prin această „școală” au fost: Poleac Vasile, Florea Vasile, Carpine Vasile, Fereștean Pavel, Căra Pavel și alții. Numai Poleac Vasile s-a întors acasă și a întemeiat o gospodărie frumoasă în Prunișor. La bătrânețe s-au întors la vatra veche: Căra Pavel, Florea Vasile.

Industria casnică

Pe lângă lucrul în câmp, gospodinele se mai ocupau și cu lucrul de mână în casă. Aproape în fiecare casă se găsea câte un război de țesut cu piesele ajutătoare: 2 suluri, brâgle, spată, ițe, vergele, fuștei, sucală, țevi, rășchitor, vârtelniță. Unele gospodării aveau și urzoi.

În casă își pregăteau gospodinele și materialele din care făceau pânza, și anume cânepa. Aceasta se începea cu sămânța și termina cu țesătura.

La capătul holdelor, lângă duleu, fiecare gospodar avea „ogor de cânepă”. Acest ogor era arat de mai multe ori și bine gunoit. Primăvara se semăna cânepa. Se făcea mănunchi și se băga în Vale să se topească. Prin această operație se dezlipa coaja de pe tulpină. Peste câteva zile se scotea din „topilă”, se spăla și se întindea la soare să se usuce. După două-trei săptămâni se coceau semințele cânepii de toamnă și se recolta și aceasta. Se smulgea din pământ, se făcea mănunchiuri și se clădea în grămezi cu vârful în sus, se acoperea cu buruieni. Peste câteva zile se „dospea” învelișul seminței și se putea „îmblăți” pentru obținerea seminței.

Mănunchii de cânepă se băgau în Vale la topit ori se duceau la Criș, când era apă puțină în Vale.

După ce mănunchii de cânepă erau bine usați, se melițeau. Melița era un instrument fix sau mobil. Era alcătuită din două scândurele de fag sau stejar, lungi de 80-100 cm și late de 10-12 cm. Acestea se fixau cu un capăt în niște scobituri făcute într-un stâlp de la gard, la interval de 2-3 cm. Celălalt capăt al scândurelelor se fixa într-un stâlp bătut în pământ. Între aceste scândurele se mișca o a treia, care la un capăt era fixată printr-un bulon de primele, iar celălalt capăt se termina cu un mâner de care se acționa. Era melița fixă. Cea mobilă avea stâlpii fixați în niște tălpi.

Femeia puneă mănunchiul de cânepă, cu mâna stângă, deasupra scândurilor fixe, iar cu mâna dreaptă lovea cu bătătorul. Partea lemnoasă a tulpinilor se rupea și cădea sub meliță. Acestea se numeau „pozderii”. În mâna stângă rămânea mănunchiul de coji sub formă de fire.

Firele rămase de la melițat se pieptăneau și se periau pentru a se obține fuior, tramă și canuri.

Pieptenii erau confecționați din scânduri de fag, late de 25 cm. La un capăt aveau două rânduri de dinți de fier, lungi de 15-20 cm. Un capăt al scândurii era cioplit ca o coadă de lopată pentru a fi ținut cu mâna. Peria era confecționată dintr-o scândură lungă de 100 cm și lată de 10-12 cm. La mijloc avea dinți de fier așezați pe mai multe rânduri formând un cerc cu diametrul de 10 cm.

Se puneau firele rezultate după melițat în dinții unui pieptene. Cu celălalt se pieptăna. Gospodina trăgea apoi cu mâinile de vârful smocului din pieptene. Firele lungi pe care le trăgea mai întâi formau fuiorul, pe care îl mai dădea și prin perie, pentru a face firele cât mai subțiri. Scotea din dinții pieptenilor materialul ce a rămas după tragerea fuiorului, îl scărmana și îl puneă din nou în dinții unui pieptene. Pieptăna materialul încă o dată. Trăgea firele mai fine și alcătua cu ele un caier de „tramă”. Ce rămânea între dinții pieptenilor erau „canurile”.

Fuiorul era cel mai fin și mai trainic. Urma „trama” și apoi canurile. Torsul se făcea pe categorii. Firele de fuior se întrebuițau ca urzeală pentru pânză, iar firele de tramă se întrebuițau ca băteală. Din tramă se făceau și fire pentru urzit, în care se băteau canuri. Din fuior se făcea și ață răsucită, care se întrebuițau la cusut.

Fuiorul și trama, după ce se torceau, erau făcut „jirebii” cu rășchitorul. Se spălau de mai multe ori. Se pârluiau cu cenușă. Se udau în Vale și se puneau la soare să se „înălbească”.

Se urzea bumbac (misir) și se bătea tramă. Pânza se chema „învelită”. Din ea se coseau cămăși și izmene pentru bărbați, precum și spătoaie și poale pentru femei.

Din fuior și trama se țesea o pânză care se întrebuițau pentru confecționarea cearșafurilor (lipideie) și fețelor de perini. Din tramă și canuri se obținea o țesătură mai groasă, din care se confecționau strujace (saltele), saci și procovițe. Dacă se băteau „șirinci” se făceau procovițe pentru așternut pe podele.

Cu bumbac și misir gospodinele țeseau pânză din care își confecționau albiturile pentru îmbrăcăminte, cearșafuri, fețe de perini, ștergare etc. Țeseau pânză în mai multe

ite, cu diferite modele (blăjenești), din care confecționau fețe de masă și învelitori pentru pat.

Cele mai multe femei și fete se pricepeau să coasă modele complicate și frumoase, cu tot felul de ață albă și colorată, pe cămăși ori pe ștergare. Se pricepeau să împletească diferite modele de cipcă (dantelă).

În ultimul timp, au apărut tot felul de pânzeturi și țesături în magazine. Sunt mai ieftine și se pot transforma în obiecte de îmbrăcăminte în timp mult mai scurt.

Prepararea săpunului

În fiecare an, majoritatea locuitorilor taie porcii, iar în unele împrejurări, și alte animale. Cu această ocazie rezultă și unele grăsimi care nu se consumă în gospodărie.

Unele gospodine se pricep să prepare săpun pentru spălat rufe.

Într-o căldare de fontă se pun trei litri de apă și patru kilograme de astfel de grăsimi, la un kilogram de sodă caustică. Se amestecă cu o lopățică în timp ce fierbe, la un foc domol. Cam după o oră, deasupra se formează o pojghiță subțire alburie, iar prin ea izbucnește câte un clocot de „leșie”; este semn că săpunul s-a format.

Deasupra unei alții se așază o lădiță cu fundul găurit, în care se pune o ștergură. Se scoate săpunul din căldare cu ajutorul unei oale și se toarnă în lădiță să se întărească. A doua zi se taie în bucăți cu ajutorul unei sârme. Se poate lăsa și în căldare să se întărească. După ce se taie bucăți, se pune să se usuce.

Prepararea magiunului

Toamna, când prunele bistrite sunt coapte, fiecare gospodină își prepara magiunul necesar pentru un an.

Se așază căldarea de aramă pe un „clotan” zidit cu cărămizi ori săpat în marginea unui șanț. Se spălau prunele și se scoteau sămburii (se pocneau). Apoi se puneau la fiert. Tot timpul se învârtea cu o „drugă” (lopățică fixată la capătul unui băț) ca să nu se prindă de căldare. Se fierbea până se transforma într-o pastă. Se proba dacă e bine fiert, luând cu lingura și lăsând să se răcească. Dacă se forma o peliculă deasupra, era semn că e fiert suficient. Pentru păstrare se puneau în oale sau în ciubere.

Prune și „poame” uscate

În grădină se construia un cuptor din pari înfiți în pământ. Lărgimea și înălțimea de circa 80-90 cm. Deasupra parilor se puneau o leasă de nuiele. În interior, peretii se lipeau cu pământ. Pe marginile lesei se făcea un brăuleț de pământ. Pe leasă se puneau: prune bistrite întregi sau fără sămburi, mere și perechi tăiate felii. Se făcea foc în cuptor. Pe jar se puneau butuci, ca să țină foc mai mult timp. Focul ardea mocnit, iar căldura și fumul ce străbăteau prin leasă uscau poamele. Din când în când, fructele mai erau întoarse.

Țuică

Alte soiuri de prune (cărădeneste), roșii, grase etc. se strângeau în căzi. După ce fermentau, borhotul se fierbe și se făcea răchie. Se distila de două ori, pentru a dobândi un gust mai plăcut și tărie (între 45-50°). Când se scutură sticla, țuica face „mărgel” deasupra. Atunci are peste 50°.

Approape toți locuitorii aveau pruni în grădini, din care adunau prune pentru 2-3 căldări (alambic).

Unii locuitori aveau livezi de pruni în țarină (Hada Nicolae, Cofan Vasile-Goldină, Groza Moisă, Cofan Toma B.V.). Locuitorul Hada Nicolae avea o căldare proprie și instalație pentru fabricat rachiu. Toți locuitorii satului fierbeau borhotul cu acest alambic.

Vinărsăria Prunișor - 1980

Țuica ce prisosea peste trebuințele gospodăriei se vindea.

În vremurile vechi, cantitatea de țuică ori de vin se socotea în acaie. Un acău avea 54,50 litri. Acum se socotește în hectolitri.

Prin anul 1950 au apărut „hotărâri” prin care producătorii de rachiu era obligați să vândă statului surplusul.

Producătorul primea o „sarcină de vânzare” cu următorul cuprins:

„Sarcină de vânzare nr. ...

Conform H.C.M. nr. 2654/1953, din producția de rachiu obținută de ... litri cu ... grade ... dal, veți vinde Întreprinderii Industriale de Vinuri și

Produse Alcoolice Gurahonț, la centrul de recepție ... următoarele cantități de rachiu naturale ce reprezintă sarcina Dv. de vânzare: țuică ... l. Imediat.”

Responsabilul alambicului completa cantitatea ce trebuia predată. Pentru cantitatea predată se primea o sumă de bani după prețul stabilit de stat.

Și în prezent se fabrică țuică la Prunișor. Lângă Vale se instalează un alambic primit de la „Vin-alcool” și satisface trebuințele locuitorilor. S-a construit o „vinărsărie”. În răcitor se pompează apa numai apăsând pe buton.

Bulion

Pentru pregătirea unor sosuri și mâncăruri (supă cu tăiței și bulion, ardei umpluți, varză dulce), gospodinele folosesc bulion. De aceea, în fiecare toamnă pregătesc și câteva zeci de sticle cu bulion, pe care îl întrebuințează în timpul iernii și primăvara până apar pătlăgelele roșii.

INDUSTRIA LOCALĂ

Moară pe apă

Am arătat în altă parte că în anul 1746 exista o moară pe apă cu o piatră, fiind proprietatea lui Mihulin Tripon. Această moară a dăinuit peste veacuri, aducând servicii locuitorilor din Prunișor și, poate, altora din satele vecine.

Pe la începutul acestui secol a fost refăcută de Popa Ioan, după ce s-a întors din America. În anul 1927 era proprietatea lui Orban Ioan. Iazul a început să se înfunde. Îl năpădiseră tufărișurile de sălcii. Moara s-a părăginit și a fost demolată de ultimul proprietar, Fereștean Pavel-Știți, în anul 1937. A rămas numai numirea locului unde a fost construită (acolo unde drumul de câmp ce trece pe lângă Jepul Dotii traversează Valea Prunișor spre Dealul Mărinichii). În apropiere se află fântâna comună pentru adăpat animalele.

Moară cu motor

Pe la anul 1902 a fost construită o moară peste Vale, lângă pod, în partea din jos. Avea două perechi de pietre, puse în mișcare de un motor alimentat cu apă, pentru

răcire, din Vale. Fiind așezată lângă șosea, era căutată și de locuitorii din alte sate. A avut mai mulți proprietari. În 1924 era morar Szabó Francisc. Apoi Ocsai Ștefan, Erdödi Ioan. Aceștia s-au mutat la Sebiș. În anul 1938 a fost cumpărată de Uzșora Ladislau din Fibiș, județul Timiș. Acesta a demolat moara veche și a construit alta din văiuguri, mai încăpătoare. Numai camera motorului a rămas cea veche. A instalat în moară trei perechi de pietre și trei valțuri. Producea făină de mai multe calități.

Moara cu valțuri - 1950

În anul 1940 a vândut un sfert din moară lui Kokh Nicolae. Acesta a arendat și partea coproprietarului. În 1945, Kokh s-a mutat la Sebiș, unde a construit o moară cu valțuri, peste Valea Deznei, din sus de pod, în asociație cu notarul Bozga Ilie. A vândut sfertul din moara de la Prunișor lui Bun Pavel-Ciulea (primul proprietar român). Și acesta a arendat partea lui Uzșora. În anul 1947 a instalat și gater în curtea morii, iar pe partea liberă a grădinii a construit o casă.

Prin actul revoluționar din 11 iunie 1948, moara, cu toate anexele ei, a fost naționalizată. Proprietarul a fost chemat la Arad pentru a participa la o ședință. În acest timp, o comisie din partea consiliului comunal s-a prezentat la moară, a făcut un inventar despre cele găsite și a instalat ca administrator pe locuitorul Filip Gheorghe de la nr. v. 61.

Gaterul a fost ulterior demontat.

În anul 1949 s-a spart motorul și a fost adus altul, mai mare, de la moara din Cuied. În 1950 au fost înlocuite și valțurile cu altele mai mari. În urma acestor modificări, capacitatea de producție s-a mărit, ajungând la 400 kg de cereale pe oră.

Înainte de naționalizare era mecanic și morar proprietarul, ajutat de Roșu Gheorghe și Matcău Ioan. După naționalizare a fost mecanic Embey Emeric, ajutat de Roșu Gheorghe, iar morar era Matcău Ioan.

La moară era instalat un dinam care producea curent electric pentru iluminatul morii, sala cazanelor și curtea. După câțiva ani de funcționare cu producție sporită și de calitate bună, moară a început să nu mai fie rentabilă. A lucrat din ce în ce mai puțin, până când a încetat să mai funcționeze, în 1962. Piese și motorul au fost demontate și duse la alte mori, care dădeau randament.

În anul 1976 a fost demolată și clădirea care servea ca magazie pentru cereale. Cu materialele recuperate s-a construit localul pentru cooperativa de consum, pe grădina căminului cultural.

Această moară a fost de mare folos, mai ales pentru locuitorii mai săraci, care nu erau siliți să meargă cu brădia de grâu sau porumb la moară în altă localitate.

După al doilea război mondial, mulți locuitori își confecționaseră râșnițe pentru măcinat „pisat”, acționate cu mână. Acum se procură pâine de la cooperativă sau de la Sebiș. Cine dorește să facă pâine în casă merge la moară la Sebiș, ori la Buteni, pentru a măcina grâul. Porumb pentru mămăligă ori uruială pentru animale macină cu râșnițe purtate cu curent electric. Mulți gospodari și-au instalat asemenea râșnițe în curtea casei.

Ateliere

În satul Prunișor n-au fost ateliere mai dezvoltate. Două „covăcii” executau mici reparații la căruțe, la uneltele agricole și potcoave pentru cai. Lucrări mai importante se făceau la Sebiș.

Rotari erau doi (Cofan Pantelie-Coșercău și Miclea Alexandru). Făceau roate pentru care și căruțe, osii, loitre, leuci și reparau piesele stricate.

Cu zidăria se ocupa Moldovan Antonie. Făcea mai mult reparații.

Raț Vasile se ocupa cu cojocăria.

Pantofari erau patru. Executau mai mult reparații de încălțăminte.

Un croitor - Moș Ioan-Șnăidăru - făcea haine pentru bărbați și copii.

Croitorease erau mai multe. Se ocupau cu această meserie în timpul rămas liber de la muncile câmpului. Lucrau mai mult rochii pentru fete și femei. Micula Antița făcea broderii frumoase.

Cusătorile mai pretențioase le făceau tot la Sebiș.

Cu dulgheria se ocupau mai mulți locuitori: Filip Todor-Juca, fiul său, Filip Ioan, Miclea Zaharie, Miclea Alexandru, Pindeac Ștefan, Hălmăgean Nicolae al lui Pali, Groza Ilarie și alții. Aceștia au construit casele, grajdurile și alte edificat ale locuitorilor din Prunișor, până prin anul 1960. De atunci s-au ridicat alții mai tineri.

Cei arătați mai înainte au învățat de la părinții lor să mânuiască barda, săcurea, fierăstrăul, dalta, sârhocul (un fel de tânăcop ascuțit ca dalta), mizdreaua, rindeaua și altele.

Vechile ocupații ale țiganilor

În anul 1956 în Prunișor erau 9 familii de țigani cu 36 de membri. Cinci familii cu numele Lingurar locuiau în colțul de nord-est al satului, lângă Deluț, în afara perimetrului. Trei familii locuiau la Satul Nou (2 Lingurar și 1 Covaci), iar o familie (Covaci) locuia la nr. 36 v. Două familii (Covaci) aveau câte un mic atelier de fierărie. Celelalte familii se ocupau cu lucrări din lemn moale (salcie, plop, tei, arine). Confectionau albi, albiuțe, trocuri, linguri, fuse, „mai” pentru bătut rufele la Vale. Confectionau și toporașe sculptate, pentru turiștii de la Moneasa. Lingurar Traian și-a confectionat o vioară cu care „zicea” la hora țărănească, în zilele de sărbătoare. Și fiul său, Trăienuț, învățase să cânte din vioară.

Piețe și târguri

Pentru aprovizionarea cu diferite produse animale și vegetale ori pentru a-și valorifica unele produse, locuitorii se deplasează la diferite piețe sau târguri. Piața cea mai apropiată este la Sebiș. Ziua când se organizează piața este joi, în fiecare săptămână. Și în zilele de duminică se ține piață, dar în aceste zile sunt mai puține mărfuri. La această piață își valorifică prunișorenii surplusul de produse.

După o statistică întocmită în ianuarie 1948, din 223 de gospodării din Prunișor, câte erau atunci, 23 vindeau produse agricole la piață și la târg, iar 176 de gospodării cumpărau în mod obișnuit aceste produse. În fiecare zi în cursul săptămânii se organizează piețe ori târguri în câte una din localitățile mai mari din împrejurimi. Luni este piață la Hălmăgi, miercuri la Beliu, joi la Sebiș, vineri la Buteni, sâmbătă la Dezna și la Pâncota. În localitățile mai îndepărtate, prunișorenii merg să cumpere vaci sau cai.

La Sebiș se organizează târguri trimestrial. La târgul din luna decembrie se vând și se cumpără porci grași. La celelalte târguri se vând cereale, vaci, cai, porci, porcei, oi și altele.

În anul 1980 și câteva femei din Prunișor au început să vândă lapte, la Sebiș.

Arătăm cu ce preț se vindeau unele cereale în anii mai îndepărtați, precum și costul altor mărfuri.

În anul 1932, un șinic de grâu (120 l) se vindea cu 225 lei.

În anul 1933, grâul se vindea cu 275 lei șinicul, iar porumbul cu 140 lei. Un cocș costă 30 lei. Pentru un tuns se plătea 15 lei.

În anul 1935, porumbul se vindea cu 180 lei și șnicul, iar ovăzul cu 110 lei. Un kilogram de miere de albine se vindea cu 45 lei.

În anul 1936, o perechi de cai de 4 ani costa 14.000 lei, iar o vacă tânără era cu 6.200 lei.

În anul 1938, un sac de ciment (50 kg) costa 180 lei.

La 3 decembrie 1949, un metru de pânză albă costa 75 lei, un metru de stambă era cu 105 lei, iar un kilogram de bomboane costa 301 lei.

Localul cooperativei - 1980

COOPERATIVA DE CONSUM

Pe la anul 1902 era o mică prăvălie în casa de la nr. 44 vechi. Mai târziu s-a deschis și „birt” în același local. Proprietar era Scoda Ștefan. Acesta se ocupase mai înainte cu negoțul de „zdrențe”. Umbla cu sacul în spate, pe la casele oamenilor din Sebiș și colecta zdrențe. La Prunișor i-a mers bine cu prăvălia și birtul. După ce s-a căpătuit, a vândut prăvălia lui Hada Milente, iar cu banii agonisiți a cumpărat o casă în Sebiș, colț strada Teilor cu Parcul Libertății. Aici a deschis o prăvălie și un depozit de cherestea și fierărie.

Prăvălia din Prunișor a ajuns apoi în proprietatea urmașilor lui Hada Milente, și anume Hada Marioara. Prin anul 1925, deschisese o mică prăvălie văduva lui Embey Emeric, în casa de la nr. 63 vechi, iar Matus Petru a deschis o prăvălioară în casa nr. 243 nouă a lui Groza Moisa. Acestea două din urmă n-au putut rezista și au fost închise chiar în acel an.

În anul 1936 a mai deschis Hălmăgean Nicolae-Lăița o prăvălie și un birt în casa de la nr. 2 vechi.

Cele două prăvălii și birturi au fost închise prin anul 1947. Locuitorii au simțit foarte mult lipsa unei prăvălii în comună, de unde să se aprovizioneze cu mărfurile de strictă necesitate și urgență: petrol, sare, chibrituri, și multe altele. De aceea s-au hotărât să se asocieze și să formeze o cooperativă de aprovizionare și consum.

La 27 noiembrie 1949 s-a deschis cooperativa din Prunișor, ca filială a cooperativei din Sebiș. S-au înscris 268 de membri cooperatori și au depus un capital de 7.600 lei stabilizați. Cooperativa s-a instalat în localul fostei prăvălii de la nr. 44 vechi. Ca gestionar și vânzător a fost angajat Herbei Gheorghe, de la nr. 107 v., și soția sa, Ana. Au mai fost gestionari Hărdăuț Pavel și Hălmăgean Ileana, căsătorită cu Săbău Terente. După câțiva ani s-a construit un local pentru cooperativă, pe grădina căminului cultural, la nr. 84 nou. S-au folosit materialele recuperate din demolarea morii. Localul a fost dat în folosință în luna ianuarie 1977.

Înainte de anul 1962, la cooperativă au fost aduse pluguri și mașini de semănat grâu și porumb, care erau împrumutate locuitorilor. Prin cooperativă se valorificau și produse agricole ale sătenilor.

Bufetul - 1984

IMPOZITE

Pentru bunurile imobile și mobile pe care le dețineau, locuitorii plăteau diferite impozite către stat și către comună. Taxele către stat se chemau „impozit agricol” și se stabilea de către Secțiunea financiară a județului prin Perceptoratul din Sebiș.

Aceasta calcula impozitul după venitul impozabil în felul următor:

1. venit impozabil după ... ha teren agricol	lei .....
2. „ „ pentru ... capete animale	lei .....
3. „ „ „ ... stupi de albine	lei .....
4. „ „ „ ... vânzări pe piață	lei .....
5. „ „ „ ... surse neagricole	lei .....
<hr/>	
6. Total venit impozabil	lei .....
7. impozit	lei .....
8. reduceri	lei .....
9. majorări	lei .....
<hr/>	
10. Total impozit	lei .....

Contribuabilul primea o „înștiințare de plată”, care avea următorul cuprins (în rezumat):

„Înștiințare de plată nr. 1/IV din 30.VIII.1954.

Către _____ domiciliat în Prunișor, nr. ....

Vă facem cunoscut că, în baza Decretului Nr. 125 asupra impozitului agricol publicat în Buletinul Oficial Nr. 26 din 3 mai 1954, vi s-a stabilit pe anul 1954 un impozit agricol în sumă de ..... lei.

Impozitul se va achita până la data de ..... Pentru depășirea termenului de plată se percepe o majorare de 0,2% pentru fiecare zi de întârziere. Sumele datorate și neachitate în termen se urmăresc potrivit legii, după procedura executării silite. Pentru depășirea repetată a termenelor de plată a impozitului se aplică și sancțiuni penale. Plata impozitului se face prin agentul fiscal.”

Pe versoul înștiințării se arăta calculul impozitului.

O dată pe săptămână veneau în comună doi agenți fiscali la casa comunală. Populația era anunțată prin batere de tobă să meargă să plătească „porția”. După o oră, două, de așteptare, în care timp se încasau de la cei ce se prezentau, agenții plecau cu „froșpontul” prin comună și îi „zălogeau” pe contribuabilii care nu plăteau. Luau din casă: lipideie, perini, saci cu bucate și altele, în valoare de sumele datorate. Aceste obiecte le depozitau la casa comunală până când contribuabilii achitau impozitul. După un anumit termen, le vindeau la licitație, dacă nu erau răscumpărate.

Prin anul 1922 se făcuse propunerea ca Perceptoratul din Sebiș să fie mutat la Buteni sau Gurahonț. În ședința din 20 ianuarie 1922, consiliul comunal a dus o hotărâre prin care cerea „să nu se mute...”

Către comună se plăteau impozite:

- pentru serviciul de apărare contra incendiilor;
- pentru recuperarea prestației;
- pentru întreținerea și cumpărarea reproducătorilor masculi;

- pentru serviciul pentru paza câmpului;
- pentru cazane de fiert rachiu;
- pentru câini;
- pentru curățirea hornurilor;
- pentru fondul construcției de școli;
- pentru acoperirea bugetului a guarzilor comunali.

Pentru pășunatul vitelor se plătea o taxă separată.

Taxele comunale erau încasate de către casierul comunal.

Prin anul 1948 s-a introdus contribuția numită „autoimpunere”, care avea o destinație specială.

Tot cam pe atunci s-au introdus și asigurările de stat (A.D.A.S.) pentru clădiri. În anul 1952, activitatea acestora s-a extins și asupra culturilor agricole.

Gospodarul primea un „Certificat de asigurare obligatorie Nr. ....” cu următorul conținut:

„Asigurările de Stat „ADAS”, funcționând potrivit Decretului Nr. 38/1952 și H.C.M. Nr. 710/1952, asigură bunurile gospodăriei agricole declarată de locuitorul ..... din Prunișor contra pagubelor arătate mai jos în dreptul fiecărei categorii de bunuri: D. culturi agricole (contra grindinei și incendiului pe câmp).

Suma asigurată: ..... lei. Prime de plată: ..... lei. Prima se plătește până la 1 octombrie 1952. Valabil până la 31 decembrie 1953.”

Pentru întreținerea șoselelor, curățirea șanțurilor pe lângă șosele, repararea podețelor, comuna stabilea obligativitatea locuitorilor de a contribui prin muncă cu brațele și cu atelajele un anumit număr de zile sau metri liniari de șanț, săpat, ori grămezi de pietriș transportat pe șosea (prestație).

ORGANIZARE ȘI CONDUCERE

Spun bătrânii că în timpurile vechi localitatea Prunișor era alcătuită din mai multe crânguri cu o conducere unitară, adică toate crângurile formau un singur sat cu numele Kertes. Sub această denumire este amintit de scriitorul maghiar Márki Sandor în *Monografia județul Arad*, unde se spune că pe la 1574 era stăpânit de un pașă turcesc.

La anul 1786, satul Kertes aparținea comunei Sebiș, împreună cu satele: Ignești, Donceni, Selegeni, Susani, Găvojdia, Prăjești și Berindia, și formau o singură circumscripție (Vasile Popeangă, *Un secol de activitate școlară în părțile Aradului 1721-1821*, p. 97). Mai târziu s-a organizat în comună. Sub această formă de organizare o întâlnim la anul 1834. În acel timp, catolicii luptau pentru a-i atrage pe românii din Ardeal la catolicism. Atunci „a fost cucerită și comuna Kertes”... (Dr. Ciuhandu, *Episcopii S. Vulcan și Gherasim Raț*, p. 145).

În 1864, conform cărții funduare nr. 106, s-a repartizat pășune și pădure în favorul Kerte Községi urbéressek (comunei urbariale Chertiș).

În arhiva orașului Sebiș se află un registru de procese verbale despre hotărârile luate în ședințele „antistiei comunale din Chertiș” din anul 1897 până în 1929.

Comuna Kertiș, împreună cu comuna Sebiș, alcătuiau un notariat cercual. Mai târziu aflăm că la acest notariat aparțineau și comunele Găvojdia și Berindia. Din procesul verbal încheiat la 11 martie 1897 reiese că în acel an primar al comunei Kertiș era Hada Milente. Consilieri comunali erau: Filip Todor, Cofan Melentie, Balazs Togyer, Herbei Veszelié, Moss Togyer, Popa Isai. Notar comunal era Tamo Zsigmund.

La ședința din 9 octombrie 1897 a participat și Moser Lipot, ca reprezentant al grofului Venckheim Frigyes.

În anul 1900 era primar Herbei Vasile, iar consilieri comunali: Draga George (preot), Hada Melentie, Popa George, Balaș Toader, Filip Todor, Cofan Melentie, Popa Isai, Fereștean Nica și Hălmăgean George.

Din anul 1904 figurează printre consilieri Skoda Istvan (birtașul) și Micluția Sabin (preot). În anul 1916 era primar Ardelean Pavel, iar consilieri; Balaș Toader, Micluția Sabin, Carpina Milente, Roșu Zaharie și Herbei Isai.

Între anii 1897 și 1918 au îndeplinit funcția de primar comunal: Hada Milentie, între 1897-1899; Herbei Vasile, între 1899-1901. Din nou Hada Milentie, între 1902-1910; Popa George, 1910-1914, Ardelean Pavel, între 1914 - 11 septembrie 1918, data ultimului proces verbal din acea perioadă, redactat în limba maghiară. Pentru anii 1919 și 1920 nu am găsit urme scrise.

În procesele verbale încheiate în anii 1897-1901 este semnat notarul cercual Tamo Zsigmund. De la 24 septembrie 1910 până la 25 martie 1921 a îndeplinit funcția de „secretar cercual” Ioan Baumgartner. De la 30 aprilie 1921 a urmat Vasile Caba.

Primul proces verbal redactat în limba română are data 5 ianuarie 1921.

Dăm câteva extrase din acest proces verbal, respectând ortografia.

„Proces verbal dresat în ședința a reprezentanței comunale a comunei Chertiș, ținută la 5 ianuarie 1921. Prezenți: Ioan Crișan, primar, ca președinte, Sabin Micluția, Isai Popa, George Popa, Nicolae Hălmăgean, Nicolae Fereștean, Pavel Mihulin, Melentie Toma, Terentie Balaș și Ioan Popa, membri ai reprezentanței, și Ioan Baumgartner, secretar cercual, ca referent.

Ioan Crișan, primar comunal, salută reprezentanți comunali și deschide ședința ... pentru verificarea procesului verbal roagă pe Sabin Micluția și pe Isai Popa.

Obiect. Spesele cu edificarea podului pe valea Chertișului.

I. Secretarul cercual înaintează că podul peste valea Chertișului trebuie a repara și în anul 1919 sa prelininat 5318 coroane. Primăria comunei Chertiș și Sebiș adus deciz că speșele de reparare în parte egale în sarcina fondului lucrărilor publica comunale să se împlinescă, hotărârea primărilor comunale de Prefectura sub Nrul 1002/920 s-a aprobat... Fiind tot materialul de lemn gratuit, sa câștigat sa făcut alt preliminar pentru edificarea din nou a podului conform preliminarului speșele sa făcut în 11.913 lei, pe scopul acesta numai suma 2.760 lei la dispoziție comunelor, iar comuna Sebiș iar 3.385 lei pe comuna Chertiș.

1/1921. Deciz. Reprezentanța comunei Chertiș propunere secretarului primeșe și decide că pentru speșe edificări podului peste valea Chertișului 3.200 lei de la fonduri comuni împrumută suma aceasta de la anul 1921 în cinci ani plătește înapoi cu 5% interese.” În aceeași ședință s-au stabilit salariile pentru funcționarii și angajații primăriei.

„2/1921. Deciz. Proiectul secretarului să primește și salariile de la 1 ianuarie 1920 să statoreșc în chipul următor:

Salarul primarului	60	Lei	anual
„ casarului	30	„	„
„ primarului de lege	20	„	„
„ servitorului comunei		200	„ „
„ păzitorii de noapte	1000	„	„
„ scriitorului de cancelarie	700	„	„
„ secretarului cercual	3000	„	„
„ polițistului	1440	„	„

„Obiect. Pertractarea preliminar comunei pe anul 1920/1921.

V. Raportul primăriei comunale referitor la pertractarea preliminarului comunei Chertiș pe anul 1920/1921 care a fost pus spre vedere publică amăsurat legii din 1886 art. XXII 125, precum și statorirea procentului necesar la speșele comune ale secretarului.

5/921. Deciz. După ce preliminarul comunei Chertiș de pe anul 1920/921 a fost censurat din poziție în poziție sau statorit următoarele:

a) Trebuința (lipsele)

1) La I grupă principală	16.605 cor. 63 fil.
2) La II „ „	668 cor. 63 fil.
3) La III „ „	3.558 cor. 63 fil.
4) La IV „ secundară	8.840 cor. 63 fil.
	<u>Total = 29.672 cor. 60 fil.</u>

Garanța (venite)

1) La I grupă principală			
a) venite după averea comunală		224 cor.	16 fil.
b) din area comunală	16.381 cor.	47 „	
2) La II grupă principală			
a) din dreptul de vânat	300	„	- „
b) din venite de averea comunală		10	„ - „
c) din darea comunală	357	„	49 „
3) La III grupă principală			
a) din venite de averea comunală		43	„ 33 „
b) din averea comunală		3.511	„ 54 „
4) La IV grupă secundară			
a) din darea comunală	3.558	„	07 „
	<u>Total = 29.672 cor. 60 fil.</u>		

a) Trebuința (lipsele)

Pozițiile luate în preliminariul precedent bazate pe legi, decrete și regulamente ministeriale sau județene eventual prestatutele organice comunale, au fost aprobate din partea județului... Pozițiile nouă precum și cele ce nu consună cu cele aprobate în preliminariul trecut sunt bazate parte pe legi și decrete, parte pe stările actuale care au modificat tot trecutul.

b) Venite

În venitele regulate ale comunei asemenea au obvenit unele schimbări care asemenea sunt motivate cu stările actuale care au modificat totul.”

Am transcris conținutul „preliminariului”, din care se observă că sumele au fost evaluate în coroane și fileri, iar salariile au fost stabilite în lei, tot în aceeași ședință. Salariile au fost „statorite” de la 1 ianuarie 1920. La întocmirea preliminariului s-a ținut seamă de prevederile legii maghiare din 1886. De asemenea, se observă că veniturile nu acopereau cheltuielile, rezultând un deficit bugetar de 5.286 coroane 54 fileri.

Secretarul cercual Baumgartner făcea serviciu din anul 1910. Și în anii precedenți a întocmit „preliminariile” care cuprindeau aceleași capitole. De data aceasta nu este mulțumit că trebuie să adauge unele poziții care sunt bazate „pe stările actuale care au modificat tot trecutul”. Procesul verbal a fost semnat numai de primarul Crișan Ioan.

În aceeași ședință s-a „statorit procentul necesar la speșele comune ale secretarului”.

Accesi procent + fond stabilit la 20%. În ședința din 30 aprilie 1922 s-a propus majorarea sporului de salutar pentru nota de la 35 lei la 120 lei „amăsurat cheiei proporționale de la 1920”.

Peu. Hotărârea Nr. 5/1922 „se ridică salariul secretarului la 600 lei lunar împărțit pe comune după cota proporțională”.

Notaratu Sebiș de atunci din comunele Sebiș, Prunișor, Berindia și Găvojdia (Paulian, Lăușeni). Au urmat să a hotărât ca la cheltuielile necesare susținerii notariatului comune Sebiș să contribuie cu 62%, Prunișorul cu 23%, iar Berindia și Paulian cu 15%.

În procesul-verbal din 29 decembrie 1926 se folosește denumirea „consiliul comunal din Prunișor”.

Era primar Balas Terezie, iar consilieri comunali: Crișan Ioan, Popa Ioan, Miclea Zaharie, Chira Amorosie, Oberșan Vasilie, Popa Isai, Ionuțaș Aurel (preot) și Stoga Marin (învățător).

La 20 martie 1927, consiliul comunal a aprobat 200 lei contribuție la fondul ce se înființase „pentru ajutorarea familiilor de guarzi omorâți pe frontiera Ungariei”.

La 1 octombrie 1950 s-au desființat plasele. S-a făcut o nouă împărțire administrativă a teritoriului țării în raioane și comune. La această dată, satul Prunișor, împreună cu căminul Toplița și satul Cărand, au alcătuit o comună cu sediul în Prunișor. A luat ființă „comitetul provizoriu” în locul consiliului comunal. Ca președinte al comitetului provizoriu a fost numit Ferestean Damaschin, iar secretar Oancea Pavel din comuna Avram Iancu. Au mutat mobilier de la fosta primărie Cărand în nr. 2 v. a lui Hălmăgean Nicolae-Lăița, în încăperea în care fusese prăvălia.

În urma alegerilor pentru sfaturile populare din 3 decembrie 1950 a fost ales ca președinte Hălmăgean Pavel-Palea. În 12 ianuarie 1951, sediul sfatului popular a fost mutat în casa nr. 47 v. a lui Hada Nicolae-Culița, unde a stat până la 11 ianuarie 1956, când s-a desființat. Atunci s-a mutat și telefonul, care fusese instalat în cancelaria școlii, pentru prima dată, la 1 octombrie 1948. Locuitorii satului au transportat stâlpi și au ajutat la plantatul lor, prin muncă voluntară. Telefonul a fost cel dintâi mijloc al tehnicii moderne care a pătruns în Prunișor, pentru a servi necesităților populației.

Conducerea sfatului popular a suferit schimbări foarte dese. La 15 iulie 1951, secretarul a fost înlocuit cu Soltész Emil din Sebiș. La 20 iunie 1952 a fost înlocuit și președintele cu Ferestean Damaschin.

Peste numai două săptămâni, adică la 6 iulie 1952, au fost înlocuiți și președintele și secretarul cu muncitori veniți direct din câmpul muncii. Ca președinte a fost numit Nagy Ludovic, iar ca secretar Pantea Gheorghe. Nici n-au apucat să cunoască oamenii din comună și au fost înlocuiți cu alții.

La 7 august 1952, președintele a fost înlocuit cu Pădureanu Crăciun, iar la 6 februarie 1953 secretarul a fost înlocuit cu Balta Lucian. În anul 1954, președintele a fost înlocuit cu Kukulja Ladislau, iar secretarul cu Morozan Ioan din Vința. În anul 1955 a venit ca președinte Lupoi Pavel din Gurahouț, iar ca secretar Șimăndan Pavel de la Ciutheș.

Sfatul popular era alcătuit din 17 deputați aleși pe circumscripții electorale. La sfat urma să fie: un președinte, un secretar, doi referenți, un agent agricol, un agent veterinar, un collector, un agent încasator și trei oameni de servisie.

La 11 ianuarie 1956 s-a făcut o nouă împărțire administrativă. De data aceasta Prunișorul a fost reorganizat ca „sat” component al comunei Sebiș împreună cu satele: Prăjești, Donceni și Selogeni. Sfatul popular Prunișor s-a desființat. De aici înainte Prunișorul are un deputat care reprezintă interesele satului în consiliul popular Sebiș. În 1980, vicepreședinte este deputat de Prunișor, plus încă unul. Deci, doi deputați.

Cătunul Toplița, care s-a așezat pe teritoriul Prunișorului de la înființarea sa și a făcut parte din comuna Prunișor, a fost alipit la Cărand. Astfel, satul Cărand, cătunul Toplița și satul Sâc (Săliste) au alcătuit comuna Cărand, care fusese desființată în 1950. Mobilierul sfatului popular s-a întors iarăși la Cărand.

În timp de cinci ani și trei luni, cât a fost sfatul popular în localitate, locuitorii au avut avantajul că erau scutiți să se mai deplaseze la Sebiș pentru a-și procura diferite acte de care aveau trebuință.

Din autoimpunere s-au obținut fonduri cu care s-au făcut unele modificări la clădirea căminului cultural și s-a tencuit în interior. Cu ajutorul primit de la Secția culturală a raionului s-au montat ușile și ferestrele. Alte îmbunătățiri nu s-au mai făcut pentru folosul locuitorilor.

La 1 octombrie 1950 au fost desființate și județele. S-au înființat regiuni. Până la 11 ianuarie 1956, Prunișorul a aparținut de regiunea Arad. La acea dată a fost desființată regiunea Arad, iar raionul Gurahonț, de care aparținea și Prunișorul, a fost alipit la regiunea Oradea. În 1961, aceasta s-a schimbat în regiunea Crișana, până în 1968, când s-au desființat raioanele și s-a revenit la vechile județe, cu mici modificări în întindere și câteva denumiri.

Încă de la primele începuturi ale existenței sale, Prunișorul a aparținut comitatului (județului) Arad. În partea de est a comitatului Arad se afla comitatul Zărand, care aparținea Ardealului. În vechime, aparțineau comitatului Zărand și districtele Ineu și Zărand (la apus de Ineu). La 1626 a fost anexat la comitatul Zărand întreg comitatul Aradului. „Prin rescriptul împărațesc de la 31 decembrie 1732, s-a decretat descopcierea de la Ardeal și a comitatelor Arad și Zărand. La 1741, dieta ungară a votat legea XVIII, prin care se decreta încorporarea parțială a comitatului Zărand la comitatul Arad. Pe baza acestei legi s-au adăugat la Arad două districte mari: al Ineului și al Zărandului (Dr. Ciuhandu, *România din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, p. 26). Așa se explică de ce Prunișorul (Kertes) figurează la poziția 58, printre cele 78 de localități ce aparțineau districtului Ineu, după conscripția din anul 1747. La acea dată, limita comitatului Arad spre comitatul Bihor coborâ, spre sud-est, de la Talpoș la Berechiu, Somoșcheș, Cermei, Bocsig, Mănerău, Chertiș, Susani, Nădălbești, Moneasa. Această limită între cele două județe s-a menținut până în anul 1950, când județele au fost desființate. Când s-au reînființat, în anul 1968, limita între cele două județe a fost mutată mai spre nord, prin alipirea către județul Arad a unor localități din Bihor. Județul Zărand a fost desființat în anul 1876. Județul Arad a primit plasa Hălmăgiului cu 34 de comune. Restul s-a încorporat la județul Hunedoara” (Tr. Mager, *Limutul Hălmăgiului*, vol. III, p. 71).

Miliția

În Luna aprilie 1950, când s-a înființat comuna Prunișor, a fost instalat și un post de miliție, în casa de la moară. Era un șef de post și un subaltern. Unul dintre șefii de post a fost Chirițoiu Alexandru. La 11 ianuarie 1956, miliția de la Prunișor s-a mutat la Cărand, pe lângă primăria nou înființată.

Primari și președinți - 1920-1956

Notăm mai jos numele primarilor și ale președinților consiliilor populare, de la anul 1920 până la anul 1956:

1. Crișan Ioan, 1920 - începutul anului 1926;
2. Balăș Terente, 6 mai 1926 - 1 decembrie 1930;
3. Hălmăgean Pavel, 1 decembrie 1930 - 1 ianuarie 1932;
4. Balăș Terente, 1 ianuarie 1932 - 1933;

Fereștean Damaschin -
1905-1957

Miclea Zaharia - 1890-1947

5. Miclea Zaharie, 1933 - 1 ianuarie 1937;
6. Cofan Vasile-Baia, 1 ianuarie 1937 - 1 noiembrie 1937;
7. Hada Pavel, 1 noiembrie 1937 - februarie 1938;
8. Fereștean Damaschin, februarie 1938 - septembrie 1940;
9. Cofan Pantelie-Hududui, septembrie 1940 - ianuarie 1941;
10. Fereștean Damaschin, ianuarie 1941 - 1944;
11. Matcău Teodor-Dodi, 1944 - 1946;
12. Raț Pavel-Macu, 1946;
13. Hălmăgean Nicolae a lui Cula, 1946;
14. Herbei Pantelie, 1947 - 5 septembrie 1948;
15. Hălmăgean Nicolae-Lăița, 1948 - 1949;
16. Hălmăgean Pavel-Palea, 3 decembrie 1950 - 20 iunie 1952;
17. Fereștean Damaschin, 21 octombrie 1950 - 3 decembrie 1950;
20 iunie 1952 - 6 iunie 1952;
18. Nagy Ludovic, 6 iulie 1952 - 7 august 1952;
19. Pădurean Crăciun, 7 august 1952 - 1954;
20. Kukula Ladislau, 1954 - 1955;
21. Lupei Pavel, 1955 - 11 ianuarie 1956.

Viața politică

Când s-a introdus votul universal, egal, direct și secret (decembrie 1918), i s-a dat și țărănimii posibilitatea să-și spună cuvântul în viața publică. Înființarea diferitelor partide politice a găsit adepți și printre locuitorii din Prunișor.

Partidul Național-Țărănesc (1926) îl avea ca reprezentant pe Balaș Terente. Miclea Zaharie era adeptul Partidului Național-Liberal. Reprezentantul Partidului Național Agrar era Popovici Pavel-junior. Legiunea Arhanghelul Mihail, constituită de Zelea Codreanu (1927), devenită Garda de Fier în 1930, a fost dizolvată și apoi reînființată în 1935 sub numele de „Totul pentru țară”. Și această organizație și-a găsit adepți în Prunișor, pe Cofan Pantelie-Hududui, Cofan Toma, Moldovan Antonie și alții. În anul 1947 s-a constituit o organizație de bază a P.C.R. avându-l ca secretar pe Matcău Teodor-Dodi. Tot atunci a luat ființă și organizarea Frontului Plugarilor, condusă de Bun Pavel-Ciulea. Propaganda politică diviza populația în mai multe grupuri și contribuia la schimbarea primarilor și a consiliilor comunale de fiecare dată când se schimba partidul de guvernământ.

JUSTIȚIA

Judecătoria de ocol se afla în comuna Buteni, unde avea un local propriu. Acolo se judecau neînțelegerile intervenite între cetățeni. Tot în localul judecătoriei se afla și „Cartea funduară”. În Buteni erau și birourile notariatului de stat.

Pentru susținerea proceselor, părțile angajau avocați, care se pricepeau să stoarcă bani din punga împričinaților. În ședințe cereau mereu amânări, propunând noi martori cu care să dovedească nevinovăția clienților. Purtau oamenii pe drumuri până se săturau. Datorită amânărilor, creșteau cheltuielile de judecată atât de mult încât mulți împricinați nu le mai puteau plăti. Erau siliți să ia bani din bănci, pentru care plăteau dobânzi mari. Până la urmă, sumele erau întabulate pe avere, în cartea funduară. Pentru aceste motive, mulți cetățeni ajungeau în situația de a li se vinde averea la licitație publică.

La Buteni aveau domiciliile avocații: Grozda, Berdan, Polacsek, Dan, Poper, iar în Sebiș aveau această îndeletnicire: Petica, Peter, Ciurba, Iorga Lazăr. Avocații redactau și contracte de vânzare-cumpărare pentru diferite imobile. Contractele se depuneau la „cartea funduară” pentru înregistrarea operațiunilor intervenite. Înregistrările se făceau în urma unei hotărâri judecătorești.

Cetățenilor din Prunișor li se părea că judecătoria este prea departe la Buteni și că ar trebui mutată mai aproape, la reședința de plasă. De aceea, în ședința din 13 februarie 1928, consiliul comunal din Prunișor, împreună cu celelalte consilii comunale aparținătoare notariatului cercual Sebiș, cere „strămutarea judecătoriei de ocol de la Buteni la Sebiș”.

Cererea a fost satisfăcută după aproape treizeci de ani, adică în anul 1957, după ce s-a mutat la Sebiș și reședința raionului Gurahonț. Pentru judecătorie și cartea funduară au fost amenajate încăperile „în castel”.

Asesori populari

După 1944, pe lângă judecătoriile de ocol s-a înființat posturile de asesori populari. Asesorul popular era un om al muncii, țaran sau muncitor - delegat de consiliul comunal local, pe termen de câțiva ani, să participe la ședințele de judecată în procesele împričinaților din comună, pe lângă judecători și avocați. Asesorul popular trebuia să intervină și să apere interesele muncitorilor și ale oamenilor săraci împotriva celor bogați sau a exploataților. El îi cunoștea pe împricinați, cunoștea și motivele pentru care au ajuns în fața judecății. Astfel, asesorul popular era în măsură să ceară ca prevederile legii să fie aplicate în mod corespunzător cu gravitatea infracțiunii.

Elementul popular a fost introdus în justiție în anul 1952, când s-a făcut o nouă organizare judecătorească.

Comisii de împăciuire

De multe ori între oameni intervin neînțelegeri din motive mărunte, care pot pricinui pierderi mari. Pentru fapte de mică însemnătate, oamenii se reclamau în judecată. Angajau și avocați, care să-i susțină. Pierdeau zile de muncă pentru a se prezenta la judecătorie. Ajunși în fața judecății, se împăcau. Pentru a descongiona judecătoriile de dosarele împričinaților cu probleme minore, pentru a scuti populația de deplasări inutile și multe altele, în anul 1952, prin Decretul Nr. 132 s-au înființat comisii de împăciuire pe lângă fiecare consiliu comunal și orășenesc. Comisia de împăciuire era alcătuită - de obicei - din trei persoane: un președinte, un secretar și un membru, dintre care unul sau doi erau învățători.

Comisia primea reclamațiile locuitorilor, fixa termenele de judecată - de obicei, în zile de sărbătoare și după masă, pentru a nu stânjeni munca -, îi anunța pe împricinați. Membrii comisiei ascultau reclamațiile, martorii, și căutau să-i împacă pe împricinați.

Dacă nu-i putea împăca, eliberau reclamantului o dovadă cu care acesta se prezenta la judecătorie și numai așa putea intenta proces mai departe. Comisiile de împăciuire au rezolvat favorabil majoritatea reclamațiilor, spre folosul oamenilor muncii.

Comisii de judecată

Fiindcă comisiile de împăciuire au avut rezultate bune, cu timpul au luat ființă în toate întreprinderile, instituțiile și cooperativele agricole de producție, cooperative meșteșugărești, și altele. Atribuțiile comisiilor de împăciuire au fost extinse, ele având dreptul să și judece unele pricini pentru care pot aplica amenzi. Prin Legea nr. 59 din 1968, comisiile de împăciuire au fost reorganizate. Prin această lege li s-au extins atribuțiile. Dacă împricinatii nu se împacă, membrii comisiei au dreptul să judece cazul și să aplice pedepse morale sau bănești. De acum se numesc comisii de judecată.

ASISTENȚA MEDICALĂ

Și din punctul de vedere al asistenței medicale comuna Prunișor a aparținut de circumscripția medicală Sebiș. Medicul avea cabinet medical particular, unde bolnavii erau vizitați contra plată. Cei cu afecțiuni mai grave erau spitalizați la Ineu ori la Arad.

Prin 1935 era medic la Sebiș Ioan Groza. Lunar vizita și elevii de la școala din Prunișor. Le controla unghiile, urechile, dinții. Îi dezbrăca, le pune o bucată de pânză de tifon pe piept și pe spate, apoi asculta cu urechea cum funcționează inima. Nu era stetoscop.

Prin anul 1937, doctorul Groza a promovat prefect al județului Arad. Nu i-a uitat sebișeni. Le-a dat pădurea din jurul Prunișorului și fonduri pentru construirea casei de cultură, clădirea cu etaj, peste pod, „sediul cooperativei meșteșugărești”, precum și podul peste Criș, spre Buteni.

A venit ca medic doctorul Iva Pavel. Și acesta venea să viziteze elevii. Deschidea ușa cu cotul ori cu mânușa, să nu se infecteze. Cu bățul în mână, controla unghiile elevilor. Când medicul din Sebiș lipsea de la cabinet, din oarecare motive, bolnavii mergeau la medicul Mișca din Dezna, ori la doctorul Feier din Buteni.

Când un bolnav avea febră mare, făcea apel la comprese cu apă stătută. Se uda un prosop cu apă, se învelea peste piept cu el, iar deasupra se pune alt prosop uscat. Uneori se învelea tot corpul într-un cearșaf muiat în apă. Pe frunte se pune o cârpă udată cu apă, care se schimba din când în când.

Dacă cineva era răcit, îl durea capul, tușea, făcerea baie de aburi cu flori de fân. Într-un lighean, ori troc, se puneau flori de fân până la jumătate. Se pune apoi apă să ude fânul. O piatră, potrivit de mare, se băga în foc să se încălzească. Bolnavul se așeza pe un scăunel lângă lighean și se acoperea cu un cearșaf. Altă persoană lua piatra cu vâtraiul și o pune în lighean, peste fân. Se făceau aburi. Bolnavul stătea în aburi cât putea rezista. Apoi se așeza în pat și se învelea cu pături. De multe ori, rezultatul era foarte bun.

În comună era o „moașe” fără știință de carte, Raț Maria, de la nr. 98 v. Ea asista la aproape toate nașterile din Prunișor. Se pricepea să dea ajutorul necesar în asemenea ocazii. Au învățat și alte femei de la dânsa.

Pentru alinarea durerilor de dinți și de măsele se recurgea la îndemânarea locuitorului Bun Pavel-Dronea. Acesta își formase deprinderea de a extrage dinții bolnavi în timpul primului război mondial, unde avusese atribuția de „sanitar”. Bolnavul stătea culcat, uneori la paie în grădină. „Sanitarul” se așeză pe genunchi, controla dinții și, cu niște clești ruginiți, „extirpa suferințele”.

După ce au apărut în farmacii medicamente mai accesibile pentru puna fiecăruia, medicii prescriau diferite injecții. În comună era un oficiant sanitar, Mihocaș Moisë,

care făcea injecții pacienților care îl solicitau. Deprinsese acest lucru și Moș Damaschin când a făcut serviciul militar. După ce a mai făcut serviciu la dispensarul din Sebiș, el dădea injecții prescrise de medic.

După anul 1944, consultațiile medicale se fac în mod gratuit, de către medicii din dispensare medicale și policlinici. La Sebiș s-a construit dispensar medical în anul 1960 și a fost înființat spital și policlinică în anul 1968. În cadrul spitalului s-a înființat și secție de maternitate. Pe lângă spital este și stație de salvare. Bolnavii cu suferințe mai grave sunt transportați cu mașinile salvării la spitalul din Sebiș, Gurahonț, Ineu ori la Arad. Săptămânal se deplasează în sat medicul de circumscripție și alte cadre sanitare pentru a supraveghea starea de sănătate a locuitorilor.

La dispensarul medical este și o secție de stomatologie. Aici toți locuitorii își verifică dantura, își plombează cariile dentare, își pun coroane ori își confecționează proteze. Totul pentru păstrarea sănătății.

Când raionul a aparținut de regiunea Oradea, medicamentele erau trimise cu avionul și lansate cu parașuta la spitalul din Sebiș.

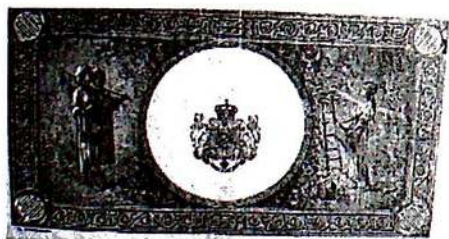
Și bolnavii cu afecțiuni mai grave erau transportați cu avionul la spitalul din Oradea. Printre aceștia a fost și fetița locuitorului Lingurar Florea.

STAREA ECONOMICĂ A LOCUITORILOR ÎNTRE ANII 1940 - 1962

Începuse cel de-al doilea război mondial. Bărbații apti de muncă fuseseră concentrați și apoi mobilizați. Au rămas acasă femeile, copiii și bătrânii. Multe căruțe cu cai au fost rechiziționate. Animalele s-au împușcat din lipsă de nutrețuri. Lucrările agricole se făceau cu întârziere și de slabă calitate. Recoltele erau din an în an tot mai nesatisfăcătoare. Aproape toți locuitorii consumau mălai și nici acesta nu era îndestulător. Ca să nu mai plătească uium la moară, mulți gospodari și-au confecționat o râșniță manuală. În interiorul unei bucșe de căruță montau bucăți de fier-beton. Îi puneau o manivelă. O bucată de fier gros cât să intre în

BANCNOTE DIN TIMPUL INFLAȚIEI 1945-1947

bucșă, bătut în șase fețe, se fixa cu șurubul de o laviță și era gata rășnița. Cu ea se făcea pisat pentru mămăligă, pentru pui și pentru porci.

Cei patru ani de război au adus multe suferințe și sărăcie locuitorilor din Prunișor.

Multe fabrici au fost distruse ori avariate. Nu se găseau mărfuri în prăvălii. Nu se puteau procura obiecte de îmbrăcăminte. Locuitorii, care cultivau cânepă, își confecționau cele necesare din pânză țesută în casă. Se confecționau din pânză de cânepă chiar pantaloni și haine pentru bărbați. Ca încălțăminte se întrebuițau saboți de lemn, Herbei Nicolae confecționa tălpi din lemn de tei, de plop sau de fag. Le puneă fețe de la încălțăminte veche ori niște fâșii prinse cu câteva cuie.

În primii ani de după război a fost raționalizată vânzarea pânzeturilor și a obiectelor de îmbrăcăminte. Muncitorii și funcționarii au primit cartele pe baza cărora își puteau procura strictul necesar. Restul populației ducea mare lipsă de îmbrăcăminte. Un cetățean confecționase rochițe din hârtie de sac pentru cele două fetițe ale sale, ca să le poată trimite la școală (H.I. și V.).

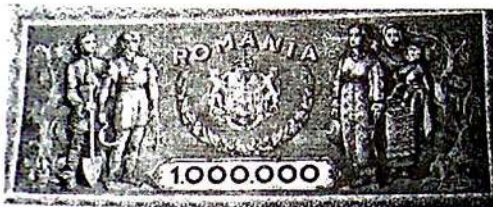
De asemenea, a fost raționalizată vânzarea pâinii, a zahărului și a combustibilului.

Nu se găsea sodă caustică pentru prepararea săpunului. Din cauza aglomerării oamenilor prin gări, în timpul concentrărilor, a refugiului din calea cotropitorilor, fără posibilitatea de a se spăla, au apărut păduchii de corp. Acest parazit se răspândea peste tot cu o repeziune uimitoare. A trebuit o luptă susținută și timp îndelungat pentru stărpirea lui.

În timpul luptelor ce s-au dat pe teritoriul satului Prunișor au fost distruse și grav avariate multe gospodării. Aceste distrugerii au contribuit mult la secătuirea mijloacelor bănești ale locuitorilor. Foarte mulți au avut de făcut reparații serioase la gospodării, iar sursele de câștig erau puține.

Mulți susținători de familie nu s-au mai întors acasă de pe câmpurile de luptă. Au rămas fără sprijin soții, copiii și părinți bătrâni, care trebuiau să facă față greutăților.

În timpul războiului și în anii imediat următori, urcarea periodică a prețurilor luase așa proporții încât salariile și pensiile nu mai

ajungeau nici pentru hrană. În anii 1943, 1944 și 1945 au fost emise bancnote de 5.000 de lei. În 1945 și 1946 s-au emis bancnote cu valoarea de 10.000 de lei. La 21 octombrie 1946 s-au emis bancnote de 100.000 de lei, iar la 16 aprilie 1947, au fost emise bancnote cu valoarea nominală de 1 milion de lei.

După această dată, un cocoș se vindea cu un milion, o brădie de grâu costa două milioane de lei. Salariul unui învățător cu douăzeci de ani de serviciu era de 2.851.000 lei. Puterea de cumpărare a salariului se micșorase de optzeci de ori.

La 15 august 1947, guvernul a făcut o reformă monetară. S-au preschimbât câte 20 milioane de lei la fiecare familie, la paritatea de 1 la 20.000, adică se primeau 50 de lei pentru un milion.

După această reformă monetară, salariile s-au mai majorat, astfel încât un învățător primea 3.522 de lei în luna octombrie 1947. Până la începutul anului 1952, acest salariu crescuse la 12.300 de lei.

În luna ianuarie 1952 s-a făcut o nouă reformă monetară. De data aceasta s-au preschimbât câte 4.000 de lei la fiecare familie, primind un leu pentru 20, adică 50 de lei pentru 1.000 de lei. Salariul de 12.300 de lei până în ianuarie 1952 a fost plătit cu 615 lei pe luna februarie și în lunile următoare.

Cu ocazia acestor reforme monetare, mulți locuitori mai înstăriți au rămas cu sume de bani mai mari sau mai mici nepreschimbate. Aceste reforme au oprit inflația și au stabilit un raport mai echitabil între salarii, pensii și prețuri.

Încă din primii ani de după război, pentru fiecare gospodărie țărănească au fost fixate cote obligatorii de cereale și alte produse agricole, care trebuiau predate la stat. Mai apoi s-au fixat cote și pentru produse animale: carne, lapte, lână. Cotele erau fixate în raport cu suprafața de teren agricol cultivat și cu numărul și felul animalelor pe care le posedă gospodăria. Aceste cote obligatorii ale țăranilor pentru cereale au dăinuit până la 1 ianuarie 1957, iar cele pentru produse animale până în anul 1960. Unii țărani nu produceau toate sortimentele de cereale. Pe cele pe care nu le aveau le cumpărau și le predau la bazele de recepție. Aceste cote obligatorii au frânat mult dezvoltarea gospodăriilor țărănești. După ce s-au introdus contractările, sistemul a fost foarte favorabil pentru țărani. Primeau avansuri în bani și cereale. Îngrășau viței, vaci, porci, pe care îi predau la bază și primeau prețuri convenabile.

În anul 1952 a început și la Prunișor „îngrădirea” chiaburilor. Erau considerați chiaburi: proprietarul de moară, de batoză, de cazan de fier rachiu, comerciantul particular, țăranii care în timpul unui an nu-și munceau pământul numai cu membrii familiei, ci mai plăteau alți lucrători mai mult de 25 de zile de muncă. Cine avea un servitor sau servitoare era chiabur. Funcționarii, care posedau și pământ, dacă plăteau pentru muncile agricole mai mult de 25 de zile în timpul unui an, erau socotiți chiaburi. Îngrădirea consta în faptul că plăteau impozitele majorate, predau cote de cereale și produse

animale mai multe, iar copiii lor nu puteau frecventa cursurile școlilor superioare pe care le-ar fi dorit.

Peste câțiva ani, când s-a constatat că „resursele” s-au epuizat, au fost deschiaburiți.

S-au desființat și cartelele, după ce au apărut mărfuri suficiente în prăvălii și pâine la brutării.

Situația economică a locuitorilor a început să prospere după ce au fost desființate cotele obligatorii de predare de cereale și după animale. Au început să crească mai multe animale și să le contracteze pentru fondul de stat.

Întovărășiții și-au cumpărat animale pentru jug și mașini de semănat grâu. În cele din urmă, oamenii au început să se simtă din ce în ce mai bine. Fiecare își făcea planul cum să-și îmbunătățească traiul. Au început iarăși să-și construiască locuințe noi, să-și cumpere mobilier, în sfârșit, să-și organizeze gospodăriile după cerințele noi ale civilizației.

INSTITUȚII

Școala

În urma luptelor dintre imperiul austriac și cel otoman, pe la sfârșitul secolului al XVII-lea Ungaria a fost cucerită de armatele austriece. Pe la 1699 stăpânirea austriacă se întindea până la Mureș, cuprinzând și ținutul Aradului.

O modalitate de consolidare politică și de legare a populației de imperiu era și înființarea școlilor.

În anul 1745, Maria Tereza (1740-1780) a instituit un organism special care se ocupa de problemele ortodocșilor sârbi și români din imperiu (Vasile Popenagă, *Un secol de activitate a școlilor românești în părțile Aradului 1721-1821*, p. 10).

La 1774 a apărut regulamentul pentru funcționarea școlilor bănățene. Autoritățile școlare fixează ca o regulă de urmat înființarea de școli sătești în fiecare parohie neunită.

Pentru funcționarea școlilor se încheiau contracte prin care se stabileau condițiile de funcționare, întreținere și salarizare a învățătorilor.

În 1789, împăratul Iosif al II-lea a aprobat contractele pentru funcționarea școlilor din comitatul Aradului. Printre ele era și al învățătorului Teodor Roșu din Borossebes (Sebiș). Pe atunci comuna Sebiș, cu satele aparținătoare: Kertes, Ignești, Donceni, Selegeni, Susani, Găvojdia, Prăjești și Berindia, formau o singură circumscripție școlară (V. Popeangă *op. cit.*, p. 169).

În anul 1806 a apărut o nouă lege școlară, prin care se stabilea că țărani iobagi erau obligați să construiască școli, să le înzestreze cu mobilier, să le întrețină și să plătească salariul învățătorului.

În anul 1812 a fost înființată Preparandia din Arad, unde se pregăteau tinerii români pentru funcția de învățător.

Școala din Prunișor între anii 1800-1900

După cum am văzut mai înainte, încă la 1789 satul Prunișor făcea parte din circumscripția școlară Sebiș. Nu cunoaștem însă dacă era învățător în Prunișor, ori levii mergeau la școala din Sebiș.

Numai în anul școlar 1817-1818 aflăm că urmau cursurile școlare în mod diligent (regulat) un număr de 20 de elevi. În anul școlar 1818-1819 urmau cursurile școlare în mod diligent 12 elevi și în mod „neglijent” 4 elevi.

Pentru anul școlar 1820-1821 aflăm și numele învățătorului, Nicolae Cismașovici, care avea 10 elevi în clasa I, 10 elevi în clasa a II-a și 5 elevi în clasa a III-a, în total 25. Dintre aceștia, 5 erau fii de nobili și 20 fii de plebei (din popor). Frecventau școala în mod diligent 10 elevi și neglijent 15 (V. Popeangă, *op. cit.*, p. 82-84, 87-88).

Pe o perioadă de 47 de ani nu dispunem de date în legătură cu școala din Prunișor (Kertes). Credem însă că ea a existat și în acest timp, continuându-și activitatea începută în 1817 sau chiar mai înainte.

În curgerea vremii s-au petrecut multe frământări politice care au adus schimbări radicale în organizarea și conducerea statelor. În urma înfrângerilor suferite de Austria în războaiele din 1859 și 1866, în vara anului 1867 s-a încheiat compromisul dualist dintre monarhia habsburgică și aristocrația maghiară. Împăratul Franz Iosif s-a încoronat și ca rege al Ungariei. Printre primele măsuri legislative luate a fost încorporarea Transilvaniei la Ungaria.

În 1868, parlamentul maghiar a votat Legea XXXVIII cu privire la învățământ, prin care se stabilea atât dreptul confesiunilor de a înființa școli, cât și obligația de a le susține.

Școala populară (sătească) avea două cicluri distincte: instrucția cotidiană, cu durată de 6 ani, care era obligatorie pentru toți copiii cuprinși între 6 și 12 ani, și instrucția școlară repetitoare, care era frecventată timp de 3 ani de copiii în vârstă de 12-15 ani.

În anul 1876, Consistoriul din Arad a elaborat un act normativ intitulat: Norme pentru administrarea învățământului național confesional în districtul consistoriului român ortodox din Arad. Potrivit acestor norme, învățătorul era ales de sinodul parohial. Inițial, directorii școlari erau preoții locali, însă în unele localități funcția aceasta a fost atribuită și unor țărani care au dovedit mult zel în sprijinirea școlii. Așa a fost cazul și la Kertiș.

În anul 1890, postul de director școlar local a fost atribuit preotului, care îndeplinea atribuția de președinte al comisiei școlare. Învățătorii îndeplineau funcția de secretari ai comisiei (notari).

Inspectoratele școlare corespundeau cu protopopiatele. În anul 1867, Kertișul aparținea de protopopiatul Ineu, care avea 29 de învățători, iar ca inspector școlar pe Moise Ghergariu. În protopopiatul Buteni erau 26 de învățători și inspector școlar era Ioan Muntean.

Protopopiatul Ineu cuprindea localitățile din dreapta Crișului Alb, de la Ineu până la Zimbru, Brusturescu-Dulcele. De protopopiatul Buteni aparțineau localitățile din partea stângă a Crișului Alb: Buteni, Bârsa, Iercoșeni, Cuied... până la Bodești.

După uzul intrat în tradiție, inspecția școlară era exercitată, în majoritatea cazurilor, de protopopii cercurilor respective.

Pentru întreținerea școlilor s-a creat un fond școlar. Sursele veniturilor erau următoarele: sume votate de comitetul parohial pentru întreținerea școlilor, amenzile școlare, contribuții benevole, venituri realizate din grădinile școlare, taxele de cult pe care le plăteau sătenii. Pe la anul 1900 apare practica elaborării de bugete (preliminari).

Cursurile școlare începeau la 1 octombrie și țineau până la 31 iulie. Ele se încheiau cu examene publice la care participau: protopopul, părinții elevilor și autoritățile comunale.

Activitatea școlară se desfășura între orele 8-11 și 14-16, în cinci zile pe săptămână, ziua de joi fiind zi de recreere.

Sinodul din 1876 a decis ca anul școlar, în toate școlile, să înceapă la 1 septembrie și să se sfârșească la 30 iunie.

În anul 1870, Congresul național bisericesc al Mitropoliei ortodoxe a stabilit următorul plan de învățământ pentru școlile populare românești: 1) religia, 2) citirea și

scrierea, 3) computul (socoata) pe de rost și cu cifre, 4) cunoașterea măsurilor și a banilor din țară, 5) gramatica, 6) exerciții de limbă, 7) geografia și istoria țării noastre, cu privire la români, 8) elemente de istorie și geografie universală, 9) elemente de fizică și istorie naturală, 10) introducere practică în agricultură și grădinarit, 11) drepturile și îndatoririle cetățenilor, 12) cântul bisericesc și național, 13) gimnastica (V. Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918*, ediția 1976, p. 56).

Dela 1 ianuarie 1876 au intrat în vigoare măsurile metrice stabilite prin articolul de lege VIII din 1874 (V. Popeangă, *op. cit.*, p. 66).

În anul 1879 a fost înființată Tipografia Diecezană din Arad. Aceasta a tipărit manuale școlare pentru toate școlile românești.

Pe acele timpuri, cărțile erau scrise cu litere chirilice. În jurul anului 1880 au început să apară manuale scrise cu alfabetul latin.

În anul 1877 a apărut revista „Biserica și școala”, în paginile căreia se găseau informații din România. Revista stăruia mult asupra problemelor ortografice. Sinodul mitropolitan din 1879 a acceptat ortografia fonetică. În revistă se explica sistemul acestei scrieri (V. Popeangă, *op. cit.*, p. 196).

În ședința sa din 3 noiembrie 1904, senatul școlar din Arad decide ca ortografia stabilită de Academia Română în anul respectiv să fie adoptată ca ortografie oficială pentru toate institutele școlare din dieceza Aradului (V. Popeangă, *op. cit.*, p. 198).

Într-un document care are data de 18 februarie 1869 se arată rețeaua școlară din anul 1868 a protopopiatului Ineu. Documentul are următoarele rubrici: numărul curent, localitatea, locuitori români ortodocși, învățătorul local, numărul elevilor și observații. Sunt înscrise localitățile în ordinea următoare: 1) Ineu, 2) Răpsig, 3) nu e notat satul, 4) Susani, și așa mai departe. Din tabel lipsește numai localitatea Kertiș. Credem că la numărul curent 3 datele sunt pentru localitatea Kertiș. Aceste date sunt: locuitori români ortodocși 587, învățătorul local Iacob Ioan și 42 de elevi (V. Popeangă, *op. cit.*, p. 220).

Pe baza conscripțiilor școlare din 1873, situația școlii populare din Prunișor se poate contura în felul următor: „127. Prunișor. Școala funcționa într-o construcție de lemn. În localitate se aflau 625 de locuitori români ortodocși. Cursurile școlare erau frecventate de 20 de băieți și 10 fete în vârstă de 6-12 ani din efectivul de 25 de băieți și 20 de fete de vârstă școlară. Din cei 16 băieți în vârstă de 12-15 ani recenzați pentru cursurile de repetiție, numai 7 urmau aceste cursuri. Școala nu avea fond școlar, nici grădina de pomi, și era slab dotată cu material didactic. Învățătorul Constantin Zopota absolvise în 1867 cursurile Preparandiei din Arad și avea o vechime de 6 ani în învățământ. Avea un salariu de 100 de florini, la care se adăuga suma de 240 de florini, calculată pentru bunurile în natură pe care le primea. Director școlar era Nicolae Ferestean” (V. Popeangă, *op. cit.*, p. 125).

În anul școlar 1880-1881 și următorii, școala din Kertiș l-a avut ca învățător pe Tăutan Florian. În timpul lui s-au introdus manualele școlare scrise cu alfabetul latin. Elevii scriau cu penițe confecționate din pană de găscă. (Informator: Popa Giuri 32, de 75 de ani, n. 1870.)

La sfârșitul anului școlar 1880-1881, învățătorul Tăutan Florian a prezentat la examen 10 elevi: 5 băieți + 5 fete, din 11 băieți + 19 fete obligați de școală.

Pe la anul 1887, învățătorul Muntean făcea serviciu la școala din Prunișor. Până la 1900 au mai servit ca învățători: Cornea, Bogdan Simion, Perva, Bodea și Stănuț. (Informator: Popa Giuri.)

Cea mai veche clădire care a servit ca local de școală era o căsuță de lemn pe grădina de la nr. v. 104, pe ulița de către Vale. Mai târziu, învățătorul Bogdan Simion,

care era localnic, a ținut cursuri cu elevii în casa proprie, de la nr. 6 v. Aici locuise Bogdan Ioan, cel care a făcut parte din comisia pentru repartizarea loturilor urbariale în anul 1855.

Când a venit alt învățător, s-a închiriat pentru școală casa cu nr. v. 93 a lui Gergar Iosif. (Preotul locuia în casa parohială.) Aceasta era o construcție din lemn, foarte veche, joasă la pereți, cu plafon din scânduri, cu vatră de pământ și ferestre foarte mici. Era acoperită cu șindrilă. A servit ca local de școală până în anul 1903. (Informator: Popa Giuri.)

În anul 1899, casa și grădina erau proprietatea lui Cofan Pavel. A trecut apoi în proprietatea lui Hada Vasile, care a demolat casa prin anul 1941, iar grădina a vândut-o lui Cofan Vasile-Baia. Acesta a construit o casă nouă pentru nepotul său Cofan Terente.

Școala între anii 1900-1922

În anul 1903 s-a construit un local nou pentru școala confesională, pe grădina de la nr. v. 96, care era proprietatea școlii, conform cărții funduare nr. 92 (Iskola. 1. (213-214) Ház 96 szám udvar és kerttel 800 szögöl). Casa nr. 96, curte și grădină (800 stj. p.). Grădina a fost primită în conformitate cu legea XXXVIII din 1889. De primire au semnat Gergar Iosif și Balaj Todor.

Școala a fost construită de maestrul lemnar Groza Moisă nr.v. 27. Primar era Hada Milentie. (Informator: Popa Giuri.) Localul avea o sală de clasă cu dimensiunile de 5 x 4 x 2,80 m și locuință pentru învățător, compusă din: o cameră de locuit, o bucătărie și o cămară pentru alimente. Sala de clasa era pardosită cu scânduri, iar locuința avea vatră de pământ.

Mobilierul din sala de clasă consta din: 6 bănci lungi de câte 2 metri, o tablă de lemn de 1/0,75 m, atârnată pe perete, o masă și un scaun. Ca material didactic era dotată cu o hartă a județului Arad și câteva tablouri intuitive.

În anul 1913, localul a fost declarat necorespunzător de către autoritățile administrative. Totuși, a servit interesele învățământului până la 1 septembrie 1930, când a fost dat în folosință noul local, cu două săli de clasă.

Școlile confesionale erau întreținute de locuitorii aparținători confesiunii respective și care alcătuiau comuna bisericească. Comitetul parohial se îngrijea de întreținerea localului, de publicarea concursului pentru ocuparea postului de învățător, de salarizarea învățătorului.

Preotul era președintele comitetului, iar învățătorul îndeplinea funcția de notar. Hotărârile comitetului parohial trebuiau aprobate de sinodul parohial. Uneori comitetul parohial a ales ca președinte altă persoană din sânul său și nu pe preot.

Pentru stabilirea sumelor necesare întreținerii localului de școală și pentru salariul învățătorului, în fiecare an se întocmea un „preliminar”. La sfârșitul anului calendaristic se prezentau „socoțile” asupra veniturilor și cheltuielilor.

Salariul învățătorului se compunea din o parte bani și două părți cereale. Ca cereale primea, de obicei, nouă șinice de grâu și nouă șinice de porumb. Mai primea patru stânjani de lemne aduse în curtea școlii, locuință în mod gratuit și dreptul de folosință asupra grădinii școlii. Școala avea 24 de drepturi urbariale pe care le putea folosi învățătorul titular.

Lemnele de foc pentru învățător și școală se dădeau din imaș (pădurea și pășunea urbarială). Fasonatul și transportul le făcea comuna politică.

La 10 februarie 1909, președintele comitetului parohial anunță că: „antistia comunală nu satisface datorinței conform usului vechi de a aduce lemnele școlare... Comitetul parohial hotărăște cu unanimitate ca să constrângă antistia comunală a-și face datorința”.

Sumele de bani se încasau de la locuitori sub denumirea „taxă de cult”. Pentru aceasta se făcea repartizarea după „darea directă”. Taxa de cult reprezenta 52% din darea directă. Pentru încasarea cultului se angaja un „cultariu”, care gestiona aceste sume.

O sursă sigură pentru asigurarea cerealelor necesare salarizării învățătorului, precum și procurării de bani necesari întreținerii școlii, era fondul de bucate.

Fondul de bucate

Înainte de anul 1880, în comuna Chertiș a luat ființă un fond de bucate condus de corporațiunile bisericesti. S-au colectat bucate de la locuitori. S-au dat cu împrumut, pe timp de un an ori mai puțin, percepându-se o dobândă (camătă, interese), care ajungea până la 25%. În câțiva ani, capitalul a crescut foarte mult. La sfârșitul anului 1906, situația fondului de bucate era următoarea: cucuruz în sat: 703 măsuri 22 litri, iar în gata 424 măsuri 02 litri; grâu în sat: 294 măsuri 04 litri și în gata 145 măsuri 19 litri (procesul verbal al sinodului parohial din 17 martie 1907). Deci, în acel timp, fondul de bucate ajunsese la 338,34 hectolitri de porumb și 133,13 hectolitri de grâu. La 26 mai 1907, comitetul parohial constată că „sunt prea multe bucate pe podul școlii” și hotărăște „să se vândă 100 de șinice de cucuruz, iar grâu să se dea în sat. Grâul ce va rămâne să se vândă. La toamnă să se cumpere grâu cu 10 coroane șinicul”. În ședința din 14 iulie, același an, se aduce hotărârea de a se vinde cucuruz cu 9-10 coroane șinicul, iar grâu cu 14-15 coroane.

În anul 1908, la 8 februarie, s-au prezentat socoțile pe anul 1907 - bisericesti și culturale. „Socoțile pentru fondul de bucate se amână... să vină Dl. protopresbiter. Au obvenit neînțelegeri între comitetul bisericesc și bărbații de la fond”.

Până la 7 martie 1909 nu s-a mai amintit despre fondul de bucate. În acest timp nu se mai știa precis cine este proprietarul lui: comuna bisericască, ori comuna politică. La data de mai sus: „președintele pune la ordinea zilei trecerea fondului de bucate la sfânta biserică și dă sfaturi. Comitetul parohial nu voiește a intra în dezbateri”.

Peste un an se pune din nou problema fondului de bucate. La 12 martie 1910, comitetul parohial hotărăște ca: „la toamnă să se facă o colectă în comună pentru grâu și cucuruz, spre a se face un fond de bucate bisericesc”.

Preotul dorea să lămurească situația fondului de bucate existent. Pentru aceasta, în ședința din 12 iunie 1910, deschide din nou discuția și adaugă: „fondul de bucate a fost făcut de la început cu scopul de a plăti la timpul său bucatele învățătoresci și birul preotesc; totodată, acel fond a fost condus totdeauna, de la înființarea lui până la anul 1907, prin corporațiunile bisericesti. Au cunoștință? De când? De la cine? Popa George sen. (n. 1855) zice că dânsul a auzit de la cei ce strângeau bucate când s-a înființat fondul, că strâng bucate ca să facă un fond de bucate din care cu timpul să se plătească preotul și învățătorul, iar ceilalți membri unanim zic că din auzite ca mai tânări și ei tot așa știu ca Popa George sen., dar pe lângă aceea se pot face și alte spețe de acolo”.

La 21 septembrie 1910, sinodul parohial, după ce hotărâse să plătească jumătate din salariul învățătoresc de la fondul de bucate, iar jumătate să se împărțească după darea directă în comună..., „declară fondul de bucate existent de avere irevocabilă și inalienabilă a comunei bisericesti gr. ort. române din Chertiș”, iar „menițiunea lui o enunță a fi solvirea cu timpul sau chiar și de azi înainte a salariului învățătorului confesional gr. ort. român, birul preotesc și a altor cerințe parohiale ce după posibilitatea stării viitoare a fondului se va decide prin comitetul și sinodul parohial”.

La 15 februarie 1913 se arată că „fondul de bucate e în apunere”.

În ședința din 8 februarie 1923 comitetul parohial a hotărât „să se încaseze toate bucatele restante în comună și apoi să se vândă și să se plătească datoriile bisericii”.

Unii datormici nu plăteau bucatele împrumutate ori dobânzile, la timpul stabilit. Acest fapt determină comitetul parohial să ia măsuri de constrângere împotriva lor. Încă la 27 octombrie 1904, comitetul a hotărât „împrocesuarea restanțierilor cu interese (grâu) la magazinul bisericesc”. Semnează: Sabin Micluția, paroh, președintele comitetului parohial; Demetriu Stoian, notariu subscriitor de nume; Cofan Milentie și Balașiu Todor, bărbați de încredere.

POLITICA DE DEZNAȚIONALIZARE

După anul 1900, cercurile guvernamentale maghiare duceau o luptă susținută pentru deznaționalizarea populației române din Ardeal. În anul 1907 a apărut o lege prin care se stabilea salariul minimal al unui învățător confesional la 1000 de coroane. Susținătorii școlii erau obligați să-l achite integral și la timp.

Statul acorda ajutor pentru întregirea salariului, dar numai învățătorilor care erau cetățeni maghiari, știu să citească și să scrie corect limba maghiară.

În anul 1908, autoritățile administrative au cerut comitetului parohial să elibereze învățătorului un act de dotație (Dylevél) în care să se specifice salariul pe care îl primește. În ședința din 19 iulie 1908 s-a eliberat actul cerut. Învățătorul primea 706 coroane. În aceeași ședință, comitetul a hotărât „să se îngrijească de ajustarea salei de învățământ” și „să se facă rugare la înaltul Minister să acorde geratuit obiectele de lipsă”.

Plan de învățământ

Autoritățile maghiare au elaborat și planuri de învățământ pentru școlile confesionale. Structura planului la o școală cu un singur învățător era următoarea, în anul 1911:

La toate clasele	ore total:
1. Religia	3 ore
2. Limba română	5 ”
3. Limba maghiară	13 ”
4. Matematica	6 ”
5. Geografia	2 ”
6. Istoria	1 ”
7. Constituția	1/2 ”
8. Istoria naturală	1/2 ”
9. Fizica și chimia	1/2 ”
10. Economia	1/2 ”
11. Cântarea	1 ”
12. Gimnastica	1 ”
13. Desenul și lucrul manual	1 ”
14. Exerciții practice	o zi după-amiază
<hr/>	
	Total ..... 35 ore

(V. Popeangă, *op. cit.*, p. 64)

Deja la 11 februarie 1911, comitetul parohial hotărâște de a subscrie Declarațiunea că învățătorul va propune după planul ministerial edat sub nr. 80.000/1910”, trimisă

cu ordinul nr. 7/1911 al Oficialului presbiterial.

În anul 1913 a apărut Legea XVI, prin care se stabilea salariul minim al unui învățător începător la 1.200 de coroane. Tot prin această lege ministerul stabilea că „ajutor de stat, ca întregire de salariu, pot dobândi numai acei învățători care predau pe baza planului elaborat de minister”.

Învățământul trebuia „să dezvolte și să întărească în sufletul copiilor spiritul de alipire către patria maghiară și conștiința apartinerii la națiunea maghiară” (V. Popeangă, *op. cit.*, p. 34).

În anul școlar 1912-1913 s-au introdus registre școlare redactate în limba maghiară. În arhiva școlii din Prunișor se găsește un registru matricol din acel an. Jumătate din registru este scris numai în limba maghiară și s-a folosit în 1912-1913. De la jumătate înainte, o foaie matricolă este scrisă în limba română, iar alta în limba maghiară și s-a folosit în anul școlar 1920-1921.

Foaia matricolă are următorul cuprins:

Numele elevului și datele personale. Clasa.

Purtarea morală ... diligența ... disciplinele și calculul general ...

1. Purtarea morală ... 2. Diligența

Progresul:

Religiunea și morala ...

Exerciții de vorbire și cugetare

Limba română	Cetirea .....
	Ortografia .....
	Gramatica .....
	Bucăți de cetire
	Stilizarea .....

	cetirea fluentă ...
	reproducerea conținutului ...

Limba maghiară	Cetirea .....
	Ortografia .....
	Gramatica .....
	Bucăți de cetire
	Stilizarea .....

	cetirea fluentă .....
	reproducerea conținutului ...

Aritmetica .....

Geometria .....

Geografia .....

Istoria .....

Drepturi și datorințe cetățenești .....

Naturale .....

Fizico-chimice .....

Caligrafia .....

Cântarea .....

Desen .....

Gimnastica .....

Cunoștință economice   teorie .....

    praxă .....

Lucru de mână .....

Calcul general .....

Progresul:

Crăciun	Paști	Finea anului
.....	.....	.....
Director (semnat preotul) Miclucția Sabin		Învățător Laza Teodor

Prin politica, de deznaționalizare se urmărea și maghiarizarea numelor elevilor. Numele de familie nu se putea maghiariza decât scriindu-l cu alfabetul maghiar. De exemplu: Ferestean se scria Ferestyan, Săbău se scria Szabo, Hălmăgean se scria Halmazsan. Numele mic însă a fost scris ca și când ar fi fost unguri. În loc de „c” se scria „k”, în loc de „ț” = „czo”. Numai numele Maria a rămas neschimbat. Celelalte au fost modificate. De exemplu: Nicolae - Miklos, George - György, Elisabeta - Erzsébet, Floarea - Virág, Pavel - Pál, Vasile - Vazul, Teodor - Tivadar. Uneori învățătorul a scris numele românesc neschimbat.

În anul școlar 1912-1913 au fost înscriși la școală 74 de elevi, născuți între anii 1898 și 1903. Prezentăm tabelul acestor elevi în ordinea în care sunt înscriși în registru:

1. Mihulin Ilona, 2. Mihulinn Maria, 3. Kofan Nicolae, 4. Kofan Elena, 5. Szabo Erzsébet, 6. Racz György, 7. Racz Pál, 8. Halmazsan György, 9. Halmazsan Erzsébet, 10. Kofan Virág, 11. Dronka Zorinka, 12. Karpine Iános, 13. Kofan Vazul, 14. Kofan Anna, 15. Rossu Ilona, 16. Szabo Virág, 17. Bun Pál, 18. Filip Miklos, 19. Filip Simion, 20. Szabo Mina, 21. Szabo Mariska, 22. Halmazsan Miklos, 23. Karpine Gergely, 24. Ferestyan Paulina, 25. Negru Ilona, 26. Mos Iános, 27. Groza Pál, 28. Halmazsan Ilona, 29. Ferestyan Roza, 30. Popa Mariska, 31. Posa Pál, 32. Ferestyan Paulina, 33. Ferestyan Ilona, 34. Mos Elena, 35. Kofan Katicza, 36. Herbei Virág, 37. Popa Mariska, 38. Popa Ilona, 39. Mos Katicza, 40. Perva Erzsébet, 41. Perva Maria, 42. Ardelean Ilona, 43. Ferestyan Lentó, 44. Kodrean Iuliska, 45. Oprea Anna, 46. Oprea Mariska, 47. Balazs Mozes, 48. Kofan Raveka, 49. Herbei Mariska, 50. Vilmos Tivadar, 51. Negru Maria, 52. Posa Todor, 53. Rossu Pál, 54. Szarandan Maria, 55. Szarandan Vazul, 56. Ferestyan Iános, 57. Ferestyan Pál, 58. Popa Ilona, 59. Herbei Aurel, 60. Bogdan Pál, 61. Bogdan Ilona, 62. Ferestyan Gergely, 63. Toma György, 64. Toma Maria, 65. Filip Tivadar, 66. Filip Paulina, 67. Brădean György, 68. Herbei Katicza, 69. Togyer Vazul, 70. Benea Ilona, 71. Popa Maria.

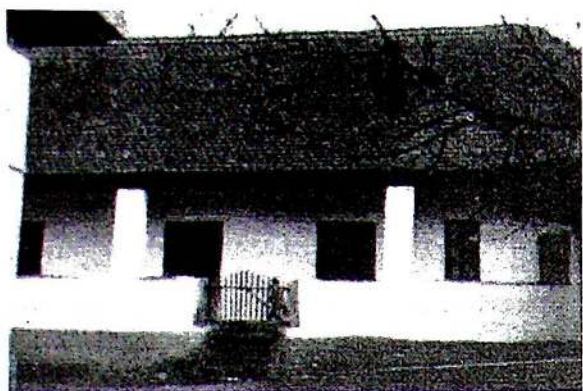
Notarea elevilor se făcea cu cifre de la 1 la 5. Nota 1 corespundea calificativului „foarte bine”; nota 2 corespundea cu „bine”; nota 3 era „multumitor”, iar 4 și 5 „slab”. Anul școlar era împărțit în trimestre.

Media anuală se făcea cu calificative.

ÎNVĂȚĂTORII

În arhiva Oficiului parohial din Prunișor am aflat unele date în legătură cu școala confesională și învățătorii care au făcut serviciu între anii 1900-1922.

1. Stoian Demetriu. A servit între anii 1900 și ianuarie 1905. În anul 1903 a înființat și condus un cor cu sătenii. La 27 octombrie 1904, comitetul parohial a întocmit

Școala confesională construită în anul 1903 - 1950

preliminariul pentru anul 1905 stabilind „la cele cultuale: 605,04 coroane, iar la fondationale: grâu 38 măsuri și cucuruz 32 măsuri”. Procesul verbal a fost semnat de Sabin Micluția, paroh, președintele comitetului parohial, Demetriu Stioian, notariu subscriitor de nume și Cofan Milente, Balașiu Todor, bărbați de încredere.

În luna ianuarie 1905 s-a îmbolnăvit. În timpul spitalizării, comitetul parohial a angajat suplinitori, pe care i-a plătit după înțelegere.

2. George Achimaș. Din luna februarie 1905 până la sfârșitul anului școlar a făcut serviciu George Achimaș. În ședința din 25 februarie i s-a stabilit salariul de 10 coroane lunar. Acesta semnează procesul verbal ca notar.

În anul școlar 1904-1905 au fost înscriși la școală 39 băieți și 41 fete în vârstă de 6-12 ani. La examenul de sfârșit de an au fost prezenți 14 băieți și 8 fete. În acel an, Prunișorul aparținea de Inspectoratul școlar Buteni (V. Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918*, p. 239).

3. Victor Faur. La 9 august 1905, comitetul parohial constată că învățătorul Stioian este tot bolnav. Ca urmare, îl angajează pe Victor Faur ca învățător suplinitor pentru noul an școlar 1905-1906. Nu sunt specificate condițiile de angajare. Acesta semnează, ca notar, la 9 august 1905 și ultimul proces verbal la 22 aprilie 1906.

Pentru acest an școlar, comitetul parohial a întocmit un preliminar, la 9 octombrie 1905, stabilind: „la cele școlare 615 coroane 12 fileri; fondationale 36 măsuri de grâu și 36 măsuri de cucuruz”.

La 22 ianuarie 1906, sinodul parohial a ales un nou comitet pentru anii 1906-1908. Cu această ocazie a fost ales ca „magaziner și percceptor cultural Popa George iunior, cu un salariu anual de 50 coroane”.

În ședința ținută la 17 martie 1907, sinodul parohial a aprobat socoțile pentru anul 1906, după cum urmează: cultuale: venite 948 coroane 58 fileri; cheltuieli 761 coroane 26 fileri; bani gata 187 coroane 32 fileri.

4. Ana Șerb. Pentru anul școlar 1906-1907 a cerut să fie angajată ca învățătoare suplinitoare Ana Șerb din Zimbru. La 19 septembrie 1906, aceasta solicită să i se plătească salariul întreg. Comitetul parohial este de acord să plătească numai pe jumătate și hotărăște „să ceară Vener. Consistor: ori învățător cu jumătate de salariu, ori ajutor”.

La 21 noiembrie 1906, sinodul parohial a aprobat preliminariul întocmit cu: „cele cultuale 666,94 coroane; cele fondationale 74 măsuri: 1/2 grâu, 1/2 cucuruz, pentru anul 1907. La 8 februarie 1908 se prezintă socoțile pe anul 1907. La cultuale s-au încasat 893 coroane 63 fileri și s-au cheltuit 804 coroane 13 fileri. Bani gata 89 coroane 50 fileri.

Din cele arătate mai înainte rezultă că în comună a fost învățător în acest an școlar.

5. Aurelia Jorz. Anul școlar 1907-1908 a fost început de învățătoarea Aurelia Jorz. Dar n-a lucrat prea mult. La 13 octombrie 1907, președintele îi încunoștințează pe membrii comitetului că: „învățătoarea și-a dat demisia din postul învățătoresc de aici. Comitetul parohial ia la cunoștință abdicarea susnumitei cu plăcere”.

6. George Barna. La 1 decembrie 1907 a fost angajat ca învățător George Barna. Comitetul parohial, în ședința din 14 decembrie 1907 a preliminar „20 coroane să se

cumpere manuale școlare și harta Ungariei cu comitatele”. Plata învățătorului a fost stabilită la 1 ianuarie 1908, când comitetul hotărăște că: „pe lângă salariul de 33 coroane 33 fileri lunar, să se dea și un șinic 20 litri pe fiecare lună - jumătate grâu, jumătate cucuruz, plătit pe pătrar înainte”.

Se apropia sfârșitul anului școlar. Comitetul parohial a început să se preocupe de pregătirea noului an de învățământ. La 28 aprilie 1908 a hotărât „să meargă trei delegați la Consistor pentru a cere deschiderea concursului pe sesia învățătorescă, fiindcă au trecut trei ani de când Demetriu Stoian se află în casa alienaților din Oradea Mare”.

În aceeași ședință, s-a hotărât construirea unui grajd și a unei porți la școală.

Răspunsul Consistoriului a venit mai târziu. Așa că învățătorul Barna a rămas la Prunișor și pentru anul școlar 1908-1909.

La 16 ianuarie 1909, comitetul parohial „ia în dezbatere actul protopresbiterial nr. 804/1908 ca în sensul art. de lege XXVII din 1907 să se întregiască salariul învățătorului la minimalul prescris de lege, adică la 1000 de coroane”. „Comitetul parohial în unanimitate hotărăște că salariul învățătoresc nu pot și nu sunt în stare a întregi la minimalul prescris de lege; fiindcă abia sunt în stare a plăti salariul actual, care și așa e de 59%. Procesul verbal a fost semnat de Micluția, președinte, și Barna, notar. Sinodul a aprobat hotărârea comitetului parohial.

În ședința din 23 ianuarie 1909 s-au prezentat socoțile pe anul 1908. Se arată că: „la cele culturale au fost venite 904 coroane 48 fileri; speșe 807 coroane 07 fileri și bani gata 97,41 coroane”.

În luna mai a aceluiași an s-a primit aprobarea privind publicarea concursului pentru ocuparea postului de învățător.

Publicarea concursului

La 20 mai 1909, „Comitetul parohial, cu unanimitate, hotărăște să se publice următorul concurs:

„Pe baza ordonațiunii Vener. Consistoriu arădean de sub nr. 2583/1909, prin aceasta publică concurs pe stațiunea învățătorescă cantorală din Chertiș cu termen de 30 zile de la prima publicare.

Emanamentele împreunate cu acest post sunt:

1) În bani gata 400 coroane, 2) în naturale 840 l grâu și 840 l cucuruz în preț de 193 coroane 20 fileri, 3) patru stânjeni de lemne pentru învățător și patru stânjeni pentru încălzirea salei de învățământ, prețuite la 192 coroane, 4) conferințe învățătoresci 12 coroane, 5) scripturistica învățătorului 8 coroane, 6) de la înmormântări mari 80 fileri, de la mici 40 fileri, cortil și grădină 751 stj. p. Cel ales va avea să îndeplinească și conducă cântările bisericești în sfânta biserică și totodată a instrua pe școlari în cântările rituale fără altă remunerație. Doritorii de a ocupa acest post sunt avertizați ca recursurile lor adjuate regulamentar și adresate comitetului parohial din Chertiș, să le trimită pentru Oficiu protopresbiterial din Buteni, având a se prezenta în sfânta biserică din Chertiș spre a-și arăta dexteritatea în cant și tipic. Paroh, președintele comitetului parohial Sabin Micluția. Învățător, notarul comitetului parohial George Barna.”

În urma publicării acestui concurs nu s-a prezentat nici un pretendent. Învățătorul Barna a plecat din comună.

Alți învățători

7. George Pribac. La 14 septembrie 1909, comitetul parohial „ia la cunoștință actul Oficiului protopresbiterial nr. 780/1909 în privința denumirii de învățător provizoriu pe șase luni a lui George Pribac”. Acesta era prezent la ședință și a semnat procesul verbal ca notar ad-hoc.

În 19 septembrie 1909, a fost întocmit preliminarul pentru anul 1910. La cele culturale se stabilește suma de 971,94 coroane. Despre bucate nu se mai amintește.

La punctul III se propune să se cumpere cărți școlare și de cult, „iară după aceea să se încaseze suma de la părinții școlărilor prin judele comunal”.

La 24 octombrie 1909, comitetul hotărăște să publice din nou concurs pentru ocuparea postului de învățător cu adaosul: „conducătorii de cor vor fi preferați”.

Nici de data aceasta nu s-au prezentat concurenți.

La 19 februarie 1910, comitetul parohial nu aprobă întregirea salariului învățătoresc conform legii din 1907, „fiind cultul și așa destul de mare, adecă cât darea directă”.

La punctul IV din ordinea de zi se hotărăște „să ceară de nou de la comisia administrativă pe alte 6 luni un învățător”..., dar să nu ceară pe George Pribac, pentru că „a produs numai ceartă și neînțelegeri între parohieni”.

În ședința din 12 martie 1910, comitetul parohial hotărăște: „de la 14 martie să se sisteze salariul înv. Pribac”.

La 22 mai 1910, președintele aduce la cunoștința membrilor că „pe 6 luni n-au avut învățător. Deci, 1/2 din intravilanul școlii e al parohiei. H.M. cu puterea cosit lăterna aflată în acel jumătate de intravilan”. Se hotărăște „să se împrucesueze după prețul lăternei de 36 coroane”. În 19 august 1910 arată că „împrucesuând pe H.M. pentru lăternă, a pierdut procesul”. În continuare se aduce hotărârea: „să se facă rugare la minister pentru întregirea salariului învățătoresc și ajustarea salei de învățământ cu mobilier și rechizite”.

8. Teodor Laza. După ședința din august a fost angajat învățătorul Teodor Laza. În această situație nu s-a mai trimis rugare la minister. În ședința sa din 21 septembrie 1910, sinodul parohial dezbate din nou problema întregirii salariului învățătoresc la 1000 de coroane.

„Sinodul parohial cu unanimitate hotărăște că întregesc din al său salariul învățătoresc la minimalul prescrip de legea din 1907, adecă la 1000 de coroane și adecă jumătate din salariu să se plătească din fondul de bucate, iar jumătate să se împărțească în comună după darea directă.”

În ceea ce privește rechizitele școlare, președintele arată că „Cf. prot. avizează că Vener. Consistor a donat suma de 100 coroane pentru procurarea rechizitelor școlare”.

Procesul verbal a fost semnat de preotul Sabin Micluția ca președinte și învățătorul Teodor Laza ca notar. Timp de 2 ani și jumătate postul învățătoresc a fost ocupat de Teodor Laza. Mai trebuia rezolvată problema salarizării. În fiecare an, comitetul parohial primea diferite ordine cu referire la această chestiune. La 9 aprilie 1911 a primit actul nr. 558/1911 al comisiei administrative privitor la aceeași problemă. În urma acestui act, comitetul hotărăște „să se facă rugare la stat pentru întregirea salariului învățătoresc. Salariul să se deie învățătorului conform legii din 1907 și până la rezolvarea rugării la minister”.

La 29 octombrie 1911 se întocmește preliminarul pentru anul 1912, stabilind la cele culturale 1036 coroane 90 fileri. În aceeași ședință se prezintă și socoțile pe anul 1910. În acel an au fost venite în sumă de 1055 coroane 11 fileri și spese de 849 coroane 56 fileri, iar bani gata 205 coroane 55 fileri.

La 12 ianuarie 1912, Fereștean Pavel a fost reales cultariu. Problema salariului învățătoresc rămâne nerezolvată. Se iau hotărâri pentru întregire, iar peste câteva săptămâni se dezic. În 22 februarie 1912, comitetul hotărăște că „la caz că nu primesc ajutor de la stat, parohia nu are de unde să întregescă salariul învățătoresc”. Peste mai puțin de o lună, adică la 17 martie, președintele aduce la cunoștință că „ministerul a respins rugarea pentru ajutor de stat pe seama școliei”.

În acest an au intervenit neînțelegeri între preot și membrii comitetului parohial. Acestea s-au accentuat într-atât încât, la 30 iunie 1912, preotul „își dă abdicerea și

propune comitetului a-și alege alt președinte”. Peste o săptămână, adică la 7 iulie 1912, comitetul parohial alege ca președinte pe locuitorul Hada Nicolae, „care își ocupă locul”.

La punctul IV de la ordinea zilei, președintele aduce la cunoștința membrilor „repartițierea salariului învățătoresc, conform legii din 1900, la 1000 coroane”.

Comitetul parohial alcătuit din: Hada Nicolae, președinte, Micluția Sabin, paroh, Teodor Laza, notar, Teodor Valaș, sen., George Popa iun., Ioan Popa, Obârșan Vasile, Popa George sen., Ardelean Pavel, Herbei Pantelie, Hada Pantelie și Moș Aron, „primește cu unanimitate preliminarea salariului învățătoresc la 1000 coroane, plătit ce nu se ajunge în salariul învățătoresc din fondul de bucate al comunei. Împărțirea cultului are a se face în următorul mod:

Gelerii care au casă fără numai puțin pământ			
		să solvească	2 coroane 50 fileri
Acei care au casă și grădină	.....	5	”
”	”	și până la 3 jug.	6 ”
”	”	și până la 4 ”	9 ”
”	”	și până la 7 ”	10 ”
”	”	și până la 8 ”	12 ”
”	”	și până la 12 ”	13 ”
”	”	și până la 20 ”	20 ”
”	”	peste 20 ”	30 ”

Semnează Hada Nicolae președinte și Laza notar.

În ziua următoare, adică la 8 iulie, sinodul parohial nu aprobă hotărârea comitetului și stabilește ca și de acum înainte cultul să se împartă „după darea directă ca și până aci”.

Hotărârile referitoare la plata salariului învățătoresc în conformitate cu legea din 1907 n-au putut fi respectate și îndeplinite.

După puțin timp, membrii comitetul parohial au fost suspendați și s-a instituit o comisie din oficiu, care îl avea ca președinte tot pe preot.

În ședința din 15 februarie 1913, comisia din oficiu instituită „își exprimă părerea de rău că nu poate întregi salariul învățătorului la 1000 coroane... fiindcă dintre locuitorii comunei mai mult de jumătate așa au sărăcit, de întregă averea lor e pusă la licitațiune și nu vor fi în stare a plăti cultul înmulțit, care și până acum a fost destul de mare de 82%” (Semnat T. Laza, notar).

La 9 martie se întocmește preliminarul pe anul 1913, stabilind suma de 1.109 coroane 20 fileri la cele culturale. Învățătorul Teodor Laza, văzând că la Chertiș nu i se întregeste salariul, a concurat pe alt post și a fost ales la Păiușeni, unde a și plecat.

La 15 martie 1913, comisia „alege ca notar pe Vasile Hada, deoarece fostul notar s-a depărtat din comună”. În continuare, președintele arată că postul de învățător a rămas vacant, după plecarea lui Laza. Le propune membrilor să stabilească venitele pentru publicarea concursului. Comisia aduce următoarea hotărâre: „Parohia noastră e atât de săracă, ba jumătate din locuitori a trebuit să ia băta pribegiei, iar jumătate din cei rămași încă sunt numai de azi pe mâine... pentru că sunt și fixate termenele de licitațiune; până acum a fost 82% cultul, de azi înainte pe a patra parte din locuitorii care ar mai fi în stare a plăti cult ar cădea la 300-320%, ceea ce în împrejurările de azi ar fi imposibil; prin urmare nu suntem în stare a mai susține școala și nici nu publicăm concurs pe postul vacant învățătoresc.”

La 15 aprilie 1913, comisia ia la cunoștință „actul Of. protopresbiterial de sub nr. 137/1913, referitor la formarea unui fond religios-cultural „din banii ce vor rămâne la cult, nefiind învățător”, și „actul nr. 154, referitor la suspendarea membrilor comitetul parohial și instituirea comisiei”.

În continuare, comisia analizează cererea învățătorului Laza de a i se plăti restanța de 240 coroane din salariu. Se aduce următoarea hotărâre: „A primit salariul întreg până la finea lunii februarie... a primit cât a vrut din un fond de bucate disponibil pe care însuși l-a manipulat numai spre folosul său. Afirmative s-ar fi încasat din fond vreo 720 coroane și bucate cât a voit.”

În luna mai 1913, Institutul de economii Crișana din Brad a donat pe seama școlii din Chertiș suma de 100 coroane.

Deși nu era învățător în comună, totuși, problema salarizării acestuia preocupa în mod permanent comitetul parohial.

La 27 iulie 1913, președintele propune să se ia în discuție „regularea salariului învățătoresc conform legii școlare din 1913 art. XVI”. Membrii comisiei arată că „cei mai mulți locuitori nu mai sunt în stare să plătească nici cultul de până acum”. „Sala de învățământ de până acum nu e corespunzătoare legii... Rechizitele școlare ne lipsesc... prin urmare: nefiind în stare a corespunde legii... nu suntem în stare a mai susține școala confesională de azi înainte. Rugăm însă prin aceasta autoritățile noastre bisericești a ne da sfatul, că cum am putea scăpa mai ușor de sarcinile grele ce ne apasă: cerând școală de stat sau confesională?”

Semnează Micluția, președinte, și Vasile Hada, notar.

Procesul verbal a fost înaintat autorităților bisericești.

Pentru soluționarea problemei s-a prezentat în comună protopopul din Buteni, Florian Roxin, la 2 august 1913. Este convocat sinodul parohial. „Protopresbiterul tractual pune la ordine afacerea regulării salariului învățătoresc și întreabă cu câtă sumă ar putea contribui la susținerea școlii și în salariul învățătoresc.” Se aduce următoarea hotărâre: „Sinodul se angajează a contribui la susținerea școlii cu suma de 200 coroane, iar în salariul învățătoresc cu 200 coroane; deci, roagă conducătorul oficiului parohial să ceară în numele comunei întregire de salariu de la stat.” Semnează Florian Roxin, protopop, Micluția, paroh, președintele sinodului parohial și subscriitor de nume, Vasile Hada, notar ad-hoc, Popa George și Balaș Todor sen., bărbați de încredere.

Iată că prin legile școlare din 1907 și 1913 stăpânirea maghiară reușise să desființeze școala confesională din Chertiș. Dacă cererea de întregire a salariului învățătoresc ar fi fost aprobată, urma să se deschidă școală de stat cu limba de predare maghiară. Autoritățile administrative nu s-au grăbit să soluționeze cererea.

A început primul război mondial de când a plecat învățătorul Laza din comună. La 22 noiembrie 1915, „la invitația preotului s-a prezentat Petru Nica, învățător pensionar, să se înțeleagă pentru cât ar veni ca învățător substituit pe anul școlar 1915/1916”. „Comitetul parohial îl substituie pe învățătorul Petru Nica de învățător pe anul 1915-1916 cu salariu de 200 coroane, cuartir cu grădină și 4 stâneni de lemne aduse acasă, din care să se încălzească și sala de învățământ, pentru care susnumitul e îndatorat a prevedea și cantoratul și afară de biserică pe lângă ținerea prelegerilor”. Semnează Hada Nicolae, președinte, Ion Fereștean, notar, și Petru Nica.

Copie de pe procesul verbal s-a înaintat autorităților bisericești pentru aprobare. Oficiul protopresbiterial, prin actul nr. 503, le recomandă „să aștepte rezoluția Consistoriului”. Comitetul răspunde: „De patru ani comuna bisericească n-a avut învățător nicicum, iar pruncii cresc ca sălbatici încât nici nu se cunosc unii pe alții... nu pot plăti mai mult... și învățătorul Petru Nica s-a învoit ca pentru această sumă să se aplice ca învățător pe anul școlar curent, rugăm pe prea onor. domn protopop cât și pe Vener. Consistor ca cel puțin pe anul acesta să ne substituie de învățător pe susnumitul”. Semnează: Hada N., președinte, și Ioan Fereștean, notar (procesul verbal din 12 decembrie 1915).

În 30 decembrie 1915, comitetul primește actul Oficiului protopresbiterial nr. 545/1915, prin care „se substituie învățător Ioan Sferdian cu aceeași plată”. Comitetul parohial aduce următoarea hotărâre: „Membrii comitetului nu iau la cunoștință actul prea onor. Of. protopresbiterial, respectiv denumirea învățătorului Ioan Sferdian și zic în unanimitate că rămân așa cum au fost și până acum 3-4 ani fără învățător.” Așa stând lucrurile, pentru anul școlar 1915-1916 n-a fost angajat nici un învățător. La 16 iunie 1916 s-a întocmit preliminarul pe 1915, stabilindu-se suma de 273 coroane 78 fileri necesară pentru achitarea taxelor oficioase.

Pentru anul școlar 1916-1917, comitetul parohial l-a angajat ca învățător pe **Balaș Vasile** din Chertis. Acesta avea studii de notar, profesând apoi la Beliu. (Informator: Bun Pavel, n. 1898.)

La 4 februarie 1917, sinodul parohial aprobă preliminarul pe anul 1917, la cele culturale cu suma de 904 coroane 78 fileri.

În acest an, comitetul parohial a fost înlocuit cu o comisie din oficiu instituită, care îl avea ca președinte pe preot. La 4 noiembrie 1917, președintele aduce la cunoștință că: „Domnul protopresbiter a denumit de învățător provizoriu pe părintele Sabin Micluția pentru anul școlar 1917-1918.” Ca salariu „comisia hotărăște că nu poate da mai mult ca în anul trecut, adică 500 coroane și 4 stânjeni de lemne din care să se încălzească și sala de învățământ”. Semnează Micluția, președinte, și F. Ardelean, notar.

Pentru anul 1918, preliminarul întocmit la 10 februarie de către sinodul parohial a fost de 990 coroane 78 fileri.

Cu această ocazie se propune spre aprobarea Consistoriului o comisie care să substituie comitetul.

În anul școlar 1918-1919 a îndeplinit serviciul de învățător suplinitor preotul Sabin Micluția.

La 17 august 1919, comitetul parohial, care fusese restaurat la 14 ianuarie 1919, îl alege ca președinte pe preotul Micluția și ca notar pe Crișan Ioan. Cu această ocazie se întocmesc și preliminarile pe anul 1919. De data aceasta, preliminarul cultural se întocmește defalcat pe articole: „Salar învățătorului 500 coroane; Scripturistica 40 coroane; Asigurarea contra focului 18,50 coroane; Convenție episcopescă 10,50 coroane; Aucta școlară 4,20 coroane; Plata cantorului 30 coroane; Ecuivalent 9,08 coroane; Perceptor 40 coroane; Canțelaria protopopească 24; Scripturistica Of. parohial 20 coroane; Contribuția de 1 coroană cap de familie 194,20 coroane; Fondul casei protopopești 41,50 coroane; Fondul regnicular 24 coroane; Curățirea salei de învățământ 160 coroane; Internat Beiuș 5 coroane; Spese neprevăzute 10 coroane; Fondul cultural 16 coroane; Biserica și școala 20 coroane; Taxa fondului preotesc I parohie 24 coroane.” La aceeași dată, sinodul parohial aprobă preliminarul în suma de 1.231 coroane 07 fileri.

Pentru anul 1920 se întocmește pe la 27 decembrie 1919, cu aceleași articole și suma ca și pe anul 1919, dar se mai adaugă art. 3: plata curatorului 100 coroane și un articol: „revidierea socoților” 40 coroane. De data aceasta totalul este de 1315,07 coroane. În ziua următoare, sinodul parohial este încunostințat că „forurile superioare bisericesti au denumit de învățător pe părintele Sabin Micluția”. Sinodul „votază salariul vechi și anume: 500 coroane în bani și 14 șinice bucate, jumătate grâu, jumătate porumb, și 8 stânjeni de lemne”.

Publicarea concursului

La 21 septembrie 1920, comitetul parohial hotărăște să publice concurs pentru ocuparea postului de învățător. S-a publicat același text ca în anul 1909, fără nici o modificare, deși acum erau alte condiții, altă situație administrativă. În aceeași ședință s-a întocmit și preliminarul pe anul 1921 în sumă totală de 2.297,54 lei.

În urma concursului publicat, la 1 noiembrie 1920, a fost ales ca învățător **Nicolae Hansa**. Acesta a servit ca învățător confesional până la 1 noiembrie 1921. Pe acest timp a primit, conform concursului, 200 lei salariul în bani, 30 lei conferințe și 10 lei scripturistică. În naturale a primit 28 măsuri cucuruz și 27 măsuri 01 l grâu. Restanță 29 l grâu (procesul verbal din 22 august 1922). De la 1 noiembrie 1921, plata învățătorului o face statul român. Cheltuielile pentru întreținerea școlii le suportă comuna. Comitetul parohial îi alesese pe Hada Nicolae ca președinte și pe Crișan Ioan ca notar, la 5 februarie 1921. În anul următor trebuiau întocmite preliminariile pe 1922. Când, la 1 aprilie 1922, președintele a propus să se întocmească preliminariile, comitetul parohial cu unanimitate hotărăște „de azi înainte nu mai preliminează la cult nici un leu, fiindcă nu mai avem învățător confesional, iar contribuțiile oficioase le preliminează de la venitul bisericii. Astfel din venitul bisericii preliminează 645,35 lei”.

Pe lângă contribuțiile oficioase, de la cult se plăteau și cheltuielile de întreținere a localului școlar. Pentru a-și menține dreptul de proprietate asupra școlii confesionale, la 4 decembrie 1922 președintele comitetului parohial a propus să se facă un preliminar cultural pentru prevederea școlii cu lemne, curator și altele. Membrii comitetului au înțeles mai bine cum se prezenta situația cu fostele școli confesionale românești, că întreținerea școlilor de stat cădea în sarcina comunelor politice, nu bisericesti. De aceea a adus următoarea hotărâre: „Comitetul parohial cu totalitatea voturilor (afară de părintele Sabin Micluția și președintele Nicolae Hada) hotărăsc că nu sunt în stare a susține școală confesională ci o predau la stat.” Semnează: N. Hada, președintele comitetului parohial, Ioan Crișan, notarul comitetului parohial, Moș Aron, Vasile Obârșan, Popa George, Teodor Matcău, Pavel Mihulin, Teoder Balaș, Hada Pantelie.

În felul acesta, comitetul parohial a scăpat de o mare răspundere. Pe viitor urma să se preocupe numai de problemele bisericesti.

În anul școlar 1921-1922 au fost înscriși 61 de elevi în patru clase. Au frecventat școala în mod regulat 56 de elevi, din care au promovat 52, iar 4 elevi au fost declarați repetenți. Din lipsă de locuri, au rămas neînscriși 40 de copii de vârstă școlară. (Date din situația școlară generală de la sfârșitul anului școlar 1921-1922.)

Concluzii

Analizând activitatea școlară din comuna Prunișor între anii 1900-1922, se constată că în acest interval de timp au fost trei învățători titulari la școala confesională: Demetriu Stoian (1900-1905), Teodor Laza (1910-1913) și Nicolae Hansa (1920-1921). Împreună au servit 8 ani. Au supliniți în câteva luni pe an: George Achimaș (februarie - iunie 1905), Victor Faur (august 1905 - aprilie 1906), Aurelia Jorz (septembrie - octombrie 1906), George Barna (decembrie 1907 - mai 1909), George Pribac (14 septembrie 1909 - 14 martie 1910), Vasile Balaș (1916-1917) și Sabin Micluția (1917-1918, 1918-1919 și 1919-1920).

Primii elevi în anul școlar 1921-1922
- Învățător: Hansa Nicolae

În total au supliniți ca învățători opt ani școlari și jumătate. Școala a fost fără învățător patru ani și jumătate, cel mai lung interval fiind cuprins între luna martie 1913 și toamna anului 1916. De întreținerea școlii și de salarizarea învățătorilor s-au îngrijit comitetul și sinodul parohial. Ca președinte al comitetului parohial a fost preotul Sabin

Micluția sau, după anul 1912, locuitorul Hada Nicolae. Funcția de director al școlii a îndeplinit-o preotul Sabin Micluția, după cum se constată din foile matricole din anul școlar 1912-1913.

După cum reiese din actul de concurs, învățătorul era obligat să îndeplinească și serviciu de cantor bisericesc.

În vremurile grele de opresiune din partea autorităților administrative, care urmăreau desființarea școlilor confesionale și înlocuirea lor cu școli de stat, pentru deznaționalizarea populației românești, Consistoriul din Arad, precum și Institutul de credit Crișana din Brad, au donat câte o sută de coroane pentru procurarea celor necesare școlii confesionale.

Din cauza datoriilor contractate la diferite bănci, populația sărăcise. Sărăcia și șicanele făcute de autoritățile administrative au contribuit la faptul că în anul 1913 comitetul parohial a renunțat să mai publice concurs pentru ocuparea postului de învățător. Ba chiar în prezența protopopului tractual a luat hotărârea să ceară întregire de salariu pentru învățător de la stat, ceea ce înseamnă că renunțaseră la școala confesională.

Fiind însă în ajunul declanșării primului război mondial, ajutorul cerut nu a venit, în schimb, sfârșitul războiului a adus eliberarea din subjugarea străină ce dănuise veacuri de-a rândul.

Surse de venituri erau numai taxa de cult plătită de populație și fondul de bucate.

În repetate rânduri au cerut ajutoare de la stat pentru procurarea rechizitelor școlare, pentru întregirea salariului învățătoresc, dar li s-au refuzat.

S-au gândit că ar putea să primească un ajutor de la frații din România. De aceea, la 25 octombrie 1908, comitetul parohial „însărcinează pe președintele comitetului și pe epitropul bisericesc ca, în numele comunei bisericești, să redacteze o rugare către Vener. Consistor pentru o colectă afară de marginile țării noastre, adică în România”. Semnează Micluția și Barna. La 26 octombrie 1908, sinodul parohial aprobă hotărârea comitetului. N-am aflat dacă a fost făcută rugarea, dar numai faptul că s-au gândit la acest ajutor are o mare semnificație.

ȘCOALA ÎNTRE ANII 1922-1948

Întreținerea școlii

Cu data de 1 noiembrie 1921, învățătorul confesional a fost plătit de stat, iar la 4 decembrie 1922 comitetul parohial a renunțat să mai întrețină localul școlii confesionale, ci a predat școala la stat. De la acea dată se intitulează: „Școala primară de stat”.

Întreținerea școlii trece în grija comunei politice. Părinții elevilor de vârstă școlară alcătuiesc adunarea generală școlară, care înlocuiește în atribuții sinodul parohial. Adunarea generală școlară alegea din sânul său membrii comitetului școlar în număr de 5-7, aproba bugetul de venituri și cheltuieli, aproba conturile de gestiune (socoțile).

Comitetul școlar alegea din sânul său un președinte. Învățătorul îndeplinea funcția de secretar al comitetului școlar.

Comitetul școlar se îngrijea de aprovizionarea școlii cu cele necesare buneii funcționări. Pentru aceasta, în fiecare an se întocmea un buget de venituri și cheltuieli. Capitolul venituri era compus din contribuția comunei pentru întreținerea școlii (14% din veniturile comunei), venituri provenite din arendarea lotului școlar, din amenzi aplicate părinților și altele.

La capitolul cheltuieli se prevedeau sume:

- pentru comitetul școlar județean,
- pentru repararea și îngrijirea localului,
- pentru leafa servitorului (curatorului) școlii,
- pentru fasonat, transport și tăiat lemne,
- cheltuieli de cancelarie,
- cheltuieli de deplasare la cercurile pedagogice,
- pentru bibliotecă,
- ajutoare acordate elevilor săraci.

Pentru fondurile întrebuințate, secretarul comitetului conducea registre contabile și încheia conturi de gestiune în fiecare an. Atât bugetul, cât și conturile de gestiune, se supuneau spre aprobare adunării generale școlare. După aceea se înaintau Comitetului școlar județean, spre verificare și aprobare.

Comitetul școlar sprijinea școala și în privința frecvenței școlarilor.

ÎNVĂȚĂTORII

În primul an de învățământ, la școala primară de stat a făcut serviciu învățătorul **Hansa Nicolae**, care fusese învățător confesional. În acel an, 1921-1922, au fost recenzați 101 elevi de vârstă școlară, dintre care au fost înscriși 61, iar 40 au rămas pe dinafară. În luna septembrie 1923, învățătorul a cerut să se mai înființeze un post de învățător. Cu ordinul nr. 58/1923, publicat în Monitorul Oficial, Ministerul Învățământului a aprobat înființarea postului al doilea, care a fost ocupat, la 1 octombrie 1923, de către preotul Sabin Micluția, ca învățător suplinitor.

La 18 ianuarie 1924, preotul a fost înlocuit cu tânărul **Popa Ioan**, venit de pe plaiurile Moldovei. A făcut serviciu aproape doi ani. S-a căsătorit cu Fereștean Elena de la nr. 25. În luna decembrie 1925 a fost detașat la Chereleuși.

La 26 august 1924, învățătorul Hansa Nicolae a plecat la Aliuș, județul Timiș, unde a fost transferat. Învățătorul Hansa Nicolae a servit timp de patru ani la școala din Prunișor. A fost un învățător destoinic, după cum își amintesc sătenii. A căutat să înzestreze școala cu mobilier și material didactic. A procurat un dulap pentru arhivă, o tablă mare, un clopot de 15 kg, cu care chema elevii la școală. A făcut cor cu tineretul. N-a voit să se supună preotului și să facă pe cantorul bisericesc.

În locul devenit vacant prin plecarea învățătorului a fost numit **Haralambie Tudose**, ca învățător suplinitor pentru anul școlar 1924-1925. În locul devenit vacant prin plecarea învățătorului Popa Ioan, la 12 decembrie 1925 s-a prezentat la postul al doilea învățătorul suplinitor **Jugu Dumitru**, care a făcut serviciu până în iunie 1926. Pentru același an școlar - 1925-1926 - a fost numită învățătoare în postul I domnișoara **Jianu Margareta**, pe data de 20 septembrie 1925. Aceasta a făcut serviciu până la 29 iunie 1926.

Cu data de 1 septembrie 1926 a fost numit învățător suplinitor **Stoga Marin**, în postul I. Acesta a făcut serviciu până la 30 iunie 1927. Pe data de 1 septembrie 1926 a fost numită învățătoarea titulară a postului al II-lea, domnișoara Vanci Paulina din comuna Donceni, județul Arad, absolventă a Școlii Normale de învățătoare din Arad. S-a căsătorit cu învățătorul Brăiloiu Vasile din Ignești și a făcut serviciu la această școală timp de 35 de ani fără întrerupere. La 15 septembrie 1961 a fost transferată la școala din Sebiș. Pentru anul școlar 1927-1928 s-a prezentat învățătorul suplinitor **Radu Gheorghe**, la 2 noiembrie 1927, iar la 8 octombrie 1928 s-a prezentat învățătorul

suplinitor **Alexa Mândra**, pentru anul școlar 1928-1929.

Pe data de 1 septembrie 1929 a fost numit învățător titular în postul I **Filipescu Simion**, originar din comuna Ianca, județul Romanți. La 1 aprilie 1933 a fost detașat în comuna natală, iar postul a fost ocupat de învățătorul **Jurcău Petru** din Prăjești, județul Arad, până la sfârșitul anului școlar.

La 1 septembrie 1933 a fost transferat de la Ignești în postul I învățătorul **Brăiloiu Vasile** din comuna Ceauru, județul Gorj, care a absolvit Școala Normală de învățători din Târgu-Jiu în anul 1927. A făcut serviciu la școala din Prunișor, fără întrerupere, până la 1 ianuarie 1956, când a fost transferat la Școala de 7 ani din Sebiș, județul Arad.

Retribuirea învățătorilor

Pentru funcția de învățător, tinerii erau pregătiți în școli normale. După ce obțineau diploma de capacitate erau numiți de Minister ca învățători cu titlul provizoriu. După trei ani de activitate se supuneau unui examen de definitivat, în urma căruia erau numiți cu titlu definitiv. După alți cinci ani urma un examen pentru gradul II, apoi, peste cinci ani, examen pentru gradul I, și după alți cinci ani gradul superior, în urma unei inspecții speciale. Din cinci în cinci ani se acorda câte o nouă grupă de salarizare, până la 25 de ani de serviciu.

În 1926 un învățător începător primea 2.980 de lei lunar. De la 1 ianuarie 1930, salariul era de 3.400 de lei lunar. La 1 ianuarie 1932 s-a redus cu 500 de lei, iar la 1 ianuarie 1933 cu încă 368 de lei lunar, curbe de sacrificiu.

La 1 octombrie 1934, salariul unui învățător cu definitivat și cu o gradație era de 3.050 de lei. La 1 decembrie 1937 învățătorul definitiv cu două gradații primea 3.700 de lei. După ce s-a plătit și gradul II și 2 gradații, salariul s-a urcat la 4.300 de lei de la 1 iunie 1938.

La 1 august 1939 salariul a fost majorat la 5.002 lei.

Începuse inflația să-și arate colții. Același salariu la 1 august devine 5.400 de lei, pentru ca de la 1 ianuarie 1941 să devină 6.100 lei, iar la 1 octombrie 1941 până la 1 aprilie 1942 să fie 8.100 lei.

Pe lângă salariu, învățătorul mai primea un carnet cu 12 tichete de călătorie pe C.F.R. cu reducere de 50%.

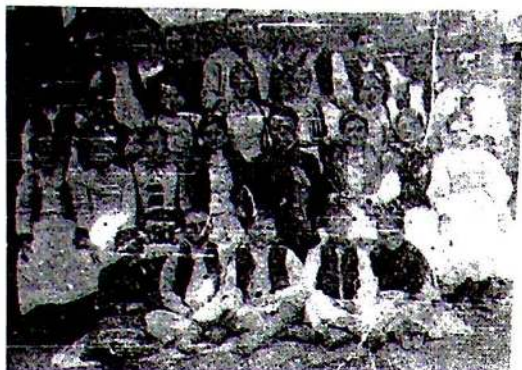
La fiecare școală unul dintre învățători era diriginte (până în 1940), și apoi director. Directorul avea drept la locuință în mod gratuit. Mai avea dreptul la 8 metri steri de lemne de foc aduse în curtea școlii. Dacă era căsătorit primea

Învățătorul Vasile Brăiloiu - 1933

Învățătorul Vasile Brăiloiu cu un grup de elevi - 1953

Corul sătesc condus de învățătorul
Hansa Nicolae - 1922

Învățătoarea Paulina
Vanci - 1926

Învățătoarea Paulina Brăiloiu - iunie 1958

12 metri steri de lemne. Prin reforma agrară din 1921, școala din Prunișor a primit 12 iugăre de pământ arabil ca dotatie învățătoarească, pe care le foloseau învățătorii, ca întregire de salariu. Tot atunci s-au mai primit cinci iugăre de pământ ca grădină școlară, care se arenda în folosul școlii. În 1948, aceste pământuri au fost predate consiliului comunal.

Învățătorii aveau drept la concediu egal cu durata vacanțelor: de iarnă, de primăvară, de vară.

Cursuri școlare

Până în anul 1924, când a apărut o nouă lege școlară, obligativitatea învățământului de cultură generală cuprindea copiii de la 6-12 ani împliniți și avea o durată de șase ani. La Prunișor erau numai patru clase în anul școlar 1921-1922. Legea școlară din 1924 stabilea înscrierea elevilor în clasa I numai de la vârsta de șapte ani împliniți înainte de 15 septembrie, când începeau cursurile. Erau obligatorii șapte clase, care trebuiau absolvite până cel mai târziu la 16 ani. Cei care depășeau vârsta erau obligați să urmeze cursuri de adulți. Clasele I-IV formau cursul inferior, iar clasele V-VII formau cursul superior (supraprimer). La Prunișor, elevii obișnuiau să urmeze numai cinci clase. Din anul 1930 au început să urmeze și clasa a VI-a și mai apoi și clasa a VII-a. În anul școlar 1933-1934 a fost prezentată la centrul de examen Sebiș prima serie de elevi care au absolvit șapte clase. Până în anul 1948, în fiecare an s-a prezentat câte o serie de elevi la examen și au absolvit câte șapte clase.

În anul 1935, elevii Popa Ioan și Obârșan Vasile, din clasa a IV-a, s-au prezentat la un concurs organizat între școlile din regiunea Timișoara, de care aparținea și județul Arad. Elevul Popa Ioan a primit „mențiune” în urma concursului.

Până al 15 iunie 1930, cursurile s-au ținut alternativ, într-o singură sală de clasă, și aceea necorespunzătoare. Unele clase mergeau la școală între orele 8-13, iar altele după masă, între orele 14-18.

De la 15 septembrie 1930, toți elevii veneau la școală dimineața. Cursurile se țineau în două săli de clasă, spațioase, luminoase. Activitatea începea la orele 8 și dura până la orele 11, apoi de la orele 14 până la 16. În zilele de joi se țineau cursuri numai în orele de dimineață, iar după masă era liber.

Manuale școlare

Elevii erau obligați să-și cumpere manuale și rechizite școlare. Prețul de cumpărare al acestora era destul de ridicat și mulți părinți ai elevilor nu aveau posibilitatea de a le plăti. De multe ori, aceasta constituia un motiv pentru care unii elevi nu frecventau școala. Cei care păstrau manualele în stare bună le puteau vinde anul următor și, cu banii primiți, își procurau cărți pentru clasa respectivă. Mulți elevi cumpărau cărți vechi, cu file lipsă, fapt ce le pricinuia dificultăți la pregătirea lecțiilor. Manualele noi erau comandate de învățători, de multe ori cu întârzieri mari, din lipsă de fonduri. Alteori se epuizau manualele din librării și până se făcea comanda în alte părți trecea jumătate de trimestru școlar. Problema manualelor școlare erau greu de rezolvat la școala din Prunișor.

Elevii din clasa întâi scriau cu condeiul pe tăbliță. Aceasta era o placă neagră de ardezie, de mărimea unei file de caiet, montată într-o ramă de lemn. Era liniată cu roșu, pe o parte cu spații mari și spații mici, ca și caietele pentru începători, iar pe partea cealaltă era liniată cu pătrățele.

Condeiul era un bețișor de ardezie, de lungimea unui creion. Scrisul era alb. Se ștergea cu o cârpă udă ori cu un burete. Avea avantajul că se ștergea de multe ori și elevul făcea multe exerciții până se deprindea să scrie frumos. Nu se putea păstra scrisul, pentru a se putea vedea progresul făcut, așa cum se păstrează pe caiet. Cu creion și cu cerneală deprindeau să scrie numai din trimestrul al treilea. Nici cerneală nu se prea găsea. Unii elevi își pregăteau cerneală din mină de creion chimic ori din fructe de „boz”.

La abecedar se învățau mai întâi literele mici de mână. În trimestrul al doilea se învățau literele mari și cele de tipar. În ultima parte a trimestrului trei treceau la abecedar - partea a doua, scris numai cu litere de tipar.

În anul 1941 s-a înființat cooperativa școlară condusă de elevii claselor V-VII. Aceasta aprovizionă elevii cu rechizite școlare și chiar avansa bani pentru procurarea manualelor școlare.

Revizorul de control D. Balint notează, la 19 noiembrie 1927: Subsemnatul organ de control am arătat elevilor clasei I ținerea tăbliței.”

LOCAL NOU DE ȘCOALĂ

După anul 1920, construirea localurilor de școală în fiecare comună devenit o problemă de stat. Întreținerea școlilor era în sarcina comunelor politice. Tot ele trebuiau să construiască localuri noi în locul celor necorespunzătoare. Pentru aceasta primeau și ajutor de la stat.

În anul 1925, Prefectura Județului Arad a elaborat un regulament referitor la stabilirea taxelor comunale pentru construcții de școli prin care recomandă să se țină seama și „să se aibă în vedere evaluarea averilor făcută de comisiunea de impuneri fiscale”.

În bugetul comunal întocmit pentru anul financiar 1925, în sumă de 468.600, 09 lei la venituri și tot atâta la cheltuieli, s-a alocat suma de 210.773,650 lei pentru construirea școlii. Această sumă reprezenta 17,10% din valoarea locativă a întregii averi a locuitorilor.

Până la 31 decembrie 1925 comuna a încasat din totalul bugetului suma de 175.361,87 lei, iar rămășițe din veniturile exercițiilor închise 289.841,69 lei (Rolul taxelor comunale pe 1925 și procesul verbal din 16 iulie și 20 septembrie 1928).

Noul local de școală construit în
1929-1930 -1938

După ce s-au încasat banii s-au procurat materiale de construcție, care s-au depozitat pe grădina școlii confesionale. La 7 decembrie 1926, revizorul școlar de control Lazăr Igrışan consemnează: „Este adunat material pentru noua construcție.”

Înțelegând că se vor construi școli de stat, autoritățile bisericești au căutat să-și mențină dreptul de proprietate pe grădinile și localurile fostelor școli confesionale.

După cum am mai arătat, în anul 1925 Consistoriul diecezan ortodox român din Arad a intervenit și a intabulat grădina și școala confesională pe comuna bisericească, la 15 ianuarie 1926. Bazat pe acest

fapt, consiliul parohial din Prunișor hotărăște (în ședința sa din 21 octombrie 1928) următoarele: „Președintele aduce la cunoștința membrilor ordinul Vener. Consiliu Eparhial care dispune că dacă s-ar lua inițiativa a se edifica pe intravilanul școlii confesionale școala de stat, consiliul parohial să protesteze imediat. În urma căreia președintele propune a se face protest contra hotărârii de a se face școala de stat pe intravilanul bisericii. Consiliul parohial decide: Protestăm cu unanimitate în contra deciziei adusă de Prefectura județului, prin care a dispus să se edifice școală de stat pe intravilanul școlii confesionale, intabulat pe biserica ortodoxă română din Prunișor, cu atât mai vârtos că statul are în teritoriul comunei alt teren pentru a edifica școală de stat.” Procesul verbal e semnat de Aurel Ionuț, paroh, președintele consiliului parohial, Pavel Mihulin, notarul consiliului parohial, membrii: Cofan Pantelie, Roșu Zaharie, Moș Aron, Balas Terente, Hălmăgean Pavel, Cofan Isai și Căra Ambrosie.

Construirea localului de școală a început în anul 1929, fără să se ia în considerare „protestele”. Este construit din cărămidă. Are două săli de clasă de câte 60 mp fiecare, o sală pentru cancelarie, una pentru bibliotecă și locuința pentru director, compusă din două camere spațioase, bucătărie, cămară pentru alimentate și antreu. În anul 1929 a fost ridicată în roșu, iar în anul 1930, la 1 septembrie, a fost dată în folosință. Școala a fost dotată cu mobilier nou: 50 de bănci pentru câte doi elevi, catedre cu postament, table mari așezate pe trepied și trei dulapuri pentru arhivă, bibliotecă și material didactic. Pentru construirea școlii, comuna a contribuit cu bani și muncă cu căruțele și cu brațele. Sumele de bani pe care trebuia să le plătească locuitorii erau destul de ridicate pentru acel timp. Mulți n-au putut să le plătească la termen. Au făcut cărașii și zile de muncă cu brațele în mod voluntar. S-au angajat să lucreze cu căruțele și cu brațele în contul datoriei pe care le aveau din neachitarea impozitelor.

În ședința consiliului comunal din 15 septembrie 1929, „primarul aduce la cunoștința consiliului comunal că trăsurile și muncitorii la localul școlii numai pe lângă plată se pot căpăta. Propune ca, pentru a putea continua lucrul, să se plătească din rămășițe aceste lucrări și adică să fie scoși la lucrul școlii tot de aceia lucrători care sunt în restanță cu taxele comunale. Taxele pentru zilele lucrate la școală se jurnalizează în taxele lor comunale”. Se hotărăște ca plățile să fie stabilite în felul următor:

Pentru cărașia de nisip de la Criș	70 lei
Pentru cărașia de la gară sau var din Sebiș	60 „
Pentru trăsura de pământ de umplut	60 „
Pentru nisip adus din hotarul comunei	60 „
Pentru lucrări cu mâinile bărbați, femei	60 „
pentru copii	30 „

Semnează procesul verbal: Balaș Terente, primar, Mihulin Pavel, Miclea Zaharie, Popa Ioan și Hălmăgean Nicolae.

În vara anului 1930, localul a fost gata, mobilat și predat beneficiarului.

Pregătindu-se pentru a începe anul școlar 1930-1931 în noul local, învățătorul Filipescu Simion a întocmit un inventar despre averea școlii la acea dată: clădire, mobilier, grajd, grădină și altele, încheind un proces verbal despre cele aflate. Un exemplar din procesul verbal a fost predat consiliului parohial pentru luare la cunoștință. Acesta a ținut o ședința în 24 august 1930, discutând următoarele: „Se citește procesul verbal dresat de domnul învățător director în care se arată conform inventarelor starea mobilă și imobilă a școlii confesionale numită ‘de stat’. Care inventar pretinde trecerea acestor proprietăți în patrimoniul statului. De față fiind și comitetul școlar, cu unanimitate cu consiliul parohial declară că nu recunosc această autoritate, nu recunosc ca averea bisericii ort. române din Prunișor să se predea Statului. Își susține biserica ort. rom. dreptul de proprietate, intabulat în cartea funduară din Buteni sub nr. topografic...” Semnează A. Ionuțaș, paroh, Mihulin Pavel, notar, Balaș Terente, Chirilă Ioan, Cofan Pantelie, Cofan Isai, Miclea Zaharie, Căra Ambrosie, Roșu Zaharie și Moș Aron.

Arendarea școlii confesionale

La 14 septembrie 1930, consiliul parohial constată că „edificiul școlii confesionale este evacuat din partea statului”. Ca urmare, hotărăște să arendeze locuința, sala de clasă, grajdul, grădina și vatra pe care a fost clădită școala de stat, stabilind prețuri după cum urmează: „locuința, intravilanul și o parte din grajd cu suma de 1.500 lei, sala de clasă 400 lei, iar pentru intravilanul (vatra) reviriat de stat pe care este edificată școala de stat precum și o parte din grajd se statorește suma de 200 lei” (partea de grajd folosită ca magazie pentru lemne).

„Potrivit ord. Cons. Eparhial nr. 359/1932 și al of. Protopop. nr. 190/1932, prin care se cere a se lua o sumă minimală ca arendă anuală pentru susținerea dreptului de proprietate a școlii confesionale, consiliul parohial, în înțelegere cu comitetul școlar decide a se lua în bugetul școlii pe anul 1932 suma de 100 lei ca arendă anuală pentru intravilanul școlii confesionale pe care este edificată școala de stat...” „În felul acesta chestiunea cu școala confesională este tranșată.” Semnează: Ionuțaș, paroh, N. Hada, notar, Crișan Ioan și Mihulin Pavel, membri verificatori (procesul verbal din 14 februarie 1932).

În noiembrie 1933, consiliul parohial decide să dea grădina școlii și grajdul la licitație publică.

În 18 martie 1934 se majorează arenda la 500 lei pentru vatra de sub localul școlii și o parte din grajd.

Până la reforma învățământului din 1948, consiliul parohial a tot pretins arendă pentru grădina și grajdul școlii. După ce a predat la stat sesia parohială, în 1949, n-a mai pretins arendă de la școală. Clădirea școlii confesionale a fost folosită ca local pentru primărie, până în toamna anului 1944, când a fost amenajată de „capelă”.

Mai trebuia lămurită problema unui clopot pe care îl cumpărase învățământul Hansa. La 6 martie 1927, preotul Ionuțaș aduce la cunoștința consiliului că foștii uniți au donat un clopot la sfânta biserică și „deoarece nu era armonie între ele, propune să se schimbe cu clopotul care se află în edificiul școlii”. „Consiliul decide că clopotul s-a schimbat cu tot dreptul și legal făcând parte din proprietatea bisericii.”

La 19 ianuarie 1936, învățătorul Brăiloiu Vasile prezintă adunării parohiale o chitanță de 2.650 de lei ce reprezintă prețul de cumpărare a clopotului de către învățătorul Hansa pentru școala de stat. Chitanța este atașată la contul de gestiune al comitetului

școlar. Adunarea parohială a fost de acord să se înapoieze clopotul școlii de stat, care a fost instalat în fața localului, sub streșină.

Gospodăria școlară

După terminarea localului de școală, curtea și grădina erau pline de resturi de materiale, cărămizi, moloz, balast, gropi de var. Gardurile de stobori erau dărăpănate. S-au astupat gropile și s-au adunat resturile de materiale. În anul 1934 s-a săpat fântână în curtea școlii, iar în vara anului 1937 s-a construit un gard spre uliță cu fundament și soclu din piatră, stâlpi de cărămidă și rigle cu lăuteți de stejar. Au fost construite cocini, coteț pentru păsări și cuptor pentru copt pâine. S-a construit gard de stobori pentru despărțirea curții de grădină.

Grădina a fost curățită de pietre și cărămizi, apoi împărțită în tarlale și pregătită pentru cultura pomilor și a altor plante. În curte și grădină s-au plantat pomi fructiferi, cu elevii. În anii următori, elevii au pus în practică în grădină cunoștințele dobândite în clasă. Au învățat să planteze, să altoiască și să îngrijească pomi. Au semănat și au îngrijit tot felul de plante de cultură. În fiecare an, elevii au executat lucrări practice în grădina școlii, pentru a-și forma simple deprinderi de muncă agricolă. Într-o parte a curții s-a amenajat o grădină de flori. Aici a fost instalată și o mică prisacă, unde elevii s-au familiarizat cu creșterea albinelor.

Iată cum a fost apreciată gospodăria școlii din Prunișor de către inspectorul general al regiunii Timișoara, Ioan Cioată, cu ocazia inspecției făcută împreună cu subrezvizorul școlar Dimitrie Radu, la 14 ianuarie 1936: „Edificiul are două sale destul de spațioase, pline de lumină și foarte bine întreținut. Tablourile istorice puse în rame și hărțile întinse pe pânză sunt dispuse pe pereți cu mult gust... Lângă școală, o grădiniță în care se văd ronduri pentru flori și în care dl. învățător își aranjează și mica stupină. Mai în fund, grădina de legume și pomi în care elevii fac practică agricolă... În cancelarie, dulapul pentru bibliotecă, care a luat ființă prin stăruința ambilor învățători și care are până în prezent 360 volume. De asemenea, dulapul pentru colecțiunile de semințe păstrate în sticlute... colecțiuni de plante presate, de minerale necesare învățământului, un frumos început de muzeu școlar. Ori unde te întorci, întâlnești multă rânduială și curățenie. Gospodăria școlară de la Prunișor este demnă de laudă și înfripirea ei se datorește numai soților Brăiloiu, care nu se dau înapoi de la nici un sacrificiu bănesc ca să o facă cât mai frumoasă ca atare demnă de un local al luminii... Rezultatul constatat mi-a umplut inima de bucurie.”

Din însemnările organelor de control

Pentru a arăta populația școlară în diferiți ani, unele activități desfășurate în școală, precum și unele aprecieri făcute asupra muncii depuse în decursul anilor, prezentăm în continuare câteva „extrase” din procesele verbale încheiate de organele de control cu ocazia inspecțiilor făcute la școală.

Revizorul de control Lazăr Igrășan nota la 26 octombrie 1926: „Prelegerile urmează din 15 septembrie. Din 190 recenzați la cursul primar și de adulți s-au înscris după cum urmează: la clasele I-II conduse de Dș. Vanci Paulina prov. 40 elevi din cari frecventează zilnic 27. La clasele III-V conduse de Dl. Marin Stoga s-au înscris 33 din cari frecventează zilnic până la 10. Învățătorii țin cursuri alternativ, clasele cursului primar superior înainte de masă, iar clasele I-II, după masă. În prezent am aflat la Dl. Stoga 5 copii. Până în prezent nu s-a făcut nimic în ce privește obligativitatea, comitetul școlar a zis ca învățătorii să lase așa până la 1 noiembrie. Am luat măsuri la fața locului cu primăria ca să se facă amenzi fără amânare.”

La 19 ianuarie 1929, același organ de control nota: „În clasele III-IV sunt înscrși 24 elevi, 20 prezenți în ziua respectivă.” În continuare notează: „Am aflat apoi că la

această școală să face și educația adulților în orele de seară la lumină de lampă, de către ambii învățători. Sunt regulat la școală câte 20-25 ascultători.”

Subrezvizorul școlar Vichentie Cătana constată, la 13 ianuarie 1930, că „la clasele I-II erau prezenți 38 elevi din 55 înscriși. În sala de învățământ ordine, curățenie și disciplină.” La 29 septembrie 1934, subrezvizorul Dimitrie Radu consemnează: „Localul nou zidit, corespunzător și bine întreținut. Mobilierul nou și bine îngrijit. Afară de câteva tablouri istorice, religioase, alt material didactic școala nu are. Școala este prevăzută cu registre și combustibilul necesar... Aci am găsit 102 elevi înscriși repartizați în 7 clase. Clasele I-III-VI și VII cu 57 elevi înscriși sunt conduse de D. Vasile Brăiloiu învățător definitiv. Clasele III-IV și V cu 45 elevi înscriși sunt conduse de Dna Paulina Brăiloiu înv. def.” Cu ocazia inspecției făcută la 19 aprilie 1935, deci, la același an școlar 1934-1935, se arată situația elevilor înscriși defalcată pe clase și sex: „Înscriși: cl. I 14 b. 24 f.; cl. II 7 b. 10 f.; cl. III 3 b. 5 f.; cl. IV 12 b. 5 f.; cl. V 7 b. 4 f.; cl. VI 3 b. 4 f.; cl. VII 2 b. 2 f. Total: 48 b. și 34 f.”

La 18 ianuarie 1939, subrezvizorul de control Petru Roșu constată următoarele: „Clasa I-III și V sunt conduse de Dna Paulina Brăiloiu învățătoare gr. II. Are înscriși în clasele I-II 27 b. 17 f., iar în cl. V 1 b. 2 f. Frecvența 100%. În general se constată că Dna înv. lucrează cu diligență.”

La 5 mai 1939 au fost inspectate clasele conduse de Dl. Brăiloiu Vasile înv. gr. II: „Conduce clasele II-IV-VI și VII având înscriși în ciclul inferior 23 b. 13 f., iar în cel superior 5 b. 3 f. Toți elevii sunt prezenți afară de unul din ciclul inferior. Frecvența la ciclul inferior 97%, iar la cel superior 100%.

În anul școlar 1939-1940, școala a fost inspectată de două ori de către subinspectorul școlar județean Petre Ugliș. La data de 19 octombrie 1939, notează: „În timpul cât înv. dir. Brăiloiu Vasile a fost concentrat, învățătoarea l-a suplinit, cu toate acestea elevii sunt la zi cu materia corespunzătoare timpului parcurs, ceea ce servește Dnei spre laudă deosebită.” „Școala are un muzeu bogat din care se vede că învățătorul pune tot sufletul ca această școală să fie la înălțimea ei.”

Iar la 7 februarie 1940, adaugă: „Am constatat cu ocaziunea acestei inspecții că, deși dl. învățător dir. a fost concentrat aproape tot timpul de la începutul anului școlar, totuși, învățământul nu se vede să fi suferit, ceea ce dovedește că și în trecut la această școală s-a muncit cu multă trudă și temeinic.”

La 25 aprilie 1942, subinspectorul școlar Crucin Vasile constată că: „învățătorul director Brăiloiu Vasile este concentrat de la 21 ianuarie 1942”.

Același organ de control, făcând o inspecție la școala din Prunișor, la 17 octombrie 1942, constată: „1. Dl. director școlar Brăiloiu Vasile, deși în concediu medical dat de spitalul Z. I. 303 din București, totuși, a deschis școala la data de 5 octombrie 1942, ținând în mod regulat prelegeri cu elevii. Dna învățătoare Brăiloiu Paulina este în concediu de boală până la 28 noiembrie 1942.

2. La această școală s-au înscriși în clasele I-IV 30 b. și 28 f., în total 58; în clasele V-VII 16 b. și 7 f., în total 23.

3. Localul școlii este în perfectă ordine și curățenie. Combustibilul este depozitat în curtea școlii.

4. Directorul școlii, deși în concediu medical fiind, s-a silit să aducă localul în perfectă stare de curățenie. A comandat manualele școlare.”

Subinspectorul școlar Dimitrie Radu consemna, la 13 martie 1943: „În ambele sale se găsește ‘Colțul eroilor’, ‘Colțul voievozilor biruitori’ și ‘Colțul actualităților’. Cartea eroilor este scrisă de elevi. Ca instituții anexe sunt: Cooperativă școlară cu un capital de 2000 lei, condusă de elevi, muzeu școlar și cantină școlară la care mănâncă zilnic mâncare caldă pregătită de elevele cursului supraprimary, sub supravegherea dnei

înv. Paulina Brăiloiu, 25 elevi, iar restul elevilor în număr de 45-50 primesc pâine și zahăr.

Clasele I-V-VI și VII mixte conduse de dl. Brăiloiu Vasile înv. gr. II ... le-am găsit în grădina școlii, unde învățătorul lucra cu cursul supraprimar la semănatul răsadurilor de zarzavaturi în răsadniță; a plantat cartofi în grădina școlii pentru cantina școlară. Din cercetările făcute am constatat că dl. Brăiloiu lucrează cu clasele cursului supraprimar potrivit noii programe.”

Tot în anul școlar 1942-1943, școala a fost inspectată, în ziua de 5 mai 1943, de către Dl. T. Stan, inspector general primar al regiunii Timișoara, însoțit de Dimitrie Radu, subinspectorul școlar, în vederea propunerii să se acorde titlul de învățător gr. I, învățătorilor Brăiloiu Vasile și Brăiloiu Paulina. Cu această ocazie, printre altele, au fost consemnate și următoarele: „Brăiloiu Vasile a înghebat și un mic atelier școlar... Practica agricolă o face cu elevii în grădina școlară împărțită în parcele. Are și o mică pepinieră școlară unde elevii învață altoitul. Are și o răsadniță făcută cu elevii. Grădina școlii plantată și însămânțată cu legume și diferite zarzavaturi. Grădina de flori bine aranjată... A completat materialul didactic cu hărți, tablouri istorice și intuitive. A întreținut și întreține edificiul școlar într-o stare de ordine și curățenie ca să servească de model cetățenilor...”

În ajunul începerii acțiunilor militare în zona Prunișorului, școala a fost inspectată din punct de vedere administrativ, la 13 septembrie 1944, de către Dimitrie Radu, subinspector școlar, care consemnează: „Școala a funcționat în cursul anului școlar 1943-1944 cu două puteri didactice și anume: 1. Dl. Vasile Brăiloiu și 2. Dna Paulina Brăiloiu, ambii titulari la școală și înaintați gradul I. În prezent se află la post Dna Paulina Brăiloiu, soțul Dsale Vasile Brăiloiu fiind mobilizat. Localul de școală... este bine întreținut. Înscrierile pentru anul 1944-1945 s-au făcut la timp având următoarea populație școlară înscrisă: cl. I-IV 10 b. 35 f.; cl. V-VII 13 b. 9 f.; în total 97 elevi. Contul de gestiune al comitetului școlar pe exercițiul 1943-1944 este încheiat și lucrat conform legii contabilității publice urmând să se înainteze Comitetul școlar județean spre aprobare.”

La 11 octombrie 1944, același organ de control constată: „Localul de școală cu două sale de clasă se găsește avariat greu din cauza războiului dintre trupele româno-maghiare în zilele de 17, 18 și 19 septembrie a.c. Cursurile nu se pot deschide întrucât atât exteriorul, cât și interiorul localului reclamă mari reparații, cari nu se pot termina înainte de 15 noiembrie a.c. dacă Comitetului școlar i se vor pune fonduri la dispoziție. Cu tot timpul ploios ce era azi și cu toate că sala de clasă este fără geamuri, am găsit în sala de clasă pe Dna Paulina Brăiloiu lucrând cu elevii cl. I-IV în număr de 49 prezenți. În atari împrejurări, în salele de clasă nu se pot ține lecții, fiind periclitată sănătatea elevilor. Dl. Vasile Brăiloiu în prezent este concentrat, în lipsa căruia administrația și gospodăria școlii a rămas în sarcina Dnei Paulina Brăiloiu care, în împrejurările actuale caută să-și facă datoria în mod serios.”

La 13 decembrie 1944 se constată: „Cursurile nu se pot începe nici de data aceasta, din lipsă de sticlă din ferestrele de la salele de clasă, distrusă în timpul războiului. La edificiul școlii Dl. Brăiloiu a făcut toate reparațiile posibile, însă nu găsește sticlă. La stăruința Dlui Brăiloiu primăria a intervenit la Prefectură pentru a putea primit sticla necesară școlii.”

La 7 martie 1945, școala a fost inspectată din nou. Subinspectorul școlar Dimitrie Radu consemnează: „Din cauza lipsei de sticlă din ferestre, lecțiile se țin în bucătăria dlui director școlar. Peste câteva zile va fi terminată renovarea unei săli de clasă în care se vor putea ține lecții în mod alternativ. Clasele I și V-VII mixte conduse de Dl. Vasile Brăiloiu înv. gr. I, pe care l-am găsiit făcând lecții în bucătăria locuinței.

Cu toate că cursurile se țin în mod regulat numai de la 8 ianuarie 1945, elevii se prezintă bine din toate punctele de vedere, corpul didactic al școlii făcându-și datoria în modul cel mai serios.”

Nici în anul școlar următor o sală de clasă nu s-a putut repara. La 25 februarie 1946, același organ de control consemnează: „O sală de clasă nu se poate întrebuința, din cauza lipsei de sticlă în ferestre... Cursurile de alfabetizare au luat ființă și funcționează trei zile pe săptămână între orele 17-19.”

Între anii 1946-1955, au fost alfabetizați un număr de 157 de neștiutori de carte din Prunișor și Toplița.

La 4 septembrie 1946, școala a fost inspectată din punct de vedere administrativ de către subinspectorul școlar Ion Diaconescu: „Verificând numărul elevilor ce urmează a frecventa cursurile școlii din Prunișor în anul școlar 1946-1947, am constatat următoarele: Înscrisi în cl. I 22 b. 18 f.; total 40; cl. II 10 b. 10 f.; total 20; cl. III 6 b. 7 f.; total 15; cl. IV 6 b. 5 f.; total 11. Total clasele I-IV 46 b. 40 f. = 86. Înscrisi în cl. V 6 b. 4 f.; total 10; cl. VI - b. 1 f.; total 1; cl. VII 7 b. 5 f.; total 12. Total general 53 b. 45 f. = 98. Față de această situație, ambii învățători - la clasă - au numărul de elevi suficient. În vederea deschiderii cursurilor, școala este prevăzută cu combustibilul necesar, în același timp fiind asigurarea și curățenia localului... la a doua sală lipsește complet sticla de la ferestre.”

În martie 1947, subinspectorul școlar Ion Balaban consemnează: „Localul de școală de tip nou, funcționează cu o singură sală de clasă - cea de a doua sală fiind fără ferestre din cauza faptelor de război... Ca instituții anexe găsim: bibliotecă, muzeu, farmacie și cooperativă școlară. Toate aceste anexe funcționează cu rost pentru buna creștere a copiilor de la această școală.”

Ultimul proces verbal din această perioadă este cel încheiat la 17 aprilie 1948 de către Dl. George Beuran, inspector general în Ministerul Învățământului Public, care consemnează: „Azi, 17.IV.1948, potrivit delegațiilor date de M.I.P. cu nr. 314974 din 11 decembrie 1947 și 262861 din 9 octombrie 1947 și avizelor C.I.G. nr. 1489 și 3398/1947, la școala din Prunișor, județul Arad, am făcut inspecție specială în vederea înaintării la gradul superior a dlui Vasile Brăiloiu - gr. I titular la această școală.”

„Activitatea școlară și extrașcolară a colegului Brăiloiu este cuprinsă în procesul verbal încheiat de subsemnatul cu prilejul inspecției din 24 iunie 1947, când l-au propus pentru a fi distins cu gradație de merit.”

„Concluzii. Având în vedere că dl. Brăiloiu nu numai că îndeplinește condițiile legii 148 publicată în Mon. Of. nr. 58 din 9 martie 1946, ci se dovedește a fi un element de elită al învățământului primar, având în vedere rezultatele obținute la toate probele din a căror notări rezultă media generală ‘f.b.’, propun să fie înaintat la gradul superior cu nota generală ‘f.b.’ pe data de 1 septembrie 1947.” „Prin decizia nr. 238.829/1947 i s-a acordat gradația de merit pe data de 1 septembrie 1946.”

- În aceeași zi a făcut inspecție specială și dnei învă. Paulina Brăiloiu, propunând să i se acorde gradația de merit și gradul superior pe data de 1 septembrie 1947.

- În anul școlar 1947-1948 - ultimul înainte de reforma învățământului - au fost înscriși în șapte clase 96 de elevi. Au frecventat cursurile 86 elevi; 6 au rămas repetenți, iar 4 elevi au avut alte situații. Ultimul buget întocmit de comitetul școlar a fost pentru anul școlar 1948-1949.

Cercuri culturale

Pentru a face schimb de experiență între cadrele didactice, învățătorii din localitățile apropiate alcătuiau câte un „cerc cultural”. O dată pe lună se întruneau la câte o școală, unde țineau o „ședință intimă”, în timpul căreia se făceau lecții practice cu elevii, pe

care apoi le „discutau”. Câte un învățător trata o lucrare din domeniul pedagogiei. Se făceau „discuții” asupra subiectului tratat.

Urma apoi o masă colegială pregătită de învățătorul din localitate.

După masa se organiza câte o „ședință publică”. Unul sau doi învățători țineau câte o conferință despre probleme ce îi interesau pe săteni. Urma apoi un program artistic prezentat de elevii din localitate.

Ziua în care învățătorii se adunau la cercul cultural era o adevărată sărbătoare, atât pentru cadrele didactice, cât și pentru săteni.

La una din ședințele cercului cultural Sebiș, ținută la școala din Prunișor, în ziua de 17 noiembrie 1935, a asistat și subrezvizorul școlar Dimitrie Radu, care consemnează următoarele: „La acest cerc, în afară de învățătorul Nicolae Palade de la școala din Rănușa, au luat parte toți învățătorii ce aparțin acestuia.” (Din satele: Moneasa, Rănușa, Dezna, Laz, Slatina, Neagra, Nădălbești, Susani, Ignești, Minead, Buhani, Sălăgeni, Donceni, Prăjești, Sebiș și Prunișor). „I. La ședința intimă, învățătorul Vasile Brăiloiu de la școala din localitate ține o lecție practică cu clasa a VII-a ‘Volumul piramidei’. Lecțiunea s-a predat cât se poate de intuitiv și metodic, fiind declarată de toți învățătorii ca foarte bine reușită. Învățătorul Dimitrie Parțașche tratează subiectul ‘Importanța intuiției în școala activă’.

II. La ședința publică, învățătorul din localitate Vasile Brăiloiu și Dna Paulina Brăiloiu desfășoară cu elevii un program bogat și bine ales constatator din recitări, coruri, o piesă de teatru și jocuri naționale, în fața unui numeros public. Au vorbit sătenilor: Lazăr Ioja, învățător la școala din Sălăgeni, despre ‘Cauzele crizei morale și materiale’ și Spiridon Vâneată, învățător la școala din Donceni, despre ‘Importanța cooperăției’.

ȘCOALA DUPĂ ANUL 1948

În anul 1948 s-a făcut o reformă a învățământului. Potrivit acestei legi, învățământul de cultură generală are durata de 11 ani și cuprinde:

- a) școli generale de 7 ani (clasele I-VII);
- b) școlii medii (clasele VIII-XI).

Învățământul de cultură generală este gratuit (clasele I-XI). Învățământul de 7 ani este obligatoriu pentru toți copiii în vârstă de 7-16 ani.

Rețeaua școlară

- a) Școli generale de 7 ani: unități cu clasele I-VII și unități cu clasele I-IV
- S-au înființat școli de 7 ani la Sebiș, Cărand, Ignești, Răpsig, Buteni etc.

La Prunișor a rămas școala elementară de 4 ani. După absolvire, elevii erau obligați să continue la școala din Sebiș clasele V-VII.

Potrivit acestei legi, învățământul de zi se desfășoară în general în prima jumătate a zilei, între orele 8-12 sau 8-13.

Unitățile școlare care cuprind numai primele patru clase ale școlii generale de 7 ani se înființează în fiecare localitate în care există cel puțin 7 copii în vârstă de 7-11 ani.

În clasa I se înscriu copiii care împlinesc 7 ani până la 15 septembrie, data începerii cursurilor.

Structura anului școlar

Cursurile școlare încep la 15 septembrie și se desfășoară în trei etape de muncă (trimestre): trimestrul I: 15 septembrie - 22 decembrie; trimestrul II: 10 ianuarie - 21 martie; trimestrul III: 6 aprilie - 30 mai.

Examenle de absolvire a școlii de 7 ani se desfășoară între 5-11 iunie. Elevii clasei a patra dau examen de absolvire a celor patru clase. Asemenea examene s-au desfășurat până în anul 1959. Pentru a continua cursurile în școala de 7 ani, absolvenții clasei a patra dădeau examen de admitere în clasa a V-a.

Având în vedere că învățământul de 7 ani trebuia să se generalizeze, peste câțiva ani s-au desființat examenle de absolvire a patru clase și examenul de admitere în clasa a V-a.

Pentru absolvirea a patru clase elementare se elibera o adeverință, de către direcțiunea școlii.

Adeverința era valabilă pentru înscriere la școala de 7 ani, pentru a merge ucenic etc.

Peste câțiva ani, s-au adus îmbunătățiri acestei legi. Au fost înființate cursuri fără frecvență, dându-li-se tinerilor absolvenți a patru clase posibilitatea de a-și completa clasele V-VII ori V-VIII prin examen în sesiuni de iarnă și de primăvară.

Potrivit acestei legi, elevii claselor I-IV aveau dreptul să primească manuale școlare în mod gratuit. Direcțiunea școlii comanda manualele în timpul vacanței de vară. În prima zi de școală, elevii găseau manualele școlare pe bănci, așezate de către cadrele didactice. În felul acesta se putea începe munca în mod serios, din primele zile de școală.

Potrivit legii din 1948, învățământul a devenit laic, adică în planul de învățământ nu a mai fost introdus studiul religiei.

Din anul școlar 1949-1950 s-a introdus Limba rusă ca obiect de învățământ de la clasa a IV-a, până în anul 1956.

Personalul didactic

Numirea personalului didactic se face de Ministerul Învățământului. Prin legea din 1948 nu s-au mai recunoscut gradele didactice și gradațiile de merit pe care le obținuseră cadrele didactice cu vechime în învățământ.

În anul 1958 au fost formate Comisii de atestare a personalului didactic. Comisia era alcătuită din cinci persoane, cadre didactice. În urma recomandării Comisiei, învățătorii au primit câte un „Atestat de învățător” cu următorul cuprins: „În baza decretului nr. 313/1954 al Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R., se acordă Tov. .... gradul didactic de învățător cu dreptul de a preda la clasele I-IV.”

În toamna anului 1959 s-au reînființat gradele didactice. S-au înscris învățătorii mai tineri pentru gradul definitiv, iar cei mai vârstnici pentru gradul II.

În vara anului 1960 s-au organizat cursuri de pregătire la Oradea. Cadrelor înscrise la examene li se făcea o inspecție specială. Trebuia să prezinte și o lucrare personală cu subiect pedagogic. Prima sesiune de examen pentru gradul II s-a ținut între 1-10 ianuarie 1961, la Cluj, pentru învățătorii din regiunile Oradea și Cluj.

Prin ordinul Ministerului Învățământului și Culturii nr. 475 cab. din 1961, s-a acordat gradul de învățător definitiv, pe data de 1 august 1959, conform instrucțiunilor de aplicare a hotărârii Comitetului Central al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R., nr. 1059/1959, învățătorilor cu mai mulți ani de serviciu.

În baza Legii nr. 6/1969 privind Statutul personalului didactic din Republica Socialistă România, s-au recunoscut gradele didactice II și I învățătorilor care le-au avut înainte de 1948 și care se mai găseau în activitate la data de 1 aprilie 1969, când legea a intrat în vigoare.

De la această dată s-a plătit și salariul potrivit gradului recunoscut.

Drepturile cadrelor didactice

Pentru activitatea didactică desfășurată în școală și în afară de școală, cadrele didactice primesc salariu lunar și beneficiază de concediu anual egal cu vacanța de vară. Directorii școlari primesc chirie pentru locuința școlară dacă o folosesc.

Finanțarea școlilor

Cheltuielile cu întreținerea localului de școală se efectuează prin Sfatul popular. Școala nu mai are gestiune. Nu mai este comitet școlar.

Regulamentul școlilor de cultură generală

Învățământul general de 8 ani

Până în anul 1964, învățământul de cultură generală obligatoriu de 7 ani aproape se generalizase. Pe baza legilor care erau în vigoare, în anul 1964 apare *Regulamentul școlilor de cultură generală*.

Art. 3 din acest regulament stabilește că învățământul de cultură generală are durata de 12 ani și cuprinde:

- a) școli generale de 8 ani (clasele I-VIII);
- b) școli medii (clasele IX-XII).

Art. 4. Învățământul de cultură generală este gratuit (I-XII). Învățământul general de 8 ani este obligatoriu pentru toți copiii în vârstă de 7-16 ani. Elevii care până la împlinirea vârstei de 16 ani nu au absolvit învățământul general de 8 ani își pot completa școala generală prin învățământul fără frecvență.

Rețeaua școlară

Art. 5.

- a) școli generale de 8 ani care au: unități cu clasele I-VIII și unități cu clasele I-IV;
- b) școli medii (clasele IX-XII).

Art. 7. Învățământul de zi se desfășoară în general în prima jumătate a zilei. Clasele I-IV funcționează dimineața.

Art. 12. Unitățile cu primele 4 clase - care au până la 30 de elevi - vor funcționa cu un post de învățător, de la 31-60 cu 2 posturi, iar de la 61-80 cu trei posturi.

Înscrierea elevilor

Art. 16. În clasa I se înscriu copiii care împlinesc vârsta de 7 ani până la data de 31 decembrie a anului când urmează să fie cuprinși la cursuri.

Art. 31. Elevii din școlile de cultură generală au dreptul să primească gratuit manualele școlare în clasele I-VIII,

- să beneficieze de burse, cantină, cămin pentru elevi, odihnă în tabere, excursii, asistență medicală.

După cum am observat, se prelungește data împlinirii vârstei de 7 ani cu trei luni și jumătate, timp pentru care alte dați se acorda dispensă cu îndeplinirea unor formalități.

Structura anului școlar este ca și în anii anteriori. Cursurile școlare încep la 15 septembrie și se încheie la 30 mai.

Personalul didactic

Art. 242 stabilește personal didactic de conducere și personal didactic de predare.

- de conducere: director, director adjunct și diriginte;
- de predare, învățători, profesori și profesori de lucrări practice.

Art. 244. Drepturi: salariu pentru munca depusă.

Art. 246. Personalul didactic poate obține - în conformitate cu normele în vigoare - următoarele grade didactice: gradul definitiv, gradul II și gradul I.

Art. 247. Personalul didactic are dreptul la un concediu egal cu durata vacanței școlare de vară.

Art. 248. ... poate obține titlul de Profesor emerit sau Învățător emerit.

De asemenea, poate fi distins cu titlul de Profesor fruntaș sau Învățător fruntaș.

Art. 270. După trei ani vechime în învățământ, învățătorii și profesorii sunt obligați să susțină examenul pentru obținerea gradului definitiv.

Comitetul de părinți

Art. 294. Comitetele de părinți sunt organe auxiliare ale conducerii școlilor și își desfășoară activitatea sub îndrumarea și controlul directorului școlii.

Art. 296. Principalele acțiuni în care școala este sprijinită de comitetul de părinți sunt următoarele:

- realizarea învățământului general obligatoriu de 8 ani,
- organizarea unor activități menite să contribuie la educarea comunistă a elevilor (excursii, serbări, cercuri cu elevii, tabere, muncă patriotică, concursuri, manifestări cultural-artistice și sportive, expoziții etc.),
- propaganda pedagogică în rândul părinților,
- îmbunătățirea condițiilor materiale ale desfășurării activității școlii,
- antrenarea părinților la acțiuni patriotice.

Finanțarea școlilor

Art. 354. Finanțarea școlilor generale de 8 ani, a școlilor medii, internatelor și cantinelor se asigură din bugetul de stat. Cheltuielile școlilor generale de 8 ani se efectuează prin sfatul popular raional (orașenesc).

Art. 366. Prezentul regulament intră în vigoare începând cu anul școlar 1964-1965.

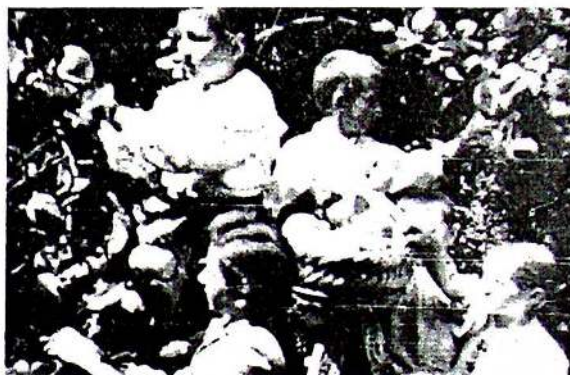
Regulamentul școlilor generale

În anul 1969 a apărut *Regulamentul școlilor generale...*, elaborat pe baza Legii privind învățământul din R.S.R. din anul 1968 și a *Legii privind Statutul personalului didac-*

ACTIVITĂȚILE ELEVILOR PE LOTUL ȘCOLAR

Se recoltează prune - 1955

Elevii recoltează mere - 1955

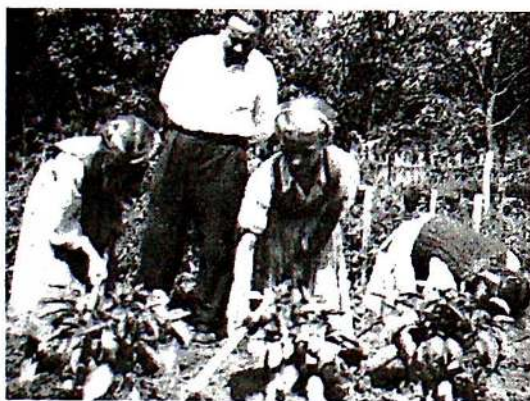
Elevele plivesc buruienile din straturi - 1955

Filip Iuliana a cultivat varză - 1955

Hălmăgean Ana a cultivat roșii - 1955

Eleve prășesc fasole - 1955

tic din R.S.R. din martie 1969. La art. 9 al acestui regulament se arată că durata învățământului obligatoriu de cultură generală este de 10 ani.

Art. 11. Învățământul obligatoriu de cultură generală cuprinde toți copiii începând cu vârsta de 6 ani împliniți la data deschiderii cursurilor anului școlar (15 septembrie).

Art. 12. Elevii care au promovat clasa a VIII-a a școlii generale pot continua studiile liceale de cultură generală sau de specialitate pe baza concursului de admitere.

Art. 10. Pot funcționa școli de cultură generală cu clasele I-X, I-VIII sau I-IV.

Structura anului școlar

Cursurile încep la 15 septembrie și se desfășoară în trei etape de muncă (trimestre). Trimestrul I: 15 septembrie - 21 decembrie; trimestrul II: 10 ianuarie - 5 aprilie; trimestrul III: 20 aprilie - 15 iunie.

Art. 283. Personalul didactic de predare prestează în medie 8 ore de muncă pe zi, în școală și în afară de școală, în instituții cultural-educative.

Art. 55 din Statutul personalului didactic precizează că personalul didactic de predare și personalul didactic de conducere a unităților școlare beneficiază de un concediu anual de odihnă plătit a cărui durată este de 62 de zile calendaristice și care se efectuează, de regulă, de la 1 iulie la 31 august.

În anul 1974 a apărut H.C.M. nr. 354/1974 privind măsuri pentru generalizarea primei trepte a învățământului liceal începând cu anul școlar 1974-1975.

Legea educației și învățământului nr. 28/1978

În ședința din 21 decembrie 1978 a Marii Adunări Naționale a fost adoptată *Legea educației și învățământului nr. 18/1978*, care va intra în vigoare începând cu anul școlar 1979-1980. La art. 3 se arată că „școala este despărțită de biserică”.

Art. 5 precizează că „întregul învățământ este gratuit. Pentru

învățământul primar, gimnazial, liceal și profesional se asigură gratuit manualele școlare”.

Art. 7. Sistemul de învățământ este organizat într-o concepție unitară și cuprinde învățământul preșcolar, primar, gimnazial, liceal și profesional, de maiștri și superior.

Art. 8. ... învățământul obligatoriu are durata de 10 ani.

Sistemul de învățământ

Art. 23. Sistemul de învățământ din Republica Socialistă România cuprinde:

- a) învățământul preșcolar;
- b) învățământul primar - clasele I-IV;
- c) învățământul gimnazial - clasele V-VIII
- d) învățământul liceal, organizat pe două trepte:
  - treapta I - clasele IX-X și treapta a II-a - clasele XI-XII, la cursurile de zi, și clasele XI-XIII, la cursurile serale;
- e) învățământul profesional și de maiștri;
- f) învățământul superior;
- g) cursurile de calificare și învățământ agrozootehnic de masă;
- h) învățământul postuniversitar, doctorat și alte forme de perfecționare a pregătirii personalului muncitor.

Învățământul primar, gimnazial și treapta I de liceu constituie învățământul obligatoriu de 10 ani.

Art. 25. Învățământul preșcolar se organizează pentru copiii în vârstă de 3-6 ani și se realizează prin grădinițe de copii.

Art. 29. Învățământul primar și gimnazial se desfășoară în școli organizate pe circumscripții școlare.

În funcție de mărimea populației școlare, de gradul de dispersare a localităților și pe baza materială existentă, școlile funcționează cu clasele I-IV; clasele I-VIII sau I-X.

Art. 31. În clasa I a învățământului primar sunt cuprinși, de regulă, copiii care au împlinit 6 ani până la data începerii anului școlar.

Art. 32. Învățământul primar și gimnazial se desfășoară pe baza unor planuri de învățământ și programe școlare unice. Planurile de învățământ, programele și manualele școlare se elaborează și se asigură de Ministerul Educației și Învățământului.

Art. 34. Elevii care promovează clasa a VIII-a sunt obligați să urmeze cursurile de zi ale treptei I de liceu.

Art. 40. În clasa a IX-a se înscriu fără concurs toți absolvenții învățământului gimnazial...

Art. 42. Admiterea în treapta a II-a de liceu se face pe bază de concurs.

Art. 41. La absolvirea clasei a X-a, elevii primesc diploma de absolvire a învățământului obligatoriu de 10 ani, precum și certificat de calificare, care le dau dreptul să se încadreze în producție ca practicanți în meseriile în care s-au pregătit, să se înscrie în învățământul profesional ori să continue studiile pe treapta a II-a a învățământului liceal.

D. Perfecționarea pregătirii personalului didactic

Art. 102. a) Pentru personalul didactic din învățământul preșcolar și primar se organizează cursuri de perfecționare, activități metodic-științifice periodice, consfătuiri și schimburi de experiență, precum și activități de pregătire în vederea definitivării în funcție și obținerii gradelor didactice.

Personalul didactic

Art. 138. ... Personalul didactic este format din: a) educatoare - în învățământul preșcolar; b) învățători - în învățământul primar; c) profesori - în învățământul gimnazial și liceal etc. ...

Art. 139. Funcțiile didactice se ocupă în învățământul preșcolar, primar, gimnazial, liceal, profesional și de maiștri prin repartizare sau concurs, iar în învățământul superior prin concurs. ... condiții de studii:

- a) pentru educatoare - absolvirea cu examen de bacalaureat a liceului pedagogic;
- b) pentru învățători - absolvirea cu examen de bacalaureat a liceului pedagogic.

Înzestrarea școlii

Școala elementară de patru ani din Prunișor dispunea de un local nou, cu două săli de clasă spațioase și luminoase. Avea mobilier suficient, corespunzător și bine îngrijit. La început, materialul didactic era insuficient. Se procuraseră câteva hărți geografice și tablouri intuitive. În anii 1950 și 1951 școala a fost înzestrată de către Ministerul Învățământului cu hărți puse pe pânză, tablouri istorice, planșe, glob geografic, corpuri geometrice, microscop și multe altele. S-au primit câteva sute de cărți pentru biblioteca școlară.

Experiment pe lotul școlar

În anul 1954, mai multe școli din țară au făcut câte un experiment de cultivare a diferite plante de cultură cu elevii claselor I-IV din regiunile Timișoara, Oradea, Pitești și orașul București.

Inspectoratul școlar al regiunii Oradea a propus ca școala din Prunișor să facă un asemenea experiment.

Pentru aceasta, grădina a fost împărțită în tarlale, pe care elevii au semănat și cultivat grâu, porumb, fasole, cartofi, morcovi, păstarnaci, ceapă, usturoi, mac, ardei etc.

Experimentul s-a făcut în anul 1955, sub conducerea învățătorului Brăiloiu Vasile și sub îndrumarea tov. Timoftei Mihai, cercetător științific la Institutul de Științe Pedagogice din București. Acesta a vizitat școala din Prunișor în luna mai 1955 și a asistat la lecții, care s-au desfășurat pe lotul școlar. Cu această ocazie a văzut organizarea lotului, planul de muncă și felul de a munci al elevilor. Experimentul a avut rezultate foarte bune. Observațiile asupra experimentelor efectuate și a rezultatelor obținute, însoțite de fotografii ce înfățișau munca elevilor la școală și în grădinile părintești, au fost tipărite în anul 1956 de Institutul de Științe Pedagogice în lucrarea *Formarea deprinderilor de muncă agricolă la clasele I-IV*.

Populația școlară

Până la sfârșitul anului școlar 1954-1955, cursurile școlii din Prunișor au fost frecventate și de copiii din Toplița. În septembrie 1955 a fost numit un învățător la Toplița, luând astfel ființă o școală elementară și în acest cătun. Erau pe atunci 17 elevi care veneau la școala din Prunișor, în clasele I-IV. Acești elevi nu puteau frecventa cursurile școlare în mod regulat din cauza depărtării de școală, sărăcie, vremuri rele, cu ploi și ninsori. Elevii din Toplița au contribuit foarte mult la micșorarea procentului de frecvență și promovati. După ce s-a înființat școală în cătunul lor, acest lucru a contribuit la micșorarea numărului elevilor recenzați pentru școala din Prunișor. Acest fapt a periclitat însăși existența unui post de învățător, care a și fost desființat între anii 1972-1976.

Prezentăm mai jos câteva situații școlare ale elevilor din unii ani cuprinși în perioada de care ne ocupăm.

Anul școlar	Nr. cls.	Înscriși reg..	Au frecv.	Promo-vați	Repe-tenți	Alte situații	Obs.
1949- 1950	4	71	71	69	2	-	
1950-1951	4	59	59	54	3	2	
1951- 1952	4	47	47	43	2	2	
1956-1957	4	56	54	52	2	2	
1972- 1973	4	30	29	29	1	-	
1975-1976	4	25	25	25	-	-	
1980- 1981	4	47	47	43	4	-	

Copiii din Prunișor la școala de 7 ani și la școala medie din Sebiș

În trecut, locuitorii din Prunișor nu obișnuiau să-și trimită copiii la școli cu studii mai înalte. Nici chiar cei mai înstăriți nu cutezau să facă acest lucru. Prin anul 1916 a absolvit o școală de notari *Balaș Vasile*, fiul sămădăului *Balaș Teodor*. Acesta a făcut serviciu de învățător la școala din Prunișor în anul școlar 1916-1917. După aceea a ocupat un post de notar la *Beliu*, în județul *Bihor*.

În anul 1927 a absolvit Școala Normală de învățătoare din Arad *Hada Elisabeta*, care a ocupat post de învățătoare în comuna *Aldești*.

În anul 1951 a absolvit cursurile Institutului Zootehnic din Arad *Popa Vasile*, fiul lui *Popa Pavel*. Acesta profesează în *Cluj*.

În anii următori au mai absolvit facultăți băieții preotului și fetele învățătorului, băiatul ceferistului *Onaga Gheorghe*.

În anul 1958 era o elevă la Școala Pedagogică din Arad (*Matcău Florica*) și numai 3 elevi la școala de 7 ani din *Sebiș*. La început, deplasarea la școala din *Sebiș* se făcea pe jos ori cu bicicleta. În anul 1960 s-a înființat Școala medie din *Sebiș*, care era comuna de centru a circumscripției școlare de care aparține și satul *Prunișor*. Prin munca de lămurire depusă de cadrele didactice de la *Sebiș* s-a reușit să se înscrie tot mai mulți absolvenți a patru clase din *Prunișor* în clasa a V-a. În anii următori, toți absolvenții din *Prunișor* au fost obligați să urmeze clasele I-VII și apoi V-VIII la școala din *Sebiș*; iar mai apoi clasele V-X.

Pentru transportul elevilor la cursuri și apoi acasă, școala a fost dotată cu un autobuz. Mai târziu s-au format curse de autobuze pe șoseaua *Prunișor-Beliu*. S-au pus în circulație autobuze care transportă elevii la școală în fiecare dimineață, iar după masă îi transportă acasă. Majoritatea elevilor din *Prunișor* au primit burse. La școală s-a construit și un internat cu cantină. Unii elevii au fost cazați la internat.

După absolvirea celor șapte clase obligatorii, mulți elevi dotați au dat examen de admitere la școala medie. În urma posibilităților de învățatură create, unii tineri din *Prunișor* nu s-au mulțumit numai cu școala medie din *Sebiș*, ci au concurat pentru admiterea în învățământul superior. Au îndrăznit și au reușit.

Învățătorul Mariș Mihai - iunie 1967

Învățătoarea Mariș Victoria - iunie 1967

În ultimii ani, mulți tineri, bărbați și femei, s-au înscris la cursurile serale sau fără frecvență pentru a-și completa clasele I-VIII sau IX-XII.

ÎNVĂȚĂTORII ÎNTRE ANII 1948-1980

Soții Brăiloiu și-au continuat activitatea la această școală și după anul 1948. **Brăiloiu Vasile** a fost transferat la Școala de 7 ani din Sebiș, județul Arad, pe data de 1 ianuarie 1956, după o activitate de aproape 23 de ani la școala din Prunișor.

Brăiloiu Paulina a mai continuat munca încă cinci ani, adică până la 15 septembrie 1961, când a fost transferată la Școala medie din Sebiș, după o activitate de 35 de ani desfășurată la școala din Prunișor.

La 1 martie 1956 s-au prezentat la posturi două suplinitoare: **Catonaș Maria**, la postul I, care a servit până la 30 august 1956, și **Matcău Florica**, fiica lui Matcău Teodor (Șuștăru) și a Catiței din Prunișor, la postul II, în locul Dnei Paulina Brăiloiu, care era în concediu de boală. A suplinit până la 31 mai 1956.

Pe data de 1 septembrie 1956 postul I a fost ocupat, prin transferare, de învățătorul **Davidescu Marin**, de la Dezna, care era de loc de prin părțile Galaților. A făcut serviciu

Îi amintim dintre aceștia pe câțiva:
Micula Floare și *Micula Catița*, care au îmbrățișat profesiunea de farmacistă, iar *Micula Maria* pe cea de tehniciană;

Hărdăuț Pavel, feciorul cantorului bisericesc Hărdăuț Florian și al Lucreției, s-a dedicat învățământului și lucrează în Cluj ca profesor de limba română;

Mureșan Ioan, fiul lui Mureșan Iancu și al Mariei, profesor de matematică, lucrează la Oradea;

Cofan Roman, procuror în București;

Cofan Nicolae, fiul lui Nicolae și al Mariei, profesor de matematică, asistent la Facultatea Electrotehnică din Timișoara, catedra de matematică;

Moș Maria, fiica lui Moș Damaschin și a Mariei, profesoară la Checea, județul Bihor;

Bortiş Terente, fiul lui Terente și al Veturiei, profesor de matematică la Moneasa.

Mai mulți băieți și fete au absolvit cursurile Școlii medii din Sebiș, care a devenit mai apoi liceu teoretic industrial. Pe baza diplomelor obținute au ocupat diferite servicii.

timp de nouă ani, până la 31 august 1966, când s-a pensionat. După pensionare a locuit câțiva ani la Arad. Când s-a îmbolnăvit, a revenit în Prunișor. A fost înmormântat în cimitirul din Prunișor la data de 3 mai 1971, prin grija lui Roșu Pavel de la nr. 92.

În anul școlar 1961-1962, după transferarea Dnei Brăiloiu, postul al II-lea a fost ocupat de **Lunguț Ecaterina**, soția învățătorului Davidescu.

Pe data de 1 septembrie 1962 a fost transferată **Groza Aurelia** din Sebiș în postul al II-lea. Făcuse serviciu la școala din Selegeni. La 2 februarie 1965 a fost mutată la școala din comuna Avram Iancu.

Pentru anul școlar 1964-1965 a fost înființat și postul al III-lea, care a fost ocupat, la 1 octombrie 1964, de suplinitoarea **Mihocaș Elena** din Sebiș. Aceasta a făcut serviciu până în luna iunie 1965.

În anul 1965-1966, postul al II-lea a fost ocupat de **Frunzina Maria** din Minead. În timpul iernii a fost suplinită de **Filip Iuliana** din Prunișor, fiica lui Filip Gheorghe și a Rafilei.

După pensionarea învățătorului Davidescu, ambele posturi au fost ocupate, prin transfer, de soții **Mariș Mihai** și **Victoria**, pe data de 1 septembrie 1966. Aceștia au muncit cu elan timp de doi ani. În anul 1968, Mariș Mihai a fost încadrat ca vicepreședinte la Consiliul orășenesc din Sebiș.

Pentru anul școlar 1968-1969, postul a fost ocupat de **Dronca Hortenzia** din Sebiș.

Pe data de 15 septembrie 1969, Mariș Victoria a fost detașată la Sebiș, unde a condus clasa I de copii de 6 ani - prima serie - în anul școlar 1969-1970. În anii următori a obținut transferul la Sebiș. Același lucru s-a petrecut și cu Mariș Mihai.

În anul școlar 1969-1970, postul I a fost ocupat de **Sfășie Doina** din Sebiș, care a făcut serviciu până în luna august 1974. În același an, postul al II-lea a fost ocupat de **Moț Iosana** din Sebiș, căsătorită apoi Dumbravă.

Pentru anul 1970-1971, Sfășie Doina a avut-o colegă în postul II-lea pe Dronca Hortenzia, până la 15 octombrie 1970, și apoi pe **Ageu Petru** din Buhani. Și în anul școlar 1971-1972 au muncit împreună Sfășie și Ageu. În anul școlar 1972-1973 au fost înscriși 15 elevi.

A scăzut numărul copiilor de vârstă școlară. Postul al II-lea a fost desființat, după exact cincizeci de ani de viațuire. De așteptat ar fi fost ca, după atâția ani, numărul copiilor de vârstă școlară să se dubleze, nu să se reducă cu trei sferturi. Pesemne că lumea modernă are altă concepție despre rostul familiei, rostul vieții și... alte rosturi!

În asemenea situație, Sfășie Doina a mai muncit încă doi ani, singură la patru clase. Făcea naveta la Prunișor de la Sebiș. În 1974 s-a transferat în altă parte. Postul a devenit vacant.

La 1 septembrie 1974 a venit în Prunișor **Toader Todor** de la Apateu, unde i s-a redus postul. Este originar din Donceni-Arad. Și Toader a muncit singur cu patru clase, timp de doi ani.

În anul 1975-96 au fost înscriși 19 elevi.

Pe data de 1 septembrie 1976 s-a reînființat postul al II-lea și a fost ocupat, prin transfer, de **Moț Ioan**, de la Cuied, originar din Buteni, care s-a căsătorit cu Filip Iuliana din Prunișor.

Cei doi învățători vor mai munci mulți ani la școala din Prunișor.

TABEL NOMINAL
cu învățătorii titulari și suplinitori
care au făcut serviciu la școala din Prunișor

1. Cismașovici Nicolae - titular - anul 1820-1821
2. Iacob Ioan - titular - 1869
3. Zopota Constantin - titular - 1873
4. Tăutan Florian - titular - 1880-1881
5. Stoian Demetriu - titular - 1900-1905
6. Achimaș George - suplinitor - februarie-iunie 1905
7. Faur Victor - suplinitor - august 1905 - mai 1906
8. Șerb Ana - suplinitoare - septembrie 1906
9. Jorz Aurelia - suplinitoare - septembrie-octombrie 1907
10. Barna George - suplinitor - 2 decembrie 1907 - 1 iunie 1909
11. Pribac George - suplinitor - 14 septembrie 1909 - 14 martie 1910
12. Laza Teodor - titular - septembrie 1910 - 1 martie 1913
13. Balaș Vasile - suplinitor - 1916-1917
14. Micluția Sabin - suplinitor - 1917-1918, 1918-1919, 1919-1920,
octombrie 1923 - ianuarie 1924
15. Hansa Nicolae - titular - noiembrie 1920 - august 1924
16. Popa Ioan - suplinitor - ianuarie 1924 - decembrie 1925
17. Haralambie Tudose - suplinitor - 1924-1925
18. Jugu Dumitru - suplinitor - decembrie 1925 - iunie 1926
19. Jianu Margareta - suplinitoare - septembrie 1925 - iunie 1926
20. Stoga Marin - suplinitor - 1 septembrie 1926 - 30 iunie 1927
21. Vanci Paulina (căsătorită Brăiloiu) - titulară - 1 septembrie 1926 -
15 septembrie 1961
22. Radu Gheorghe - suplinitor - 2 noiembrie 1927 - iunie 1928
23. Mândra Alexa - suplinitor - 8 octombrie 1928 - iunie 1929
24. Filipescu Simion - titular - 1 septembrie 1929 - 1 aprilie 1933
25. Jurcău Petru - suplinitor - 1 aprilie 1933 - iunie 1933
26. Brăiloiu Vasile - titular - 1 septembrie 1933 - 1 ianuarie 1956
27. Catona Maria - suplinitoare - 1 martie 1956 - august 1956
28. Matcău Florica - suplinitoare - 1 martie 1956 - 31 mai 1956
29. Rusu Emil - titular - 1 septembrie 1956 - august 1957
30. Davidescu Marin - titular - 1 septembrie 1957 - august 1966

31. Lunguț Ecaterina - suplinitoare - 15 septembrie 1961 - iunie 1962
32. Groza Aurelia - titulară - 1 septembrie 1962 - 2 februarie 1965
33. Mihocaș Elena - suplinitoare - 1 octombrie 1964 - iunie 1965
34. Frunzina Maria - suplinitoare - 1965-1966
35. Filip Iuliana - suplinitoare - ianuarie 1966 - martie 1966
36. Mariș Mihai - titular - 1 septembrie 1966 - 1968
37. Mariș Victoria - titulară - 1 septembrie 1966 - august 1968
38. Dronca Hortenzia - suplinitoare - 1968-1969
39. Sfășie Doina - titulară - 1969 - august 1974
40. Moț (Dumbravă) Iosana - suplinitoare - 1969-1970
41. Ageu Petru - suplinitor - octombrie 1970 - 1972
42. Toader Todor - titular - 1 septembrie 1974 -
43. Moț Ioan - titular - 1 septembrie 1976 -

GRĂDINIȚA DE COPII

Înainte vreme, în orașe și comunele mai mari, în care se aflau diferite întreprinderi industriale, s-au înființat grădinițe de copii, cămine și creșe, unde mamele muncitoare își lăseau copiii în timpul zilei, pentru ca să poată lucra fără grijă. Cu timpul, s-au înființat grădinițe de copii și în sate.

La 29 septembrie 1950 s-a deschis grădinița de copii în Prunișor sub conducerea educatoarei **Secan Iuliana** din Sebiș. Era fiica brigadierului silvic Teodor Gheorghe din Minead. Făcea naveta de la Sebiș la Prunișor. Călătoria se făcea pe jos. Pe atunci nu erau mijloace de transport în comun și pe la sate.

Erau înscriși la grădiniță copiii în vârstă de 5-7 ani. În primul an s-au înscris 35 de copii, din 65 câți erau recenzați pentru învățământul preșcolar.

Cursurile se țineau într-o sală de clasă, alternativ cu elevii școlii elementare, pentru că grădinița nu dispunea de nici un fel de mobilier.

Copiii învățau diferite jocuri, cântece, poezii, reguli de purtare și altele. Anul de activitate începea la 1 martie și se încheia la 30 noiembrie. Decembrie, ianuarie și februarie erau luni de vacanță.

S-a înființat și cantină pentru copii, unde primeau hrană caldă.

În luna septembrie 1953, educatoarea Secan Iuliana a fost transferată la grădinița de copii din Sebiș. Pe data de 20 septembrie 1953 postul a fost ocupat de educatoarea **Bunghez Maria**, care fusese mutată disciplinar de la Pecica. Aceasta a amenajat cancelaria școlii spre a servi ca sală de clasă pentru grădiniță. De la Secția de învățământ a raionului Gurahonț s-au primit câteva scăunele pentru copii, o ladă cu diferite corpuri și cuburi din lemn, pentru executarea unor construcții, câteva păpuși și alte jucării.

La 1 septembrie 1955, educatoarea Bunghez a fost mutată la Cărand, făcând schimb cu **Todica Aurica**. Aceasta era necalificată. Avea locuința în Sebiș. Se deplasa la Prunișor cu bicicleta. A făcut serviciu până la 30 noiembrie 1956, când s-a încheiat activitatea anului școlar de grădiniță. La 1 martie 1957 grădinița de copii nu s-a mai deschis pentru începerea unui nou an de învățământ.

Secția de învățământ a raionului Gurahonț a transferat postul în altă localitate.

Grădinița de copii s-a reînființat în satul Prunișor după aproape zece ani. La 15 septembrie 1966, postul de educatoare din satul Pescari, împreună cu mobilierul și registrele de activitate zilnică, a fost transferat la Prunișor. Postul a fost ocupat de **David Rodica**, educatoare suplinitoare din părțile Hălmeagului. De la 6 mai 1968, semnează în registru cu numele de Mihocaș, în urma căsătoriei cu Mihocaș Eugen din Prunișor. Primea un salariu brut de 775 de lei lunar, potrivit unui stat de plată a salariilor de pe luna mai 1968.

Erau înscriși 27 de copii, repartizați pe două grupe: 10 copii născuți în 1960 și 6 născuți în 1961 formau grupa mare, iar 11 copii născuți în anul 1962 alcătuiau grupa mică. Dintre aceștia: 25 au frecventat grădinița în mod regulat, iar 2 neregulat. Datele acestea au fost trecute în raportul de activitate pe anul școlar 1966-1967. În raport se mai arăta că „mobilierul a trebuit să fie reparat, fiind uzat în urma transportului”. În anul 1967, „grădinița dispunea de un suficient mobilier, de asemenea, și de materialul didactic necesar”.

Pentru anul școlar 1967-1968 a avut înscriși un număr de 25 de copii.

Educatoarea s-a înscris la Institutul Pedagogic de 2 ani din Oradea, secția fără frecvență, pentru calificarea ca învățătoare.

De la 1 septembrie 1969 a intrat în vigoare legea cu obligativitatea învățământului de 10 ani. În clasa I primară se înscriu copiii care au împlinit 6 ani înainte de 15 septembrie.

Pentru anul școlar 1969-1970 erau înscriși la grădiniță 27 de copii, dintre care 15 împliniseră 6 ani și trebuia să se înscrie în clasa I primară. În urma acestui fapt, rămâneau la grădiniță numai 12 copii de 4 și 5 ani. Copii de 3 ani erau numai 3. Deci, în total erau 15 copii pentru grădiniță.

La 25 august 1969, educatoarea a raportat Inspectoratului școlar județean Arad situația de mai sus și adaugă: „În urma analizelor făcute s-a constatat că nici pentru următorii ani numărul copiilor nu crește în măsura în care să poată funcționa grădinița. Datorită acestui fapt, începând cu data de 1 septembrie 1969, grădinița din satul Prunișor, orașul Sebiș, nu va mai putea funcționa, datorită faptului că numărul copiilor înscriși nu corespunde cerințelor trasate de Ministerul Învățământului în ceea ce privește numărul copiilor înscriși pentru funcționarea unei grădinițe.”

În urma acestui raport, grădinița de copii de la Prunișor a fost din nou desființată. Mobilierul, materialul didactic, cele trei registre de activitate zilnică și evidența copiilor pe anii 1966-1969, împreună cu registrele pe câțiva ani ale grădiniței din Pescari, au fost încărcate pe căruță și transportate la Aldești, unde s-a înființat grădinița de copii.

După trei ani de pauză, pe data de 1 septembrie 1972, iarăși a luat ființă o nouă grădiniță de copii în satul Prunișor. La această dată a fost încadrată ca educatoare **Hada Maria**, fiica lui Nicolae și a Mariei din localitate.

Grădinița își desfășoară activitatea tot în localul școlii primare. La reînființare a fost dotată cu mobilier nou, material didactic și alte obiecte necesare desfășurării activității didactice în bune condițiuni.

CĂMINUL CULTURAL

Ca instituție cu activitate de culturalizare a maselor, căminul cultural din Prunișor a luat ființă la 27 decembrie 1942. Își desfășura activitatea de pregătire și prezentare a manifestațiilor culturale în localul școlii sau în curtea acesteia. Se amenaja câte o bină (scenă) din scânduri întinse pe capre de lemn ori pe butuci. Pereții se confecționau din lipideie (cearceafuri, macaturi) adunate din sat. Pe asemenea scenă își desfășurau activitatea cu programe artistice, echipe de școlari și te tineret.

La 5 septembrie 1948, în cadrul unei adunări populare, căminul cultural s-a afiliat Așezămintelor pentru Cultura Poporului și a adoptat un act de constituire, care a fost aprobat de forurile superioare. Adunarea populară a ales un comitet de conducere alcătuit din opt membri. Brăiloiu Vasile director, Hălmăgean Nicolae (primar) președinte, Popa Mihai vicepreședinte, Țăca Simion-Brancu, casier, Hălmăgean Todor secretar, Hada Nicolae bibliotecar, Sărăndan Vasile și Popovici Ambrosie membri.

De la această dată s-au organizat echipe culturale de teatru și de joc, din rândul tineretului din comună. La 7 noiembrie 1948, echipa de teatru, compusă din tinerii: Căra Maria, Toma Maria, Sărăndan Eftimie, Balaș Vasile, Floruț Gheorghe și alții, a prezentat o piesă de teatru la concursul organizat de plasa Sebiș. Cu acest prilej, echipa a fost clasificată pe locul I.

La 2 ianuarie 1949 s-a organizat un concurs la Arad între echipele de jocuri populare, ale căminelor culturale din județul Arad. Căminul cultural din Prunișor a prezentat o echipă alcătuită numai din patru perechi de „dansatori” și anume: Sărăndan Eftimie conducătorul de joc, Căra Maria, Popa Mihai, Toma Maria, Balaș Vasile, Moș Sali, Raț Ștefan și Matcău Marioara. La acest concurs echipa din Prunișor, care a prezentat jocurile locale, a fost clasată pe locul I.

În ziua de 6 martie același an, s-a organizat încă un concurs, la Arad, între echipele de Jocuri populare. De data aceasta, echipa din Prunișor a primit „drapelul roșu” ca cea mai bună echipă de joc din județ. Această apreciere au menținut-o și au meritat-o echipele din Prunișor, până în anul 1956.

În anul 1950, echipele culturale au prezentat mai multe programe artistice în fața locuitorilor, la diferite ocazii.

În anul următor, echipa de joc, alcătuită din: Roșu Nicolae-Puiu conducător de joc, Hălmăgean Maria-Tuța, Carpine-Raț Gligor, Cofan Elena, Cofan Toader, Matcău Marioara, Balaș Todor, Oprea Floarea, Moș Pavel, Lunga Elena, Roșu Pavel și Hălmăgean Elena, a prezentat programe artistice în mai multe localități. A participat la concursul organizat pe centre de comune, la Sebiș, apoi pe raion, la Gurahonț, la Arad și la Muntele Găina. Între 2 și 12 septembrie 1951, a participat la concurs - faza pe țară - la București. A primit două diplome cu premiul I, de la regiune și de la București. A primit un premiu de 12 mii lei în bani, un aparat de radio, un clarinet, un stilou și altele.

În anul 1955, a participat la concursul organizat pe raion, o echipă alcătuită din tinerii: Miclea Ioan, Moș Lina, Moș Pavel, Oprea Floare, Roșu Simion, Matcău Marioara, Roșu Pavel, Hălmăgean Maria.

Jocurile prezentate de echipele culturale din Prunișor au fost cele locale: ardeleana ca la Prunișor, mărunțeaua și țigănescul. Figurile jocurilor sunt originale. Au fost însă aranjate într-o anumită ordine, de către învățătorul Brăiloiu, pentru a se putea juca de echipă.

La horă în sat, fiecare pereche de jucători executa figura de joc ce-i venea la socoteală. Învățătorul a ales figurile mai caracteristice fiecărui joc și a stabilit ca toate perechile de jucători să execute aceeași figură deodată, iar jocul să fie o înlănțuire de figuri. În felul acesta iese mai mult în evidență gingășia, vioiciunea și frumusețea fiecărui

ACTIVIȘTI CULTURALI

Echipa de jocuri populare la Arad -
2 ianuarie 1949

Pe scena teatrului din Arad, 13 mai 1953

Mica fanfară din Prunișor.
Dirijor Floruț Lazăr 1953

joc în parte și varietatea figurilor celor trei jocuri executate în suită. În timpul jocului, băieții rostesc unele strigături.

Învățătorul a compus câteva „strigături” ce trebuiau rostite în timp ce Jocul se desfășura:

Foaie verde și-o alună
În Republica Română
Toți muncim cu voie bună.

Floriceică de cicoare
Tărănimea muncitoare
A pornit la 'nsămânțare
Pentru-a țării-mbelșugare.

Unindu-ne-n câmp ogorul
Pentru a-l munci cu tractorul
Scăpăm de-al robiei jug
Și umplem casa de belșug.

Muncitorii din uzine
Lucrează mereu mai bine
Produc mărfuri de valoare
Pentru clasa muncitoare.

Tăranul cu muncitorul
Clădesc țării viitorul.
Viitorul fericit
Ce de veacuri l-au dorit.

Cât e lumea să trăiască
Republica Românească
Și partidul muncitor
Iubitorul de popor!

Ardeleana știu să joc.
Lemne nu știu pune-n foc.
Ardeleana știu juca
Pâinea n-o pot frământa.

Mie-mi place a-nvăța
Dar mai place-mi a juca
Cu cartea-mi fac meserie
Cu jocu-mi fac bucurie.

Haideti fete și băieți
Cu noi toți să vă-ntreceți,
Să jucăm și să muncim
Țară mândră să clădim.

La repetiții și duminica la horă „zicea” muzicantul din vioară. Acesta era Traian Lingurar, iar mai târziu Trăienuț, fiul lui Traian. S-a încercat să se alcătuiască și un mic „ștab” cu instrumente de suflat. S-a primit un clarinet, s-au procurat: o trompetă, o tobă mare și o tobă mică. S-au găsit și oamenii Floruț Lazăr-Lăzaruț, instructor și suflător la clarinet, Rus Pavel cu trompeta, Groza Moisă-Țarca cu toba mare, iar Crișan Pavel-Fanea cu toba mică. Mică formație dar făcea treabă bună.

Când echipele se deplasau în alte localități, pentru a participa la diferite concursuri, erau însoțite de ștabul de la Bârșa. Acesta avea mai mulți instrumentiști și „zicea” niște ardeleni care electrizau tălpile. Jocurile de la Prunișor erau admirate cu multă plăcere de publicul spectator, iar echipa era așteptată cu nerăbdare să apară pe scenă. De fapt și avea ce admira. Echipa era alcătuită din feciori voinici, bine făcuți, isteți și veseli. Fete frumoase, cu mișcări elegante și pline de voieșie. Atât băieții cât și fetele aveau costume naționale din partea locului. Fetele purtau catrințe lucrate în casă, cu ață (lâniță) în diferite culori și islogi, rochie albă cu flori mărunte, laibăr de catifea neagră pe care coseau flori cu islogi, spătoi cu flori în diferite culori pe mâneci și pumnari. Pe cap se înveleau cu cârpă roșie de dălin (cașmir) cu flori, legată la spate. Băieții îmbrăcau cămașă de bumbac cusută cu ață albă, cioareci cu găitane, laibăr negru și căciulă. vara purtau pălărie neagră de păr. Se încălțau cu cizme. Îmbrăcau pantaloni negri în loc de cioareci.

După prima apariție la concursul din Arad, sindicatul Întreprinderii Flamura Roșie a trimis o profesoară de dans, două perechi de dansatori și un muzicant la Prunișor, să învețe aceste jocuri. Prezentându-se apoi la concurs, echipa acestui sindicat a primit premiul I la faza pe țară.

În luna mai 1949, echipele artistice ale sindicatelor Flamura Roșie și F.I.T.A. din Arad au făcut o vizită la căminul cultural din Prunișor. S-au deplasat 80 de persoane cu două camioane. Au prezentat un spectacol pe o scenă improvizată în curtea școlii. S-a adunat întregul sat cu mic cu mare. Au jucat și cele trei jocuri învățate de la Prunișor.

A urmat apoi horă țărănească. Au jucat împreună țărani și muncitori, simțindu-se înfrățiți ca și în muncă. Se simțea lipsa unui local propriu, în care, echipele culturale să-și poată desfășura activitatea.

Local pentru căminul cultural

Cu ocazia sărbătorilor de iarnă din anul 1948, comitatul căminului cultural a organizat o serbare în localul școlar. A încasat suma de 5.900 lei (nestabilizați). În ședința din 12 ianuarie 1949, directorul căminului, învățătorul Brăiloiu, a propus comitetului de conducere să găsească o modalitate de a obține fonduri cu care să se construiască un local pentru căminul cultural. Comitatul nu dispune nici de teren pe care să se construiască. Trebuia găsit un teren la strada principală pentru a fi barem căminul situat în centrul satului, dacă școala a fost construită pe stradă lăturalnică. A indicat ca loc potrivit acestui scop grădina locuitorului Hălmăgean Gheorghe. Comitatul a fost de acord cu propunerile făcute.

Peste puțin timp, a apărut un prilej potrivit pentru procurare de materiale și fonduri. Din pădurea comună se distribuia locuitorilor câte un parchet de lemne în fiecare iarnă. Lemnele se fasonau în metri steri și – după ce aprovizionă școala și primăria cu cantitatea necesară, restul de câte 2-3 m steri se distribuiau locuitorilor. Pentru parchet se achita o taxă de exploatare la Ocolul silvic. În acest an, parchetul s-a primit târziu, iar taxa se părea a fi cam mare față de cantitatea de material lemnos. Locuitorii comunei propuneau să se renunțe la el. Comitetul căminului s-a gândit să ceară acest parchet de la locuitori pentru a-l folosi în scopul ce-și propusese.

În adunarea populară din 8 februarie 1949, convocată la propunerea comitetului de conducere s-a arătat scopul întrunirii. Unii locuitori, în frunte cu Bogdan Savel, au

propus să se doneze parchetul pentru reconstruirea bisericii. A fost chemat preotul și i s-a adus la cunoștință propunerea făcută. Acesta a refuzat să-l primească spunând că: „nu-i momentul potrivit pentru reconstruirea bisericii”.

În urma acestui fapt, toți locuitorii prezenți au votat să se doneze parchetul pentru construirea Căminului Cultural.

Comitetul căminului s-a îngrijit de fasonarea lemnului din parchet, a achitat taxa de exploatare către Ocolul silvic, iar în ziua de 4 mai 1949 a încheiat un act de angajament cu conducerea fabricii de cărămizi din Cornești ca aceasta să livreze cărămizi în schimbul lemnului de foc. Din partea căminului au participat: Hălmăgean Nicolae, Carpine Gligor, și Embei Emeric, iar din partea fabricii: Kadar Iosif. Fabrica va plăti lemnele transportate cu 10.100 lei vagonul și livrează cărămizi socotite cu 5200 lei/1000 bucăți în depozitul fabricii. S-a făcut înțelegere și cu Societatea Comlemn care plătește lemnele cu același preț, transportate la gara Bârsa. Cu banii primiți de la Comlemn s-a plătit taxa către Ocolul silvic, fasonatul și transportul lemnului.

La 8 mai 1949, s-a reorganizat comitetul de conducere a Căminului Cultural, potrivit instrucțiunilor primite „de a se ridica la posturi de conducere țăranii muncitori”.

Adunarea generală, prezidată de primarul Embei Emeric, a ales următorii membri: Filip Gheorghe, Sărăndan Vasile, Floruț Gheorghe, Popovici Ambrosie, Hălmăgean Antonie, Carpine Gligor, Cofan Vasile Goldină, Hărdăuț Pavel, Poleac Vasile, Sergheci Martin și Sergheci Carol. Ca reprezentanți ai organizațiilor și instituțiilor din loc au fost cooptați: Embei Emeric, secretar P.M.R., Țăca Simion, președinte F.P., Matcău Teodor Sușțaru, președinte sindicat a agric., Fereștean Damaschin, agent agricol, Hălmăgean Teodor, pădurar și Brăiloiu Vasile, director școlar.

Ca cenșori au fost aleși: Matcău Teodor Dodi, Popa Ioan și Cofan Vasile (nr. 86). În continuare s-a ales sfatul restrâns, după cum urmează:

1. Popovici Ambrosie, director
2. Cofan Vasile Goldină, președinte
3. Hălmăgean Teodor Dirica, vicepreședinte
4. Poleac Vasile, secretar
5. Carpine Gligor, organizator
6. Filip Gheorghe, casier
7. Hărdăuț Pavel, bibliotecar
8. Brăiloiu Vasile, muncă culturală

Sfatul astfel constituit a trebuit să se ocupe cu procurarea materialelor, procurarea grădinii și construirea Căminului Cultural.

Procurarea grădinii pentru căminul cultural

După primirea parchetului de lemn din partea locuitorilor, învățătorul împreună cu Embei Emeric au intervenit la autoritățile administrative rugându-le să sprijine Sfatul căminului pentru cumpărarea unui teren pe care să construiască localul.

În ziua de 14 februarie 1949, s-a deplasat la fața locului notarul cercual Baron. A stat de vorbă cu locuitorul Hălmăgean Gheorghe, care are o grădină potrivită pentru Căminul Cultural. Acesta are pretenții pe care comuna nu le poate satisface. Notarul propune să se construiască căminul pe grădina liberă nr. 85, proprietatea bisericii. Totodată, dsa. își ia angajamentul să anunțe telefonic Serviciul Tehnic din Arad ca să trimită un arhitect care să vadă terenul și să întocmească planul clădirii.

În 15 februarie, Sfatul căminului s-a întrunit pentru precizarea terenului.

Directorul aduce la cunoștință membrilor că s-a primit parchetul de lemn, care trebuie exploatat până la 31 martie a.c. De asemenea îi înștiințează despre deplasarea notarului Baron în comună și despre rezultatul convorbirilor.

În continuare, directorul propune să se trimită o delegație care să întrebe pe preotul Ionuțaș dacă consiliul parohial ar putea ceda grădina pentru Căminul Cultural. Sfatul delegă pe Fereștean Damaschin și pe Popovici Ambrosie. Aduc răspunsul că dsa nu este contra, dar va trebui să meargă o delegație la autoritățile bisericești.

După acest răspuns promițător, Sfatul propune să fie chemat Hălmăgean Gheorghe în ședință, să-și arate pretențiile în vederea schimbului de terenuri. Acesta se prezintă și cere să i se construiască o casă de 8 metri și o fântână pe jumătate din grădina bisericii, ori să i se dea jumătate din grădină, 6 fire de goron și o sută de mii de lei. Nu se ajunge la o înțelegere.

În timpul ședinței sosește arhitectul R. Tenczlinger din Arad. După ce vede cele două terenuri este de părere că cel mai potrivit este acela care formează proprietatea lui Hălmăgean Gheorghe. Arhitectul își notează încăperile ce ar urma să cuprindă clădirea și anume: sala de spectacole de 17x7 m; sală pentru repetiții de 4x3 m; bibliotecă 4x3 m; sală de lectură 5x4,50 m; hol 3x 4,5 m; bufet 3,5x 4,5 m; 2 camere pentru primărie de câte 5x 4,5 m; o cameră pentru sediu 4x4 m. Va face 3-4 schițe simple pentru fiecare teren și le va trimite în termen de 6 zile pentru ca Sfatul să aleagă pe cea mai potrivită, după care va comanda planul clădirii.

Membrii Sfatului căminului au continuat să stea de vorbă cu familia lui Hălmăgean Gheorghe în legătură cu schimbul de grădini. În ședința de la 1 martie 1949, s-a ajuns la o înțelegere și anume: a) Comuna va primi de la Hălmăgean Gheorghe grădina de la nr. 89, în suprafață de 200 stj. P. Liberă (fără construcții); b) Hălmăgean Gheorghe va primi în schimb o jumătate de grădină (400 stj. p.) din terenul bisericii, nr. 85 sau de la Hada Vasile. Pe această grădină i se va construi un grajd de 10 m din materialul lui. Comuna va da țigla și 6 scânduri sub căpriori, va ajuta la transportul lemnului și a pietrelor din curte până la grădina nouă. Grajdul se construiește de comună până la acoperit, părețit și podit. La casă se vor pune 3 tălpi de câte 9 metri și toate grinzile. Se pun podele noi (la tavan) 5 ferestre- 3 a câte un metru și 2 a 70 cm. Și două uși dublate. Se va pune din nou tot materialul care nu e corespunzător. Hălmăgean Gheorghe va da ajutor un om la transportul materialelor și la toate lucrările până când se termină casa și grajdul. Umplutul cu pământ a casei și al grajdului îl privește pe Hălmăgean Gheorghe. La fel lipitul și vâcălitul. Contractele le plătește comuna.

Procesul verbal încheiat cu ocazia acestei înțelegeri a fost semnat din partea Căminului Cultural de: Brăiloiu Vasile, director; Hălmăgean Nicolae, președinte; Hălmăgean T, secretar; Poleac Vasile, Embei Emeric, A. Popovici, Sărăndan Vasile și Matcău Teodor. De altă parte Hălmăgean Gheorghe și fiul său, Hălmăgean Nicolae.

Pentru ca înțelegerea făcută să se poată realiza, era necesar ca Sfatul căminului să obțină o grădină de la biserică, ori să cumpere grădina lui Hada Vasile, pentru a o da în schimb lui Hălmăgean Gheorghe.

La 11 mai 1949, Sfatul Căminului Cultural a trimis o adresă Oficiului parohial rugându-l să convoace Consiliul pentru a trata împreună donarea unei grădini de la biserică pentru Căminul Cultural. După convorbirile avute în luna februarie cu preotul Ionuțaș, acesta s-a grăbit să raporteze Episcopiei din Arad despre intențiile Sfatului căminului. Episcopia a comunicat Prefecturii județului. Aceasta a ordonat Preturii să ancheteze cazul. Pentru executarea anchetei s-au prezentat în comună, în ziua de 15 mai 1949: Raicu Iuliu, pretorul plasei Sebiș și Imbroane Dumitru, secretar de plasă. A fost convocată Adunarea Generală parohială. S-a încheiat următorul proces verbal: „Astăzi 15 mai 1949, ședință comună a Sfatului Căminului Cultural cu adunarea generală parohială din comuna Prunișor, județul Arad. Ordine de zi: 1. Donarea unei grădini de la biserică pentru Căminul Cultural. Potrivit hotărârii din 10 mai 1949, Sfatul Căminului Cultural a cerut cu adresa nr. 11 Oficiului parohial din Prunișor să convoace

Consiliul parohial pentru a trata împreună donarea unei grădini de la biserică pentru Căminul Cultural. Astăzi a fost convocată adunarea generală parohială pentru a hotărî în această problemă.

Adunarea generală este prezidată de preotul Aurel Ionuțaș, Fereștean Damaschin, secretar, Onaga Gheorghe și Bogdan Savel, asistenți. La ședință asistă domnul Raicu Iuliu, pretorul plasei Sebiș și domnul Imbroane D, secretar de plasă, veniți din ordinul Prefecturii județului. Se constată că sunt prezenți majoritatea membrilor adunărilor generale parohiale.

Președintele deschide ședința și dă citire adresei Sfatului Căminului Cultural prin care acesta arată că dorește să construiască un local și, că neavând teren, roagă adunarea generală parohială să doneze în mod gratuit grădina liberă de la nr. 85, pe seama Căminului Cultural. Președintele întreabă adunarea generală dacă se învoiește să doneze o grădină. Toți membrii prezenți au hotărât că donează o grădină pentru Căminul Cultural. Fiind întrebați care grădină doresc să o doneze, la propunerea locuitorilor: Onaga Gheorghe, Moș Ioan, Hada Axente și Cristea Nicolae, membrii s-au hotărât să doneze grădina de la nr. 83, aceea pe care este clădită biserica veche.

Deoarece Sfatul căminului transportă materialele pentru clădire, le va depozita pe această grădină, luând-o în folosință cu data de astăzi. Procesul verbal încheiat la oficiul parohial se va înainta spre aprobare la Episcopie.

Drept pentru care am încheiat prezentul proces verbal.

Președintele ss. A. Ionuțaș, membri asistenți ss Onaga Gheorghe și ss Bogdan Savel, director cămin ss Popovici Ambrosie, președintele căminului ss Cofan Vasile, primar ss Embei Emeric.

Sfatul căminului considera rezolvată problema grădinii. În 18 mai s-a început transportul lemnului la fabrică. Căraușii primeau 25 lei pentru o mie kg lemne transportate la fabrică, iar la înapoiere transportau câte 200 bucăți cărămizi în mod gratuit. În câteva zile au fost transportate 6 000 bucăți cărămizi pe grădina bisericii.

Învățătorul nu se împăca cu ideea de a construi Căminul Cultural pe o stradă lăaturalnică. A propus comitetului să se mai stea de vorbă cu familia locuitorului Hălmăgean Gheorghe, să schimbe grădina sa cu jumătate din grădina donată de adunarea parohială, în condițiile înțelegerii din 1 martie.

În ziua de 22 mai 1949, a intervenit o nouă înțelegere între conducerea Căminului Cultural și Hălmăgean Gheorghe, după cum urmează: 1. Hălmăgean Gheorghe dă Căminului Cultural grădina de la nr. 89, liberă de orice sarcini. 2. Căminul Cultural dă jumătate din grădina de la nr. 83, lui Hălmăgean Gheorghe pe lângă condițiile stabilite la 1 martie a.c. Se mai adaugă leături pe grajd și podele pe sobiță. În acest an va folosi prunele din toată grădina.

În folosință se intră cu data de 23 mai a.c. Hălmăgean Gheorghe va folosi grădina de la nr. 83 unde își va muta lemnele pentru grajd începând de luni, 25 mai. În zilele acestea se vor angaja maistori să clădească grajdul. Începând de marți, 24 mai, Căminul Cultural va depozita cărămida pe grădina de la nr. 89, proprietatea lui Hălmăgean Gheorghe.

Procesul verbal este semnat: din partea Căminului Cultural: Popovici Ambrosie, director, Cofan Vasile, președinte, Brăiloiu Vasile, secretar, Filip Gheorghe, Țăca Simion, Hălmăgean Antonei, Matcău Teodor, Carpine Gligor, Hărdăuș Pavel, Sărăndan Vasile și Embei Emeric, membri. De altă parte: Hălmăgean Gheorghe și Hălmăgean Nicolae.

În zilele următoare, cărămida a fost depozitată pe grădina de la nr. 89. Până la 15 iunie au fost transportate 35 000 bucăți cărămidă. Din parchetul primit s-au transportat lemne de construcție pe grădina bisericii. În zilele de 20 și 21 iunie 1949 s-a ținut licitație publică pentru angajarea maistorilor ce vor construi grajdul. A fost angajat Groza Ilarie, dar Hălmăgean Nicolae preferă pe Hălmăgean Nicolae.

Lucrările au început la 4 iulie 1949, dar au fost întrerupte în mai multe rânduri din motive diferite invocate de Hălmăgean Gheorghe. Abia în 11 iunie 1950 a intervenit ultima înțelegere prin care comitetul căminului s-a obligat să satisfacă toate pretențiile suplimentare ridicate de Hălmăgean Gheorghe. Grajdul a fost transformat în casă, iar casa veche a fost demolată și reclădită în țarină pe un teren al lui Hălmăgean Gheorghe.

Tergiversările cu lucrările la casă s-au petrecut din pricină că Episcopia nu aproba donarea grădinii.

La 15 iunie 1949, oficiul parohial a predat comitetului căminului următoarea adresă: „Sfânta Episcopie română a Aradului, nr. 2705/1949, Of. protopopesc ort. rom. Buteni. În referire la raportul P.C. Tale nr. 306/1949, comunicăm următoarele: Consiliul eparhial nu poate aproba hotărârea adunării parohiale din Prunișor nr. 1 din 15 mai a.c. să se doneze comunei Prunișor, pentru zidirea Căminului Cultural, intravilanul parohiei pe care a fost zidită vechea biserică, avariata complet în luptele de la finea lunii septembrie 1944. Parohia, din 1944 nu mai are biserică. Toate încercările de a aduna fondul necesar pentru zidirea ei, a rămas fără rezultatul dorit, din cauza crizei financiare. În astfel de împrejurări, parohia este avizată la posibilitățile ei financiare, de aceea nu poate dona intravilanul în chestie, ci-l va vinde pentru a mări și întregi fondul bisericii, când lucrările de rezidire a edificiului bisericesc se vor începe.

Arad, la 23 septembrie 1949; ss. Andrei, episcop ss. Traian Cibian, vicar eparhial.”

În urma acestei întâmplări, comitetul căminului a înaintat un raport la Comitetul provizoriu al plasei Sebiș, arătând situația creată. La 23 iunie 1949, s-a primit următorul răspuns: „Comitetul provizoriu al plasei Sebiș. Către Primăria comunei Prunișor. Avem onoare a vă face cunoscut că autorizăm pe locuitorul Hălmăgean Gheorghe din comuna dv. ca, pe terenul bisericii ortodoxe române să-și construiască o casă, aceasta în schimbul intravilanului pe care l-a cedat acest locuitor pentru locul unde se va construi Căminul Cultural din comuna dv., vă punem în vedere a vă conforma întocmai celor de mai sus.

Acest ordin dat de Comitetul provizoriu al plasei Sebiș, servește ca drept act până la sosirea contractului și aprobarea Episcopiei.

Sebiș la 23 iunie 1949. Președinte ss. M. Zdrâncă L.s.”

Comitetul provizoriu al plasei Sebiș a anunțat și Secția de Învățământ și Cultură a județului Arad despre problemele ce se frământă la Prunișor. Cu ordinul nr. 6997/1949 din 2 iulie 1949, ni se comunică: „din moment ce poporul prin adunarea parohială a hotărât cedarea aceluși teren în folosul Căminului Cultural, el are dreptul să se folosească de acest bun al său în folosul său. Veți lua măsuri cu organizațiile de masă și administrative din loc pentru ca hotărârile poporului să fie respectate. Pentru orice alte nelămuriri vă veți prezenta ocazional fie din partea dv., fie din partea comitetului Căminului la Secția de Învățământ și Cultură a comitetului provizoriu județean ss. indescifrabil. Șefa secției Învățământ și Cultură ss. Angela Bej. Pentru conformitate cu originalul Șeful Secției Învățământ și Cultură ss. A Dârlea.”

Lucrul la casă s-a întrerupt. Trebuia contract. Comitetul căminului a cerut din nou sprijin Comitetului provizoriu al plasei Sebiș. În ziua de 3 octombrie 1949, s-au deplasat la Prunișor: Zdrâncă Moise, președintele Comitetului provizoriu al comunei Sebiș și Lăcătuș Ioan, secretarul Comitetului provizoriu al comunei Sebiș. Au convocat consiliul parohial, comitetul căminului și pe Hălmăgean Gheorghe. Cu această ocazie s-au stabilit următoarele: 1) membrii consiliului parohial sunt de acord cu hotărârea adunării generale din 15 mai 1949 și va da tot concursul lui Hălmăgean Gheorghe să-și termine clădirea casei pe intravilanul donat Căminului Cultural, iar după aprobarea Episcopiei, va delega o persoană să semneze contractul legal pentru a intra în posesiunea grădinii. 2) Comitetul căminului va lăsa jumătate din grădină în folosința bisericii.

După această înțelegere s-a reluat lucrul la casă, dar după câteva zile s-a întrerupt din nou. La 27 octombrie 1949, Comitetul provizoriu al comunei Sebiș înaintează următoarea adresă la Episcopie:

„Comitetul provizoriu al comunei Sebiș - Prunișor, nr. 769 din 27 octombrie 1949. Către Consiliul Eparhial Arad. Avem onoare a vă înainta alăturat dosarul referitor la donarea unei grădini de la biserică pentru Căminul Cultural, cu rugămintea de a-l cerceta și aproba ca să se dea contract tabular pe această grădină. Adunarea parohială din Prunișor, bazată pe faptul că locuitorii comunei, fără deosebire de religie și naționalitate, au donat pentru reconstruirea bisericii, în anul 1947, un parchet de 450 m cubi lemn de construcție clasa I, din valorificarea căruia parohia a procurat cca 17000 bucăți cărămizi, ce valorează astăzi 100 000 lei și mai are încă 110 steri lemn de foc depozitat prin comună, ce valorează 70 000 lei, știind că parohia va vinde grădina atunci când își va construi un nou local și că toți locuitorii comunei vor contribui cu bani și muncă la această construcție, a hotărât în ședința de la 15 mai a.c. să doneze grădina de la nr. 83 pe seama Căminului Cultural.

Parohia nu va fi capabilă să-și construiască biserica numai cu banii ce va primi din vânzarea grădinii sus amintită, ci tot comuna va fi aceea care va construi acest local.

Consiliul parohial în ședința din trei octombrie a.c. a hotărât că este de acord cu hotărârea adunării parohiale din 15 mai a.c. după cum arată procesul verbal anexat.

Având în vedere că pe această grădină, în urma diferitelor acte încheiate, a fost construită o casă de către Căminul Cultural, pentru a nu se produce dezbinări în sânul poporului și între diferitele consilii și comitete ce au fost amestecate în această chestiune, Vă rugăm să binevoiți a da cuvenita aprobare în urma căreia Căminul Cultural să primească contract tabular pe această grădină. Președintele ss. Dragoș Alexandru, secretar ss. Ioan Lăcățiș.

Dosarul a fost dus la Arad de Brăiloiu Vasile și Popovici Ambrosie, delegați ai Comitetului provizoriu și înregistrat sub nr. 6400 din 28 octombrie 1949.

Preasfinția Sa nu era în localitate. Deci, dosarul a rămas să fie rezolvat ulterior.

La 2 noiembrie s-a primit următorul răspuns:

„Sfânta Episcopie ortodoxă română a Aradului. Către Comitetul provizoriu al comunei Prunișor. La adresa Dv. nr. 769/1949, Vă comunicăm că Consiliul nostru Eparhial nu poate aproba hotărârea Consiliului parohial din 15 mai a.c. de a dona un intravilan parohial pentru construirea unui Cămin Cultural, din următoarele motive: 1) Regulamentul pentru administrarea afacerilor epitropești în parohii, prin art. 5, oprește instrăinarea averilor imobile parohiale, care, de altfel este inventariată și după instrucțiunile patrimoniului public. 2) Parohia din Prunișor, de 5 ani de zile nu a fost în stare să-și rezidească biserica distrusă în toamna anului 1944, așa că este avizată la toate resursele materiale proprii, neavând posibilitatea de a face donații. De altcun, după informațiile ce le avem, acel intravilan, încălcat azi, nu va servi la construirea Căminului Cultural, ci la o casă particulară. Arad, la 2 noiembrie 1949 ss Andrei, episcop; Secretar eparhial ss. indescifrabil.

Nici în urma acestui răspuns negativ, comitetul căminului n-a pierdut nădejdea în izbândă.

În luna februarie 1950, Comitetul provizoriu al comunei Sebiș a cerut din nou Oficiului parohial Prunișor să cedeze grădina pentru ca să poată începe lucrările la clădirea căminului. Răspunsul a fost următorul: „De la Oficiul parohial Prunișor nr. 14/1950, Către Comitetul provizoriu comunal Sebiș. La comunicatul Dv. nr. 769/1950, Vă răspundem consiliul parohial fiind organul administrativ și executiv al adunării parohiale, nu-i competent, deci nu are atribuția de a decide în chestiunea grădinii parohiale. Competență este adunarea parohială care, în ședința din 15 mai 1949 și-a

spus cuvântul. Urmează ca să interveniți la Episcopia din Arad pentru solicitarea aprobării deciziei adunării parohiale din Prunișor. Fără decizia de aprobare de la Episcopie, hotărârea adunării parohiale nu are valoare. Prunișor, la 16 februarie 1950. paroh s.s. Ionuțaș Aurel.”

Comitetul provizoriu al comunei Sebiș cunoștea că în ședința din 23 martie 1949, Consiliul parohial „ca și reprezentant legal al bisericii ortodoxe române” a cedat statului 17 ha 4560 m.p. din sesia parohială plus 1 ha și 8400 m.p. în 1950. Dar nu era „competent” să mai cedeze 14 ari pentru Căminul Cultural.

La 6 martie 1950, preotul a fost chemat la Comitetul provizoriu al comunei Sebiș unde au fost discutate aceste probleme.

În urma convorbirilor, preotul s-a angajat să facă personal un raport la Episcopie prin care să ceară aprobarea mult așteptată.

A doua zi a întocmit raportul următor:

„De la Oficiul parohial ortodox român Prunișor nr. 24/1950.

Prea Sfințite Părinte Episcop! Venerat Consiliu Eparhial! Adunarea parohială din Prunișor, în ședința din 15 mai 1949, a donat comunei intravilanul nr. top. 215 din cartea funduară nr. 93, pentru construirea unui Cămin Cultural. În luna februarie a.c. Sfatul căminului a fost anunțat de către Secția gospodăriei locative de pe lângă Comitetul provizoriu al plasei Sebiș că în planul de stat pe anul 1950 a fost prevăzut construirea unui Cămin Cultural în Prunișor și că edificarea va începe la 1 aprilie 1950. Comitetul provizoriu comunal nu are teren pe care să construiască Căminul Cultural și nici nu are de unde să cumpere. În acest scop au fost convocați într-o ședință comună la Comitetul provizoriu din Sebiș: secretarul P.M.R. Sebiș, secretarul organizației de bază P.M.R. Prunișor, reprezentantul Căminului Cultural și subsemnatul.

În această ședință, Comitetul provizoriu al comunei Sebiș cere numai jumătatea liberă din intravilanul în cauză pentru Căminul Cultural, iar cealaltă jumătate, pe care este biserica, să rămână și pe mai departe proprietatea parohiei. Pentru partea ce o cere își ia angajamentul să dea ajutorul convenit la reclădirea bisericii noastre, distrusă în război, după cum este menționat în procesul verbal aici anexat.

Avându-se în vedere că biserica ar da dovadă că sub orice împrejurări a contribuit cu obolul său la culturalizarea maselor, prin acest fapt să dovedim și de astă dată că suntem pe linia trasată de regimul actual, îndeplinind și dorința poporului de a avea un Cămin Cultural în comună, după care ar urma refacerea bisericii, prin această aprobare s-ar dovedi că biserica nu este dușmanul poporului și a culturii, după cum unii o susțin, cu respect Vă rugăm a aproba hotărârea noastră din 15 mai 1949 pentru cedarea intravilanului bisericesc (jumătate) în scopul construirii Căminului Cultural din Prunișor. Prunișor la 7 martie 1950. ss. A. Ionuțaș, paroh” Comitetul provizoriu al comunei Sebiș a delegat pe Brăiloiu Vasile, Popovici Ambrosie și Embei Emeric să ducă raportul la Episcopie, în ziua de 8 martie 1950. De data aceasta s-au înapoiat împreună cu delegatul Episcopiei, referentul eparhial Cros Cornel, care a fost trimis să cerceteze problema la fața locului. În urma referatului întocmit de către referentul eparhial, Episcopia, cu nr. 1433/1950, a aprobat cedarea grădinii și a autorizat pe protopopul Aurel Ionuțaș să semneze contract tabular.

Încă în luna martie 1950 s-a încheiat contract între Parohie și Comitetul provizoriu al comunei Sebiș-Prunișor. Din cartea funduară 93 s-a transmis în c.f. 1481 unde s-a intabulat jumătate (14 ari) în favoarea comitetului provizoriu al comunei Prunișor ca teren destinat pentru Căminul Cultural. Nr. top. 215/a.

Cealaltă jumătate de grădină a vândut-o consiliul parohial locuitorului Roșu Gheorghe, nr. 102 v., (Frona). Comuna a încheiat act de schimb cu Hălmăgean Gheorghe și astfel s-a pus capăt diferendului.

În ședința din 2 aprilie 1950, comitetul se înțelege cu maestrul lemnar Hălmăgean Nicolae să continue lucrările la casa lui Hălmăgean Gheorghe.

La 11 iunie i se acordă ajutor pentru demolarea casei vechi și transportul materialelor pe locul unde va fi reconstruită.

În termen de două zile, terenul a fost eliberat și se puteau începe lucrările pentru construirea Căminului Cultural.

Construirea localului

Cunoscând activitatea culturală desfășurată de echipele de tineret din Prunișor, cât și faptul că aveam cărămida necesară, Comitetul provizoriu al plasei Sebiș a prevăzut în planul său de investiții pe anul 1950 și construirea Căminului Cultural din comuna noastră. Încă la 24 februarie 1950, inginerul Druzenco, Șeful Secției gospodăririi locale și comunale, a anunțat comitetul Căminului Cultural despre acest fapt.

În ziua de 15 iunie 1950 s-au prezentat în comună: arhitectul Novac de la județ, inginerii Buzaș și Nadrai pentru a vedea locul pe care se va construi căminul. Au adus și planul. În 23 iunie 1950 s-au prezentat din nou pentru amplasarea construcției. De data aceasta au adus alt plan mult mai simplu. Acesta ar fi costat 1.700.000 lei, iar primul costa 1.920.000 lei (nestabilizați). Comitetul căminului nu a fost de acord să se execute cel de-al doilea plan. În ziua de 24 iunie, înv. Brăiloiu Vasile s-a dus la Arad și a rugat pe dl. Constantinescu, președintele Comitetului provizoriu județean, să aprobe continuarea căminului după primul plan. Intervenția a avut rezultat pozitiv.

Proiectul și devizul de cheltuieli au fost întocmite de arhitectul Novac. Lucrarea a fost prevăzută în planul de stat. Ministerul a aprobat ca Statul să contribuie cu un milion de lei, iar comuna cu 920.000 lei. Lucrarea a fost dată în antrepriza antreprenorilor Buzași Francisc și Nadrai Ludovic din Arad, de către arhitectul Novac. Aceștia au angajat pe maestrul zidar Corbăceriu Teodor din Buteni, s-o execute. S-a adus piatră de pe Valea Prunișorului pentru fundație și de la cariera din Sebiș pentru soclu.

În ziua de 26 iunie au început săpăturile pentru fundație. Lucrau cinci zidari și câte nouă zilieri din Prunișor.

Șanțul a fost săpat de 0,80 m. Piatra la fundație a fost „spănilită” și legată cu var. Nu s-a folosit ciment.

În 11 iulie a fost zidită prima cărămidă. Până la 1 august, lucrările de zidărie au fost terminate. În plan nu au fost prevăzute coșuri pentru sobe. Le-a construit comitetul ulterior.

S-a adus lemn de cer pentru grinzi, pe sala de spectacole, de la Moneasa. Pentru sălile mici s-au adus grinzi de plop cioplit din pădurea Prunișorului. La fel și pentru căpriori. Lemnul a fost cioplit la fața locului.

Pentru confecționarea șarpantei au fost aduși dulgheri de la Aradul Nou. La 1 septembrie au început lucrările. Au fost așezate grinzile pe sala mare și montați căpriorii. La 23 septembrie dulgherii și-au luat uneltele și au plecat acasă, lăsând lucrarea în stadiul arătat, fără să spună la cineva care este cauza părăsirii lucrului.

A trecut aproape o lună de zile de așteptare. Nici o veste de la antreprenori. Comitetul provizoriu al comunei Prunișor a delegat pe înv. Brăiloiu Vasile să meargă la Arad pentru a cerceta care este pricina sistării lucrului. În zilele de 19, 20 și 21 octombrie 1950 a fost în audiențe și a stat de vorbă cu arhitectul Novac, cu antreprenorul Buzași, cu Mărgăritescu, șeful secției financiare a județului. Acesta din urmă a arătat că s-au epuizat fondurile acordate de stat. Urmează ca restul lucrărilor să le suporte comuna. A stat apoi de vorbă cu inginerul Filip, șeful Secției construcții, cu vicepreședintele Comitetului provizoriu județean, Scutaru, cu șeful Secției culturale, Dascălu, cu responsabilul Secției artă și cultură, Ponta, de la comitetul județean de partid.

Problema este cea arătată de Mărgăritescu și cu aceasta antreprenorii și-au îndeplinit angajamentul față de lucrarea de la Prunișor. În același timp construiau un grajd în comuna Chisindia și o crescătorie de găște în comuna Macea. Poate că pe acelea le-au terminat la timp și în bune condițiuni.

De la secția culturală am primit promisiuni că ne va ajuta cu ceva materiale. S-au ținut de cuvânt. Așa stând lucrurile, învățătorul s-a înțeles cu antreprenorul Buzașiu să trimită dulgherii să acopere clădirea, iar plata pentru lucru o va achita comitetul căminului din fondurile sale, agonisita de la horile țărănești și de la serbări.

Planul inițial al clădirii avea acoperiș de țigle numai pe sala de festivități. Coridorul și cele trei săli mai mici trebuiau acoperite cu o placă de beton armat. În 23 octombrie 1950, au venit dulgherii și au acoperit sala mare. Pentru coridor și celelalte săli au fost confecționate acoperișuri provizorii tot cu țigle, deoarece nu se găsea ciment și fier beton. Neavând înclinarea corespunzătoare, aceste acoperișuri s-au dovedit a fi nefolositoare. Era necesar să se facă modificări la clădire. Planul pentru modificare l-a întocmit învățătorul și l-a aprobat inginerul Filip de la Secția construcții a Comitetului provizoriu județean.

În anii următori s-au executat modificările, pe măsura procurării fondurilor.

În anul 1951, Secția de Cultură și Artă a regiunii Arad a donat 1000 kg ciment, 4000 bucăți cărămizi, 2 lăzi cu geamuri și 6 metri cubi scândură pentru tavan. Cu o parte din aceste materiale și cu fonduri locale s-a făcut modificarea fațadei principale. Lucrările de zidărie le-a executat tot maistrul zidar Corbăceriu Teodor. Acoperișul l-a modificat Filip Ioan Juca. În anul 1952 s-au făcut 2 uși și 2 ferestre la o cameră și scenă, din fondurile căminului. Cu bani din „autoimpunere” s-a tencuit sala mare. Cu ajutorul primit de la Secția culturală a raionului Gurahont, s-a montat toate ușile și ferestrele.

În anul 1953, cu fonduri locale și ale comitetului de conducere, s-a modificat și fațada a doua.

În anul 1954, s-a construit un mic coridor la fațada a doua și s-au padimentat toate

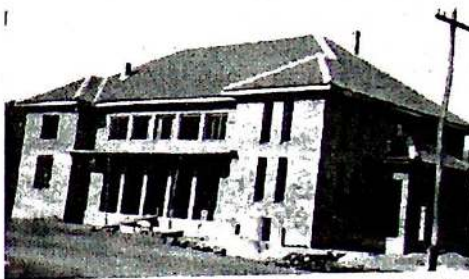
CĂMINUL CULTURAL

Localul în anul 1952

Localul în anul 1973

Noul local pentru căminul cultural. 1984

Grajdul comunal amenajat club pentru tineret. 1981

încăperile. În anul 1957, s-au făcut scări din beton, iar în 1958, s-a tencuit în exterior. Locuitorii din Prunișor au contribuit cu bani realizați din valorificarea parchetului donat, cu autoimpunere și alte fonduri realizate din pășunea comunală. Au transportat cărămidă, nisip, piatră și alte materiale, prin muncă voluntară. Au muncit cu bratele, dând ajutor ziarilor și dulgherilor. Secția culturală a regiunii Arad, prin tov. Dascălu și Crișan a mai donat un dulap pentru arhivă și o bibliotecă, o masă, bănci, scaune, un birou (masă). Tuturor aceluia care au sprijinit acțiunea pentru construirea acestui Cămin Cultural, comitetul de conducere le aduce mulțumiri. Acest Cămin Cultural a adus mari servicii locuitorilor din Prunișor timp de 30 ani.

Din cauză că nu s-a folosit ciment la construcție, fundația nu a fost făcută corespunzător, terenul s-a deplasat și din alte cauze, pereții s-au fisurat. În ultimul timp prezenta pericolul de a se surpa. De aceea s-au luat măsuri să fie demolat. Acest lucru s-a executat în martie 1980.

Cu materialele recuperate se va reclădi un nou Cămin Cultural.

Construirea unui nou local

Consiliul popular orășenesc Sebiș a hotărât să reclădească Căminul Cultural în regie. Printre angajații Consiliului sunt și zidari. Pentru a se putea folosi materialele vechi, s-a întocmit un plan asemănător cu clădirea veche. S-au mai procurat cărămizi, var ciment, iar în anul 1981 s-a construit fundația și soclul, în anul 1982- s-a construit parterul, iar în anul 1983, s-a construit etajul și s-a acoperit.

Lucrarea au executat-o Filip Gheorghe al lui Gița și Filip Todor al lui Mura, ajutați de locuitori.

Cinematograful

În localul Căminului Cultural a fost instalat un grup eletrogen. Cu ajutorul lui s-a inaugurat cinematograful în Prunișor, în 2 august 1964.

La 31 decembrie 1969, a fost electricizat satul. Curentul electric a fost adus de către Cărand. Pentru a scurta drumul de transport, în anul 1980 s-au plantat stâlpi de beton și s-a făcut legătura direct de la Sebiș.

Cinematograful a fost condus de locuitorul Popovici Pavel Păliuț, timp de 12 ani, adică până în 1976, când localul a fost declarat necorespunzător.

În primăvara anului 1981, s-a amenajat o sală din locuința îngrijitorului de la grajdul comunal. Aici s-a deschis un club pentru tineret.

În cadrul clubului s-a repus în funcție aparatul de proiecție pentru filme.

Agencia P.T.T.R.

După desființarea comunei, în 11 ianuarie 1956, telefonul a fost instalat în casa locuitorului Popa Gligor, nr. 60 v. Acesta a fost angajat ca poștaș al oficiului P.T.T.R. Sebiș. Primește și distribuie corespondența și ziarele în sat. Înainte vreme această sarcină o îndeplinea omul de serviciu de la primărie.

Agencia s-a înființat în anul 1962 și a fost instalată în casa locuitorului Popa Gligor. După 12 ani, s-a constatat că este „nerentabilă” și s-a desființat. Telefonul a rămas în continuare, fiind socotit ca abonat personal.

BISERICA

Locuitorii din Prunișor au avut local pentru biserică din vremurile vechi. Înainte de anul 1800, cei care locuiau în crângul Hălmăgeni aveau o bisericuță de lemn în

apropiere de Vadul Onii, pe locul numit până astăzi Bisericuța.

În Rușca, în apropierea cimitirului, era crângul Hândăbășasca. Locuitorii de aici și cei din Moțasca, Ferești și Cofănești aveau o biserică construită din lozdoabe de stejar, pe ridicătura de teren din partea de sud a cimitirului, în dreptul porții de intrare. Se cunoaște locul unde a fost.

După ce toți locuitorii s-au adunat pe vatra nouă de sat, au vândut biserica locuitorilor din Rănușa. Casa parohială a fost construită în apropiere de colțul sud-vest al cimitirului, pe holda care a devenit proprietatea lui Mihulin Pavel Aleușu.

Pe grădina cu nr. top. 215 (între nr. v. De casă 96 - școala confesională - și nr. v. 97-Herbei Matei) au construit o biserică din piatră albă adusă de la Găvojdia (Livada) din cariera grofului Kenescki. Turnul a fost construit din lemn. Biserica a fost acoperită cu șindrilă. (Informator Popa Giuri, nr. v. 32, de 70 ani).

În 1856, când s-a întocmit cartea fundură nr. 93 pentru grădină și biserică (fără număr de casă) a semnat preotul Gergar Iosif și Balaj Teodor.

Biserica a fost reparată în mai multe rânduri. În anul 1889, prin preocuparea preotului Damaschin Ștefan, s-a construit și turnul din cărămidă.

Pentru repararea bisericii a contribuit și comuna politică cu bani rezultați din dobânzile ce încasa după acțiunile primite de la stat, în contul sumelor cu care contribuise la construirea liniei ferate de la Ineu la Sebiș. Linia ferată Arad-Ineu a fost terminată în anul 1877. În același an a început etapa a doua Ineu-Sebiș, care s-a încheiat la 12 august 1881.

În anul 1897, comuna avea un fond în acțiuni de 2750 forinți. Antistia comunală a hotărât ca din dobânzile acumulate între anii 1890-1899, să dea bisericii 240 florini (Proces verbal din 11 martie 1897).

Biserica a mai fost reparată în anul 1906 de Winter Gustav din Beliu, pentru 700 coroane. Până în anul 1929, clădirea se deteriorase mult. Pereții fisurați începuseră să se deplaseze. Acoperișul de șindrilă era cârpit cu bucăți de tablă și de carton asfaltat. Necesita reparații radicale.

Consiliul parohial a început să strângă fonduri pentru renovarea bisericii. În anul 1929 a primit 20.000 lei ajutor de la Ministerul Cultelor. În anul 1933, a primit un ajutor bănesc de la firma Berățau și banii depuși la Banca Victoria din Buteni. S-au vândut 74 șinice de porumb și 19 șinice de grâu de la fondul de bucate.

La 25 aprilie 1933, au fost angajați maistori pentru repararea bisericii.

· Moldovan Antonie execută lucrările de zidărie pentru suma de 2450 lei. Construiește stâlpi de susținere a pereților.

· Groza Ilarie înlocuiește șindrila de pe acoperiș cu țigle, pentru suma de 2000 lei.

· Tinichigiu Holtzer Iacob sin Sebiș acoperă turnul și altarul cu tablă zincată.

· Toader Nicolae Ciocârlie din Prunișor zugrăvește biserica pentru 9896 lei și cinci șinice de grâu.

Până la începutul lunii septembrie, lucrările de reparații au fost terminate. Sfințirea s-a făcut la 17 septembrie 1933.

Biserica, 1981

La 14 septembrie 1933, s-au prezentat socoțile despre cheltuielile efectuate cu repararea bisericii, care s-au ridicat la suma de 79.529 lei.

Exact după unsprezece ani de la sfințire, adică la 17 septembrie 1944, clădirea bisericii a fost avariata grav în timpul luptelor dintre armatele române și cele maghiare, în zilele de 17-19 septembrie 1944. Un obuz de artilerie a căzut la baza turnului și două au spart peretele dinspre nord. Clădirea nu s-a mai putut repara. În luna iulie 1950, turnul s-a dărâmat singur, până la temelie. Din cauza zguduitorii a crăpat peretele la școală. În anul următor a fost demolat și corpul clădirii.

În toamna anului 1944, s-a amenajat o capelă în localul fostei școli confesionale, în care s-a oficiat serviciul religios până la 1 noiembrie 1981.

Consiliul parohial a început o acțiune pentru strângerea fondurilor necesare construirii unui nou local. În anul 1947, comuna a tăiat pădurea de pe cele 30 ha din Cioaca Ulmului. Lemnul de stejar a fost donat consiliului parohial ca să-l valorifice în vederea sporirii fondului pentru construirea bisericii. Cu banii obținuți din vânzarea lemnului s-au cumpărat 17.000 bucăți cărămizi, scânduri și ciment.

Din cauza inflației monetare, care se accentua tot mai mult, s-au procurat prea puține materiale de construcție cu banii primiți pe lemne. O parte din materiale s-au deteriorat până să înceapă construcția.

Local nou de biserică

Locuitorii erau nerăbdători să înceapă lucrarea cu materialele ce posedau. Fereștean Pavel, nr. v. 25, care lucrase pe ceva șantiere din Brașov și se pricepea, a făcut un plan de biserică. Consiliul parohial a angajat pe zidarul Corbăceriu Teodor din Buteni să construiască biserica. La 22 octombrie 1951, la sfârșit de toamnă, au început lucrările de edificare pe grădina nr. 85, cu nr. top. 212. S-a construit fundația și soclul. A început zidirea peretilor, care au fost înălțați aproximativ cu un metru deasupra soclului. Banii și materialele s-au terminat. Zidurile au fost acoperite cu scânduri și carton asfaltat, pentru a fi ferite de intemperii. A venit iarna. A trecut. A venit alta și alta.... Zidurile au așteptat 23 de ani să vină meșteri care să le înalțe și să le pună sub acoperiș. Abia în anul 1974 s-a primit autorizație pentru construire de biserică. S-au demolat zidurile care deja se vechiseră. S-a făcut un nou plan și deviz de către arhitectul Tritaler Francisc din Arad. Lucrarea a fost angajată de cooperativa Sebișana, secția construcții, care a fost trecută la Intreprinderea județeană de construcții, lotul 5 Sebiș. Ca zidari s-au angajat: Rusu Vasile, Boșcai Isai și Bogdan Damaschin, toți din Prunișor.

Construcția a fost începută în luna aprilie 1974. Zidirea a fost acoperită în anul 1975. În anii următori a fost tencuită. În anul 1981, a fost pictată de către pictorița Angela Voiticeanu, din Arad. La 1 noiembrie 1981, a fost sfințită de către Vicarul episcopesc Gherasim Hunedoreanu, asistat de consilierul adm. econ. Buptea, arhidiacon eparhial Băbuța, protopopul Ineului Ioan Brădean și un sobor de preoți: Mladin Simion, din Hășmaș, Monea Ștefan, din Ignești, Ardelean Ioan, din Buhani, Moț Dorel, din Cărând și Puiu Ioan, din Prunișor.

Construcția, până la sfințire, a costat 1.116.041 lei, din care: 250.000 lei ajutoare de la episcopie și patriarhie; 50.000 lei de la alte parohii și 816.041 lei contribuția locuitorilor din Prunișor.

Proprietățile bisericii

Conform cărții funduare nr. 93 din 1856, biserica (Templomestor-Kirche) fără număr de casă, posedă grădina nr. top. 215, în suprafață de 800 stânjeni pătrați. A fost primită de Gergar Iosef și Balaj Teodor. În anul 1926 a fost întabulată pe comuna bisericască ort. rom. din Prunișor.

În anul 1836, preotul din Prunișor folosea o sesie parohială de 32 iugăre. La 1856, s-a înscris la cartea funduară nr. 91, pentru preotul din Prunișor (ritus angemerkt) casa nr. 109, două grădini în suprafață de o holdă cadastrală și 29 iugăre 692 stj.p. ca sesie parohială. A primit preotul Gergar Iosef și Fereștean Gheorghe (ctitor).

Cartea funduară nr. 91

A

(Plebănia) I. Urberi birtok (posesiune urbarială)	Terulet	
	hold	ol
1. (212) Haz 109 syam udvar es kerttel (casa nr 109, curte și grădină)	7	64
2. 319 Szanto (arător) a Ruska duloben (duleu)	7	64
3. 330 Szanto a Ferest duloben	7	64
4. 438 Szanto a Muczaska duloben	8	500
5. 543 Ret (consălău) a Halmazsan duloben		

B

1. 1125/1856 poziție sistată
Pr. la 15 ianuarie 1926 nr. 53

În baza procesului verbal adresat în comuna Chertiș, în 9 decembrie 1925 și a adresei Consistoriului diecezan ort. rom. din Arad sub nr. 4452/925, în sensul 7 al legii XXXVIII din 1889, se înscrie dreptul de proprietate asupra imobilului de sub nr. de ordine A. I. 1-5 cu titlu de drept rectificare și în baza folosinței faptice în favoarea 2 Comunei bisericesti ort. rom. din Chertiș.

Pentru aceleași motive și în virtutea aceleași legi (maghiare) la aceeași dată a fost intabulată și școala confesională cu grădina, în favoarea 2 Comunei bisericesti.

Prin reforma agrară din 1921, comuna bisericască a primit 3 iugăre și câțiva stânjeni pătrați în Luncă (Cornești) nr. top. 608 c. f. Nr. 685 pentru întregirea sesiei parohiale. A mai primit 10 iugăre (5 ha 9574 metri pătrați) cu nr. top. 608, înscrise în c.f. nr. 682.

În 11 aprilie 1932, Consiliul parohial s-a deplasat la fața locului și a constatat că pământul bisericii dat în mod definitiv în Cornești este aproape tot băltoș, deci consiliul în unanimitate aduce următoarea hotărâre: pământul bisericii se compune din 3 iugăre și câțiva stânjeni pătrați întregirea sesiei parohiale, 10 iugăre pământul bisericii și 8 iugăre pământ cantoral.

În anul 1949, pământurile bisericesti au fost predate statului. Consiliul parohial a încheiat următorul: „Proces verbal dresat în ședința consiliului parohial din comuna Prunișor, ținută la 23 martie 1949, obiect: cedarea pământului bisericesc, sesie parohială, cantorală. Prezenți: Ionuș Aurel, preot paroh; Popovici Ambrosie, notarul consiliului; Cofan Vasile, Carpine Ioan, Hada Damaschin, Hărdău Florian, Popa Isai, Filip Iosif, Miclea Alexandru, Filip Vasile... Având în vedere adresa Ministerului Agriculturii, nr. 556378 din 17 martie 1949, referitor la preluarea de către Stat a terenurilor agrare, oferite de organele mănăstirești, bisericesti și parohiale, precum și adresa Ministerului Agriculturii nr. 556487 din 17 martie 1949 către Direcția Agricolă Județeană Arad, consiliul parohial ort. rom. din Prunișor, renunță în folosul Statului și pune la dispoziția Ministerului Agriculturii, fără nici o condiție și fără nici o despăgubire, următoarele terenuri, aparținând parohiei Prunișor:

Cedăm din parcela:

1. Ferești, nr. c.f. 91, nr. top. 330-	ha, 6284 mp
2. Lunca, nr. cf. 685, nr. top. 608	2 ha, 626 mp
3. Hălmăgeni, nr. c.f. 91, nr. top. 543	4 ha, 2088 mp

Din pământul bisericii cedăm tot din paracela:

1. Lunca, nr. c.f. 681, nr. top. 608	5 ha, 9574 mp

Din pământul cantoral cedăm tot din parcela:

1. Lunca, nr. c.f. 682, nr. top. 608	4 ha, 5988 mp

Cedăm în total: ..... 17 ha, 4560 mp.

Intravilanele bisericesti și parohiale nu se cedau.

Din pământurile bisericesti exceptate de la expropriere de la reforma agrară din anul 1945, care se află în comuna Prunișor, reținem cu titlu de proprietate și folosință pentru preotul paroh în parcela:

1. Rușca, nr. c.f. 91, nr. top. 319	3 ha 5482 mp
2. Moțasca, nr. c.f. 91, nr. top. 438	1 ha
Total	4 ha 5482 mp

Pentru cantor în parcela:

1. Moțasca, nr. c.f. 91, nr. top. 438	1 ha 5482 mp
2. Ferești, nr. c.f. 91, nr. top. 330	1 ha 4158 mp
Total	3 ha

Pentru crâsnic în parcela:

1. Moțasca, nr. c.f. 91, nr. top. 438	1 ha
2. Ferești, nr. c.f. 91, nr. top. 330	1 ha
Total	2 ha

Reținut pentru paroh, cantor și crâsnic total general: 9 ha 5482 mp.

În urma celor de mai sus și având în vedere că este avansată campania pentru însămânțările de primăvară, vă rugăm de urgență să desemnați delegații Dv. care să preia terenurile mai sus arătate. Drept pentru care s-a încheiat prezentul proces verbal." (urmează semnăturile). Crâsnic era Tâca Simion, iar cantor Hărdăuț Florian, nr. 19. „Se aprobă. Arad din ședința Consiliului Eparhial indescifrabil L.s. 1949. Episcop s.s. Andrei, Cons. Ref. Eparhial indescifrabil L.s.”.

În anul 1950 s-a mai cedat 1ha 8400 mp, din Rusca.

În anii următori s-a cedat și restul de pământ arabil.

Parohia mai posedă două grădini întregi.

Pe lângă averea imobilă, biserica mai dispunea de un capital bănesc pe care consiliul parohial îl împrumuta credincioșilor, contra „interese” anuale.

De asemenea mai dispunea de un fond de bucate, care creștea în fiecare an, cu dobânzile plătite de datoriși.

După ce se făcuse repararea bisericii în anul 1933, se cumpăraseră clopotele în 1935 și se redusese datoriile potrivit legii conversiunii din 1932, la începutul anului 1936, biserica mai dispunea de bani și cereale.

La 11 ianuarie 1936, s-au prezentat socoțile pe anul 1935, după cum urmează:

În bani:

Venituri.....31.314, 08 lei

Spese.....31.238,00 lei
La finea anului 76,08 lei

În obligațiuni:

Venituri.....27.995 lei
Spese ..... 800 lei
Reduceri .....7. 867 lei
Rest.....19. 328 lei

La fondul de bucate:

Grâu

În obligațiuni.....16 șinice 60 l
Încasat.....20 șinice 116 l
Total.....37 șinice 56 l

Porumb

În obligațiuni 11 șinice 99 l

Ovăz

În obligațiuni 16 șinice 77 l
Încasat la fond 33 șinice 86 l
Total 50 șinice 43 l
Total general 99 șinice 78 l

Se vinde un șinic de grâu cu 350 lei pentru acoperirea speselor.

Casa parohială

După ce satul s-a așezat pe vatra nouă, pentru preot a fost repartizată o grădină în suprafață de o holdă cadastrală. Pe partea din această grădină cu nr. top. 212, s-a construit casa parohială cu nr. 109.

După anul 1900, această casă a fost foarte deteriorată și trebuia reconstruită.

La 22 aprilie 1907, antistia comunală aduce hotărârea nr. 11, prin care cedează dobânda de la împrumutul de stat, pe anul 1908, pentru construirea casei parohiale.

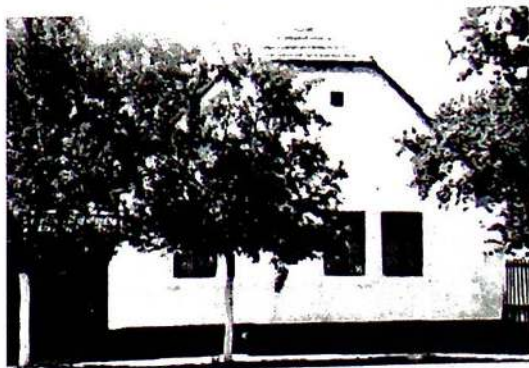
Peste un an, comitetul parohial reia în discuție problema reconstruirii casei parohiale.

La 28 aprilie 1908, arată și fondurile ce crede că le va avea la dispoziție: „ca bani gata 400 coroane de la groful Venckheim, 1250 coroane din acțiunile drumului de fier și ce rezultă din licitarea casei vechi”.

La 25 octombrie 1908, comitetul parohial arată: „Casa parohială se surpă, administrația, prin sentință, a dispus demolarea ei.”

Abia la 9 iulie 1911, sinodul parohial a angajat mastru care să edifice casa parohială. La ședință a participat și Iuliu Bodea, administrator protopopesc din Buteni. A fost angajat Sabău Nicolae din Prunișor, pentru suma de 2400 coroane. Și de data aceasta se indică „izvoare” pentru

CASA PAROHIALĂ COSTRUITĂ ÎN 1911

Fațada la stradă. acoperiș în două ape
cu cioancă. 1981

Fațada din curte. 1981

realizarea fondurilor necesare: „domeniul Boros-Sebiș votat și a semnat 400 coroane, de la biserică bani gata 200 coroane și împrumut în numele bisericii 1000 coroane”.

La 12 noiembrie 1911, comitetul parohial arată: „casa parohială e aproape gata. Mai trebuie 400 coroane pe care e lucru îndoielnic că-i vom primi de la domeniu ca dar. A făcut rugare la comuna urbarialistă pentru un dar de 400 coroane care a și votat acea sumă pentru comuna bisericească. Casa acum se zidește, respectiv cu acea sumă să se plătească maistrul Sabău Nicolae”.

Casa parohială a fost terminată, dar maistrul n-a primit toți banii pentru executarea lucrării. Peste doi ani, la 11 mai 1913, comitetul parohial hotărăște „să plătească 60 coroane lui Sabău Nicolae pentru casa parohială, din economisirea salariului învățătoresc.” La 22 decembrie același an, comuna bisericească a primit 735 coroane 84 fileri după drepturile urbariale ale învățătorului” ca o dăruire pe seama comunei bisericești... solvându-se din ea datoria ce o are parohia în bancă pentru facerea casei parohiale. Ca suma să nu se piardă însă, se îndatorează comuna bisericească ca, în tot anul din venitul bisericesc, să se depună la bancă sub titlul de: „Fondul cultural al parohiei gr. ort. rom. din Chertiș” câte 50-100 coroane până ce suma depusă ar face cel puțin atâta cât s-a primit de la urbarialiști pentru parohie, adică suma de 735 coroane 84 fileri.

Până în anul 1927 nu s-a mai vorbit de casa parohială. La 6 martie 1927, consiliul parohial a hotărât să mai construiască un grajd cu colnă și coteț pentru păsări. Pentru îndeplinirea hotărârii, la 9 octombrie 1927, s-a întocmit un preliminar supletor, stabilind:

La venituri:

1. Din capitalul și interesele banilor dați în obligații	30.000 lei
2. Eventuale	1.000 lei
Total	31.000 lei

La spese:

1. Șindrilă la biserică și cuie	760 lei
2. Patru bucăți vălaie de ciment	1000 lei
3. Maistrul	800 lei
4. Material lemnos pentru grajd și colnă	8000 lei
5. Țiglă, cuie, scânduri, încuietori, balamale	3900 lei
6. Material lemnos pentru cotețul de păsări	1200 lei
7. Maistrul	6000 lei
8. Olane	500 lei
9. Eventuale	2000 lei
Total	124.160 lei

Preliminarul întocmit la 16 ianuarie 1927, stabilise la venituri 8.600 lei și la spese 4.095,45 lei.

La 16 ianuarie 1928, s-au prezentat socoțile bisericești pe anul 1927, constatându-se la venite 79.646,99 lei, iar la cheltuieli 72.581,05 lei. Rămân bani gata 7.065,94 lei.

În anii următori s-au mai făcut reparații la casă. Aproape în fiecare ședință a consiliului parohial, preotul Ionuțaș anunța „că se îmboardă casa parohială” și trebuie

eparată. Cu reparațiile ce i s-au făcut, a rezistat până în anul 1981. Și va mai rezista până îi va veni rândul să fie demolată și rezidită sub altă formă.

La 8 martie 1936, a fost angajat locuitorul Crișan Teodor din Bocsig să sape fântână în curtea casei parohiale, pentru suma de 4000 lei.

Viața religioasă

Din cele mai vechi timpuri, românii din județul Arad au fost ortodocși.

Ca iobagi, pe moșiile grofilor unguri, au avut de suportat multe obligații. Trebuiau să achite impozite către stat și către domeniu. Executau zile de urbariu și dădeau dijme din produsele muncii și din animalele ce creșteau. Pe lângă acestea, trebuiau să achite taxă de cult pentru întreținerea bisericii, a școlii confesionale, salariu învățătorului și preotului. După anul 1800, catolicii căutau să atragă pe români la catolicism, promițându-le tot felul de înlesniri și avantaje. Pe la 1834, această propagandă devenise foarte stăruitoare. Așa se explică faptul că în urma războiului de la 1834, pentru extirparea ortodoxiei la români, a fost cucerită și comuna Chertiș, trecând la unație 77 case cu preotul. (Gh. Ciuhandu, Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț, pag. 145).

După ce și-au părăsit credința, au văzut că făgăduielile nu se împlinesc. Având remușcări pentru fapta săvârșită, în anul următor au făcut o petiție la rege pentru a aproba să se întoarcă la religia ortodoxă (op.cit., pag. 168).

La 6 martie 1836, satul Chertiș avea 493 suflete unite și 4 suflete neunite. În anii următori au revenit la ortodoxie (V. Popeangă, Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918, pag. 125).

Locuitorii din Chertiș respectau toate sărbătorile bisericesti. În ziua a treia de Paști și de Rusalii, sărbătoreau pentru a fi ferită țarina de grindină în timpul verii. „Țineau de piatră” cum spuneau ei. Erau însă unii care munceau în aceste zile. La 12 iunie 1910, comitetul parohial ia în discuție această problemă și hotărăște ”să fie pedepsiți cu trei coroane acei locuitori care lucrează cu brațele și cu cinci coroane aceia care lucrează cu căruțele în aceste sărbători. Cine face clacă în sărbători să fie pedepsit cu 20 coroane.”

Vremurile erau din ce în ce mai vitrege cu populația românească. După 1907, românii erau mereu hărțuiți să întregescă salariul învățătoresc potrivit legilor statului.

La 15 martie 1913, comisia din oficiu constituită a primit actul nr. 52 din 1913 al Of. Protopresbiterial referitor la dotația preoților exclusiv din partea comunelor bisericesti. Comisia aduce următoarea hotărâre: „Parohia noastră e așa de săracă, ba jumătate din locuitori a trebuit să ia băta pribegiei, iar jumătate dintre cei rămași trăiesc de azi pe mâine, prin urmare nu este mod și nici un izvor de unde s-ar putea sistematiza dotația postului exclusiv numai de la parohie.”

La 30 noiembrie 1913, s-au întocmit preliminarele pentru anul 1914. La cele bisericesti se stabilește suma de 126 coroane. La cele culturale, lipsind învățătorul, nu preliminează nimic. Din taxa de cult se plăteau și contribuțiile oficioase ale parohiei. Președintele arată că suma contribuțiilor oficioase ar fi de 255 coroane 66 fileri. Comisia hotărăște: „deoarece toți locuitorii comunei sunt așa de îndatorați încât de la nr. 1 până la cel din urmă stau sub licitațiune... deoarece și câțiva dintre locuitori, ca să scape de cult, și-au părăsit legea străbună și preliminarându-se suma de mai sus, din nou s-ar întâmpla spargere în biserică”. Semnează procesul verbal: preotul Sabin Micluția, președinte; Ardelean Pavel, notar adhoc; Ioan Fereștean, Herbei Pantelie și Nicolae Hălmășean, membri. Cei „câțiva dintre locuitori” au fost: Moș Teodor, Hada Acsente, Cofan Vasile al Ilenei (Bodreanță), Sabău Vasile (Sița), Carpine Ioan (Nuțu) și Miclea Iosa.

Uniții (greco-catolicii) își amenajaseră o capelă în casa nr. v. 62 a lui Balas Alexandru. Preotul unit din Buteni oficia serviciul religios tot a doua duminică. Moș Teodor și Fereștean P. erau cantori. (Informator Fereștean Pavel, iun., Bătu).

La 31 ianuarie 1915, Sinodul parohial a înscris în lista membrilor pe Balaș Teodor, fiul lui Lisandru, care a revenit la ortodoxie. În anul 1927, obiectele de cult și un clopot au fost predate bisericii ortodoxe, când toți credincioșii au renunțat la religia greco-catolică.

Peste cinci ani iar au început dezbinările. La 21 ianuarie 1933, președintele consiliului parohial arată că în parohie s-au încuibărit rătăciți care sapă la temelia bisericii. Cere concursul factorilor competenți precum și al domnului învățător.

În anul 1932, au trecut trei familii la secta pentecostală. Își spuneau aconfesionali, fiindcă nu erau recunoscuți.

În anii 1935-1937 au mai trecut câteva familii la această sectă. În anul 1941 erau 14 suflete membri pentecostali.

Se zice că și această spărtură s-ar fi datorat unui procedeu greșit al slujitorilor bisericii. Totul ar fi pornit de la un pui de găină care ar fi intrat în curtea vecinului. Acesta l-a prins și l-a tăiat. Preotul a anunțat întâmplarea în biserică. Persoana în cauză s-a supărat și nu s-a mai dus la biserică. După un timp, a trecut la pentecostali. De fapt, numai de cinci ani revenise de la greco-catolici.

Despre un adept al acestei secte (M.T.) se spune că ar fi decedat fiind înțepat de un spine. S-a infectat și n-a voit să primească asistență medicală.

Birul și taxele stolare

În vremurile vechi, românii au plătit bir preoților. După 1746, fiecare iobag înstărit va da preotului său câte o vică de grâu și alta de orz sau de porumb. Iobagul care nu are vite va da numai pe jumătate. (Gh. Ciuhandu, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, pag. 131). Asemenea bir au primit preoții din Prunișor până la anul 1944. În ședința comitetului parohial din 12 iunie 1910, preotul arată că fondul de bucate a fost făcut de la început cu scopul de a plăti la timpul său bucatele învățătoresți și birul preoțesc.

La 20 mai 1925, când s-a publicat concurs pentru ocuparea postului de preot, se arată: „Bir preoțesc nu este”. Totuși, locuitorii au plătit preotului câte o brădie de grâu și una de porumb, până prin anul 1944, potrivit obiceiului din bătrâni.

Pentru diferite servicii făcute credincioșilor, preotul primea taxe stolare, stabilite de forurile superioare. La 3 aprilie 1927, preotul aduce la cunoștința membrilor consiliului parohial ordinul nr. 207/1927, al Of. protopopesc, referitor la norma stolară, prin care se stabileau următoarele taxe:

„Înmormântarea băieților sub 7 ani, 50 lei. Până la 15 ani, 100 lei. De la înmormântare fără pompă 200 lei, cu pompă 350 lei. Cantorul ... la înmormântări de frunte: 50 lei; simplă: 40 lei; iar la prunci: 30 lei. Pentru cununii 50 lei, iar la botez cât vrea nașă”.

Clopotele

Electrică din Prunișor avea trei clopote instalate în turn. Din câteva motive, un clopot s-a spart. La 12 martie 1910, comitetul parohial a hotărât să toarne din nou clopotul cel mic, fiind nevoie de el la Sfintele Paști. Începuse primul război mondial. Pe lângă rechiziții de cereale, animale, căruțe și cai, populația trebuia să suporte și alte poveri. La 14 februarie 1915, în ședința comitetului parohial se face propunerea să ofere clopotul cel mare, la caz de lipsă, armatei. Se aduce hotărârea: Comitetul parohial în unanimitate hotărăște să ofere - pe lângă restituirea în greutate și material asemănător - clopotul cu inscripția „făcut pe spesele lui Todor Balaș, Todor Filip, Paraschiva Balaș și Maria Borșa. Chertiș în anul 1889, în greutate de 180-200 kg”. Președintele Comitetului Parohial, Hada Nicolae.

În *Cronica parohiei Prunișor* preotul Ionuțaș arată că în anul 1915 au fost rechiziționate trei clopote, de către armatele austro-ungare și că au fost cumpărate altele mai mici, în anul 1923. La 4 octombrie 1935, consiliul parohial a hotărât să cumpere două clopote de la Agriș, în greutate de 104 și 152 kg.

Se întocmește un buget supletor pentru venite: 5000 lei de la Prefectură, 8000 lei ajutor de la comuna politică și 6000 lei din vânzarea a 20 șinice de grâu.

În 13 octombrie, adunarea parohială a aprobat hotărârea consiliului parohial. La 20 octombrie 1935, președintele arată că: „au făcut târg cu preotul Motorcă pentru clopote cu 17000 lei, respectiv cu 18000 lei. Spesele efectuate sunt 627 lei, 2 persoane.”

În 17 noiembrie 1935 se arată că: „au fost cumpărate clopotele cu 17000 lei. Se vând 20 șinice de grâu neales cu 300 lei șinicul. Pentru corpurile străine se dă un șinic de grâu în plus.” La 22 decembrie 1935, se aduce la cunoștință că clopotele au fost instalate în turn de către Miclea Zaharie.

Preoții

Preoții ortodocși nu formau o castă privilegiată ca cei catolici. Preoții românilor erau din rândul iobagilor. Din statistici reiese o seamă de nume de preoți care figurează între contribuabilii județului și sunt indicați cu numele de Popa sau Pop, ceea ce înseamnă că purtau slujbă preotească. În statistica de la 1746, figurează următorii preoți: la Chertiș: Popa George, Pop Balaș, la Prăjești: Pop Mihai, la Donceni: Popa Gheorghe. Aceștia erau ridicați la preoție din starea de rând a țăranilor cu oarecare carte. (Gh. Ciuhandu, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, pag. 79-83).

În satul Chertiș au fost și sunt și în prezent multe familii care au numele Popa. La 1856 erau nouă familii cu acest nume. În anul 1925 erau tot nouă. În anul 1956 au fost 11 familii înscrise cu acest nume la recensământul populației. De la 1856 până în anul 1980, nici un preot din Prunișor n-a avut numele Popa. Se poate ca prima familie care a primit numele Popa, să fi purtat slujbă preotească.

Preoții care au păstorit în satul Chertiș (Prunișor) despre care își amintesc bătrânii, ori se găsesc urme scrise despre ei, au fost:

Ghergar Iosif (Gergar Iosef). La 1856 a primit sesia parohială întabulată în cartea funduară nr. 91 și grădina bisericii înscrisă în cartea funduară nr. 93. În anul 1871 era proprietarul casei nr. v. 93, pe care a arendat-o pentru școala confesională.

Ghergar Alexandru. În anul 1868 era proprietarul casei nr. v. 33. la 1871 a cumpărat casa nr. v. 1 de la Balaș Todor. Preoții Ghergar au fost înmormântați în curtea bisericii.

Damaschin Ștefan. În timpul cât a păstorit în Chertiș, a reparat biserica, în anul 1889. Informator Popa Giuri.

Draga Gheorghe. A făcut serviciu între anii 1899-1902. A fost căsătorit cu Târziu Victoria. În anul 1904 au cumpărat grădina nr. v. 48 de la Bejan Petru. Preotul s-a îmbolnăvit și nu a mai putut face serviciu. Este înmormântat în cimitirul din Prunișor, unde l-a urmat și soția după 30 ani.

Micluția Sabin. A făcut serviciu în Prunișor timp de 20 ani. La 27 octombrie 1904, a semnat procesul verbal în calitate de paroh, președinte al comitetului parohial cu ocazia întocmirii preliminarilor pentru anul 1905. La 22 aprilie 1924, în prezența protopopului Florian Roxin din Buteni, a predat consiliului parohial documentele despre bunurile bisericii și se despart în bună înțelegere. A fost ales preot în Aliuș, județul Timiș.

Preotul Micluția a făcut parte din „antistia comunală” în mod permanent. A luptat mult pentru susținerea școlii confesionale. Între anii 1917-1920 și în anul 1923 a îndeplinit și serviciul de învățător suplinitor.

Protopopul Florian Roxin și preotul Ioan Cosma, din Buteni, au administrat parohia timp de doi ani (1924-1926).

La 20 mai 1925, comitetul parohial, sub președinția locuitorului Hada Nicolae, a publicat concurs pentru îndeplinirea parohiei vacante. A participat și protopopul Florian Roxin. În publicația de concurs se arăta. Beneficiu: I. Sesia parohială întregită la 32 iugăre de pământ arător situat în cinci locuri. II. Casă parohială. III. Stolele legale. IV. Un intravilan lângă intravilanul cu casa parohială. V. Întregirea salariului de la stat, pe care parohia nu o garantează. Bir preotesc nu este. Darea după beneficiul preotesc o va plăti alesul. Va avea să catechizeze la școlile din loc fără altă remunerație. Parohia este de clasa a II-a, deci de la reflectanți se cere să aibă calificația preotească pentru clasa a II-a. Semnează: Florian Roxin - protopop, Hada Nicolae - președintele comitetului parohial, Crișan Ioan, Popa Gheorghe, Balaș Toader, Filip Solomon, Moș Todor, Popa Georgiu, Roșu Zaharie, Popa Pavel, Moș Aron, Matcău Todor- membri.

Peste un an și jumătate, adică în toamna anului 1926, a fost ales ca preot Ionuș Aurel. Înainte a fost învățător în părțile Hălmașului. S-a căsătorit cu Ștefia Nina, fiică de preot. Au avut doi fii: Bujor și Ionel. Amândoi au îmbrățișat cariera de medic veterinar, Bujor profesând prin Moldova, iar Ionel la Buteni, în județul Arad.

Sub conducerea preotului Ionuș s-a reparat biserica veche în anul 1933, s-a amenajat o capelă în localul fostei școli confesionale, în anul 1944 și s-a zidit și acoperit noul local de biserică în anii 1974-1975.

A fost pensionat la 1 mai 1957, dar a continuat să servească până la 1 noiembrie 1976, totalizând 50 ani serviciu. În luna ianuarie 1981, a trecut la cele veșnice, având venerabila vârstă de 84 ani.

Puiu Ioan. De la Berindia. A preluat ștafeta ca preot, la 1 noiembrie 1976. A continuat conducerea lucrărilor pentru tencuirea și pictarea bisericii, care s-a sfințit la 1 noiembrie 1981.

CALAMITĂȚI ȘI ÎNTÂMPLĂRI NEOBIȘNUITE

La 30 mai 1931, s-a dezlănțuit o furtună cu descărcări electrice. Multi locuitori se aflau la muncile câmpului. Au fost lovite de trăsnet femeile: Fereștean Paulina și Toader Catia, care au decedat pe loc. Moș Milente și Moș Ștefan au fost numai răniți.

În vara anului 1934, batoza lui Scheiner Iosif treiera grâul în arie, către Toplița. După amiază s-a pornit un vânt urmat de o ploaie torențială cu descărcări electrice. Muncitorii s-au adăpostit pe lângă stoguri. Locomobilul batozei a rămas în funcțiune. Lângă el a rămas Mihulin Vasile, soțul covăciței. Un fulger, o bubuitură de trăsnet și Mihulin a rămas mort pe loc.

În vara anului 1937, într-o zi de duminică, tineretul organizase horă țărănească în curtea birtului, la Hada Mărioara. La joc a venit și un oarecare Coșa din Donceni cu doi băieți ai săi. Aceștia au provocat scandal. Unul dintre ei a scos un pistol și a tras, lovind mortal pe tânărul Balaș Pavel, fiul lui Ionuș al Sămădăului, nr. v. 4.

În urma acestui fapt, tineretul din Prunișor s-a înfuriat și puțin a lipsit ca cei trei agresori să fie linșați. I-au bătut crunt, făcându-i numai răni. Abia i-au salvat cei doi guarzi comunali care i-a închis în casa comună până au venit jandarmii de la Sebiș.

În anul 1940, locuitorul C. V., suferind pe semne de o boală incurabilă, s-a hotărât să-și curme firul vieții prin înec. La podul peste Teuz, lângă Ciutărie era o dălbina. Într-o zi de joi, când venea lumea de la piață, a fost văzut în dălbina, fără viață.

H.N. avea un băiat P. Acesta își făcea serviciul militar la Ineu, în anul 1940. Într-o zi de sâmbătă, venea acasă, în permisie. În Ferești, aproape de holda lui Cristea, erau niște goroni. Cu centura s-a agățat de creanga unui goron.

Musca columbacă. Era o adevărată pacoste pe capul țăranilor muncitori, înainte de anul 1950. Erau niște musculițe mici, ca și mușinițele. În fiecare primăvară apăreau în roiuri de milioane de indivizi, așa cum se ridică mușinițele de pe căzile cu prune, când fermentează. Se așezau pe corpul animalelor, mai ales pe salbă și pe pântec. Întepăturile erau veninoase. Unele animale mureau.

Țăranii pregăteau o alifie din untură și zeamă de pelin, cu care ungeau vitele pe părțile atacate. Timp de câteva zile, până dispăreau muștele, se suspendau toate lucrările în timpul zilei. Animalele erau ținute în grajd, iar în curte se făcea foc cu bălegar, ca să producă fum pentru îndepărtarea musculițelor. Vitele erau duse la pășune în timpul nopții.

În anul 1949, între 2-7 iunie, a fost suspendat transportul de cărămizi pentru Căminul Cultural, din pricina acestor musculițe. În anii următori au apărut tot mai puține, până au dispărut cu totul.

În vara anului 1955, s-a revărsat Valea, din cauza ploilor abundente. Apele au acoperit mare parte din țarină, pricinuind multe pagube în culturi. Acestea erau asigurate și o parte au fost despăgubite de ADAS. În luna august 1955, un milițian țigan a venit în delegație la Miliția Prunișor. A făcut cunoștință cu Lingurar Floarea a Mărișchii. O fată de 18 ani cu trăsături simpatice. Conducând-o spre casă, cam pe la orele 16,00, în stradă, i-a descărcat pistolul în piept. În drum spre spitalul din Ineu, a decedat, fiind înmormântată în cimitirul din Ineu.

La Covaci Petru, nr. v. 36, locuia un tânăr țigan Lingurar Marțian. În anul 1959, în urma unei petreceri, a fost omorât de un țigan, care l-a lovit cu parul în cap.

STAREA ECONOMICĂ A LOCUITORILOR DUPĂ 1962

În ultimii ani, au fost create multe locuri de muncă în cadrul unor întreprinderi și instituții din Sebiș, ori în alte localități. Pe lângă munca în agricultură, locuitorii s-au socotit să găsească locuri de muncă cu salariu lunar, cel puțin pentru câte un membru al familiei. Au avut posibilitatea să se angajeze ca zidari, salahori, șoferi, mecanici, drijbiști, paznici și altele.

Unele femei s-au angajat să lucreze la confecții, la dopuri, la confecționat lădițe, la vopsit mobilă. În felul acesta, aproape din fiecare casă sunt angajați, care primesc salarii lunar.

Unii membri ai familiei, mai ales femeile și bătrânii, lucrează în cadrul cooperativei agricole de producție. După orele de serviciu și angajații dau o mână de ajutor la muncile câmpului.

Cresc bovine și porci. Contractează cu statul animale și produse animale. Unii locuitori aveau 4-5 vaci și tineret. În anul 1980, fiind în sat peste 300 vaci și tot atâția porci. Impozitele sunt mici, încât fiecare gospodar le poate achita la timp.

Nu se mai îndatorează la bănci ori la alți particulari, fiind scutiți de a mai plăti dobânzi împovărătoare.

Mulți gospodari realizează produse pe care le valorifică la piață. Veniturile bănești le folosesc pentru dotarea gospodăriei cu cele necesare ridicării nivelului de trai. Nu se mai gândesc să cumpere pământ, ca altădată. Acum îi preocupă casa și supraedificatele din jurul ei. Bunăstarea se cunoaște după cum este organizată gospodăria.

Autogara, 1981

Vedere din Prunișor, 1984

Au construit case din cărămidă cu fundații din beton. Acestea sunt mai încăpătoare și mai luminoase ca cele din trecut. Unele au stil ca la oraș. Pe lângă camerele de locuit au încăpere pentru baie, cămară de alimente. Au plafon și pardoseală. În baie au instalat hidrofor și boiler. Camerele sunt mobilate cu dormitoare și camere combinate. Electricizarea satului a adus un plus de civilizație. Pe lângă că a înlocuit sterțul de altădată și lampa cu petrol, electricizarea a dat prilej gospodinelor să folosească mașina electrică de călcat rufe, mașina de spălat, frigiderul. Mulți locuitori și-au instalat rășnițe pentru făcut pisat.

Aparatul de radio și televizorul se află aproape în fiecare casă. În 1980 erau înregistrate 110 aparate de radio și 96 televizoare. Un număr de 10 gospodării posedă și aragaz. Televizorul a schimbat și preferințele tinerilor. Dacă altădată erau nerăbdători să vină ziua de duminică pentru a merge la horă în sat, acum preferă să stea în fața televizorului, pentru a viziona diferite meciuri, programe artistice sau filme.

Mulți locuitori au pavat curtea cu pavele. Mălaiul a fost scos din consumație. Acum toată populația consumă pâine pregătită în casă, ori procurată de la alimentările din Sebiș, sau de la cooperativă.

Mijloacele de transport, fie personale, fie în comun, au ușurat mult traiul locuitorilor. Dacă în anul 1940 erau în sat doar trei biciclete, acum acestea s-au înmulțit de nici nu li se mai ține socoteala. În 1980, se aflau în Prunișor 8 motorete și două motocicletă. Și numărul autoturismelor personale a depășit pe al bicicletelor de acum 40 ani. Până în luna martie 1980, erau proprietari de autoturisme Dacia 1300, Petrus Ioan, Roșu Simion, fost brigadier la CAP și Bortiş Terente, profesor. Moțul Marc Ion avea autoturism Aro.

Alții sunt în așteptarea anunțului să meargă după autoturisme.

Altădată drumul până la Sebiș, Buteni ori Beliu era străbătut pe jos. Era fericit cine se putea deplasa cu căruța ori cu carul tras de boi sau de bivoli.

În toamna anului 1979, s-a construit autogară în sat, unde se adăpostesc călătorii în timp ce așteaptă sosirea autobuzului.

CĂTUNUL TOPLIȚA

Până prin anul 1860, teritoriul cuprins între șoseaua Prunișor-Cărand, pâraul Teuz, până în Cotul Popii și hotarul spre Cărand, în întindere de 2311 iugăre și 1130 stânjeni

pătrați, proprietatea grofului Waldstein Kristian, era acoperit cu păduri. Acest teren se numește Lunka.

Groful a adus câteva familii de slovaci de la Șomcuta și câteva de la Alejd și le-a așezat în Cotul Popii. Aceștia au tăiat pădurea, au scos butucii și au transformat terenul în pământ arabil. O parte din materialul lemnos îl făceau cărbuni. Aceștia erau folosiți la topitul minereului de fier, în cuptoarele de la Sebiș.

La cca 150 m, la vest de șosea, în unele grădini, se cunoșteau și în 1980, vetrele unde au fost pregătiți cărbunii. Pământul era încă negru. (Informator Manciu Ilie n. 1875 și Turcu Gheorghe, n. 1900).

Pă măsură ce tăiau pădurile, își mutau casele tot mai spre șosea. Cam până în anul 1870, s-au așezat pe vatra de azi, lângă șosea. Au construit casele numai pe partea din jos a șoselei, deoarece pe partea din sus era proprietatea urbarială a locuitorilor din Prunișor.

După ce terenul a fost curățit de păduri, a fost construit un conac, în Cornești, alcătuit din locuința pentru muncitori și grajduri pentru animale. Slovacia au primit câte patru iugăre de pământ în legătură cu curtea și grădina casei. Pentru acest pământ plăteau câte 12 zloți arendă anuală. Casele erau slabe și acoperite cu paie. Nu formau proprietatea personală. Dacă nu munceau după cum li se ordona, erau alungați și înlocuiți cu alții (Inf. Manciu Ilie).

Așezarea întemeiată lângă șosea s-a numit Toplița și a aparținut de comuna Chertiș, din punct de vedere administrativ, fiind situată pe teritoriul acestei comuni. Forma însă proprietatea grofului. În 18 martie 1908, Zakarias Ieno, reprezentantul grofului Wenckheim, a propus ca Toplița să se numească Tottelep ne (Cartierul Tot). La acea dată s-a prezentat la primăria comunală o comisie care se ocupa cu schimbarea numirilor comunelor. Comuna Chertiș rămâne cu același nume. Prin hotărârea nr. 3/908, antistia comunală ia la cunoștință înțelegerea dintre inspectorul comisiei și delegatul grofului referitoare la Toplița. Totuși locuitorii au păstrat și mai departe numirea Toplița pentru cătunul lor.

Când s-a făcut reforma agrară, în anul 1921, statul român a împroprietărit pe slovacia din Toplița cu terenurile ce le folosiseră în arendă.

După câțiva ani, loturile au fost împărțite prin moșteniri și curțile deveniseră prea înguste pentru a mai construi case. În anul 1956, locuitorul Segheci Vilhelm, cu de la sine putere, și-a construit o casă peste șosea, în averea urbarială, care acum era pășune

TOPLIȚA

Clopotnița, 1981

Fântâna satească, 1981

comunală. În anii următori și alții i-au urmat exemplul. În anul 1980 erau șase gospodării peste șosea și localul de școală.

Toplița a aparținut la comuna Prunișor până la 11 ianuarie 1956. La acea dată s-a făcut o nouă împărțire administrativă a teritoriului țării. Cu această ocazie, Toplița a fost alipită la comuna Cărand, care este mai aproape și aparține tot de județul Arad. Hotarul între județul Bihor și Arad s-a stabilit la nord de Șiad Susag.

Locuitorii

Până prin anul 1935, în cătunul Toplița au locuit numai slovaci, urmașii celor veniți de la Șomcuta Mare și Alejd. Înainte de 1924, Putzavetz Veroana se căsătorise cu Manciu Ilie, român din Mustești. După anul 1940, mai multe fete de slovaci s-au căsătorit cu băieți români. Astfel au apărut numele: Țâsca, Popescu, Vanci, Iercan; Posa etc., iar mai târziu Țâca Rus, Lazăr. Unele fete s-au căsătorit cu români. Până în anul 1980, aproape în fiecare gospodărie se aflau și membri de naționalitate română.

Locuitorii vorbesc limba slovacă, dar cunosc foarte bine și limba română. Având în familie și membri de naționalitate română, caută să vorbească mai mult românește.

Portul locuitorilor este asemănător cu al prunișorenilor.

La început au fost de religie romano-catolică.

Aparțineau de biserica din Buteni. Preotul venea în localitate numai pentru înmormântări. Cu trecerea timpului, mulți locuitori au părăsit această credință. Unii merg la biserica ortodoxă din Cărand, alții la Prunișor. Câțiva au trecut la secta pentecostală. Pentru oficierea unor servicii religioase, apelează la preoții ortodocși din Cărand ori din Prunișor.

În mijlocul localității au construit o clopotniță în care au instalat un clopot pe care îl folosesc în sărbători, la înmormântări și cu alte ocazii.

Numărul locuitorilor

În anul 1925, au fost aproximativ 66 locuitori, socotind în medie câte trei membri în fiecare din cele 22 gospodării înscrise în registrul „Rolul taxelor comunale pe anul 1925”.

Până în anul 1948, s-au mai construit 8 case. Și numărul gospodăriilor a crescut. Conform recensământului populației din ianuarie 1948, erau 112 locuitori și posedau 30 case.

În jurul anului 1960, câteva familii au considerat că ar putea să găsească un loc de muncă mai ușor și mai rentabil decât în Toplița. Au căutat. Au găsit. Au lichidat gospodăriile de aici și au plecat în alte localități. Posa Ambrosie-Tica s-a mutat la Sebiș; Iercan Traian la Miniș; Segheci Gheorghe, Putzavetz Ioan Maniu, Segheci Martin, Garai Costică, Șaba Carol, Iavor Andrei - la Arad; Popescu Tudor s-a mutat la Cărand.

După anul 1956, s-au construit 6 case peste șosea. Până la începutul anului 1982 au mai rămas 27 case de locuit în Toplița, plus localul de școală. Un număr de 9 case au fost demolate, după plecarea din localitate a familiilor arătoase mai înainte.

În cele 27 de gospodării rămase, locuiesc 76 membri, dintre care 30 români și 45 slovaci - în medie - mai puțin de trei membri într-o gospodărie. (Inf. Înv. Rusu Emil).

EXTRAS DIN „ROLUL TAXELOR COMUNALE PE ANUL 1925”
TAXE COMUNALE

Nr. crt.	Numele locitorului impus la taxe	Rămășițe din exercițiul încheis	Serviciul de apărare contra incendiilor		Pentru înțreținerea mascului	Serv. pt. pază câmpului	Pentru curățirea hомуrilor		Pentru fondul constr. de școli		Pentru guazii comunali		SUMA ACHITATĂ	
			Valoarea locativă a edificiilor și mobilier	Taxa de 0,39%			Prăscump prestației (cu jug 20 lei, brațe 11 lei)	Vaci, scroafe, capre	Total taxe a 26,04 lei de cap	IMPOZIT AGRICOL	Taxa de 90%	Hom 20 lei		½ Hom 8 lei
209	Manci Ilie	124	500	2	11	7	-	-	-	2000	342	-	485	
210	Putavelz Catița	570	1500	6	11	2/4	59	64	61	20	5500	940	500	
211	Pinteaș Iancu	621	1500	6	11	-	-	74	71	1	4500	770	1546	
212	Putavelz Ghe	472	1500	6	11	2 ¼	59	60	58	-	5500	940	772	
213	Putavelz Ana	650	500	2	11	-	-	58	56	-	4500	770	1544	
214	Szegess Andrei	211	3500	14	20	4 ½	117	58	56	-	7500	1282	1217	
215	Iurcă Ion	314	3000	12	20	4 ¼	111	60	58	-	7000	1197	1240	
216	Szegess Ștefan	1110	5000	20	20	3 ¼	85	54	52	-	8500	1454	1652	
217	Putavelz Ștefan	474	1500	9	11	1	26	64	61	-	5500	940	1575	
218	Ștasak Verona	386	500	2	11	1 ½	39	60	58	-	4500	770	1165	
219	Pinteaș Ștefan	970	3500	14	20	4 ¼	111	56	54	-	7500	1282	700	
220	Pinteaș Maria	324	1000	4	11	2	52	58	56	-	5000	855	1299	
221	Gabor Gheorghe	283	1000	4	11	¼	7	74	71	-	3000	513	899	
222	Garai Catița	450	1500	6	11	-	-	-	-	-	5000	855	449	
223	Ștasak Ion	606	2500	10	20	3 ¼	98	58	56	-	6500	1112	1957	
224	Iurăș I Andrei	517	2500	10	20	3	78	60	58	1	6500	1112	1156	
225	Iavor Matei	200	3500	14	20	4 ½	117	64	61	-	7500	1283	1745	
226	Șaba Moisiș	618	2500	10	20	3	78	58	56	-	6500	1112	1939	
227	Putavelz Ana	246	1500	9	11	2	52	64	61	-	4500	770	1187	
232	Hudi Cătălina	62	100	1	20	3 ¼	98	60	58	-	100	17	341	
233	Gabor Terezia	130	100	1	11	-	-	-	-	-	100	17	-	
234	Putavelz Verona	68	100	1	11	-	-	-	-	-	100	17	-	
													96	

Notă: În tabel am omis rubrica bani. Sumele mai mari ca 0,5 lei le-am rotunjit la un lei, iar pe cele mai mici le-am neglijat.
Gospodăriile nu aveau număr la casă, fiindcă localitatea s-a înființat după 1855, când s-a înlocuit cartea fondurii. Numeroarea s-a făcut în anul 1948, când s-a efectuat recensământul populației.
Din cele 22 case, un număr de 3 erau cu born, 9 (acoperite cu paie) aveau băbură, iar la 10 case coșul era construit numai până în pod, pentru care nu se percepuu taxe.

TOPLIȚA
LISTA CLĂDIRILOR ȘI A GOSPODĂRIILOR DUPĂ RECENSĂMÂNTUL
POPULAȚIEI DIN IANUARIE 1948

NR. CRT.	NR. CASEI	CAPUL GOSPODĂRIEI	NR. MEMBR. FAM.	OBS.	NR. CRT.	NR. CASEI	CAPUL GOSPODĂRIEI	NR. MEMBR. FAM.	OBS.
1	297	MANCI ILIE	6	-	16	310A	PINDEAC IOAN	4	-
2	298	PUTAVEȚ IOAN	3	-	17	310B	PINDEAC ANA	2	-
3	299	PUTAVEȚ ILEANA	3	-	18	310C	PINDEAC ANDREI	4	-
4	300	TASCA SIMION	5	-	19	311	PINDEAC MIHAI	2	-
5	301	POPESCU TUDOR	6	-	20	312	GARAI MIHAI	6	-
6	302	PUTAVEȚ GHEORGHE	5	-	21	313	GABOR GHEORGHE	5	-
7	303	SEGHECI ELENA	3	-	22	314	SEGHECI VILHELM	5	-
8	304	SEGHECI MARTIN	3	-	23	315	GARAI ANDREI	4	-
9	305	MURCIC IOAN	3	-	24	316	STAȘAC IOAN	2	-
10	306A	SEGHECI ȘTEFAN	2	-	25	317	GIBGEAC ROZALIA	2	-
11	306B	SEGHECI CAROL	3	-	26	318	SEGHECI IOSIF	2	-
12	307A	PUTAVEȚ ȘTEFAN	4	-	27	319	IAVOR ANDREI	3	-
13	307B	PUTAVEȚ IOAN	2	-	28	320A	SABA IOAN	4	-
14	308	STAȘAC IOSIF	5	-	29	320B	PINDEAC ȘTEFAN	4	-
15	309	STAȘAC ECATERINA	5	-	30	321	PUTAVEȚ IOANA	3	-

În anul 1948, erau în Toplița 30 gospodării cu o populație de 112 persoane. Până în anul 1956 se mai împărțiseră unele grădini. În vederea recensământului din acel an, s-a făcut o nouă numerotare a clădirilor. De data aceasta casa locuitorului Manci Ilie a primit numărul 1, iar ultima a primit nr. 31. La nr. 32 era o grădină liberă.

După anul 1956, s-au mai construit case peste șosea, în fosta avere a urbăriștilor din Prunișor. Cătunul a fost alipit la comuna Cărând. Ca urmare, s-a făcut o nouă numerotare a clădirilor, care să corespundă situației create.

TOPLIȚA

NUMEROTAREA GRĂDINIILOR DIN 1948 ȘI 1956

1956	1948
1	
2	297
3	298
4	299
5	300
6	301
7	302
8	303
9	304
10	305
11	306A 306B
12	307A
13	307B
14	308
15	309
16	310A
17	310B
18	310C
19	311
20	312
21	312
22	313
23	314
24	315
25	315
26	316
27	316
28	317
29	318
30	319
31	320A 320B
32	321
	+++++
	+++++

Ocupațiile locuitorilor

Prin reforma agrară din anul 1921, fiecare gospodărie a primit patru iugăre de pământ arabil, situat în grădina casei. În anul 1953, terenul aflat în proprietatea locuitorilor din Toplița era tot 88 iugăre, sau 50 ha și 60 ari. Fiecare gospodar și-a delimitat curte pentru casă și grădină pentru legume și pomi fructiferi. Restul pământului îl cultivau cu grâu, porumb și ovăz. Semănau și trifoi pentru hrana animalelor.

Pământul era aproape de casă. Cu multă ușurință se transporta gurnoiul de grajd pentru fertilizarea solului. Toplițenii erau harnici și pricepuți plugari. Munceau bine pământul și obțineau recolte bogate.

Se ocupau și cu creșterea animalelor. În anul 1925, cele 22 gospodării dispuneau de 9 atelaje. Aveau în total 45 capete de vite mari. Cinci gospodării nu posedau animale.

În anii următori, numărul gospodăriilor a crescut. Potrivit recensământului din 15 februarie 1952, aveau în localitate 31 gospodării care posedau: 26 boi, 4 juncani, 12 vaci, 4 juninci, 3 tineret, 3 bivolițe, 4 cai de muncă, 3 tineret, 6 porcine, 2 capre și 32 oi. Șase gospodării nu aveau animale.

În timpul iernii, bărbații se ocupau cu fasonatul lemnului în pădure, iar femeile torceau cânepă, țeseau pânză, confecționau îmbrăcăminte pentru familie.

Cei care aveau vite pentru jug se ocupau și cu transportul lemnului din pădure până la gară.

Pindeac Ștefan și alții se mai ocupau cu confecționarea ștreangurilor, căpeștelor pentru cai și alte împletituri din fire de cânepă.

Când s-a înființat gospodărie agricolă colectivă în comuna Cărand, s-au înscris și locuitorii din Toplița. Terenul lor era comasat într-o singură tarla și se putea lucra cu tractoare și alte mașini agricole încă din primele zile.

Apa potabilă se găsește la mare adâncime. Din această cauză se săpau fântâni. Locuitorii se aprovizionau cu apă de la știubeiul situat în țarina Cărandului, la cca 300 m distanță spre nord-vest. Pentru adăpatul vitelor, spălatul rufelor și alte necesități, locuitorii colectau apă din ploii și din topirea zăpezilor în niște gropi săpate în grădină. Locuitorul Putzavetz Gheorghe Turcu a săpat o fântână pe care a zidit-o cu pietre, dar apa o colecta în ea prin jgheaburi instalate la acoperișurile clădirilor.

După anul 1935, câțiva locuitori au săpat fântâni cu sfredelul și le-au dogit cu tuburi de beton. În anul 1955 erau 8 asemenea fântâni în curțile locuitorilor. În mijlocul localității, la marginea șoselei, au săpat o fântână satească, pentru adăpatul vitelor.

Școala

Copiii din Toplița cunosc limba română din familie. De la înființarea cătunului, au urmat cursurile școlare la Școala din Prunișor. Străbăteau distanța de 2 km pe vreme bună și pe vreme rea. Absentau mult de la școală și rămăneau în urmă cu învățătura. Până prin anul 1932 mulți elevi din Toplița nu terminau nici patru clase primare. Se simțea nevoia deschiderii unei școli și în cătunul lor.

În anul 1942, Ministerul Culturii Naționale, prin Decizia nr. 232771/1942, a înființat o secție școlară cu limba de predare slovacă, în Toplița. În septembrie s-a prezentat un învățător din Bratislava pentru a ocupa postul. În acel an erau numai cinci copii de la Toplița. Local de școală nu era. Să formeze secția slovacă în cadrul școlii din Prunișor nu le-a convenit părinților elevilor. Învățătorul a preferat să meargă la Nădlac.

După cel de-al doilea război mondial, numărul copiilor în vârstă de școală a crescut. Erau între 12 și 17. În anii 1954 și 1955, învățătorul Brăiloiu a cerut autorităților școlare să înființeze un post de învățător la Toplița.

În anul 1955, cererea a fost rezolvată favorabil. Pe data de 1 septembrie postul a fost înființat și a fost ocupat de învățătorul Ioan D. Ursu, de origine din Baia de Aramă,

absolvent al Școlii Pedagogice din Turnul Severin.

Trebuia găsit un local și amenajat pentru școală. Locuitorul Ștașac Ioan avea o clădire cu o încăpere de 4x5 m și un șopron. S-a învoit să cedeze clădirea pentru școală, cu condiția ca locuitorii să transforme colna (șopronul) în cameră de locuit.

Învățătorii Brăiloiu și Ursu au mobilizat locuitorii din Toplița pentru amenajarea localului. Aceștia s-au angajat cu multă plăcere să execute lucrările ce le-au fost repartizate. Unii au adus lemne pentru pereți, pietre pentru soclu, pământ pentru lipit. Alții au zidit, au părețit, au lipit și vâcălit, au spoit cu var. S-a montat o ușă și o fereastră la sala de clasă. S-a curățit și nivelat curtea. În timp de două săptămâni localul a fost amenajat. A fost dotat cu bănci, scaune și tablă de la școala din Prunișor.

Pe perete s-a fixat o bucată de scândură, pe care era scris cu cretă albă: Școala primară Toplița.

Pentru amenajarea localului și-au dat concursul toți locuitorii. S-au distins în mod deosebit: Putzavetz Ștefan, Tâsca Simion, Segheci Carol, Pindeac Maria, Tâsca Ana, Segheci Cati, Pindeac Elena, Poescu Ana și alții.

În ziua de 17 septembrie 1955 s-a făcut inaugurarea într-un cadru festiv. A participat întreg cătunul: tineri, bătrâni și copii. Au mai luat parte la festivitate: învățătorul Brăiloiu Vasile și secretarul PCR Sebiș, Pele Alexandru.

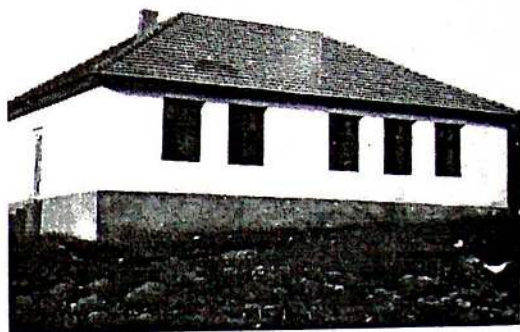
Învățătorul Ursu Ioan a arătat împrejurările în care s-a înființat școală în Toplița și cum au decurs lucrările pentru amenajarea localului. A mulțumit partidului pentru înființarea acestei școli și locuitorilor care au contribuit cu muncă la amenajarea ei.

Au mai vorbit: Brăiloiu Vasile și Pele Alexandru, care au arătat că numai în timpul regimului de democrație populară s-a putut înființa școală și în acest cătun. Fac apoi apel la locuitori să sprijine, în curând, construirea unui local de școală

ȘCOALA ELEMENTARĂ DIN TOPLIȚA

Primul local amenajat pentru școală în 1955

Localul nou construit în anul 1962

Înv. Ursu D. Ion și primii elevi ai școlii.
17 septembrie 1955

TOPLIȚA

Casa locuitorului Mancu Iancu, 1982

Autogara construită în 1981.

Veder din Toplița, 1980

corespunzător, care să servească la ridicarea nivelului instructiv-educativ și cultural a întregii populații din cătun. A urmat apoi un scurt program artistic.

Din prima serie de elevi, care au absolvit patru clase primare la școala din Toplița, eleva Țasca Silvia a mers la școala de șapte ani din Sebiș, pentru completarea studiilor.

La 1 martie 1958, învățătorul Ursu s-a detașat în satul natal. A urmat la post învățătorul Rusu Emil, din loc din Selegeni, județul Arad și căsătorit în Prunișor.

În anul 1962, s-a construit local nou din cărămidă, compus din: sală de clasă, cancelarie și locuință pentru învățător. Localul a fost construit pe partea de sus a șoselei, în proprietatea satului Prunișor. A fost dotat cu mobilier și material didactic. Din pricini neprevăzute, localul a servit numai 20 ani în scopul pentru care a fost construit. Dacă prin anii 1954-1964 erau în cătun câte 12-17 copii în vârstă de școală, în anii următori numărul lor a scăzut sub cel prevăzut de lege, adică sub 6. În acest caz, pe data de 1 septembrie 1975, postul de învățător de la Toplița a fost transferat, cu învățător și elevi, la școala de opt ani din Cărand.

Și până în anul 1975, absolvenții a patru clase de la școala din Toplița au continuat studiile în clasele V-VII sau V-VIII la Școala din Cărand. După anul 1970 când învățământul de cultură generală s-a extins la 10 ani, au urmat cursurile la Liceul din Sebiș. Înainte de 1981, două fete din Toplița au absolvit cursurile liceale- 12 clase. (Informator Rusu Emil).

Starea economică după 1962

Toți locuitorii din Toplița participă la muncile agricole din cadrul cooperativei agricole de producție din comuna Cărand.

Tarlaua de pământ este situată în imediata apropiere a casei. Pentru acest motiv pot participa la muncă cu brațele, chiar bătrânii și copiii mai mari. Unii membri din familie s-au angajat ca muncitori la întreprinderile din Sebiș sau din alte localități. La începutul anului 1982 erau 13 salariați din Toplița. După orele de serviciu și aceștia

ajutau la muncile agricole. Cu produsele primite de la cooperativa agricolă de producție, unii locuitori cresc animale și păsări de curte. La sfârșitul anului 1981, erau 11 vaci în proprietatea particulară a locuitorilor. Un gospodar avea și căruță cu cai.

Pindeac Andrei continuă îndeletnicirea lui Pindeac Ștefan, confecționând căpestre, streanguri și alte împletituri din fire de cânepă.

Cu veniturile obținute prin muncă, locuitorii au început să-și organizeze mai bine gospodăriile. Mulți și-au construit case noi, mai încăpătoare. Până la sfârșitul anului 1981, cinci gospodari își cumpăraseră mobilă ca la oraș, iar patru își construiseră case din cărămidă.

Rețeaua electrică, extinsă de la Cărand spre Prunișor, trece prin Toplița. În acest caz, fiecare gospodar și-a introdus lumină electrică în casă. Aceasta a adus un plus de trai mai civilizat. Pe lângă că a dispărut lampa cu petrol, în multe case a apărut radio și televizorul, mașina de spălat rufe, fierul de călcat electric. În ianuarie 1982, erau 10 televizoare și 20 aparate de radio.

S-a asfaltat șoseaua Sebiș-Beliu. S-au înființat curse de autobuze pentru transportul în comun. În toamna anului 1981, s-a construit autogară și la Toplița. Autobuzele au ușurat foarte mult transportul populației dintr-un loc în altul. Între Sebiș și Beliu sunt câteva curse zilnic. Și elevii se duc la școală în Cărand cu autobuzul.

Pentru distanțe mai mici, se folosesc bicicletele ca mijloc de transport. La începutul anului 1982, erau 15 biciclete și o motoretă în Toplița.

Toți locuitorii sunt încadrați în câmpul muncii: unii ca mecanizatori, alții ca muncitori în diferite întreprinderi, femeile, bătrânii și o parte din tineret la cooperativa agricolă de producție din Cărand. Se aprovizionează cu cele necesare de la cooperativa de consum din Cărand, de la Prunișor, ori de la Sebiș.

Impozitele sunt acceptabile. Munca se desfășoară în condiții tot mai ușoare. Câștigul este bun. Totul contribuie la ridicarea nivelului de trai.

BIBLIOGRAFIE

- Bodea Cornelia, *Cetatea Dezna*
 Ciuhandu Gheorghe, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*
 Covaci Patriciu, *Cronica parohiei Sebiş* – manuscris
 Giurescu C., *Istoria românilor*
 Mager Traian, *Ţinutul Hălmeagului*, vol. II și III
 Marki Sandor, *Monografia județului Arad*, 1892
 Munteanu Vitalie, *Monografia comunei Sebiş* – manuscris
 Popeangă Vasile, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918*
 Popeangă Vasile, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului 1721-1821*
 Prodan D., *Iobăgia în Transilvania în sec XVI*
 Suci Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II
 Somodi Gyula, *Monografia județului Arad*, 1913
 Ţucra I., *Mărturia timpului* (Manuscris la Biblioteca orașenească Sebiş)
 Cărțile funciare ale comunei Prunișor nr. 1-270
 Consiliul comunal Prunișor. Procese verbale de ședințe 1897-1929
 Consiliul parohial Prunișor. Procese verbale de ședințe pe anii 1905-1936
 Legea educației și învățământului nr. 28 / 1978
 Regulamentul școlilor de cultură generală, 1964
 Regulamentul școlilor generale din 1969, elaborat pe baza Legii din 1968
 Statutul personalului didactic din 1969
 Statutul cooperativelor agricole de producție din 1972 și 1977
 Școala din Prunișor:
 - Matricula școlară pe anul 1912-1913
 - Matricolele școlare pe anii 1920-1956
 - Registre de prezență pe anii 1920-1956

CUPRINS

Așezare	6
Vecinii	6
Întinderea teritoriului	7
Relieful	10
Ape	11
Clima	12
Fântâni	15
Pădurea Prunișor	15
Întemeierea satului	17
Atestări documentare	21
Iobăgia	22
Desființarea iobăgiei	26
Composesoratul urbarial	39
Ocupațiile locuitorilor înainte de anul 1919	39
Starea economică a locuitorilor până în 1920	41
Primul război mondial	42
Reforma agrară din anul 1921	45
Locuitorii	49
Firea oamenilor	62
Portul	63
Obiceiuri și credințe	65
Nunta	66
Stilul caselor de locuit	92
Situația economică a locuitorilor între anii 1920-1940	97
Al doilea război mondial	100
Plutonul fix Prunișor	101
Batalionul fix regional Criș	103
Luptele de la Prunișor	107
Dușmanul bate la ușă	111
Desfășurarea luptelor la Prunișor	113
Reforma agrară din anul 1945	136

Cote de cereale	140
Cartelele	141
Arcul de triumf	142
Îndeletnicirile locuitorilor între anii 1920-1962	143
Alte ocupații	156
Industria locală	160
Impozite	164
Organizare și conducere	165
Justiția	170
Asistența medicală	172
Starea economică a locuitorilor între anii 1940 - 1962	173
Instituții	176
Politica de deznaționalizare	181
Școala între anii 1922-1948	191
Local nou de școală	195
Școala după anul 1948	202
Învățătorii între anii 1948-1980	210
Grădinița de copii	213
Căminul cultural	215
Biserica	226
Calamități și întâmplări neobișnuite	236
Starea economică a locuitorilor după 1962	237
Cătuțul Toplița	238
Bibliografie	248